Kuram / Türkiye Solu

Haluk Yurtsever

yükseliş ve düşüş

türkiye solu 1960-1980

Yordam Kitap

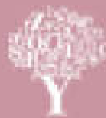
Kuram / Türkiye Solu

Haluk Yurtsever

yükseliş ve düşüş

türkiye solu 1960-1980

Yordam Kitap

Haluk Yurtsever

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Siyasal, düşünsel ve pratik eylemliliği 1968 İstanbul Üniversitesi işgali, 6. Filoyu ve Vedat Demircioğlu'nun ölümünü protesto eylemleriyle başladı. 1973 yazında yurtdışına çıktı. 1974'te TKP üyesi oldu. O tarihten bu yana aktif örgütlü sol siyasetin içinde. Bir yıl Moskova'da Lenin okulunda eğitim gördü. 1980 Aralık ayında ikinci kez yurtdışına çıktı. İngiltere, Fransa ve Almanya'da bulundu. 1992'de Türkiye'ye döndü.

Yayınlanan kitapları:

Küçük Burjuvazi ve Devrim Savaşımı, (Broşür) *İşçinin Sesi* Yayınları, Temmuz 1984, Londra; *Sınıf ve Parti*, Dönem Yayınları; Ankara, Nisan 1990 (2. Basım, Etki Yayınevi, İstanbul, Ekim 1992; 3. Basım, NK Gelenek Dizisi, Haziran 2004); *Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, Etki Yayınevi*, İstanbul Ekim 1992 (2. Basım, *El Yayınevi*, Mart 2002); *Türkiye'nin Dönemeci, Emperyalizm mi? Sosyalizm mi? Etki Yayınevi*, İstanbul, Mart 1993; *Marksist Bakış Açısından Program Yöntemi*, Sorun Yayınları, İstanbul, Ocak 1995; *Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet*, Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2006; *Özgürlük ve Örgütlülük*, Yordam Kitap, İstanbul, Nisan 2007; *Yeni Bir Sol Atılım İçin*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2008

Katkı yaptığı ortak kitaplar:

Birinci Emek Sempozyumu, İşçi Konseyi, *NK Yayınları*, Ekim 2003; *Marksist Metin Analizleri*, Gelenek Sempozyumu 2005, *NK Yayınları*, Ağustos 2005; *Türkiye'nin Sosyalist Seçeneği*,

Sol Meclis, NK Yayınları, Nisan 2006; *Eleştirel Sağlık Sosyolojisi Sözlüğü*, Sol Meclis, NK Yayınları, Nisan 2006

haluk.yurtsever@gmail.com

YÜKSELİŞ VE DÜŞÜŞ

TÜRKİYE SOLU 1960-1980

Haluk Yurtsever

Yordam Kitap: 61 • **Yükseliş ve Düşüş** • Haluk Yurtsever
ISBN-978-9944-122-57-3 • *Düzeltme:* Mehmet Tayak
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ekim 2008 • *Yayın Yönetmeni:* Hayri Erdoğan

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 **F:** 0212 528 19 09 **W:** www. yordamkitap. com
E: info@yordamkitap. com

siyaset

YÜKSELİŞ VE DÜŞÜŞ

TÜRKİYE SOLU 1960-1980

Anneciğim güle güle…

ÖNSÖZ

Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu'nu on yılı aşan sürgün döneminden sonra Türkiye'ye dönmeye hazırlandığım yaz aylarında yazmıştım. Kitabın birinci baskısı Ekim 1992'de Etki Yayınevi tarafından yayımlandı. Bu çalışmanın birinci bölümü, "Teorinin Gücü" başlığını taşıyor, "Devrim Teorisi", "Eşitsiz Gelişme ve Tek Ülkede Komünizm", "Evrensel Sınıf" ve "Proletarya Enternasyonalizmi" altbaşlıklarından oluşuyordu. "Türkiye Solu: Yükseliş ve Düşüş" başlıklı ikinci bölüm Türkiye Solunun eleştirel tarihini konu alıyor, 1960-1971 dönemini ayrıntılı, sonrasını genel çizgileriyle inceliyor, araştırma kapsamı ve dönemi bakımından eksiklikler taşıyordu.

2002 Mart'ında El Yayınları tarafından yayımlanan "genişletilmiş" ikinci baskıda, bu eksikliklerden birini gidermeye çalıştım. İlk baskıda yer almayan 1971 devrimciliğinin önemli hareketlerinden TKP/ML incelemesini kitaba ekledim.

Kitabın ikinci baskıda da süren bir başka eksikliği, 1971-1980 dönemine, özellikle de 1974 sonrası Türkiye soluna özet ve çok genel notlar çerçevesinde değinip geçmesiydi.

Öte yandan, son yıllarda yayımlanan çok sayıdaki yeni kitap ve makale, çalışmanın malzemesini zenginleştirdi. Aradan geçen zaman ilk baskılarda ele alamadığım dönemleri daha nesnel değerlendirmenin koşullarını yarattı. Tüm bunlar beni kitabı yeniden ele almaya itti.

Elinizdeki kitap, ilk iki baskıdaki eksiklikleri giderme çabasının ötesinde, tümüyle "yeni" bir kitap oldu. "Teorinin Gücü" başlıklı birinci bölümü çıkardım. Bu bölümü geliştirerek başka bir kitap haline getirmeye karar verdim. İlk baskılarda yer alan bölümleri

yeniden yazdım. Kitabın esas yeniliği ise 1974 sonrası Türkiye solunu, yeniden oluşumu, gruplaşması, öne çıkan çizgileri ve örgütleriyle ele almasıdır.

*
**

Türkiye Solu 1960-1980 Yükseliş ve Düşüş eleştirel/analitik bir siyasal tarih denemesidir.

1960-1980 arası, Türkiye solunun kendini yığınsal ölçeklerde var ettiği, Türkiye'yi derinden etkilediği bir dönemdi. 12 Eylül 1980 ise Türkiye'nin siyaset yelpazesinin şiddetle parçalanıp karşıdevrimci bir transformasyonla yeniden yapılandırılmaya başlandığı milat oldu. Kitapta, bu 20 yıllık dönemi, ortama özelliklerini veren dünya koşulları, Türkiye'nin ekonomik, toplumsal, siyasal gelişmeleri ve sınıf mücadelesi pratiği içinde, özel olarak solun, sosyalizmin yükselişi ve düşüşü merceğinden anlatmaya çalıştım. Bir yandan, nesnel gelişmelerin ve sol öznelerin pratik siyasal etkinliklerinin somut bilgiye dayanan öyküsünü özetlerken, bir yandan da, solun çeşitli öğelerinin tarihsel ve dönemsel oluşum, biçimleniş özelliklerini, ideolojik siyasal, programatik görüşlerini ve pratiklerini inceledim. *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş'te*, genç kuşaklara bu zengin tarih döneminin bilgisini, deneyimini aktarmayı, aynı zamanda bugün sorunlu bir evreden geçmekte olan Türkiye soluna geçmişte yapılabilenler, yapılamayanlar ve yanlış yapılanlar üzerinden yeni bir silkiniş için ders notları sunmayı amaçladım.

Kitapta ortaya koyup eleştirmekten geri durmadığım tüm eksiklik, zaaf ve yanlışlarına rağmen Türkiye solunun 1960-1980 arasında gerçekleştirdiği açılımın dönemsel ve konjonktürel değil tarihsel önemde olduğuna, ne kadar silinmeye çalışılırsa çalışılsın kalıcı izler bıraktığına kuvvetle inanıyorum. Tarih içinde söylenmiş hiçbir söz söylenmemiş sayılamaz. Her şey bir yana, solun en güçsüz ve dağınık dönemini yaşadığımız bir zaman diliminde, kindar burjuvazinin bellek silme, sol değer ve kazanımları, martırlarımızı

karalama yöntemleriyle Türkiye solunun toplum bilincinde kazandığı yeri geriye doğru yok etmeye çalışması rastlantı değildir. Bir dönemin izlerini kazımak, solun bugünkü izleyicilerini köklerinden koparmak, bizi tarihsiz, köksüz, geleneksiz bırakmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Buna izin vermemek gerekiyor.

Aynı ırmakta ikinci kez yıkanılmayacağını biliyoruz. Genç kuşaklara geçmişin bilgisini aktarmak, toplumsal belleği canlandırmak, Türkiye solcularının uğruna savaşıp can ve kan verdiği özlemleri yeniden bilince çıkarmak son derece değerlidir; ama yeni bir sol atılım yalnızca bunlarla gerçekleştirilemez. Yapılması gereken geçmişin devrimci birikiminden, malzemesinden azami ölçüde yararlanarak, bugünleri ve yarınları kazanacak bir yeniden yaratma, oluşturma ve kurma etkinliğine girişmektir. Tarih bize, en çok bu nedenle gereklidir.

*
**

İncelenen dönemde Kürt solcu ve sosyalistlerinin önemli bir bölümü Türkiye solunun içinde yer aldılar. 1960-1980 arasında Kürt devrimci demokrat, hatta ulusal eğilimleri bile soldan ve Türkiye solundan etkilendiler. Türkiye solunun bütün renkleri "ulusal sorun" ve Kürt hareketi konusunu programlarının en önemli başlıklarından biri yaptılar. Kürt konusu kitapta bu bağlamda yer aldı. Öncesi ve sonrasıyla Kürt sol, sosyalist hareketi ise, Türkiye solunun tarihiyle birlikte, kendi doğasından, tarihinden gelen başka etkenlerin ürünüdür. Bu nedenle, "Kürt solu"nun oluşum ve evriminin ayrı ve özel çalışmaların konusu olduğunu düşünüyorum.

*
**

Yargılamadan önce anlamaya çalışmak gerek. Kitabı yazarken bu sözü kulağıma küpe yaptım. Türkiye solunun tarihine eleştirel ama aynı zamanda sevecen bir ruh haliyle, yapabildiğim kadar kendimi

tarafsızlaştırarak, dönemin iç mantığını kavrayarak yaklaşmaya çalıştım.

Burada bir not düşmem gerekiyor: Kitapta 1973 Atılımı sonrası TKP'yi ve İşçinin Sesi'ni de, öteki özneler gibi belli bir mesafeden, "dışarıdan" bir anlatımla işlemeye özen gösterdim. Ama, kişi olarak bu iki örgütlenmenin dışında değil içindeydim. 1974'ten 1979'a kadar Türkiye Komünist Partisi üyesiydim. 1979'daki ayrışmada İşçinin Sesi tarafında oldum. Okuyucunun ilk bakışta algılanamayacak bu önemli ayrıntıyı bilmesinde, ilgili bölümleri bu bilgiyle okumasında yarar var.

*
**

Bu çalışmaya görüşleriyle, eleştirileriyle katkı yapan bütün yoldaş ve dostlarıma, birinci elden kaynaklara ulaşmamı sağlayan TÜSTAV yönetici ve çalışanlarına, gereksinme duyduğum bilgi ve belgeleri bulmama yardımcı olan sevgili Erden Akbulut'a, kişisel arşivini cömertçe sunan sevgili Bülent Erdem'e, çalışmayı kitap haline getirip okuyucuya ulaştıran *Yordam Kitap* yönetici ve çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Düzeltmeleri yaptığım günlerde annemi yitirdik. Bu kitabı, hiç eksilmeyen sevgisi, emeği ve desteğiyle 60 yıldır hep yanımda olan canım anneme ithaf ediyorum.

Haluk Yurtsever
İstanbul, 10 Eylül 2008

GİRİŞ

20.YÜZYIL SOSYALİZMİ

Yirminci yüzyıl tarihin yoğun ve hızlı yaşandığı bir yüzyıl oldu. Bu tarih döneminin, tarihçi Hobsbawm'a katılarak, 1917'de başlayıp 1991'de sona eren "kısa" bir yüzyıl olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kapitalizm insanlığın "dünya tarihsel"liğe açılışının başlangıcıydı. 20. yüzyılın başlarında kapitalizm emperyalistleşti. Gerçek anlamda tek dünya pazarı oluştu ve yeryüzündeki bütün toplumsal ilişkiler uluslararasılaştı. Ekim Devrimi'nin, emperyalist-kapitalist sistemden ilk büyük kopuşun gerçekleşmesi ise dünya süreçlerine tarihte eşine ender rastlanır kendine özgü bir içerik kazandırdı.

Teori ile pratiğin birliğini ve etkileşimini en algılanabilir biçimde tarihte görüyoruz. İçinden geçilen, yaşanmakta olan bir tarih kesitini anlayıp çözümleme çabaları ise zamanının koşullarından çok fazla etkileniyor. Sosyalizm tartışmaları son 20 yıldır dünya çapındaki "yeni" güç ilişkilerinin saptırıcı basıncı altında yürütülüyor. Kısaca söylemek gerekirse, Sovyetler Birliği ve öteki ülkelerdeki proleter devrim ve yeni düzen kurma denemelerinin başarısızlıkla sonuçlanmış olması teorik üretim ve tartışmaları doğrudan etkiliyor.

Marksizm, kapitalizmin bilimsel eleştirisi temelinde sosyalizm teorisini geliştiren bütünsel bir dünya görüşüdür. Marksizmi tarihe gömebilmek için, onun kapitalizme, ekonomi politiğe yöneltti̇ği temel eleştirileri boşa çıkarmak, sınıf mücadelesi teorisini ve sınıf

mücadelesinin zorunlu olarak yol açacağı devrimci dönüşümlere ilişkin tezlerini çürütebilmek gerekir. Bunu, bugüne dek yapan olmadı.

Dünya sosyalizminin ve uluslararası işçi hareketinin geçirdiği evrimi hiç olmazsa genel çizgileriyle incelemeden Türkiye Solu'nun bu kitabın konu edindiği dönemini hak ettiği biçimde değerlendirmek olanaklı değil. Dünya çapında etkili uluslararası ideolojik-siyasal merkezlerdeki başkalaşım ve yön değiştirmeler, dünya ve Türkiye solunun parametrelerini, iç dengelerini etkilemekle kalmadı; hazır reçete ve klişeleri yerle bir eden sarsıcı sonuçlar üretti. Bu nedenle, 70 yıllık sosyalizm denemesinin kısa-eleştirel öyküsüne göz atmamız gerekiyor.

Ekim Devrimi/Sovyet Deneyimi

1917 Ekim Devrimi'yle başlayan, SSCB'nin çözülüşüyle sonuçlanan dönem, 20. yüzyılda dünya ve Türkiye solunun içinde biçimlendiği tarihsel sahnedir. Sovyet Marksizmi, "iktidarda sosyalizm" denemesi olarak dünya solunu, daha özel nedenlerle de Türkiye solunu birinci derecede etkiledi.

Büyük Ekim Devrimi'yle başlayan ve Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle bir evresi tamamlanan sürecin tamamını sosyalizmin ön tarihi saymak gerekiyor. 74 yıllık dönem, tarih içinde kısa bir zamandır ve insanlık henüz kapitalizmden komünizme geçiş çağının başlarındadır. Sovyet sosyalizm denemesi bir son değil başlangıçtır.

Sovyet deneyimi başarı ve başarısızlıklarıyla, kazanım ve deformasyonlarıyla, teoriye getirdiği katkılar ve yabancılıklarla tarihsel önemde, olağanüstü zenginlikte bir denemedir. Çetin iç ve dış koşullara rağmen Sovyet iktidarının tutunabilmesi ve yeni bir toplumsal düzen yolunda adımlar atabilmesi tarihsel önemde büyük bir başarıdır. Tutunduğu topraklarla sınırlı kalması ve o topraklarda sosyalist *toplum* ve *insanı* yaratma çizgisinde ilerleyememesi bu büyük başarıyı silmez.

Ekim Devrimi ülkesi dünya devrim sürecinin öncü, sonra da devrimci bir bileşeni olmaktan uzaklaştı. Sovyetler Birliği, ülkesinin

ve nüfusunun büyüklüğüne, ikinci paylaşım savaşından sonra Doğu Avrupa ülkelerinin bir bölümüyle bir blok oluşturarak etkisini daha da artırmasına rağmen, egemen ve kendisinden güçlü bir sistemin kuşatmasını kıramadı. Çözülüşü de, esas olarak egemen dünya sistemi olmayı sürdüren emperyalizmin basıncıyla gerçekleşti.

Sovyet deneyiminin özgünlüğü ve problemi, dünyanın görece geri bir ülkesinde ortaya çıkması ve tek ülkede kalmasıdır. Bir yönüyle teorik modelden sapmadır. Öteki yönüyle, somutun zenginliğinin, tarihin cilveli ilerleyişinin anlatımıdır. Lenin'in, Rus devriminin ülkenin azgelişmişliğinden ve işçi sınıfının gücünün sınırlılığından gelen iki önemli zayıflığına karşı geliştirdiği iki temel dayanak, Rusya'da iktidarı almayı ve korumayı olanaklı kılacak *işçi-köylü bağlaşıklığı* ile Ekim Devrimi'ni tamamlayıp ileri çekecek olan Avrupa ve giderek *dünya devrimiydi*. İki dayanaktan birincisi, işçi-köylü bağlaşıklığı, hegemonya kavramının Leninci yorumuyla birlikte siyaset bilimine, proleter devrim teori ve pratiğine yaratıcı bir katkı olarak yaşam buldu. İşçi-köylü bağlaşıklığı, Sovyet iktidarının tutunabilmesinin toplumsal denklemi oldu. Avrupa devrimi ise gerçekleşmedi. Avrupa devrimi ile ileriye sıçrayamayan Sovyet sosyalizmi, köylülüğe daha çok dayanmak zorunda kaldı ve köylü ağırlığı devrimi geri çekici bir rol oynadı.

"Tek ülkede sosyalizm" pratik bir zorunluluk olarak ortaya çıktı ve sosyalizm teori ve pratiklerine damgasını vurdu. Tarihsel olarak haklı nedenlere dayanan tek ülkedeki sosyalist iktidarı yaşatma program ve pratikleri ise dünya devrim hareketinde işlev kaymalarına, teori ve siyaset alanında bozulmalara yol açtı.

Ekim Devrimi ve Sovyet sosyalizmi, bütün eksiklik ve kusurlarına rağmen insanlığın büyük kazanımlarından biridir. Ekonomik açıdan geri ve yoksul bir dizi ülkede, tarihin tanıdığı en büyük ve hızlı ekonomik gelişmeyi sağlamak, işsizlik, açlık, yoksulluk ve eğitimsizliğin üstesinden gelmek, toplumun en alt kesimlerinin bile temel gereksinimlerini karşılayan görece eşitlikçi toplumsal ilişkiler yaratmak, eğitim ve sağlık hizmetlerini tüm

toplumun hizmetine sunmak, bütün bunlar küçümsenecek, dudak bükülecek başarılar değildir.

Bu önemli sosyalizm denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması 70 yıllık tarihin herhangi bir uğrağındaki tek bir kırılmayla, tek bir "büyük" nedenle değil, çok yönlü bir süreç çözümlemesiyle açıklanabilir. Bugün SSCB'nin neden ve nasıl çözüldüğü, 1991'de çözülenin *ne* olduğu soruları ile nasıl bu kadar yaşayabildiği sorusunu birleştiren, bunlara birbirleriyle ilişkisi kurulmuş yanıtlar veren çözümlemeler gerekiyor. Çünkü Ekim Devrimi ile başlayıp 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanan sürecin dünya tarihi açısından ne anlam ifade ettiği ancak ilk iki soru ile sonuncu soru arasındaki nedensellik ilişkisinden çıkartılabilir. Sorulacak soru şudur: 74 yıllık yaşam, Ekim Devrimi kaynağına bağlılık ekseninde bir başarı mıdır, yoksa bu görece uzun ömrün sırrı "reel sosyalizm"in emperyalist-kapitalizm tarafından adım adım asimile edilmesinde midir?

Konunun, burada, bu giriş notları çerçevesinde bir vurgulanıp geçilmesi, bir de üzerinde daha ayrıntılı durulması gereken yönleri var.

Başka çalışmalarda açabilmek umuduyla burada vurgulayıp geçmek istediğim yön şu: SSCB üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin kaldırılıp yerine devlet mülkiyetinin geçerli kılındığı, üretilenin paylaşımında kapitalizme göre daha adil kuralların geçerli olduğu, ama üretimin örgütlenmesinden, emeğin kafa-kol emeği arasında bölünmüşlüğüne kadar birçok temel alanda kapitalizmin aşılamadığı, proletaryanın da yönetici-kurucu özne olamadığı bir toplumdu. Bu durum, "reel sosyalizm"in, örnek olma gücünü olumsuz etkilemekle kalmadı; Sovyet iktidarının tutunduğu topraklarda derinleşip ilerleyememesinin de en önemli nedenini oluşturdu. Devrimin sürekli kılınamamasının bedeli en ağır biçimde ödendi.

İkinci yön ise, temsil ettiği ve kurmaya çalıştığı sosyalizm anlayışından bir ölçüde bağımsız olarak Ekim Devrimi ve Sovyet İktidarının dünya çapında yarattığı yeni siyasal güç ilişkileri

nedeniyle yalnız gerçekleştiği toprakları değil, tüm dünyayı ve özel olarak da solu etkilemesidir. Türkiye solunun 1960-80 dönemine giriş için konunun daha çok bu yönüyle ilgilenmemiz gerekiyor.

Sovyet sosyalizmi dünya sol, sosyalist ve antiemperyalist hareketlerini hem ideolojik, hem pratik olarak derinden etkiledi.

Sovyetler Birliği, dünyanın altıda birini oluşturan büyük bir coğrafyada gerçekleşen ve tutunabilen ilk proletarya iktidarıydı. Lenin'in Sovyet iktidarının, Paris Komünü'nün ömrü olan 70 günü aştığı gün, karlarda dans ettiği söylenir. Ekim Devrimi, dünya işçi ve sosyalist hareketine örneğin gücüyle emsal oluşturdu. SBKP dünya komünist hareketinin saygın, sözü dinlenir gücü konumu kazandı.

III. Enternasyonal, resmi adıyla Komünist Enternasyonal, en çok kullanılan kısaltılmış adıyla Komintern II. Enternasyonal'den kopan devrimcilerin kurduğu bir birlikti. II..Enternasyonal'le mücadelenin hesaplaşma ve kopuşla sonuçlanmasında emperyalist savaş turnusol işlevi gördü. II. Enternasyonal önderliklerinin büyük bir bölümü, savaşta kendi burjuvalarıyla ulusalcı bir çizgide birleşip, enternasyonalizme ve devrime ihanet ettiler. Komintern'in kuruluşu II. Enternasyonal'den yalnız bu noktadan değil, birçok noktadan uzaklaşan, oportünizmin ve reformizmin yalnız ulusçuluk biçiminde kendini dışa vuran pratik sonuçlarından değil bizatihi kendisinden kopuş çizgisindeydi. Komintern, ilk dört kongresinde bu kopuşun içini dolduran kararlar aldı. Ancak, değişen uluslararası koşullar ve uluslararası komünist hareketteki önderlik zaafları nedeniyle bu kararlar *pratikleştirilemedi.* Lenin sonrasında ise, Komintern tek ülkede sosyalizm pratiklerinin teorik bilinç haline getirilmesiyle birlikte Sovyetler Birliği devletinin kendi iç sorun ve gereksinmelerinin dış siyasetini, Sovyetlerin dış siyasetinin ise dünya komünist hareketinin program ve pratiklerini belirlediği bir döngüye düştü. O noktada, II. Enternasyonal'in sosyalizm anlayışının yeniden üretimi kaçınılmazdı. Bu sürecin kendi iç mantığı, SBKP önderliği açısından Komintern'i gereksiz bir "yük" haline getirdi. II. Enternasyonal anlayışına dönüş ise, çok önceden

Komintern'in dördüncü kongresinden sonraki dönemde mayalanmıştı.

SBKP ve Lenin sonrası Komintern'in, Komintern'den sonra da Sovyet merkezli geleneksel komünist hareketin tarihi, her aşamanın özelliklerine uyan teorik gerekçeler bularak devrimci teori ve programlardan uzak durmak olarak özetlenebilir. 1930'larda tek sosyalist ülkeyi yaşatmak, 1930'larda ve sonrasında faşizme karşı burjuva demokrasisini savunmak, daha sonraları nükleer savaş tehlikesini önlemek ve en sonunda insanlığın "global" sorunlarını çözmek devrim ve sosyalizm mücadelesini ertelemenin teorik gerekçeleri olarak öne sürüldü. Devrimin sözünün edildiği durumlarda da, çift programlı, çok aşamalı, aşırı tasnifli ve kendini "anti"lerle tanımlayan programlarla büyük bir karışıklık yaratıldı.

Ekim Devrimi, ulusal kurtuluş mücadelelerine muazzam bir enerji kazandırdı. Sovyetler Birliği ve sosyalist blok ülkeleri bu mücadelelerin başarıya ulaşmasına, bağımsızlığa kavuşan ülkelerin ayakta kalmasına nesnel varlıklarıyla, kimi zaman da fiilen destek sağladılar. Sovyet blokunun, ulusal kurtuluş hareketlerine, karşıtı emperyalist blokla mücadelesinin taktik gerekleri nedeniyle de olsa destek vermesi bu ülkeler için ciddi bir dayanak oldu. Bu dayanağın önemi, SSCB'nin çözülmesinden ve dünya dengelerinin emperyalizm lehine değişmesinden sonra daha açık ve anlaşılır hale geldi. Öte yandan, antifaşist programların azgelişmiş ülkelerdeki türü olarak formüle edilen ulusal demokratik devrim ve kapitalist olmayan kalkınma yolu teorileri de söz konusu ülkelerdeki devrimci mücadelenin uzun yıllar kurtulamadığı tartışılmaz "doğrular" haline getirildi.

Bütün bu teorik kargaşanın altında teorinin siyasete, ilkelerin pragmatik amaçlara yedirilmesi yatıyor.

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin nihai zaferinin sağlandığı, proletarya diktatörlüğünün tüm halkın devletine "büyüdüğü", Sovyetler Birliği'nin "gelişmiş", "olgun" sosyalizm evresine, komünizmin maddi teknik temellerinin atıldığı bir aşamaya geldiği türünden yanlış görüşler resmi ideoloji olarak sunuldu. Sosyalizmin

başarılarının demir çelik üretimindeki artışa indirgenmesi, 1980'lerde Sovyetler Birliği'nin her alanda ABD'yi geçeceğinin ve komünizme ulaşılacağının ciddi ciddi savunulması sosyalizm imajını vulgarlaştırdı; teoriyi yozlaştırdı.

Proletarya diktatörlüğü, kendi başına bağımsız, ayrı bir toplumsal ekonomik formasyon oluşturmayan kapitalizmden komünizme geçiş döneminin devlet ve toplumsal örgütlenme biçimidir. Sosyalizmden komünizme doğru ilerleyebilmenin iki olmazsa olmaz koşulu emek üretkenliğinde kapitalizmi geride bırakan bir artış ve devletin ortadan kalkmasının koşullarını hazırlayacak olan katılımcı, özgürlükçü ve özyönetimci bir toplumsal ilişkiler sisteminin adım adım geliştirilmesidir. Komünizm, ancak dünya ölçeğinde gerçekleştirilebilir. Sosyalizm yolunda ilerleyebilmenin yöntemi devrimi sürekli kılmaktır. İlerleyemeyen devrim geriler. Sovyetler Birliği'nde proletarya iktidarı aldı ama komünizme geçişin aktif öznesi olarak tarihsel inisiyatifi alamadı. Teorik tanımıyla sosyalizmin, sınıfsız toplumun kuruluşuna öncülük edemedi.

Avrupa Marksizmi

Dünya sol ve sosyalist hareketi, yalnız Sovyet sosyalizminden ibaret olmayan, içinde çeşitli ekol ve eğilimler barındıran bir tarihsel oluşumdur.

Leninizm, Avrupa Marksizminin teorik ve tarihsel mirasını, Rus devrimci halk hareketi geleneğiyle sentezleştiren, Marksizmi yeni katkılarla geliştiren teorik ve pratik bir atılımdı. Ekim Devrimi, bu devrimci atılım ve katkıya büyük bir siyasal otorite kazandırdı.

Avrupa komünist hareketi, gelişkin bir ekonomik kültürel temel, uzun tarihi olan sınıf mücadeleleri birikimi üzerinde yükseldi; ancak evrimci ve barışçı yanı ağır basan bir çizgide olgunlaştı. Teorik olarak zengin ve derin olmakla birlikte hiçbir zaman yeterince devrimci olamadı. Lenin bunu 1918'de şu sözlerle anlattı: "Avrupa'nın büyük talihsizliği ve içinde bulunduğu tehlike burada hiçbir devrimci partinin olmayışıdır."[1]

Leninizm, kapitalist gelişmişlik bakımından görece geri bir ekonomik-kültürel temel, daha az derin ama daha keskin çelişkiler üzerinde biçimlendi. Özellikle önder güçleri açısından teoride de ileri bir düzeyi temsil etmesine rağmen toplumsal, kültürel açıdan daha geri bir temele ve Avrupa'ya göre daha az birikimli, sayıca daha küçük bir işçi sınıfına dayanıyordu. Belli bir gelişmişlikle kapitalist anlamda azgelişmişlik, çelişkilerin çeşitliliği ve iç içe geçmesi, Çarlık Otokrasisinin atılması gereken bir kabuk haline gelmesi türünden koşul ve çelişkiler Rusya'yı emperyalist zincirin zayıf halkalarından biri yapmıştı. Leninizm bu halkayı devrimle koparan teori ve pratiğin adı oldu.

Leninizm, bütün özellikleriyle Avrupa Marksizmiyle kıyaslanmayacak kadar devrimciydi; ama kendine özgü pratiği ölçü alındığında Avrupa işçi-komünist hareketinin sorunlarına çözüm getirecek bir "model" değildi.

Ekim Devrimi tüm dünyayı ve elbette ki Avrupa işçi ve komünist hareketini etkiledi. Ama, kendisini Avrupa'ya doğru yayamadığı, doğası gereği Avrupa devrimciliğine model olamadığı noktada, ilişki belli yönlerde tersine döndü: SSCB Avrupa Marksizminden etkilendi.

Avrupa'da faşizmin yükseldiği ve egemen olduğu yıllarda, tek ülkede sosyalizmi koruma ve Avrupa'da burjuva demokrasisini savunma tercihleri dünya komünist hareketinin aynı yöndeki başkalaşımına yeni ve ortak bir boyut kazandırdı.

Geç emperyalistleşen ve yeni bir paylaşımı gündeme getiren ülkelerin başlattığı İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği ve Avrupa komünist hareketi faşizmin yenilgiye uğratılmasında ikisine de büyük saygınlık kazandıran roller oynadılar.

Bu başarının ideolojik bedeli ise ilk bakışta görünenden daha büyük oldu.

Savaştan sonra Marshall yardımının sağladığı olanaklar Batı Avrupa'da hızlı bir ekonomik büyüme ve bunun sonucu olan göreli bir refah yarattı. Sovyetler'de ise savaş öncesinde başarıya

ulaştırılan sanayileşme atılımının sonuçları savaştan sonra Sovyet halkının günlük yaşamında daha somut duyulmaya başladı.

Sovyet iktidarı, işçi sınıfına giderek daha iyi yaşam koşulları sağladı; emekçi kitleler bu kazanım ile tek ülkede sosyalizmi yaşatmak arasında birbirini olumlayan bir ilişki kurdular. Avrupa işçi sınıfı da başka bir yoldan, sendikal mücadele ve sosyal demokrat partilerin iktidardaki ve muhalefetteki etkinlikleri yolundan, önemli toplumsal haklar kazanmış, dünya ölçü alındığında "yüksek" bir yaşam standardına ulaşmıştı. Bu iki uçlu gelişme, Sovyet ve Avrupa sosyalizmlerini, 20. yüzyıl ortasında statükoyu korumada ortaklaştıran bir temel oluşturdu. *Bu ortaklaşmanın en açık ve olumsuz sonucu, dünya devrimi perspektifinin ve proletarya enternasyonalizminin Sovyet ve Avrupa sosyalist hareketlerinin kesimsel çıkarları karşısında ikinci plana atılmasıdır.* Başka biçimde özetlemek gerekirse, ekonomist bir sosyalizm anlayışı yalnız Avrupa işçi sınıfı içinde değil, Sovyet işçi sınıfı içinde de güç kazandı. Bu sosyalizm anlayışının önemli sonuçlarından biri, daha fazla üretim ve tüketimle, "refah toplumu" ile tanımlanan ve bu hedefleri kapitalizmin kendi sosyal refah devleti"nden daha ileri düzeyde gerçekleştiremeyen "reel sosyalizmin" kapitalist metropollerdeki işçiler için amaçlanacak ileri bir örnek olmaktan çıkmasıdır. Aynı süreçte SBKP ve Sovyetler Birliği sosyalizmin dünya çapındaki nihai zaferini esas olarak "reel sosyalizm"in ekonomik, askeri, siyasal doğrusal başarılarına, üretimde "en gelişmiş kapitalist ülkeyi geçmesine" bağlayan bir teorik-pratik çizgiye oturdu.

"Barış içinde yan yana yaşama" siyasetleri bu gelişmelerle birlikte çok farklı ve yeni bir içerik kazandı. Sovyetler Birliği ve Batı Avrupa insanının kazanılmış yaşam düzeyini koruma güdüleri ile beslenen bu gidiş, hem Sovyet, hem Avrupa coğrafyasında proletarya enternasyonalizminin terk edilmesine doğru ilerledi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) iç ve dış politikalarını, hatta teorik çizgisini, "barışın kazanılması" ilkesi belirlemeye başladı. Avrupa komünist partileri de bu dönemde

neredeyse tüm stratejilerini “barış siyasetleri” üzerine kurdular, büyük bir kitle desteği elde ettiler.

Bu söylenenleri kanıtlayan en açık ve resmi formülasyon, Brejnev tarafından, SBKP’nin 26. Kongre raporunda, bu raporun “SBKP ve Dünya Komünist Hareketi” başlıklı bölümünde yapıldı. Şöyle:

> “Büyük birleştirici ilke, dünya komünist hareketinin birliğini arttırmada ve saygınlığını yükseltmede güçlü bir etken, komünistlerin emperyalizmin saldırgan siyasetine, bir nükleer felaket tehlikesini içinde barındıran silahlanma yarışına karşı, barış için ardıcıl savaşımdır.”[2]

Komünist partilerinin enternasyonal örgütlenmeleri ve iç ilişkileri de, bu gelişmelere uygun bir evrimden geçti.

Dünya hareketine getirdikleri ve götürdükleri başka, ama Komintern 1943’te neden dağıtıldı? Komintern’in, hareketin büyüyen ihtiyaçlarına yanıt verememesi vb. gerekçeler inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Komintern, faşizme ve Hitler’e karşı Batılı emperyalist ülkelerle bağlaşıklığı kolaylaştırmak için kapatıldı. Stalin’in 28 Mayıs 1943’te yaptığı açıklamadaki şu sözler bu konuda kuşkuya yer bırakmıyor: “Komintern’in kapatılması özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırdığı için tam zamanında ve uygundur.”

Komintern’in dağıtılmasından sonra, komünist partileri arasında Hindistan’ın kast sistemine benzeyen bir hiyerarşi oluştu. En tepede SBKP, sonra “sosyalist ülke” partileri, Avrupa’nın büyük partileri ve tüm varlığını SBKP desteğinden alan küçük “kardeş” partiler. Komünist eşitlik ve yoldaşlık ilişkileri yerini amir-memur ilişkilerine terk etti. Büyük ve kendi ülkelerinde belli bir gücü, toplumsal desteği olan partilerin, özellikle Avrupa partilerinin, SBKP ile ilişkileri etkileşim ve başkalaşım içinde sürerken, küçük partiler Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı’ndaki “masa”lara bağlandılar.

Sovyetçi partilerden hiçbirinin II. Dünya Savaşı’ndan bu yana hiçbir devrim gerçekleştirememeleri (bu dönemde dünyanın birden

çok ülkesinde devrimler oldu), kendi ülkelerindeki devrimlere önderlik etmekten uzaklıkları, bunların içinden Marksist Leninist teoriye devrimci yönde anlamlı bir katkının çıkmaması, partiler arasında ve partilerin içinde üst-alt, amir-memur ilişkilerinin egemen duruma gelmesi, bütün bunlar yaşanan yozlaşma ve çürüme sürecinin somut göstergeleriydi.

Ekim Devrimi'nin dünya halkları ve devrimci sol, sosyalist hareket üzerindeki büyük otoritesine, SSCB'nin emperyalizm üzerindeki caydırıcı gücüne rağmen SBKP'nin devrimciliği bu temelde sorgulanmaya başladı.

1960'lı Yıllar

Şimdi bu tabloya 1960'lar dünyasının Türkiye'yi ve Türkiye solunu yakından ilgilendiren renklerini eklemeye çalışalım.

1960'lı yıllar, yalnız Türkiye açısından değil dünya için de hareketli bir dönemdi. 1960'ların ilk yarısı, ikinci yarısına göre istikrarlı ve durgundu. 60'ların ikinci yarısında tüm dünyada devrimci hareketlilik ve mücadeleler yoğunlaştı.

ABD ekonomisi 1961'de ekonomik krizi yatıştırmış ve durgunluk döneminden çıkmıştı. Uluslararası emperyalist-kapitalist sistemin tartışılmaz hegemon gücü konumundaydı. Karşısındaki Sovyetler Birliği ile birlikte dünya iki kutuplu bir görünümdeydi. Avrupa, Marshall yardımının da katkısıyla toparlanmış, Almanya hızlı bir ekonomik gelişme dönemine girmişti.

Japon "mucizesi" bu tarihlerde zuhur etti. Sovyetler Birliği'nde büyüme oranındaki küçük düşmelere rağmen ekonomik gelişme sürüyordu. O kadar ki, 1960'lı yıllarda, Sovyetler Birliği'nin 1980'e kadar ABD'yi her alanda geçeceği iddia ediliyordu. Doğu Avrupa ülkeleri, geriden başlamanın da verdiği hızla yüksek büyüme oranlarına ulaşıyorlardı. Çin bu yıllarda "büyük sıçrayışı" gerçekleştiriyordu.

1960'ların ikinci yarısında Sovyet-Çin gerginliği, De Gaulle Fransa'sının ABD karşısında Avrupa merkezci kafa tutuşları, Japonya'nın emperyalist sistem içinde dengeleri zorlamaya başlayan

bir kutup durumuna gelmesi vb. gelişmeler iki kutuplu bir dünyadan çok kutuplu bir dünyaya gidişin ilk işaretlerini veriyordu.

1960'ların başı birinci soğuk savaş döneminin sonudur. 1962'deki Küba krizi ile en yüksek noktasına çıkan soğuk savaş, bu krizin çözülmesiyle birlikte yerini yumuşama siyasetlerine, *detanta* bıraktı.

SBKP'ye sol ve sosyalist hareketten tepki ve sorgulamalar bu dönemde yoğunlaştı.

Dönemin önemli bir gelişmesi, dünya komünist hareketinde bölünme yaratan Sovyet-Çin çatışmasıdır. Görüş ve siyaset ayrılıklarının Sovyetler Birliği'nin ve Stalin'in Çin devrimine yaklaşımından kaynaklanan bir tarihi olmakla birlikte, bir iki yıl içinde farklılıkların çatışma ve düşmanlığa büyümesi, son derece talihsiz gelişmelere yol açtı.

ÇKP ile SBKP arasında, 1963 yılının başından sonuna kadar süren mektuplaşmalar, iki parti ve ülke arasındaki ideolojik-siyasal tutum farklılıkları hakkında epeyce fikir veriyor.

Ancak bunlara geçmeden önce, kısaca Çin-Sovyet farklılaşmasının iki ülke partisi arasındaki ideolojik-siyasal olmaktan çok "jeopolitik" sayılabilecek nedenlerine bakmak gerekiyor. Özetle şudur: İkinci Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı'yla oluşan statüko nesnel olarak Çin Halk Cumhuriyeti için güvenli değildi. Makao ve Hong Kong gibi Çin ana kıtasının önemli parçaları sömürgecilerin elindeydi. Tayvan'daki Milliyetçi Çin, yanı başında sürekli bir tehdit öğesiydi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 'de Çin'i ABD kuklası bu ada devleti temsil ediyordu. Hindiçin ve Kore yarımadasında emperyalist askeri birlikler konuşlanmıştı. Çin'in kıyısı olan denizler ABD donanmasının denetimindeydi; Çin'in askeri gücü kesinlikle bunlara denk değildi.

Sovyetler Birliği ise uluslararası dengeleri bozmaya değil, bunlardan yararlanarak yeni mevziler kazanmaya yönelik bir siyasal strateji izliyor, mevcut dengeleri zorlayan hamlelerden, erken bir konfrontasyondan sakınıyordu. Nedenleri ne olursa olsun, Sovyetler

Birliği'nin Çin'in güvenlik arayışına gerekli desteği vermediği açıktır.

1963'te başlayan yazışmalar kesin bir ayrılığın habercisi gibi görünmüyordu. İki taraf da ayrılıkların "giderilebilir" olduğunu yineliyor, sorunların görüşme ve "yoldaşça" tartışmalar yoluyla çözülmesi için toplantılar planlanıyordu.

Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler 1950'lerin sonunda bozulmaya başlamış, Sovyet hükümeti, 1959 Haziranında, Çin'le Sovyetler Birliği arasında imzalanmış olan *Ulusal Savunma İçin Yeni Teknik İşbirliği Anlaşması*'nı iptal etmişti.

1960 yılında Çin basınında Sovyetler Birliği'ni eleştiren yazılar çıkması üzerine, Kruşçev 1960 Temmuz'unda Çin'deki bütün Sovyet uzmanlarını ve teknik elemanlarını geri çağırdı. Bu tutum iki ülke arasındaki ilişkilere büyük bir uzaklık ve yabancılaşma getirdi.

Ancak, Çin'in tutumunda kesin bir değişikliğe yol açan gelişme, Sovyetler Birliği'nin Temmuz 1963'te ABD ve İngiltere ile nükleer silahların yayılmasını yasaklayan anlaşmayı imzalamasıdır. Haziran ayında ayrılıkları "giderilebilir" bulan ve ikili görüşmeler yoluyla bunlara çözüm aramaktan yana olduğunu söyleyen ÇKP bu olaylardan ve bu tarihten sonra köprüleri attı.

Sovyetler Birliği'nin Çin'e atom bombası tekniklerini vermemesinden sonra, bir de Çin'in kendi olanaklarıyla nükleer denemeler yapmasını önleyen bir anlaşmayı imzalaması bardağı taşıran son damla oldu.

Bu ayrılık dünya solunu çok derinden etkiledi. Sovyetçi blokun, proletarya diktatörlüğü, barışçıl geçiş gibi temel sorunlardaki gerçekten de ancak "revizyonizm" sözcüğü ile anlatılabilecek tezlere yapışması, enternasyonalizmi SBKP Dışişleri Bakanlığı masalarına bağlanmaya eşitlemesi ve SBKP çizgisine bağlı komünist partilerinin kendi ülkelerindeki devrimlerin, ya da devrim denemelerinin uzağında kalmaları, bu partilerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir tek devrim bile gerçekleştirememeleri[3] SBKP çizgisi ile doğrudan ilgiliydi.

Öte yandan, “Maoculuk”, Kruşçev sağcılığına karşı bazı noktalarda dünya komünist hareketi içinde direnme ve tutunma noktaları yaratmış olmasına rağmen, hem ideolojik özü hem de siyasal çizgisi itibariyle popülist ve anti-sovyet bir çizgiye oturdu; 70’lerden sonra ortaya attığı “Üç Dünya Teorisi” ile Sovyetler Birliği’ne karşı emperyalizmle işbirliği yapan bir konuma düştü.

Çin’in yolculuğu ayrı bir konudur. 60’lı ve 70’li yıllarda Mao önderliğindeki Çin, “Kültür Devrimi” ile kendi koşullarını aşmak, Sovyetler’de yaşanan bozulma ve bürokratlaşmanın Çin’de yinelenmesini önlemek için büyük bir atılıma girişti, ancak başarılı olamadı. Sovyet örneği üzerinden bürokratlaşmaya, tüketimciliğe, ücret farklılaşmasına, emir komuta yöntemlerine, kitlelerin edilgenleştirilmesine tepki eyleme, kitle hareketine dönüştürüldüğü halde, hem bu büyük atılıma hazır olmayan toplumsal nesnellik, hem de bir türlü aşılamayan ekonomist sosyalizm anlayışı nedeniyle deneme hedefine ulaşamadı. Kültür Devrimi ile ileriye sıçrayamayan Çin sosyalizmi, Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin düşmanlık boyutuna ulaşmasıyla birlikte kaygan bir zeminde öteki uca gitti. Bu sürecin konumuzu ilgilendiren yönü şudur: Sovyet ve Avrupa sosyalizm okullarının statükoculuğuna, reformculuğuna, bürokratlaşmalarına karşı devrimci yol ve çıkış arayan ve Maoculuğa yönelen dünyanın her yerindeki sol hareketler de kısa zaman sonra büyük bir bunalımın içine düştüler.

1960’lı yıllarda, daha çok da 70’li yıllarda Sovyet, Çin (daha sonra Arnavutluk) ve Latin Amerika solculuğu neredeyse bütün renk ve çeşitleriyle Türkiye’de temsil edildiler ve Türkiye solunun o günkü ve sonraki biçimlenmesinde önemli izler bıraktılar.

1960’lı yıllar, dünyanın her yerinde devrimci, ulusal kurtuluşçu, antisömürgeci mücadelelerin kabardığı, devrimci önderlerin birer sembol, birer idol olduğu, devrimci coşku ve romantizmin her yere yayıldığı bir dönemdi.

Latin Amerika o yıllarda baştan sona bir devrim kıtasıydı. Gerçekleştiği ülkenin boyutlarıyla ölçülemez anlamı ve olağanüstü etkisiyle Küba devrimi, Fidel. “İki, üç, daha fazla Vietnam, Ho

amcaya bin selam" diyerek devrimi kıtaya yaymak için yollara düşen komutan Che. Uruguay'da "kelimeler böler, eylem birleştirir" diyerek şehir gerillasının ilk örneklerini veren Tupamarolar, Brezilya'da 50 yaşından sonra komünist partisinden ayrılarak fokoculuğa alternatif şehir ve kır gerillacılığının teorisini ve pratiğini geliştiren, Türkiye'de kurşun delikli kitabıyla ünlü ve ancak 1969'da öldürülerek durdurulan Marighela…

Asya'da görkemli Vietnam direnişi, Afrika Boynuzu'nda, Angola, Gine-Bissau, Mozambik, Zimbabve'de antisömürgeci kurtuluş hareketleri, Arap Afrika'sında 1962'de "sosyalist" olduğunu ilan eden Mısır ve Sudan'da "kapitalist olmayan yol" denemeleri, Libya'da "Hür Subaylar" hareketi, Tunus'ta "Düstur sosyalizmi", Yemen, Irak ve Suriye'de Baas partilerinin yükselişi. Nasır, Bin Bella, Frantz Fanon, Amilkar Kabral, Lumumba'nın isimleriyle ve cisimleriyle dünyanın her yerinde sembolleşmeleri.

Dünyanın bu devrimci çoğalış döneminin Türkiye solu üzerinde de özendirici, coşturucu bir etki yapması kaçınılmazdı. Çokça "1968 kuşağı" diye bilinen ve yanlış olarak Avrupa'daki gençlik hareketlerinin uzantısı olarak değerlendirilen kuşağın kişiliği ve düzen karşıtı başkaldırıları bu devrimci yükseliş döneminde oluştu.

1960'lı yılların bu tür değerlendirmelerde pek dikkate alınmayan kanımca önemli bir başka özelliği daha vardı: Kapitalist dünya sisteminin kendi birikim modeliyle, bu modelin sonucu olan yönelişleri ve siyasetleriyle solun söylem ve yaklaşımları arasında da kimi koşutluk ve ortak noktalar oluşmuştu. "Sosyal devlet", "kalkınmacılık" ve "modernleşme" bu ortak zemini anlatan kavramlardı.

1 Lenin, *Collected Works*, İngilizce, Progress Publishers, Moskova, 1981, C 28, s. 113

2 L. Brejnev, SBKP 26. Kongre Raporu, Aktaran R. Yürükoğlu, *Yaşayan Sosyalizm SBKP 26. Kongre Değerlendirmesi*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Ocak 1982, s.24.

3 Çin, Küba, Kore, Vietnam, Nikaragua devrimleri örnektir. Çin devrimi Komintern ve SBKP çizgisini reddederek başarılmış olması; Küba'da Sovyetçi bir parti varken, devrimin başını 26 Temmuz gerilla hareketinin çekmesi, 1956'dan sonra Kore'nin Sovyetler'den ve Çin'den bağımsız bir tutum geliştirerek, "ideolojide ve siyasette bağımsızlık, ekonomide kendine yeterlilik ve ulusal savunmada kendi gücüne dayanma" ilkesini benimsemesi, Vietnam'ın iki güce karşı da eşit bir

dostluk ve uzaklığı koruyarak “Ho şi Minh” tavrı diye bilinen bir çizgi geliştirmesi, Nikaragua devriminin Sandinist gerilla hareketi eliyle gerçekleştirilmesi. Ölümüne kadar El Salvador Farabunda Marti Halk Cephesi’nin başkomutanlığını yapan Cayetan Carpio’nun 1970’te silahlı mücadeleyi kabul etmediği gerekçesiyle El Salvador Komünist Partisi’nden ayrılması vb.

BİR

KÖKEN

Türkiye'de solun tarihi, 1950, hatta 1960'lara kadar TKP tarihidir.

Burada, bilinenleri yineleyen kronolojik bir anlatıma girişmeden, TKP'nin doğuş, oluşum ve gelişmesinin konumuz açısından önemli özelliklerini belirtmeye çalışacağım.

Bir: TKP, Ekim Devrimi'nin, III. Enternasyonal'in çocuğudur. Doğuş zamanı, biçimi, sonraki gelişmesi, bunların hepsi TKP'nin Ekim Devrimi'nin doğrudan etkileri altında oluştuğunu gösteriyor. TKP'nin resmi kuruluş toplantısı olarak kabul edilen 10 Eylül 1920 Bakû Kongresi, Sovyet Rusya'daki savaş esirlerinden oluşan ve başında Mustafa Suphi'nin bulunduğu Türk Bolşeviklerinin inisiyatif ve çağrısı ile gerçekleşti. İstanbul ve Ankara grubundan delegelerin katılması Kongreye temsil ve otorite gücü kazandırdı. Yönetim organlarında ağır basan komünist hareketin "yurtdışı" kanadı oldu. Bu kanat birleştirici güç ve otoritesini Ekim Devrimi'nden, Bolşevik Partisi'nden alıyordu.

TKP'nin oluşum ve gelişmesindeki en temel çizgilerden biri, Ekim Devrimi ülke ve partisinin, bu anlamda "dış dinamiğin" TKP üzerinde belirleyici bir rol oynamasıdır. Doğuştaki bu özellik tüm TKP tarihine damgasını vurdu.

İki: TKP'nin kuruluş kongresini topladığı günlerde Ekim Devrimi kritik bir dönemden geçiyordu. Komintern'in Temmuz 1920'de toplanan II. Kongresi ile 1920 Eylül'ündeki Bakû Kongresi

arasındaki iki aylık zamanda dünya devriminin geleceği açısından sonuç belirleyici önemde gelişmeler oldu. Temmuz'da Kızıl Ordu Polonya'da ilerliyor, Sovyet iktidarına kesin gözüyle bakılıyor ve Polonya'nın kazanılması dünya devriminin kilidini açacak çok önemli bir adım olarak değerlendiriliyordu. Ancak bir ay kadar sonra olayların gidişi yön değiştirdi. 16 Ağustos'ta Kızıl Ordu Polonya'dan hızla geri çekilmek zorunda kaldı. 12 Ekim 1920'deki ateşkes anlaşmasıyla birlikte yalnız Polonya taarruzu değil, Avrupa ve dünya devrimi yönündeki stratejik taarruz sona erdi. Polonya yenilgisi dünya devriminin geri çekilişini haber veren dramatik bir dönüm noktası oldu.

Dünya devrimine büyüyemeyen Ekim Devrimi, hem dışta hem içte geri çekilmeye başladı. 16 Mart 1921'de imzalanan İngiliz - Sovyet Ticaret Anlaşması; Haziran 1921'de toplanan Komintern'in üçüncü kongresinde II. Enternasyonal sendikal hareketiyle birliği gündeme getiren "Birleşik İşçi Cephesi" taktiği ve 1921 Eylül'ünde Baku'da toplanan "Birinci Doğu Halkları Kurultayı ile başlayan Doğuya açılma stratejisinin terk edilmesi uluslararası alandaki geri çekilmenin üç önemli göstergesiydi. İçerde ise Yeni Ekonomi Politikası (NEP) ile geri çekilindi.

Dünya devriminin yakın bir beklenti olduğu 1920 Temmuz'unda toplanan Komintern'in II. Kongresinin benimsediği tezlerle, özellikle 21 maddelik üye olma koşulları ile, III. Kongre'nin "yeni" yaklaşımları arasında ancak stratejik bir yöneliş farklılığı ile açıklanabilecek zıtlıklar oluştu. Dünya devrimi inancının yüksek olduğu bir zamanda toplanan "Birinci Doğu Halkları Kurultayı"nın temel belgisi, "İngiliz, emperyalizmine karşı Sovyet-Müslüman bağlaşıklığı" idi. 16 Mart 1921'de imzalanan İngiliz-Sovyet anlaşmasının yürürlük koşullarından biri ise aynen şöyleydi:

> "Her iki taraf, öteki tarafa karşı düşmanca eylem ve davranışlardan ve kendi sınırları dışında, İngiliz İmparatorluğu ve Rus Sovyet Cumhuriyeti kurumlarına karşı doğrudan ya da dolaylı resmi propaganda yapmaktan kaçınır ve Rus Sovyet Hükümeti daha özel olarak, başta Hindistan ve bağımsız Afganistan devleti olmak üzere Asya-halklarının herhangi birini, askeri, diplomatik ya da başka bir eylem ya

da propaganda biçimiyle İngiliz çıkarları ya da İngiliz İmparatorluğu'na karşı düşmanca eylemlere teşvik etmekten uzak durur."[4]

Bu anlaşmayı yapmak ve uygulamak zorunda olan bir Sovyet hükümetinin, varlık nedeni "İngiliz emperyalizmine karşı Doğu halklarının mücadelesini örgütlemek" olan ve başında "birinci" ibaresi bulunan kurultayın ikincisini toplaması artık olanaklı değildi.

Lenin'in partisi ve Komintern 1921 başından itibaren çubuğu dünya devrimi taktiğinden Sovyet iktidarını koruma taktiğine doğru büktüler.

Böylece, Sovyet sosyalizmini yaşatmak ve korumak, yalnız Sovyet komünistlerinin değil, Komintern'e bağlı bütün partilerin temel politikası durumuna geldi. Ne var ki, tarihsel olarak haklı nedenleri olan bu siyaset, devrimini yapmamış ülkelerdeki komünist partilerini kendi ülkelerindeki iktidar mücadelesi açısından büyük sıkıntı ve açmazlara soktu. Bir komünist partisinin varlık nedeni "kendi" burjuvazisine karşı, devrim ve sosyalizm için savaşmaktır. Bu temel görev ile, "kendi" burjuvazisinin uluslararası politikasını Sovyetler'e dostluk yönünden etkileme siyaseti arasında çok önemli bir çelişki olduğu açıktır. TKP bu çelişkiyi en çok yaşayan, sonuçlarına en çok katlanan partilerden biri, belki de birincisi oldu.

Üç: Bunun da ötesinde, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin komşu ülkeler olmaları TKP'nin durumunu daha da zor ve karmaşık hale getirdi. Türkiye Sovyetler'in "güvenlik kordonu" içindeydi; Mustafa Kemal Türkiye'si ile iyi ilişkiler Sovyetler için yaşamsal bir önem taşıyordu. Dünya devriminin yakın bir olasılık olmaktan çıkmasıyla birlikte Sovyet hükümetinin ilk uluslararası anlaşmaları yakın komşularıyla yapması rastlantı değildir. Sovyet Rusya, 26 Şubat 1921'de İran'la; 28 Şubat'ta Afganistan'la anlaştı ve 16 Mart 1921'de İngilizlerle anlaşma yaptığı aynı gün, Türkiye ile de anlaşma imzaladı.

Afganistan ve İran anlaşmaları görece kolay oldu. Afganistan'da komünist bir örgütlenme yoktu. İran'daki küçük ve etkisiz komünist partisi bir Merkez Komitesi açıklamasıyla İran'da devrimin burjuvazinin gelişmesinin tümüyle tamamlanmasından sonra

olacağını duyurdu ve İran burjuvazisi ile bağlaşıklığa ciddi bir itirazda bulunmadı.

Türkiye ile anlaşma yapmak, İran ve Afganistan örnekleriyle karşılaştırılmayacak kadar problemliydi. Tarihsel düşmanlıklar, Ermeni ve Azerbaycan sorunu türünden uzlaşmazlık konuları gibi problemlerin yanı sıra bir engel daha vardı. Carr'ın deyimiyle, küçük ama etkili komünist hareketin varlığı da anlaşmayı zorlaştıran bir faktördü. Komünist hareketin etkisi, ülkedeki güçlü bir işçi hareketinden ve bu temelde iyi örgütlenmiş bir partinin varlığından gelmiyordu. Ama, Ekim Devrimi'nin ve Bolşevizmin yüksek prestijinin yaydığı etkiler, Türkiye toplumunda komünist düşüncelere açık genişçe bir alıcı kitlesi yaratmıştı. Çerkez Ethem komutasındaki Yeşil Ordu, TBMM'deki Halk İştirakuyun Fırkası ve yeni kurulan TKP, üçü birden kurtuluş savaşında hegemonya sağlayacak, Mustafa Kemal'e iktidar alternatifi olabilecek potansiyel taşıyorlardı. Yeşil Ordu Yunanlılarla savaşta önemli yararlılıklar göstermiş, halk desteğine sahip bir gerilla ordusu, HİF liderini Mustafa Kemal'in muhalefetine rağmen İçişleri Bakanı seçtirecek kadar güçlü bir grup ve TKP komünist birikim ve kolları birleştirerek toparlanmış, Komintern'in desteğine sahip bir partiydi.

M. Kemal ve arkadaşları üçlü gücün bloklaşmasının güçlü bir olasılık olduğunu gördüler ve bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için, iyi düşünülmüş sinsi bir planı hiç zaman yitirmeden yürürlüğe koydular. Bir ay kadar kısa bir zamanda bu üç gücü de ortadan kaldırdılar. 6 Ocak'ta Yeşil Ordu dağıtıldı; 28 Ocak'ta Mustafa Suphi ve 14 yoldaşı Karadeniz'de boğduruldular. Aynı gün TBMM'deki HİF mensupları tutuklandılar.

Bu olaylar, Türk burjuvazisinin daha kurtuluş savaşının dumanları tüterken ve daha ayaklan üzerinde tam dikilmemişken bile ne denli gerici ve barbar olduğunu gösteriyor. Türk burjuvazisi, Türk paşaları yalnız gerici ve barbar değil aynı zamanda siyasidir. Mustafa Kemal, dışarıda Sovyet hükümetiyle iyi geçinme siyasetini içerde komünistleri ezme taktiğiyle birleştirmenin tek değilse bile ilk ve en usta uygulayıcısıdır. TKP ise, Sovyet dış politikasının öncelikleri ile

sınıf mücadelesinin önüne koyduğu görevleri ayırma ve bu ikisi arasında sınıf pusulasını yitirmeyen bir denge kurma ustalığını gösteremedi.

Dört: Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katliyle yaşanan trajedi, yalnız Mustafa Kemal hükümetinin taktiklerine ve Sovyetler'le iyi ilişkilerine bağlanamaz. Mustafa Suphi, Mustafa Kemal'in mektuplarına, İttihat ve Terakkicilerle Kemalistler arasındaki çelişkilere, belki Türk-Sovyet ilişkilerinin dostluk çizgisinde yürümesine güvenerek hareket etmiş olmalıdır. Ancak, güdüleri ne olursa olsun, sınıf karşıtına "güvenmekle" yaşamsal önemde bir hata yapmıştır! Daha da önemlisi, bu büyük trajediye rağmen, TKP'nin tüm tarihi aynı sınıf körlüğünü gösteren sayısız örneklerle doludur. Türk burjuvazisi tersini kanıtlamak için elinden geleni ardına koymadığı halde, TKP bu sınıfta "demokratlık" bulmaya çalışmış, ya da burjuvazi arasındaki çelişkiler üzerine boş ve iyimser hayaller kurmuştur. Sınıf pusulasızlığı TKP'nin kronik hastalıklarından biridir.

Beş: TKP'nin tüm tarihi boyunca yakasını kurtaramadığı geleneksel zaaflarından biri, teorisizlik ve teoriyi küçümsemedir. Dünya ve Türkiye devriminin temel teorik konularında hiçbir özgün çalışma ya da tez geliştirememiş olması teori alanındaki yoksulluğun kanıtıdır.[5] TKP'nin ne evrensel teorik birikime, ne de Türkiye sosyalizmine ciddi bir katkısından söz edilebilir.

Teoride yoksulluğun iki önemli sonucu oldu. Birincisi, Sovyet ya da Komintern tezleri o da yarım yamalak, şabloncu bir anlayışla tekrar edildi; ikincisi Türk burjuva ideolojisinin, Kemalizmin ideolojik hegemonyası kırılamadı. Kürt sorunundaki ezen ulus şovenisti tutum, bu ideolojik biçimlenmenin doğrudan sonucudur.

Altı: TKP tarihi, zincirleme likidasyonlar tarihidir. Parti yaşamında, örgüt ve önderliğin olağan yollardan devredildiği bir süreklilik olmadı ve araya uzun ölü dönemler girdi. 1927-30, 1936-44, 1951-73 böyle ölü dönemlerdir ve TKP tarihinin oldukça uzun bir kesitinin örgütsüz ve dağınık geçtiğinin kanıtıdır.

TKP 1932’den 1983’e kadar tam yarım yüzyıl kongre toplamamış bir partidir. Bu, herhangi bir parti için yinelenmesi mümkün olmayan bir rekordur. Bilinen beş kongrenin her biri ayrı ayrı nedenlerle tartışmalıdır. Hepsi de kurucu kongre niteliğindedir. Parti yaşamındaki kesintiler öyle uzun ve koyudur ki, yeniden toparlanma dönemlerinde kimin üye olup olmadığı, yeni yöneticilerin yetkiyi nereden, kimden aldıkları soruları hiçbir zaman yanıtlanamamıştır. Parti yaşamında iç dinamik dumura uğramış, “yukarıdan” karışma ve atamalar gelenek olmuştur.

En çok bilinen örnekleriyle 1930’larda Nâzım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı, 1951’den sonra Reşat Fuat Baraner ve Mihri Belli parti çalışmasının durdurulmasına karşı koymuş, ülkede mücadeleye devam etmekte ayak diremişlerdir. Ancak bu çıkışlar TKP’yi iç dinamikleri temelinde yeniden örgütlemeye yetmemiştir. Yetmemesinin düşünülebilecek iki nedeni var. Birincisi, TKP üzerindeki Komintern vesayeti ve likidasyonların da çoğu kez Komintern politikalarının sonucu olmasıdır.

Yedi: Yukarıda sayılan özelliklerine de bağlı olarak “legale çıkmak” TKP’nin değişmez hedeflerinden biri olagelmiştir. TKP’nin legal mi, illegal mi olacağına kendisi değil her zaman burjuvazi karar vermiştir. Burjuvazinin uzanamayacağı ve çözemeyeceği özgürleştirilmiş bir örgütlülük anlamında illegalite ve gizlilik, kendi gücüyle toplumsal meşruluk kazanma anlamında legalite yöntemlerine geçiş inisiyatif ve ustalığı gösterilememiştir. Sovyetler Birliği dış politikasının uzantısı olma ve Kemalizmle uzlaşma eğilimlerinin bir ürünü olan legalizm hastalığı TKP’deki sınıf pusulasızlığının ve ideolojik zayıflığın bir başka göstergesidir.

Sekiz: TKP’nin cılız ve örgütsel çalışması sık sık kesintiye uğrayan bir parti olarak kalmasında burjuvazinin uyguladığı ağır terör ve baskının çok önemli bir payı olduğu açıktır.

Dokuz: 1960’lara kadar Türkiye sol hareketinin karınca kararınca tek örgütü olan TKP dünya komünist hareketine enternasyonal bir bağlılık göstermiş Komintern gelenek ve normlarını yanlışıyla

doğrusuyla Türkiye komünist hareketine taşımış, TKP kadrolarının hiç olmazsa bir bölümü tabutluklarda ve zindanlarda komünist onuru yüksek tutarak olumlu devrimci değerler de yaratmışlardır.

Bu genel saptamalardan sonra, TKP ve sol hareketin daha yakın dönemlerine gelebiliriz.

Komintern, Almanya ve İtalya faşizmlerinin sonrasında, 1936 yılında SSCB'ye komşu ülkelerdeki komünist partilerinin etkinliklerini durdurma kararı aldı. Türkiye'de "Separat Kararları" olarak bilinen bu kararlar komünist partilerinin "destantralize" edilmesi, merkezlerinin dağıtılması anlamına geliyordu.

TKP'nin 1930'lardaki tarihinin ayrıntılı bir döküm ve çözümlemesini yapmak bu çalışmanın konusu değil. Burada, önemi nedeniyle bir parantez açıp bir noktaya dikkat çekmek istiyorum.

Birincisi, "Seperat" kararından önce parti içinde yaşananlar likidasyonun Komintern kararından önce gerçekleştiğini gösteriyor.

1927'de TKP'nin o zamanki genel sekreteri olan Vedat Nedim Tör ve arkadaşları partiyi polise teslim edip, Kemalizme döndüler. Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir ve Sadrettin Celal Antel devlet memuru olup, Kadro Hareketi'nde bir araya geldiler. 1928-30 yılları arasında ülke içindeki TKP örgütlülüğü fiilen dağılmış durumdaydı. İç mücadele ise sürüyordu.

Eldeki bilgilere göre Nâzım Hikmet ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı muhalefetlerinin ortaya çıkışları da "Seperat" kararından öncedir.

Nâzım Hikmet'in 1930'lardaki likidasyona karşı çıktığı, İstanbul'da Pavli adasında bir toplantı düzenlediği, parti sekreteri seçildiği, ancak Komintern'deki TKP temsilcisinin Nâzım Hikmet'in "Troçkist", emperyalizmin ajanı olduğunu söyleyen bir bildiri ile müdahale ederek durumu tersine çevirdiği iddiaları var.[6] Bu iddiaların tümünün ya da bir bölümünün doğruluğu yanlışlığı bir yana, Nâzım Hikmet'in ve onunla birlikte davrananların partiden "kovuldukları" TKP organı *Orak Çekiç*'in yeniden çıkmaya başlayan 20 Aralık 1935 tarihli 1. sayısının 4. sayfasında yer alıyor.[7] "Polis ajanlarına, provokatörlere amele sınıfı içinde nefes aldırmayın" başlıklı sayfada "Kara liste" ve "Partiden kovulanlar"

yayımlanıyor. Birinci listede 64, ikincisinde 45 kişi var. Nâzım Hikmet partiden kovulanlar listesinin 24. sırasında. Erden Akbulut, "muhalefet"in TKP genişletilmiş Yurtdışı Büro'sunun Mart 1934'te aldığı kararla partiden atıldığını belirtiyor.[8] 1970'li yıllar TKP'sinin önde gelen yöneticilerinden H. Erdal (Aydın Meriç), TKP'nin "1932-37 arasındaki ana politik çalışması, Nâzım Hikmet'in anti-likidasyonist hareketinin likide edilmesi üstüne yoğunlaşmış, bu görevi bitince *kendi varlık nedeni de* bitmiştir" diye yazıyor. [9] Bağlantı tartışılabilir, 1937'den sonra TKP etkinliklerinin durduğu ise gerçektir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın adı yukarıdaki iki listede de geçmiyor. Kıvılcımlı'nın TKP'den çıkarılıp çıkarılmadığı, çıkarıldıysa bunun hangi tarihte yapıldığı konusunda doğru bilgi/belge bulunmuyor. Öte yandan, Nâzım Hikmet muhalefetinin siyasal içeriğine ilişkin yazılı belge yokluğuna karşın, Hikmet Kıvılcımlı'nın 1930'lu yıllarda yazdığı, sonradan iki cilt olarak yayımlanan *Yol* külliyatı var. Bu çalışmanın kesin tarihi konusunda da açıklık yok. 1930'lu yıllarda yazıldığı, büyük olasılıkla 1932-33'te tamamlandığı bu külliyatta yer alan yazılardan anlaşılıyor.[10] Bu yazılarda Hikmet Kıvılcımlı TKP çizgisine ve yönetimine köklü ve son derece önemli eleştiriler yöneltmekle kalmıyor, öneriler geliştiriyor. Ancak bu yazıların gün ışığına çıktığına, yayımlandığına ilişkin bir bilgi de yok. Kıvılcımlı'nın Yol yazılarını Komintern'e gönderdiği, görüşmek için çağrıldığı ve gitmediği yönünde söylentiler var.

Hikmet Kıvılcımlı'nın TKP üyeliği konusunda rivayetler muhtelif. Resmi bilgi şöyle: "1929-1934 arası TKP Muvakkat MK, MK ve MK Politbüro üyesi, MK üyesi olarak partinin basın, yayın ve teşkilat işlerinde çalıştı; Marat'ın ilmuhaberine göre 1934'te grupçuluk nedeniyle MK'dan ihraç edildi, parti disiplini ve parti içi demokrasiye saygısı yetersiz, partiye sadık ve dürüst bir komünist olarak üyeliği devam etti. [RGASPI f. 495, op. 266, d.]"[11]

1943-44 yıllarında Reşat Fuat Baraner TKP'yi canlandırmak üzere inisiyatif alıyor. 1943'te Reşat Fuat'ın yazdığı "En Büyük Tehlike" "Faris Erkman" imzasıyla, yayımlanıyor. 1944'te de Suat

Derviş'in "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?" broşürü çıkıyor. 1943'te Merkez Komitesi toplanıyor. Şubat 1944'te tutuklamalar başlıyor, 10 Mart 1944'te Reşat Fuat Baraner yakalanıp tutuklanıyor.[12]

1946 yılında açık parti denemeleri görülüyor. 1946 yılında bir de değil iki legal parti kuruluyor. "Neden iki parti?" sorusunun açtığı tartışmalar bir yana iki parti de kısa ömürlü denemeler olmaktan ileri gidemiyorlar. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü önderliğinde kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi aynı yıl içinde kuruluşlarından altı ay sonra kapatılıyorlar.

1945-50 yılları dünyada ve Türkiye'de soğuk savaş politikalarının egemen olduğu yıllardır. Marshall planı ilan ediliyor. ABD yeni pazarlara açılabilmek, nüfuz alanlarını genişletebilmek için büyük bir plan hazırlıyor ve uygulamaya koyuyor. İkinci savaşa girmeyen, bu nedenle müttefikler gözünde itibarlı ve güvenilir konumda olmayan Türkiye, Marshall planı kapsamına girebilmek için çok uğraşıyor. Dışta Sovyet, içte komünizm "tehlikesi" yaratarak "önemini" kanıtlamaya çalışıyor. 1947 yılında yoğun anti-komünist ve anti-Sovyet kampanya ve propagandalardan sonra ABD ile yardım anlaşması imzalanıyor.

1950 yılına yaklaşırken Dünya'da da önemli gelişmeler yaşanıyor: 1949'da Çin Halk Cumhuriyet'inin kurulması, aynı yıl Sovyetler Birliği'nin ilk atom bombasını patlatması, NATO'nun kurulması ve Kore Savaşı.

1946'daki legal parti denemelerinden sonra, TKP'nin tutuklama dışında kalan kadroları yeniden illegal çalışmaya ağırlık veriyor ve toparlanmaya çalışıyorlar. Bu çalışmalar belli sonuçlar veriyor ve parti üye sayısı ve örgütlülük düzeyi gelişiyor.

1951'de TKP tarihinin en büyük tevkifatı geliyor. 167 kişi tutuklanıyor. 1951 tutuklamasından sonra, sorgu ve mahkemelerde izlenen farklı tutumlar nedeniyle TKP'nin yönetici kadroları arasında sonraki yıllarda sürecek saflaşma ve düşmanlıklar doğuyor.

Bundan sonraki on yıl boyunca yalnız TKP'nin değil, genel olarak solun en dağınık, örgütsüz ve sessiz dönemi yaşanıyor. Bu dönemin tek örgütlü çıkış denemesi Hikmet Kıvılcımlı'nın kurduğu Vatan Partisi'dir. Kıvılcımlı'nın 1954 yılında kurduğu Vatan Partisi 1957'de seçimlere de katılıyor. Ancak ciddi bir varlık ve etkinlik gösteremeden 1958'de kapatılıyor.

Bu bölümü bitirirken, 1960'lı yıllar TİP açılımının önde gelen kadrolarının tarihsel TKP ile olan ilişkileri konusunda son dönemlerde netlik kazanan bilgileri aktarmak istiyorum.

Behice Boran'la ilgili doktora çalışması yapan Gökhan Atılgan, Behice Boran'ın 1977'deki Sovyetler Birliği ziyaretinde yazdırdığı kısa biyografiye dayanarak 1942 yılında TKP üyesi olduğunu belgeliyor.[13] Nihat Sargın 1948 başlarında TKP üyesi olduğunu anlatıyor.[14] Sadun Aren, 2003'te kendisiyle yapılan bir söyleşide 1950'lerde parti üyesi olduğunu, 1951 Eylül'ünde yurtdışına gittiğini, 1955 Mayıs'ında Türkiye'ye döndüğünü, kısa bir süre tutuklu kaldıktan sonra 1956'da beraat ettiğini, o tarihten beri de kendini TKP'li saymadığını açıklıyor.[15] Yalçın Küçük, 1951 TKP sorgu ve mahkeme tutanaklarının izini sürerek, Sadun Aren ve Behice Boran'la "uzun yıllara yayılan yakın dostluk"tan çıkardığı izlenime dayanarak "Zeki Baştımar için TKP içinde en sorumlu görev için düşünülen ve hazırlanan ilk isimlerden birisi, belki de birincisi Sadun Aren'dir" diye yazıyor.[16]

Mehmet Ali Aybar'ın TKP üyesi olduğuna ilişkin bir bilgi yok. Ancak, Nihat Sargın'ın yazdıklarından, o dönemlerde İstanbul'da avukatlık yapan Mehmet Ali Aybar'ın 1951 tevkifatı sırasında ve sonrasında tarafların birbirlerini ağır biçimde "polis", "hain" diye suçladıkları TKP içi kamplaşmayla ilgili olarak "Paris'teki arkadaşların arzusu ile tutuklamalar sırasında olup bitenleri ve karşılıklı iddiaları olabildiğince tarafsız bir bakışla özetleyen" bir "etüd" kaleme aldığını öğreniyoruz.[17]

1973 Atılımı'nın politbüro üyesi Aydın Meriç'in H. Erdal ismiyle yazdıkları ise bunların ötesinde bilgiler içeriyor. Şöyle: "Y. Demir (Zeki Baştımar-HY) yurt dışına çıkmadan önce kendisine yakın

yoldaşlardan, TİP'i legal, antiemperyalist, sosyalizan bir hareket olarak yönetmekle görevli bir komite kuruyor. Böylece TİP'in başına komünist hareketin içinde ve dışında yer almış bir aydın grubu geliyor. Yakup Demir ile TİP yönetimi arasındaki bu ilişki esas olarak 1967'ye dek sürüyor."[18] 1967-68'de durum değişiyor. "TİP'in başına getirilmiş TKP komitesine bir yandan 'TİP hareketti tuttu, dışarıdan buyruk almaya ne gerek var' düşüncesi egemen oluyor. Öte yandan, Çekoslovakya olayları bu grubu anti-Sovyet bir konuma itiyor. Yurt dışındaki TKP'nin Türkiye'deki biricik dayanağı da böylece dağılıyor."[19]

4 E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution* 1917-23, C 3, Penguin Books, Londra, 1983, s. 288.

5 Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bir istisna olduğu belirtilmelidir. Doktor, tek başına ve oldukça güç kişisel yaşam koşullarında, komünist hareketin ve Türkiye'nin sorunlarıyla teorik düzeyde ilgilenmiş, doğrusuyla yanlışıyla çok sayıda çalışma bırakmıştır. Özellikle *Yol* külliyatı yazıldığı tarihte TKP'ye devrimci bir yön kazandırma çabası olarak değerlendirilmelidir.

6 H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Mart 1983, s. 40-41

7 *İşçinin Sesi*, 2 Mayıs 1983, Sayı: 233, s.11

8 Erden Akbulut, *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, TÜSTAV-Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, Ekim 2002, s. 14

9 H. Erdal, Agy, s. 41

10 Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *YOL-1-2*, Bibloyetek Yayınları, İstanbul, Mayıs 1992

11 *1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma*, Çeviri: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s. 433

12 Rasih Nuri İleri (Derleyen), *Kırklı Yıllar-2 1944 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mayıs 2003, s. 11-12

13 Gökhan Atılgan, *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramc*ı, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 67, 528

14 Nihat Sargın, *TİP'li Yıllar 1961-1971 Anılar-Belgeler I*, Felis Yayınevi, Ankara, Nisan 2001, s. 39

15 Neşet Kocabıyıkoğlu, Sadun Aren'le Söyleşi, "Önemli olan dünyayı yorumlamak değil, değiştirmektir.", *Cogito*, Sayı: 37, Güz 2003, s. 26-27

16 Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*-5, Tekin Yayınevi, İstanbul 1988, s. 692

17 Agy. s. 45

18 H. Erdal. Agy. s.10

19 Agy. s.12-13

İKİ

AÇILIM

1950'yi izleyen yıllarda Türkiye hızlı bir kapitalist gelişme sürecine girdi. 1950 öncesinde sağlanan sermaye birikimine, Marshall planı çerçevesinde pompalanan ABD sermayesi de eklenince Türkiye kapitalizmi on yıl gibi kısa bir dönemde önemli bir gelişme kaydetti. Emperyalizme bağımlı, doğarken tekelci olan ve devlet korumacılığı altında ilerleyen kapitalizm ağır endüstriye yönelemedi. Ama on yıl içinde, montajcı ve tüketim sanayi ağırlıklı da olsa hızlı bir ekonomik büyüme sağlandı. Ülke ekonomisinde sanayi sermayesinin ve tekellerin ağırlığı arttı. Kapitalist gelişmenin doğrudan bir sonucu olarak işçi sınıfı büyüdü.

27 Mayıs, Demokrat Parti iktidarı tarafından şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılan bir toplumsal hareketliliğin üstünde yükseldi. 27 Mayıs, burjuva içerikli demokratlaşma hareketinin Türkiye'deki son atılımı ve en son durağı oldu. Esas olarak, egemen sınıflar arasındaki çelişkileri çözmek için ve askeri darbe yöntemiyle gelmesine rağmen, dayandığı aktif yığın hareketi onu belli ölçülerde ileriye itti.

27 Mayıs'ın, sınıfsal işlevi bakımından, devletin, güçlenen sanayi sermayesinin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi, üstyapının kapitalist gelişmenin gereksinmelerine yanıt verecek biçimde yeniden örgütlenmesini hedeflediğini söyleyebiliriz.

Demokrat Parti karşısında ve CHP çevresinde bir araya gelen toplumsal muhalefet, tekelci burjuvalardan aydınlara, genç subay ve

öğrencilere kadar geniş bir yelpaze oluşturuyordu. Yığın hareketinin en aktif ve savaşkan kesimi üniversite gençliğiydi ve darbeyi de orta ve alt rütbelerdeki genç subaylar gerçekleştirdi. Bu iki özelliğin 1960 sonrasında, sol hareketin biçimlenmesinde çok önemli etkileri oldu.

1960'ların başında, Türkiye, tarihinin yeni bir dönemine girdi. Dönemi, tarihsel anlamda "yeni" yapan iki olgu vardı. Birincisi, biraz önce belirttim: Burjuva demokrat hareketi daha ileri gidemeyeceği son sınıra dayanmıştı. Bu tarihten sonra Türkiye'de burjuvazinin hiçbir kesiminden hiçbir "demokrat" hareket gelmedi. Doğuşundan gerici olan Türk burjuvazisinin, orta katmanların yığınsal itmesiyle gelebileceği son nokta, 27 Mayıs ve 1961 Anayasası'ydı. İkincisi, Türkiye solu, dünya ve Türkiye koşullarının elverişli olduğu bu yıllarda bir "yeniden doğuş" gerçekleştirdi; topluma ve yığınlara açıldı.

60'lı yıllarda bir "son" ve bir "başlangıç" var. Ancak başlangıç, burjuva düşünce ve etkilerden kesin ve tam bir kopuş değildi. Burjuva liberalizmi, Kemalizm ve çeşitli renkleriyle sosyalizm eğilimleri uzun süre iç içe, yan yana yürüdüler. 1960'lı yılların döneme rengini veren karakteristik çizgilerinden biri budur. Ancak, bu bulaşık yürüyüş bir süre sonra zıddını da yaratmak zorundaydı. On yılın sonunda solun bazı kesimleri geleneksel soldan kopmaya başladılar.

60'1ı yıllar, öne çıkan tartışma konuları, teorik açılışları ve canlı pratikleri toplamıyla Türkiye sol hareketinin daha sonraki tarihine rengini verdi.

Türkiye hızlı bir toplumsal-ekonomik değişim yaşıyordu. 27 Mayıs'taki iktidar değişikliğiyle toplumun çeşitli sınıf ve katmanlarının siyasete ilgi ve katılımının canlandığı, toplumun tüm hücreleriyle siyasallaştığı bir döneme girilmişti.

1960'larda yaşanan toplumsal kaynaşma ve çatışmaları belirleyen nesnel neden, iyice hız ve yoğunluk kazanan kapitalist gelişme ve bunun Türkiye'nin kentlerinde ve kırlarında yol açtığı sınıfsal farklılaşmaydı. Kapitalist sömürünün yayılıp yoğunlaşmasıyla

birlikte, işçi sınıfı ve öteki emekçi sınıfların ekonomik ve siyasal istemleri de büyüyordu. Başta işçi sınıfı, tarım emekçileri, kent yoksulları, küçük üreticiler, öğrenci gençlik, toplumun çoğunluğu sokaklara, alanlara çıkmaya başladı. On yıl içinde Türkiye grevlerin, boykotların, gösteri yürüyüşlerinin birbirini izlediği son derece hareketli bir görünüm kazandı.

1968 bütün gelişmelerin tepesi, aynı zamanda bir dönemeç noktasıdır. 60'lı yılların en önemli ve belirgin özelliklerinden biri, işçi sınıfı hareketindeki ilerlemedir. 50'lerin sonu ve 60'ların başında Türkiye işçi sınıfı en basit ekonomik demokratik haklardan yoksundu. Yalnızca çok budanmış, grev "hakkı" olmayan bir sendikalaşma olanağına sahipti.

274 ve 275 Sayılı Sendika ve Toplu Sözleşme Yasası'nın çıkışı ile birlikte toplu sözleşmeli, grevli sendikacılık dönemi başladı. 1961'den itibaren başta İstanbul işçileri olmak üzere, işçi sınıfı işten çıkarmalara karşı, sendika ve grev hakkı için eylem ve mücadelelere girişti. Başında, sonradan TİP kurucusu olan Avni Erakalın ve arkadaşlarının bulunduğu İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile Türk-İş'in 31 Aralık'ta düzenledikleri Saraçhane mitingine 150 bin kişi katıldı.

İşçilerin yer yer polisle çatıştığı 1963 Ocak sonunda başlayıp 4 Mart'a kadar süren Kavel direnişi siyasal istemli bir grev olarak yaşandı. 24 Ekim 1961'den, 15 Temmuz 1963'e kadarki 20 aylık süre içindeki işçi eylemlerinin dökümünü yapan M. Şehmus Güzel, bu dönem içinde 16 grev, 6 oturma grevi, 7 sakal grevi, 17 miting ve gösteri, 126 bildiri demeç vb. ile 186 eylem gerçekleştirildiğini yazıyor.[20]

Dönemin önemli işçi çıkışlarından biri, 9 Mart 1965'te başlayan 5000 Zonguldak kömür işçisinin direnişidir. Bu direnişte işçiler güvenlik güçleriyle çatıştılar, çatışma sırasında iki işçi Satılmış Tepe ile Mehmet Çavdar öldürüldüler.

1963'te 1374 işçinin katıldığı 7, 1964'te 6608 işçinin katıldığı 81, 1965'te 5573 işçinin katıldığı 43, 1966'da 10401 işçinin katıldığı 39, 1967'de 8162 işçinin katıldığı 91, 1968'de 8098 işçinin katıldığı

59, 1969'da 23190 işçinin katıldığı 82 ve 1970'te 25963 işçinin katıldığı 111 grev gerçekleşti. 1963 ile 70 arasında toplam olarak 89839 işçinin katıldığı 513 grev biliniyor.[21]

13 Şubat 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu.

1968 -1970 arası ise işçi sınıfı hareketi açısından bir nitelik sıçramasını, hızlı bir siyasallaşmanın işaretlerini veriyor. Fabrika işgalleri birbirini izliyor. Bu eylemlerde öne çıkan isteklerden biri "özgür sendikalaşma, referandum hakkı"dır.

4 Temmuz'da Derby işgal edildi; arkasından 9 Eylül'de Kavel, 7 Ekim'de Roche İlaç Fabrikası, 11 Ocak 1969'da Singer, 20 Nisan'da Krom Magnezit, 13 Haziran'da Çorum Alpagut işletmeleri, l Ağustos'ta Türk Demir Döküm işgalleri geldi... Ve 15-16 Haziran 1970 görkemli işçi ayaklanması... Türkiye işçi sınıfının tarihinde yeni bir sayfa açılıyordu.

50'lerin sonu ve 60'ların başında 1951 TKP tutuklanmasıyla hapse konulan TKP yönetici kadroları serbest bırakıldılar. Zeki Baştımar yurtdışına çıkarken, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Şevki Akşit, Hikmet Kıvılcımlı başta olmak üzere eski komünistlerin bir bölümü Türkiye'de kaldıkları yerden savaşmaya devam ettiler. 1960'lı yıllar boyunca Mihri Belli, 70'li yıllarda Hikmet Kıvılcımlı yeni solcu kuşaklar üzerinde etkili oldular.

1960'lı yıllar Türkiye'de aydınların siyasette varlığının en çok duyulduğu dönemdir. 1960 sonrasının iki önemli siyasal oluşumu olan YÖN ve TİP'e damgasını vuranlar aydınlar ve sendikacılardır. Bu oluşumlara küçük burjuva radikal ve ekonomist-popülist bir karakter kazandıran nedenlerden biri bu hareketlerin öne çıkan önder ve yöneticilerinin bu çerçevedeki temsil kapasitesidir.

Aydınların ve sendikacıların Türkiye sol hareketindeki rolü ve kendi evrimleri konusundaki şu saptamanın yerinde olduğunu düşünüyorum:

> "...1960'ların başında siyaset ve 'sosyalizm' ile oldukça içli dışlı sendikacı zümresi, işçi hareketinin en dinamik döneminde (1968-71) de bu açılardan işçi tabanının gösterdiği gelişmeye paralel bir gelişme göstermeyecektir... Entelijansiyaya gelince,

> devrimci politika ile tüm 60'lar boyunca aktif ilgisi istikrarlı bir şekilde gelişmişken 70'lerde nerede ise sadece devrimci politikadan değil, genel olarak aktif politik eylemden bir geri çekilişi söz konusu olacaktır. Diğer bir ifadeyle söz konusu iki kategorinin sadece ilk parlak, dinamik çıkışları değil, sonraki yalpalamaları ve zigzagları da devrimci hareketin gelişiminde derin izler bırakacaktır."[22]

Gerçekten de bıraktı ve bırakıyor.

Bir de, ordu kökenli aydınların 60'larda kısa sürede parlayıp sönen, ama bir dönem özellikle cuntacı eğilimleri kışkırtmakta etkili olan çıkışlarını kaydetmek gerekiyor. Kendini en çok, "Devrimci Güçbirliği" girişiminde gösteren bu kesimin sol hareket üzerinde kalıcı izler bıraktığı söylenemez, ancak MDD hareketinin "milli cephe" taktiğini besleyen bir odak olarak geri çekici bir rol oynadığı söylenebilir.

1960'ların başından ortalarına kadar sola iki hareket damgasını vurdu: YÖN ve TİP. 1960 ortalarında bunlara MDD hareketi eklendi. Aynı ve ayrı yönleriyle, aynı tarihsel ve toplumsal sürecin ürünü olan bu hareketlerin, geçirdikleri evrim, başkalaşım ve ayrışmalarla birlikte incelenmesi, aynı zamanda 1960 sonrası Türkiye solunun incelenmesi anlamına geliyor. YÖN çizgisinin 1970'ten sonra silinmesi ise, bu çizginin 60'lı yıllardaki önemini azaltmıyor; önemli ölçüde aşıldığını anlatıyor.

1. YÖN HAREKETİ

YÖN'ün ilk sayısı 20 Aralık 1961'de, ünlü "YÖN Bildirisi" ile çıktı.[23] Bildirinin ilk imzacılar listesinde 164 kişinin ismi vardı; daha sonra eklenenlerle bildiriyi imzalayanların sayısı 1000'i aştı.

Bildirinin birinci maddesinde YÖN'ün amacı şöyle açıklanıyordu:

"Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerinde oturtmanın, ancak, iktisadi alanda hızla kalkınmakla yani milli istihsal seviyesini hızla yükseltmekte olduğuna inanıyoruz.[24]

Bildiri bir çağrı yapıyor ve kime ne amaçla çağrı yaptığını da ikinci maddesinde açıkça belirtiyordu:

> Bugün Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zaruri sayıyoruz.[25]

Kısa bildiride, kalkınmanın başarısı “köklü reformlara”, “şuurlu devlet müdahalesi” demek olan “yeni bir devletçilik anlayışına” bağlanıyordu.[26]

Bildiri, Kemalist ve liberal aydınları uzlaştıran bir platform niteliğindeydi. Bildiriyi, Sadun Aren, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Mehmet Selim, Vahap Erdoğdu, Ahmet Kaçmaz gibi Marksist aydınların da imzalamış olmaları bu gerçeği değiştirmiyor. Yalnızca, bu tarihlerde “Marksist” kabul edilenlerin ancak büyük bir rezervasyonla Marksist sayılabileceklerini gösteriyor.

YÖN, Türkiye yakın tarihinin en etkili aydın hareketlerinden biri oldu. 1960’lardan bu yana, bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezi oluşmadı. Bildirinin yukarıda verdiğim ikinci maddesinde de açıkça görüldüğü gibi, YÖN yalnız kendini oluşturan ya da destekleyenler açısından değil, yöneldiği, seslendiği kesimler açısından da bir aydın hareketiydi.

İdeolojik mayalanmasının temel öğelerinden biri antiemperyalist vurgulu bir Kemalizm, ele aldığı temel problematik Türkiye’nin kalkınması, “ileri hamleler” için dayanak gördüğü güç başta ordu olmak üzere “zinde kuvvetler”di. Bin bir çeşit sosyalizm tanımıyla YÖN, kendi anlayışı çerçevesinde sosyalizme azgelişmiş ülkeler için önemli bir kalkınma yöntemi olarak bakıyor, Marksist sosyalizmden çok Nasır tipi “kapitalist olmayan kalkınma yolu”na yakınlık duyuyordu.

YÖN’ün Kemalistliğinin tartışma götürür bir yanı yoktur. YÖN’cüler “Atatürk devrimlerini” tamamlama misyonu üstlendiler. “Sosyalizmi” anti-komünist bir gerekçeyle savundular:

> Atatürk devrimlerinin çoğu birer şekil değişikliği değil, halk kütlelerini batılı ve insanca yaşayışa ulaştıracak basamaklardır. Ancak, kütlelerin insanca yaşayışı, maddi koşulların akılcı yollarla değiştirmesine sıkı sıkıya bağlıdır. O halde, Atatürk'le başlayan hareket, halka dönük, düzenli, planlı ve akılcı bir iktisadi kalkınma politikasıyla mutlaka tamamlanmalıdır."[27]
>
> Kemalizmin altı oku, Türk sosyalizminin temel taşlarıdır. Faşizm ve benzeri ideolojiler, komünizm belası, ancak böyle bir sosyalizmle önlenebilir.[28]

YÖN'ün antikomünist "sosyalistliğine" YÖN imzalı başka bir örnek:

> Sosyalizmin milliyetçi ve istiklalci vasfı, din ve aileye karşı olmayan hürriyeti, hürriyetçi ve demokratik tutumu ve komünizmi önleyecek tek yol olduğu ilk planda belirtilecek meselelerdir.[29]

Bunlara, YÖN'ün giderek etkili bir ABD karşıtı propaganda yaptığı da eklenmelidir. O kadar ki, YÖN'cüler bütün öteki mücadelelerin antiemperyalist mücadeleye bağlanması gerektiğini söylüyor, "sosyalizm"e geçişin bu mücadelenin başarısıyla olanaklı hale geleceğini savunuyorlardı.

Dikkat çeken noktalardan biri, antikomünist mesajlarına rağmen, YÖN'ün hiçbir zaman anti-Sovyetizm yapmamış olmamasıdır.

Hareket noktası hep Türkiye'nin kalkınmasıdır. YÖN başyazarı Doğan Avcıoğlu, azgelişmiş ülkelerde sosyalizmin zemininin Marksist-Leninist "modeldekinden" farklı yollardan hazırlanabileceği görüşündedir. Önemli olan sosyalizm değil, kalkınmadır:

> Mevcut şartlar altında sosyalizm... en önemli mesele değildir. Önemli olan, toplumun bütün sağlam kuvvetlerinin, memleketimizi sosyal adalet içinde hızlı kalkınma yoluna sokarak asgari bir program etrafında birleşmeleri, maziye değil ileriye dönük Atatürkçü bir program arkasında devrimcilerin toplanmalarıdır.[30]

Sorun böyle konulunca işçi sınıfı ve sosyalizmle araya mesafe koymak kaçınılmaz oluyordu. YÖN Türkiye'de işçi sınıfının yeterli olgunluk ve güçte olmadığını ve kapitalist özel mülkiyeti kaldırmanın verili aşamanın hedefi olmadığını öne sürüyordu.

Kalkınma hamlesini, bağımsızlığını ve kapitalist olmayan yolu gerçekleştirecek cephenin öncüsü ise “zinde kuvvetler”di:

> Emperyalizme bağımlı ülkelerin temel çelişmesini bugün en derinden duyanlar ve bilincine varanlar, genellikle küçük burjuva çevrelerinden çıkan ve siyasi edebiyatımızda artık yerleşmiş bir deyimle zinde kuvvetler adı verilen güçlerdir. Üçüncü dünya ülkelerinin birçoğunda da görüldüğü üzere, ekonomik ve politik bağımsızlık mücadelesinin öncülüğünü, istesek de istemesek de, onlar yapmaktadır.[31]

Küçük burjuva çevrelerinden çıkan “zinde kuvvetler” ise son çözümlemede silahlı kuvvetlere indirgenmektedir:

> Türkiye’de... halktan çıkmış Atatürkçü bir ordu vardır. Bu orduyu hâkim sınıfların elinde itaatkâr bir alet olarak düşünmek büyük bir hatadır... Mütevazı ve fakir ailelerden gelen ordu Türkiye’mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin batılılaşma hamlelerinde, ordu daima ilericilerin safında yer almıştır.[32]

Daha cüretlisi var: “Türkiye’nin bütün ilericilerine, bütün zinde kuvvetlerine düşen iş, memleketimizin en kudretli, en organize ve en güvenilir kuruluşu olan ordunun etrafında kenetlenmektir.”[33]

Doğan Avcıoğlu önderliğindeki YÖN hareketi bu görüşleri dergi sayfalarında dile getirmekle kalmadı. Silahlı Kuvvetler içinde ve dışında örgütlenerek, askeri darbe yoluyla iktidar denemesine girişti.

“Çalışanlar Partisi”

YÖN hareketi, başından itibaren çeşitli örgütlenme çabaları içinde oldu. Bunların en önemli ikisi, Çalışanlar Partisi ve Sosyalist Kültür Derneği’ydi.

Çalışanlar Partisi, adından çok söz edilmesine rağmen, hiçbir zaman kurulamadı. 15 Ocak 1962’de toplanan Türk-İş Temsilciler Meclisi’nde Genel Başkan Seyfi Demirsoy, 620 kişilik mecliste işçi temsilcilerine yer verilmediğini, bunun kendilerini üzdüğünü ama işçilerin “bir siyasi parti etrafında toplanmaları gerektiği hakikatini gösterme yüzünden çok faydalı” olduğunu söyleyen bir konuşma yaptı. 400’e yakın işçi temsilcisinin katıldığı Temsilciler Meclisi

parti kurma düşüncesini destekledi ve Türk-İş tüzüğünün, sendika yöneticilerinin siyasal görev almasını engelleyen tüzük maddesinin değiştirilmesine karar verildi.[34]

YÖN hareketi, Çalışanlar Partisi girişimini, kendisini CHP'ye mahkûm olmaktan kurtaracak bir seçenek olacağı düşüncesiyle destekledi. Bu parti, "… hem YÖN'ün önerdiği reformlara karşı çıkan eşraf, ağa ve burjuvazinin dışında oluşması, hem de henüz bir programa sahip olmaması bakımından köklü reformlar stratejisinin yeni bir alternatifi olarak değerlendirilebilirdi."[35]

YÖN'ün 1962 Mayıs ayında yayımlanan sayısındaki "Çalışma" başlıklı yazıda şöyle deniyordu:

> Yeni parti müsait bir zamanda doğmaktadır. İşçi kitlesi, menfaatlerinin en iyi kendi partisi tarafından savunulabileceğini anlamaya başlamıştır. Fakat partinin geleceği, her şeyden önce, işçilerin dışında geniş bir çalışanlar grubunu toplayabilmekte ve bugünün Türkiye'sinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir programla ortaya çıkmakta göstereceği başarıya bağlıdır. Sosyal adalet içinde hızlı kalkınmanın esaslarını ve bu gayeye götürecek vasıtaları, çelişikliğe düşmeden cesaretle ortaya koyabilecek olan bir parti, beklenmedik bir hızla gelişebilir ve toplum hayatının en çok güvenilen siyasi kuvveti haline kısa zamanda gelebilir.[36]

Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Sadun Aren, Türkkaya Ataöv, Muammer Aksoy gibi isimler Çalışanlar Partisi hazırlıklarına katıldılar. Program ve Tüzük taslaklarını hazırlama görevini Mümtaz Soysal ile Türkkaya Ataöv üstlendiler.

Çalışanlar Partisi Program Taslağı'nda partinin amacı şöyle belirleniyordu:

> Çalışanlar Partisi'nin amacı, çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkânları yaratmak, çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmektir.[37]

Partinin izleyeceği ekonomik siyaset ise şöyle formüle ediliyordu:

> Türkiye Çalışanlar Partisi devletçidir; hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri felakete sürüklemeden, sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkânını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur.[38]

Görüldüğü gibi YÖN parti programına damgasını vurmuştu.

Kurucular meclisinde kimlerin yer alacağından, kuruluş tarihine kadar (19 Mayıs) birçok ayrıntının belirlenmesine rağmen bu parti kurulamadı.

Neden? Bu soruyu yanıtlamak, Çalışanlar Partisi'nin bu noktaya kadar gelmişken neden kurulamadığını açıklamak, elde ulaşılabilir yazılı bilgi de olmadığı için kolay değil.

ABD-Türk-İş ilişkilerinin içeriği ve YÖN'cülerin siyasal kimliği düşünüldüğünde ise soruya yanıt vermek o kadar zor görünmüyor. Elde bu ilişkiyi anlatan bir bilgi var:

> Dönemin TOLEYİS Başkanı İlhami Aras'ın aktardığına göre, 27 Mayıs'tan hemen sonraki günlerde, *New York Times* Türkiye muhabiri, Türk-İş Genel Merkezine gelerek orada bulunan sendika başkanlarına Türkiye'de bir sosyalist parti kurmayı düşünüp düşünmediklerini sordu.[39]

Türk-İş'in kuracağı partiyle, ortada böyle bir düşünce bile yokken bu kadar ilgili olan Türk-İş içinde her zaman güçlü ABD'nin, kendisine tutumu açık ve karşıt olan YÖN'ün etkili biçimde yer alacağı bir partinin oluşumunu önlemek için elinden gelen her şeyi yapmasından daha doğal bir şey olamazdı. Nitekim, YÖN hareketi üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Gökhan Atılgan da Çalışanlar Partisi'nin kurulamayışını benzer bir nedene bağlıyor:

> Çalışanlar Partisi girişimi, Türk-İş'in iç yaşamındaki değişimler, hükümetin baskıları ve Amerikan sendikacılık anlayışının etkileriyle durdurulunca YÖN hareketi kendini ifade edebilecek yeni siyasi kanallar aramaya başladı.[40]

Sosyalist Kültür Derneği

YÖN'cülerin ikinci örgütlenme denemesi Sosyalist Kültür Derneği'dir. Çalışanlar Partisi girişiminin sonuçsuz kalmasından sonra YÖN hareketi iki seçenekle yüz yüze kaldı. Birinci seçenek, Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa geçmesiyle canlanan TİP'i desteklemek, ikincisi kendi partilerini ya da örgütlerini kurmaktı. Yukarıda aktardığım görüşlerinden de açıkça anlaşılacağı gibi, TİP'in işçi sınıfı ve antikapitalizm vurguları, YÖN stratejisiyle uyuşmuyordu.

Gökhan Atılgan'ın aktardığına göre Aybar, Doğan Avcıoğlu'nun işçileri küçümseyen "gecikmiş bir Tanzimatçı" olduğunu, YÖN bildirisinin Türkiye'nin kurtuluşunu, Tanzimatçı geleneklere bağlı olarak, bey takımının "ilerletici" girişimlerine bağladığını düşünüyor; Doğan Avcıoğlu da, Aybar'ın sosyalizmin aşağıdan yukarıya doğru ve işçi sınıfı öncülüğünde kurulabileceğine ilişkin düşüncesini "romantik" buluyordu.[41] Kısacası, YÖN ile TİP arasında birlik hiç söz konusu olmadığı gibi, destek ve dayanışma perspektifi de yoktu.

Sosyalist Kültür Derneği YÖN'ün inisiyatifiyle, Çalışanlar Partisi girişimindekilerin bir bölümünün katılımıyla 1963 başlarında kuruldu. Kuruluş ve çalışma biçimi İngiltere'deki Fabian örgütlenmesine benzetilen SKD tüzüğünde amacı şöyle tanımlanıyordu:

> Emeği toplumun temel değeri sayan Sosyalist Kültür Derneği, her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak olan gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları bilim ışığı altında inceler, böyle bir düzenin kültürel temellerini araştırır ve bunların yayılmasına çalışır.[42]

YÖN Bildirisi gibi dernek tüzüğü de imzaya açılıyor. Kurucu üye ve imzacılar arasında Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal gibi YÖN'cüler dışında, Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy, eski kadroculardan Şevket Süreyya Aydemir, sonradan TİP'li Tarık Ziya Ekinci, Sadun Aren, İdris Küçükömer, MİT görevlisi Mahir Kaynak gibi isimler yer alıyordu. Kuruluşun ardından DPT eski müsteşarı Osman Nuri Torun başkan, Necat Ender sekreter seçildiler. Atilla Karaosmanoğlu "araştırma ve dökümantasyon işleri"nden, Doğan Avcıoğlu "yayın ve konferans işlerinden" sorumlu yönetim kurulu üyeleriydiler.[43]

Derneğin en etkili çalışması Doğan Avcıoğlu'nun sorumluluğunda yürüyen ve genellikle cumartesi günleri yapılan konferans ve açık oturumlardı.

1965 seçimlerinden sonra YÖN hareketi içindeki "yol" tartışmaları sonunda, Mümtaz Soysal'ın deyişiyle, "YÖN dergisi

‘yön’ değiştirince SKD’ye katkıda bulunanlar da yavaş yavaş çekildiler ve dernek söndü.”[44]

YÖN bir aydın hareketiydi. YÖN Bildirisini imzalayan ve YÖN’ü destekleyen aydınlar çok renkli bir yelpaze oluşturuyorlardı. Ele aldığı konular, yürüttüğü tartışmalar ve yaptığı çözümlemelerle YÖN bir dönem Türkiye ilerici hareketinin gündemini belirledi. Çeşitli eğilimdeki aydınların görüşlerini rahatça dile getirebildikleri bir kürsü işlevi gördü. Öte yandan, YÖN, bu çeşitliliğe rağmen, kendisine yaklaşan aydın topluluğuna kalın bir çizgide ortak perspektifler kazandırmayı da başardı. Geniş yelpaze, hoşgörü ve uzlaşma temelinde yaratılmıştı; iş eyleme, düşüncelerin pratikleşmesine geldiğinde bu genişlik korunamadı.

YÖN’ün Doğan Avcıoğlu’ndan sonraki en yetkili sözcüsü bu durumu şu sözlerle anlatıyor:

> ...Derneğin gelişme gösterdiği aylarda, YÖN hareketi içinde de Türkiye’deki sosyalist düşüncelerin eyleme geçirilmesi bakımından görüş ve düşünce ayrılıkları başlamıştı. Tam açıklıkla ortaya konmamış olmakla birlikte, bu belirsiz ayrılığın temelinde şöyle bir ikilem yatmaktaydı: Sosyalizmin hem bir kalkınma yöntemi, hem de belirli değerlere dayalı bir yaşama düzeni olarak gerçekleştirilmesi için, önemli bir işçi hareketinden henüz yoksun olan Türkiye’de, Kemalist nitelikleri az çok koruyan sivil ve asker burjuvazinin öncü gücünü ön plana geçirmek mi gerekiyor, yoksa çok daha uzun süreli, halk yığınlarının sosyalist düşünce yönünde eğitilmesine ve örgütlendirilmesine dayanan soluklu bir çabayı mı göze almak gerekir? Başka bir deyişle, Türkiye’nin koşulları böylesine uzun bir bekleyişe elverişli midir, yoksa iç ve dış dinamikler düşünülerek, sosyalizmin temel öğretisine pek uygun düşmese bile, çabuk davranmak ve yukarıdan aşağıya doğru müdahalelerle kapitalist gidişi bir an önce durdurmak mı gerekir?[45]

Soysal, “soluklu bir çaba”yı savunanlardan oluyor. Ancak, YÖN’de temel düşüncelerin Soysal’ın formüle ettiği biçimde kutuplaştığı bir tartışma olmuyor. Soysal da bunu kabul ediyor ve aynı yazısında, koşulların bu tartışmanın “belirgin bir sonuca” ulaşmasını önlediğini söylüyor.

YÖN’deki bölünme pratik-siyaset sorunlarından çıktı. 30 Haziran 1967’de YÖN yayın yaşamına son verdi. iki yıl sonra 21 Ekim

1969’da Doğan Avcıoğlu daha dar bir kadroyla haftalık *Devrim* dergisini çıkarmaya başladı.

“Türkiye’nin Düzeni”

Aradaki boşlukta Doğan Avcıoğlu ünlü kitabı *Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*’ı yazdı. Kitap, çok büyük bir etki ve ilgi yarattı. 27 Mayıs’tan sonra yapılan seçimler, özellikle de 1965 seçimleri Kemalist kesimde, Türkiye’nin “çağdaş uygarlık düzeyine” Avcıoğlu’nun deyimiyle “cici demokrasi” ile ulaşılamayacağı düşüncesini güçlendirmişti. Ordu içindeki “zinde kuvvetler”, 27 Mayıs’ın ve öteki denemelerin başarısız kalışını “fikriyat” eksikliğine bağlıyorlardı. *Türkiye’nin Düzeni* tam da bu gereksinmeye, Kemalizmin öngördüğü Türkiye’nin nasıl inşa edileceği sorusuna doyurucu yanıtlar veren bir kitap olarak hazırlanmıştı. *Türkiye’nin Düzeni*, en başta silahlı kuvvetler olmak üzere, gençlik ve aydınlar arasında çok yaygın okunan, uzun süre çok satan kitaplar listesinin başında yer alan, baskı üstüne baskı yapan bir kitap oldu. Osmanlı toplum yapısını, Tanzimatçılığı, Kemalizmi, çeşitli yönlerden çözümleyen, azgelişmişlik sorununu emperyalizme bağlayan, Türkiye’nin kalkınmasının emperyalizmden bağımsızlıkla mümkün olduğunu, kalkınmanın düzen değişikliği demek olduğunu söyleyen, bağımsızlığı ve kalkınmayı sosyalizme bir gidiş yolu olarak öneren *Türkiye’nin Düzeni*’nin önemli bir üstünlüğü tezlerini zengin ampirik bilgi ve verilerle desteklemesi, “devrimci kalkınma stratejisi”ni iktidarı düşünen, iktidara yakın bir yaklaşımla ayrıntılandırmasıydı. Avcıoğlu kitabını tümüyle “kalkınma” sorunsalı üzerine temellendirmiş “komünizmi” Sovyet, Çin ve Bulgaristan kalkınma deneyimleri olarak sunarken, “yabancı sermayeye ve özel sektöre dayanan” kalkınmayı “Amerikan tipi” olarak değerlendirmişti. Türkiye için ise Oscar Lange’ye referansla “Milli devrimci kalkınma yolu”nu öneriyordu.[46]

Seslendiği kesimlerdeki derin antikomünizmi bilen Avcıoğlu, yine de ele aldığı sorunsal içinde “komünist kalkınma” yolunun az

çok başarılı olduğunu Batılı kaynakların tanıklığında teslim ediyordu:

"Başvurdukları metodular hakkında ne düşünürsek düşünelim, azgelişmiş ülkeler içinde şimdiye kadar kalkınma çabasında komünist ülkelerin az çok başarı sağladığını Batılı uzmanlar ileri sürmektedirler. Bu ülkeler, hayli kısa bir süre içinde modernleşmişler ve geri bir tarım toplumu olmaktan çıkıp sanayi toplumu haline gelmişler ya da gelme yoluna girmişlerdir. Nefretler ve sempatiler ötesinde, bu, inkâr edilmeyecek bir olgudur. Nitekim komünizmin amansız düşmanı John Foster Dulles dahi XIX. yüzyıldaki "Büyük Amerikan denemesi" gibi, XX. yüzyılda da "Büyük Sovyet komünist denemesi"nin dünyada yarattığı büyük ilgiden söz etmekte, Çin'de komünistlerin "bir toplumsal sorumluluk duygusu" uyandırmakta başarı sağladıklarını belirtmektedir."[47]

Avcıoğlu'nun antiemperyalistliğinin, antikapitalist bir çözümlemeye dayandığını da şu yazdıklarından anlıyoruz:

> Amerikan dış politikasının uzun vadeli planlayıcısı Prof. Walt Rostow, milli kurtuluş hareketlerinin çıkar yol olmadığını dünyaya ispatlamak için Vietnam'da savaşıldığını açıklamıştır. (…) Demek ki, kapitalist dünya sistemini korumak için toptan bir mücadele söz konusudur… Bu toptan çerçeve içinde emperyalizmin, eskisi gibi, azgelişmiş ülkelerin sanayileşmesine mutlaka karşı olduğunu söylemek güçtür. Emperyalizm, yabancı sermayeye bağlı kalmak şartıyle, sanayileşmeyi kabul edebilir. Hatta zaman zaman toprak reformu vb. gibi tedbirlerle, ABD'nin ölçülü bir reformizmi ve belli bir ekonomik gelişmeyi teşvik ettiği ileri sürülebilir. Esas olan, azgelişmiş ülkeleri gündelik çıkarların ötesinde, kapitalist sistem içinde tutabilmektir. Emperyalizm bu tutumu ile "açık pazar ve hammadde deposu" görüşleriyle her zaman açıklanamayacak, çok nüanslı bir tutumu benimsemekte ve değişen şartlara intibak etmeye çalışmaktadır. Ama amaç bellidir. Amaç, azgelişmiş ülkeleri, mültinasyonal şirketlerin faaliyetine en uygun biçimde, kapitalist gelişme çizgisi içinde tutmaktır.[48]

Avcıoğlu, bu "Amerikan tipi kalkınma yolu"nun azgelişmiş ülkeler için ne demek olduğunu da şöyle anlatıyor:

> … Amerikan kalkınma modelinin başarısızlık nedeni… komünizm düşmanlığı değildir. Başarısızlık, mültinasyonal dev şirketleriyle dünyanın fethine çıkan

> Amerikan ekonomik sisteminden gelmektedir. Bu şirketler ve onlarla iç içe bulunan Amerikan hükümetleri, egemen durumlarını sürdürebilmek amacıyla, bütün azgelişmiş ülkelerde, çaresiz, en geri, en tutucu sınıflarla işbirliği yapmaktadırlar. Bu geri ve tutucu sınıfları geliştirme ümidiyle girişilen bir kalkınma denemesi, milletlerarası şirketlerin sömürüsü de eklenince, başarısızlığa mahkûm olmaktadır. Başka bir deyişle, ileri kapitalist ülkelerin ekonomik emperyalizmi, azgelişmiş ülkelerin kalkınmasını engellemektedir.[49]

Avcıoğlu'nun bu yaklaşımı Türkiye solunu çok derinden etkilemiştir. Çeşitli türleriyle aşamalı milli demokratik devrimciliğin ortak yaklaşımlarından biri, emperyalizmin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını, sanayileşmesini engellediği tezidir.

Avcıoğlu Türkiye için "Milli devrimci kalkınma yolu" öneriyor. Bu yolun ötekilerden farkını ve 6 maddelik programını şöyle özetliyor:

> Komünist kalkınma yolu, proletarya hegemonyası temeline oturmaktadır. Amerikan tipi kalkınma, tutucular koalisyonu dediğimiz sınıflara yaslanmaktadır. Milli devrimci kalkınma yolu ise, tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Proletarya hegemonyası olmadığı için birinci yoldan, tutucular koalisyonuna karşı bulunduğu için de ikinci yoldan ayrılmaktadır. Genellikle küçük burjuva çevrelerden gelen milliyetçi aydınlar bu tip kalkınmada ön planda rol oynamaktadırlar.
>
> (…) Bu model, ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir:
>
> 1- Kamu sektörü, ekonomide daimi bir yere sahiptir. Kamu sektöründe büyüme hızı, özel sektör büyüme hızından daha yüksektir. Böylece, kamu sektörü giderek bütün ekonomiye egemen duruma gelmektedir.
>
> 2- Stratejik nitelikteki belli üretim kolları devletin elindedir. Bu faaliyetlerde kamu sektörü egemenliği, en kısa zamanda gerçekleştirilmektedir.
>
> 3- Birinci ve ikinci şıklar sonucu, tekelci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmaktadır.
>
> 4- Ortaçağ kalıntısı sınıfların tasfiyesi ve tarımın kalkınmada gerekli rolü oynayabilmesi için, köklü bir toprak reformu zorunludur.
>
> 5- Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibariyle kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlam temellere oturtmak amacını gütmektedir.
>
> 6- Kaynakların hem mali, hem de fiziki planlanmasını öngören şümullü ve gerçekleştirilmesi zorunlu bir plan, bu tip bir kalkınmanın vazgeçilmez aracıdır.[50]

Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*'nin özellikle silahlı kuvvetler içinde sağladığı etkiyi değerlendirerek "ilerici" bir ordu darbesinin propaganda ve örgütlenmesine girişmek üzere 21 Ekim 1969'da haftalık *Devrim* dergisini çıkarmaya başladı. Eski kadrodan Mümtaz Soysal yeni dergiye katılmadı. Devrim, 20 bin ile 50 bin arasında satıyordu.

Doğan Avcıoğlu, *Devrim*'in misyonunu şöyle açıklıyordu:

> 1960'larda YÖN'le Türkiye'nin yönünü belirledik. *Devrim*'le devrimi yapacağız.[51]

1969'un Ekim ayından, kapatıldığı 12 Mart 1971'e kadar yayınını sürdüren *Devrim* dergisi, "ilerici" darbenin etkili kürsüsü; silahlı kuvvetler içindeki cuntanın örgütleyicisi oldu. Ancak, geleceğini Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in tutumuna bağlayan devrimci cunta 9 Mart'ta kararlaştırılan hareketi başlatamayınca, Genel Kurmay Başkanı orgeneral Memduh Tağmaç ve öteki komutanlar inisiyatifi ele geçirip 12 Mart darbesini gerçekleştirdiler. Bu darbenin en önemli işlevlerinden biri silahlı kuvvetler içindeki sol eğilimlerin kökünü kazımak oldu. Doğan Avcıoğlu'nun hazırlamaya çalıştığı darbenin başarısızlığa uğramasıyla birlikte, YÖN-Devrim hareketi siyasal yaşamdan silindi. Kendisinden sonraki siyasal hareketler üzerindeki etkisi ise devam etti.

Kısa Değerlendirme

Yukarıdaki bilgi ve alıntılardan da anlaşıldığı gibi YÖN hareketinin önderi Avcıoğlu'nun belirgin özelliklerinden biri, sınıf mücadelesini reddetmeleri ve "sınıflar üstü" bir anlayışın temsilcileri olmalarıydı. YÖN sürekli olarak işçi sınıfının zayıflığından, yetersizliğinden söz ediyor, yoksul halk çocuklarından oluştuğunu savunduğu ordunun ilericiliğini ise öve öve bitiremiyordu. YÖN 27 Mayıs'ın çocuğuydu ve tüm perspektifi, daha solda "millici, kalkınmacı, sosyalist" çizgide bir programı uygulamak üzere gerçekleşecek yeni bir 27 Mayıs'tı.

Bu, temelleri gittikçe zayıflayan bir stratejiydi. Temel yanılgısı burjuva demokrat hareketin *son durağı* olan 27 Mayıs'ı radikal bir

başlangıç olarak görmesiydi. Oysa 27 Mayıs sonrasının temel özelliği, kapitalist gelişmenin yarattığı sınıfsal kristalleşme, bu temelde modern kapitalizmin ve sosyalizmin güçlerinin siyasal planda da kutuplaşmaya başlaması ve burjuva devletin, sınıf mücadelesinin yeni ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde yeniden örgütlenmesiydi. YÖN ise Türkiye süreçlerini, olduğundan çok geri, öteki Asya/Afrika ülkeleri düzeyinde görüyordu. Aynı bakışın aynı abartılmışlıkla MDD çizgisinde de yansıması biraz da bu anlayışın Sovyet kaynaklı olmasından geliyordu.

YÖN hareketi, Kemalizmin 1960'lardaki uzantısı, yorumu oldu. YÖN'ün temel tezlerinden biri Türkiye'de demokratik devrimin güdük kalışını ve bağımsızlığın yitirilişini Kemalist yoldan sapmalara bağlamasıydı. Bu son derece sübjektif çözümleme, iradeci müdahalelerle "Kemalizmin özüne dönüşün" mümkün olabileceği düşüncelerini de canlı tutuyordu. 1960'lı yıllarda bu olanaklı değildi.

YÖN'cüleri "… siyasal alandaki diğer aktörlerden ayıran başlıca özellik, Kemalist ilkeleri Marksizmden yararlanarak yeniden tanımlamaya yönelmeleriydi. Böylece hem Kemalizmin 'yarım' kalan yanlarını tamamlayabileceklerini, hem de Kemalist öncüllerden bu şekilde yola çıktıklarında sosyalizme ulaşabileceklerini düşünüyorlardı."[52]

YÖN, iktidar ve devrimin sorunlarını kalkınma sorunsalı temelinde ele aldı ve bu yönde öyle etkili bir propaganda yürüttü ki, dönemin öteki iki önemli hareketi olan TİP ve MDD de aynı sorunsalı benimsemek zorunda kaldılar. Devrimi ve sosyalizmi kalkınma yöntemine indirgeme anlayışı tüm Türkiye solunu etkiledi. Bunun uluslararası nedenleri de vardı. O yıllarda, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin kalkınma hızları oldukça yüksek bir seyir izliyor, kapitalist olmayan kalkınma yolu, azgelişmiş ülkeler için sosyalizme yakınlaşmanın doğru yöntemi olarak algılanıyordu. Sovyetler Birliği, propagandasının merkezine ekonomik başarı ve kalkınma ölçütlerini koyuyor, geri bir noktadan başlayan bu ülkelerin gösterdikleri başarıların kalıcı olacağı inancı yayılıyordu.[53]

Sosyalizmi, ekonomik kalkınmacılığa eşitlemek çok temelli bir anlayış bozukluğuydu. Ancak, bu tartışmaların geniş kesimlerin sol siyasete ilgisini kazanan, sol hareketin ülkeyi yönetmeye aday olduğu mesajını veren, iktidar düşüncesiyle bağ kuran bir yönü olduğu da kabul edilmelidir.

YÖN, bir aydın hareketi olmanın olumlu ve olumsuz tüm özelliklerini taşıdı. Bir dönem için etkili bir toplumsal muhalefet odağı olmayı, düşünceleriyle bir aydın ve gençlik kuşağını, silahlı kuvvetlerin alt ve orta kademelerini etkilemeyi başardı. Öte yandan, heterojen ve amorf bir yapısı olan bu aydınlar topluluğundan hiçbir örgüt çıkmadı. "Çalışanlar Partisi" hep bir proje olarak kaldı; Sosyalist Kültür Derneği, adı üstünde bir dernekti ve kurulduğundan iki yıl kadar sonra dağıldı. Özetle, YÖN hareketi hiçbir zaman örgütlenemedi; ciddi örgütlenme çabalarına da girişmedi. Örgütsüzlüğü, devlet ve örgütlenme sorunlarına yaklaşımının olduğu kadar, örgütlenmeye gelmeyen aydın yapısının da sonucuydu. Etkili bir düşünce ve propaganda gücü olmak, ama bunu pratiğe geçirecek siyaset araçlarını, örgütü yaratmamak tipik bir aydın açmazıydı. YÖN'ün ana çelişkilerinden biri bu oldu.

2. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP)

Türkiye İşçi Partisi, 13 Şubat 1961'de İstanbul'da 12 sendikacı tarafından kuruldu.[54] 16 Şubat'ta genel başkanlığa İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Avni Erakalın getirildi.

İlk yıllarda varlığı hissedilmedi. Kurucu sendikacıların içinden ajan olduğu iddia edilenler (Ahmet Muşlu), YTP'den milletvekili adayı, AP'den milletvekili olanlar, Türk-İş başkanı olanlar çıktı. TİP kuruluşunu çözümleyen çalışmalarda bu durumdan hareketle, bu kuruluşa ve kurucular listesine dudak büken bir hava egemendir.

Oysa, bu kurucular listesini, 1960'larda Türkiye işçi ve sendikal hareketinin en önde gelen kişileri oluşturuyordu. TKP bağlantılı profesör solcuların bile Marksizmden çok uzak olduğu bir zamanda, bu sendikacıların Marksist ölçülerle değerlendirilmesi kanımca doğru değildir. Bu ölçüyle Aybar'ın ya da Aren'in, Kemal Türkler

ya da Rıza Kuas'tan daha nitelikli sosyalist olduğu, birazdan göreceğimiz gibi tartışma götürür. İkincisi, 1960'ların önemli örgütü TİP'e neden başka bir girişimin değil de bu 12 sendikacının kurduğu örgütün gelişmesiyle varıldığı sorusu da ortada durmaktadır. Üçüncüsü, TİP, M. Ali Aybar ve öteki aydınlar geldikten sonra önemli oldu deniyorsa ki, bu doğrudur, o zaman da bu kurucuların neden sosyalist aydınlara çağrı çıkardıkları sorusunun yanıtlanması gerekecektir. Dördüncüsü ve sonuncusu, TİP'i kuran sendikacıların çoğunluğunun, yaşamlarının sonraki bölümünde işçi sınıfının sendikal ya da siyasal örgütlerinde önemli önder roller oynamaları ortada bir rastlantı olmadığını kanıtlamaktadır. [55]

Aydın Aşısı

1962 Şubat'ında M. Ali Aybar'ın Genel Başkanlığı kabul etmesiyle birlikte, TİP büyük bir hızla gelişmeye başladı.

TİP'li aydınların öndeki üç ismi, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren'dir. Üçü de soğuk savaşın hızlandığı yıllarda çeşitli baskılara uğramış, ilk ikisi kısa süreler hapis yatmış, üçü de sonraki yıllarda aktif siyasetin dışında kalmış kişilerdir. Sadun Aren'in 1951 TKP davasında yargılandığı, ancak sosyalizmle komünizmle ilgisi olmadığını söyleyen bir ifade verdikten sonra beraat ettiği biliniyor. Mehmet Ali Aybar'ın Demokrat Parti'den milletvekili adaylığı var; Behice Boran'ın adı Barış Derneği çalışmalarında duyuluyor.

TİP'e damgasını vuran bu üç aydının ideolojik formasyonları soğuk savaş yıllarında biçimlendi. Üçü de üniversitelerde öğretim üyeliği yaptılar. Aybar devletler hukuku doktoru, Aren ekonomi profesörü ve Behice Boran sosyologdu.

Marksizmle tanışmaları Fransız ve Anglosakson radikalizmi kanallarından oldu; hiçbiri gençliklerinde Marksist-Leninist bir eğitimden geçmediler.

Ülke içindeki eski komünistler, özellikle ilk dönemlerinde TİP'i desteklediler. Mihri Belli yıllar sonra bunu şöyle açıkladı:

> “TİP’e gelince, bu Partiye de bizim emeğimiz geçmiştir. 1961’de TİP kurulduğunda, Aybar’lar, Boran’lar henüz ortada yokken, TİP kurucularının çalışmalarını yakından izleme olanağı buluyorduk. TİP’in ilk program ve tüzüğünü hazırlayan o dönemin genel sekreteri arkadaşımızdı.
> Aybar ekibinin partinin başına geçmesinden sonra bizim TİP’e karşı tutumumuz yürekten destekleme tutumuydu. 141. madde sabıkalısı olmayan arkadaşlarımız TİP’e girdiler ve özveriyle çalıştılar. 1965 seçim kampanyası sırasında ben kendim birkaç arkadaşla Malatya’nın dağ köylerini dolaşarak TİP propagandası yaptık... An geldi, bizim desteğimiz TİP yönetimini rahatsız etmeye başladı... İşi anti-komünizme kadar götürüyorlardı. TİP yönetimi ile külahları değişmemiz böyle oldu.[56]

TİP-MDD çatışması sonradan ideolojik bir eksene oturdu. Ancak, TİP’in programı ve MDD tezleri ele alındığında aralarındaki farkın hiç de sanıldığı kadar büyük olmadığı görülüyor. Zeki Baştımar (Yakup Demir) ile Mihri Belli ve arkadaşları arasında 1951’den gelen düşmanlıkların, Baştımar’ın TİP içinde daha doğrudan etkisi nedeniyle kendini TİP-MDD karşıtlığı olarak yeniden ürettiği anlaşılıyor. Zeki Baştımar’ın MDD’ye karşı çıkarak MDD’yi savunması da, TİP’e yakınlığının ve de TİP’in Mihri Belli ve arkadaşlarına tahammülsüzlüğünün hiç olmazsa ilk dönemlerde ideolojik olmayan nedenlere dayandığını gösteriyor.

YÖN hareketi ve bu hareket içinde yer alan aydınlar da uzun zaman TİP’in içinde ya da yakınında yer aldılar. TİP’in bilim kurullarında çok sayıda aydın, öğretim üyesi yer aldı.

Kürt devrimci demokrat aydınları TİP’e olumlu baktılar ve bir bölümü de bu partiye katıldı. Kemal Burkay, Tarık Ziya Ekinci ve başka çok sayıda Kürt solcusu TİP’te aktif görevler aldılar. *Riya Azadi*, 1960’ların başında Kürt solcularının TİP’e yönelişlerini şöyle anlatıyor

> 1960’ların daha başında, ayrışma net olmamakla birlikte, yurtsever harekette iki eğilim, iki farklı çizgi göze çarpıyordu. Bunlardan biri milliyetçi çizgi, diğeri ise işçi sınıfının dünya görüşünden etkilenen sol çizgi idi. Solda olanlar TİP içinde örgütlenirken, burjuva milliyetçiler 1965’te Türkiye KDP’sini kurdular.[57]

Bütün bu anlatılanlar ve aktarılanlar TİP’in kurulduğu yıllarda aydınlardan bir daha tekrarı zor geniş bir destek aldığını gösteriyor.

1960 öncesinin zor koşullarında işçi sınıfının Türk-İş ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) gibi örgütlerinde yönetici olan, bir grup sendikacı da kapatılana kadar TİP içinde ve yönetiminde yer aldılar. Sosyalist aydınları, işçi kökenli sosyalist eğilimli sendikacıları ve Kürt sosyalist ve demokratlarını aynı parti çatısı altında birleştirmek TİP'in son derece önemli ve olumlu bir özelliğiydi.

Ancak burada, bileşimi özetlenen önderliğin hiçbir zaman tam bir kaynaşma ve bütünlük gösteremediğini, aydınlar, sendikacılar ve o zamanın ismiyle "Doğulular"ın parti içinde ayrı parça ve bloklar biçiminde durduklarını eklemek gerekiyor. Yönetim organlarında işçi ve aydınların eşit sayılarda temsili kuralı önderlikte kaynaşmadan çok "kesimsel" bakış ve davranışların sürdüğü bir tür yabancılaşmaya yol açtı.

TİP, toplum çapında etkili bir hareket olarak küçümsenmeyecek sayıda işçinin desteğini, sempatisini kazandı. Ama işçi sınıfı içinde propaganda ve örgütlenme, TİP'in öncelik verdiği, özel dikkat gösterdiği bir konu olmadı.

İdeolojik Kaynaklar

TİP ideologlarının yazı ve demeçleri, TİP programı ve belgeleri incelendiğinde TİP'in ideolojik çizgisini oluşturan kaynakların çok ve çeşitli olduğu ve bunların arasında belirgin bir Marksist-Leninist damarın bulunmadığı görülmektedir.

Neydi bunlar?

Bir: SBKP ve SBKP merkezli komünist hareketten "Barış içinde yan yana yaşama", "Barışçıl geçiş", "Kapitalist olmayan kalkınma yolu" tezleri alınmış, "konverjans" teorisi diye bilinen "sosyalizmle kapitalizmin bir noktada birleşeceği ya da buluşacağı" tezleri bile TİP içinde taraftar bulabilmişti. TİP'in, "ihtilalci olmayan-barışçı" ve "kapitalist olmayan-kalkınmacı" sosyalizm anlayışı o dönemde, dünyanın her yerinde revaçta olan uluslararası tezlerin yansımasıydı.

İki: Özünde sosyal demokrat olan Fransız ve Anglosakson radikalizmi ve Amerikan sosyolojisi de TİP ideologlarının, onlar

kanalıyla da TİP'in ideolojik kaynakları arasında yer aldılar.

Üç: TİP hem Kemalizmden, hem de Türk burjuva demokrat hareketine aşırı tepkiden kaynaklanan "Asya Tipi Üretim Tarzı", "Doğucu-İslamcı Halk Cephesi" türünden görüşlerden etkilenmiştir. O kadar ki, bazen aynı kişinin bu konuda iki görüşü birden savunduğu durumlara rastlanmaktadır. Örneğin Aybar, "Atatürkçü dış politika" vb. derken[58], bir yandan da "Ceberrut devlet", "kapıkulu geleneği" vb. sözlerle Kemalist devlet geleneğine, CHP'ye en çok hücum eden kişi olabilmiştir.

Dört: Bir de, "Türkiye'ye özgü", "güler yüzlü" vb. sosyalizm edebiyatı var. Bu yaklaşımın yalnız Aybar'a mal edilmesi çok yaygın ve çok yanlıştır. Boran ve Aren'in de aynı yaklaşımları paylaştıklarının onlarca kanıtı var. Bu sosyalizm anlayışının hangi ihtiyaçlara yanıt verdiğini ise TİP'li bir yazarın söylediklerinden çıkarabiliriz:

> TİP'te, tıkanıklıklar gözle görülür biçimler aldıkça, giderek daha açık biçimde ifade edilen Türkiye Sosyalizmi', ya da 'güler yüzlü sosyalizm' düşüncesinin Marksizmin çeşitli ülkelerdeki deneyimlerinin bütünsel bir değerlendirmesinden ve dünyadaki güncel teorik tartışmalardan yola çıkarak oluşturulmuş bir öneri olduğunu söylemek hayli zordur. Bu çizginin oluşumunda Türkiye'deki sınırlı demokratik ortam içinde anti-Sovyetizmin ve anti-komünizmin solcuları sosyalist ülkelerdeki modelle olan ayrılıklarını vurgulamaya zorlaması ve milliyetçiliğin 'biz bize benzeriz'ci orijinal olma çabası belirleyici rol oynamıştır.[59]

Beş: 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkardıktan sonra TİP, tam bir seçim partisine dönüşmüş, oy kazanma kaygısı her şeyin önüne geçmeye başlamış, bu da partinin ideolojisini parlamentarist popülist bir çizgiye kaydırmıştır.

Burada, TİP'in ideolojik temel görüşlerini veren birkaç aktarma gerekiyor:

> Sosyalizm, birçok insanların kafalarında kanlı ihtilaller ve totaliter idarelerle çağrışım halindedir. Bu gibi insanlar tamamıyle haksız değillerdir. Gerçekten sosyalizm, birçok memleketlerde ihtilal yoluyla iktidara gelmiş ve totaliter idarelerle yürütülmüştür. Türkiye'de de aynı yollarla gerçekleşeceğini zanneden kimseler, haklı olarak sosyalizme karşı çekingen davranmaktadırlar. Bu sebepten, sosyalizmin gerçekleşme yolunun diğer memleketlerin izlemiş oldukları yoldan farklı olacağını

> ortaya koymak lazımdır... Memleketimiz, totaliter, insafsız bir idare karşısında değildir. Demokratik düşünüş ve idare, hergün biraz daha kökleşmekte ve yerleşmektedir.
>
> Bu durum bir sınıf diktatörlüğünü, yeni devlet kuvvetinin bir sınıf veya zümre yararına kullanılmasını geniş ölçüde önlemektedir. Demek oluyor ki, sosyalizm, bizde bir sınıf kavgası vasıtası veya zulme karşı bir isyan veya nefretin tezahürü değildir. Sosyalizmin bizdeki en büyük gerekçesi, kalkınma ve batılılaşmamızın yegâne vasıtası, toplumumuzun ve dünya şartlarının bizi zorladığı bir sistem olmasıdır. İşte bu sebepten dolayıdır ki, sosyalizmin gerçekleşmesi için izlenecek yol ihtilalci değildir ve olamaz.[60]

Bu satırlar, sınıf mücadelesini, devletin sınıfsal niteliğini ve Marksçı devrim anlayışını kökten reddeden sosyal demokrat bir bakışı anlatıyor. TİP'in üç önemli isminden biri olan Sadun Aren bir sosyal demokrat, tıpkı YÖN'cüler gibi kalkınmacı bir reformist gibi yazıyor.

Program

TİP programına gelince. Taslağı Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran tarafından yazılan, çeşitli eleştiri ve görüşler alındıktan ve Parti Etüd ve Araştırma Bürosu'nda son biçim verildikten sonra, 10 Şubat 1964'te toplanan TİP 1. Büyük Kongre'sinde kabul edilen ve 1971'deki kapatılışına kadar TİP'in geçerli programı olan *TİP programında "Kapitalist olmayan kalkınma yolu" dışında herhangi bir devrim aşaması formüle edilmemiştir.*

Programın, "Kalkınma Yolu" başlıklı ikinci bölümünden aktarıyorum:

> Türkiye'nin özel sektör eliyle, yani kapitalist bir düzen içinde kalkınması mümkün değildir. O halde Türkiye için kurtuluş, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna girmektir. Kapitalist olmayan kalkınma yolu emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve denetimine katıldığı planlı bir devletçilik olarak tanımlanabilir.
>
> ... Memleketi kapitalist olmayan gelişme yoluna emekçiler götürecektir... Bu sebeple kapitalist olmayan kalkınma yolu emekçilerin iktidarını gerektirir. Yani çözüm yolu her şeyden önce politiktir.[61]

Türk Ceza Kanunu'nun ünlü 141 ve 142. maddeleri yürürlükte olduğu koşullarda, TİP programında, devrim, sınıf mücadelesi, proletarya diktatörlüğü vb. kavram ve hedeflerin yer almamasının haklı nedenleri olduğunu kabul etmek durumundayız.

Programın girişinde Türkiye İşçi Partisi kendisini şöyle tanımlıyordu:

> Türkiye İşçi Partisi, Türk işçi sınıfının ve onun tarihi, bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış toplumcu aydınlarla ırgatların, topraksız ve az topraklı köylülerin, zanaatkârların, küçük esnafın, aylıklı ve ücretlilerin, dar gelirli serbest meslek sahiplerinin, kısacası emeğiyle yaşayan bütün yurttaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıdır.[62]

Tanımda sosyalizmin sözcük olarak bile geçmemesi bir yana bu tanıma göre TİP toplumun emeğiyle geçinen bütün kesimlerinin partisi ve işçi sınıfı da bu cephe partisinin öncüsüdür. TİP kendini işçi sınıfının partisi olarak değil, işçi sınıfının öncü olduğu bir emekçi halk cephesi olarak tanımlıyordu. Bu cephede Kemalistlerin yeri ise tartışılmazdı:

> İşçi sınıfımız, bu partiyi kurmakla, toplumcu, ATATÜRKÇÜ (Büyük harflerle yazan program-HY) aydınlara, gençlere ve emeğiyle yaşayan bütün yurttaşlara kendi öz siyasi kuruluşları içinde toplanmak imkânlarını açmış ve o güne kadar birbirinden ayrı kalmış emekçi halk kitleleriyle toplumcu aydınların iş ve kader birliği etmelerine fırsat vermiştir.[63]

Programın bu sözlerine göre, TİP Atatürkçülerinin "öz örgütü" oluyor.

Daha inanılmazı var. TİP programı işçi sınıfına bilinç taşıma işini de Atatürkçü gençliğe veriyordu:

> Bugün de ilerici aydınlar ve ATATÜRKÇÜ gençlik, halkla iş ve kader birliği ettikleri nisbette Türkiye'nin gerilikten kurtulması davasında etkin bir rol oynayacaklardır. Bunun için bu sosyal tabakanın yalnızlıktan kurtularak halkla gerçek ilişkiler kurması gerekir. Böylece hem kendi düşüncelerini aksiyona geçirmek imkânını bulacak, hem de işçi sınıfının ve halk kitlelerinin politik bilince kavuşmasına yardımı olacaktır.[64]

TİP programı yazıldığı tarih için ileri bir saptama olan, Türkiye'nin kapitalist bir ülke olduğu tezini içeriyordu; Türkiye'nin kapitalist bir ülke olduğunu açıklayan ve gerekçelendiren görüşler programın değişik yerlerine serpiştirilmişti. Program, feodal toprak ağalığının "kalıntı" olduğunu, tarımda 1948'den beri "kapitalist tarım işletmeciliğinin" geliştiğini, Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "açık ve çıplak" bir kapitalist kalkınma yolu izlendiğini söylüyordu. Türkiye işçi sınıfının durumuna ilişkin değerlendirmeler de oldukça ileriydi. TİP programına göre, "Türk işçi sınıfı politik bilincin eşiğine varmıştı" ve "kapitalist düzen içinde modern sanayinin çalışma ve yaşama şartları da işçileri... belirli bir sınıf oldukları bilincine" götürmekteydi.[65]

TİP Programı'nda Türkiye kapitalizminin az gelişmiş, geri bir kapitalizm olduğunu söyleyen bir formülasyon var:

> Az gelişmiş toplumlar, üretim sistemi ve tekniği çağdaş ileri memleketlerin seviyesinde gelişmemiş, hammaddeci, kişi başına geliri düşük, tarımsal ekonomilere bağımlı olan toplumlardır. Aralarında derece ve farkları bulunmakla birlikte, geri kalmış toplumların ortak, belirtik niteliği budur. Türkiye'de bu nitelik, derebeylik kalıntısı bir tarım temeli üzerine aşılanmış, gelişmemiş bir kapitalizm (özellikle ticaret kapitalizmi) biçimini almıştır.[66]

"Sosyalist devrim-MDD" tartışması sırasında TİP, özellikle 1969'da TİP'e egemen olan "Emek Grubu" bu tezleri daha da ilerletti.

Ulus sorununda Anayasa'nın 3. maddesi aynen aktarılıyor, "doğu kalkınması", "tam yurttaş muamelesi yapmak" türünden ifadelerle yetiniliyordu.

Programdaki belirsizlik ve boşluklar, zaman içinde TİP önderlerinin çeşitli yazı, açıklama ve konuşmalarıyla dolduruldu.

Aybar, TİP'in kapitalist sistemi değiştirerek, sosyalizmi kurmayı hedefleyen sosyalist bir parti olduğunu, "kapitalist olmayan yol"un da, TİP'in iktidarı aldıktan sonra, sosyalizmi kurmak için izleyeceği ekonomik siyaset olduğunu[67], işçi sınıfının Türkiye'nin toplumsal ve siyasal dönüşümünün önder gücü olması gerektiğini yazdı[68],

“ikinci kurtuluş mücadelesinde” “ulusal burjuvazi” ile işbirliği yapılması gerektiği görüşünü Türkiye’de böyle bir sınıf olmadığı gerekçesiyle reddetti.[69]

Behice Boran, TİP’in Anayasa’dan ve milli bağımsızlıktan yana bütün demokratik, antiemperyalist hareketlerin asgari bir ortak programda bir cephe hareketine katılmayı TİP’in asla reddetmeyeceğini ancak şartların buna elverişli olmadığını belirttikten sonra şunları yazdı:

> Ama Türk burjuvazisini ilerici unsurları ve burjuva ideolojisinden ayrılmayan ara sınıf ve tabakalar sınıfsal durum konusunda hayli bilinçlidirler… sınıf durumları ve çıkarları ağır basmaktadır, işçi-emekçi sınıfların uyanmasından, anayasa hak ve hürriyetlerine sahip çıkıp politik bir güç haline gelmesinden ürkmektedirler. Onun için de ne anayasa, ne de bağımsızlık konusunda kesin, tutarlı, sebatlı bir vaziyet almamakta, çelişkilere, tutarsızlıklara düşmektedirler ve sosyalistlerle işbirliğinden, aynı safta olmaktan kaçınmaktadırlar.[70]

Aybar, Türkiye’nin ulusal kurtuluş savaşından kazandıklarını kaybettiğini, bu kez bu hatayı yinelememeye kararlı olduklarını, Amerikan emperyalizmine karşı mücadelenin aynı zamanda sömürü düzeninin ortadan kaldırılması için, sosyalizm için mücadele olduğunu, ulusal kurtuluş savaşına önderlik eden sınıfın bu savaşa sınıf karakterini vereceğini yazdı.[71]

Partinin o zamanki en popüler kişilerinden Çetin Altan, sosyalizme iki aşamada yaklaşanların kendilerini aldattıklarını, pratikte bunun önce yabancı sömürüye son verilmesi, sonra da kendi sömürücüsüne karşı mücadele anlamına geldiğini, sömürünün ise ister dış, ister iç sömürü olsun bir bütün olduğunu, Türkiye’nin sömürü düzeni devam ederken gerçek bağımsızlığa kavuşmasının olanaksız olduğunu savundu.[72]

Behice Boran Milli Demokratik Devrim görüşüyle şöyle polemik yapıyordu:

> Deniliyor ki, bugün Türkiye’de tam bir demokrasi ve özgürlük yok, Türkiye tam bağımsız değildir, onun için de *önce* Milli Demokratik Devrim, *sonra* Sosyalizm. Bu görüşte olanların şu soruyu cevaplandırmaları gerekir: Yarım yüzyıldır yapılagelenler nedir? Milli Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemi bir Milli

> Demokratik Devrim dönemi değilse nedir öyleyse? Tamamlanmamışmış. Hangi ülkede burjuva demokratik devrimi büyük emekçi kitlelere demokratik hak ve özgürlükler sağlama bakımından "tam"dır? … Gerek Türkiye'de, gerekse öbür azgelişmiş ülkelerde milli kurtuluş hareketlerinin ve Milli Demokratik Devriminin, tam amacına ulaşabilmesi, milli bağımsızlığı bir daha yitirmemek üzere perçinleyebilmesi için mutlaka er geç sosyalist harekete dönüşmeleri zorunludur. Türkiye bugün bu dönüşüm içindedir.
>
> Bu nedenledir ki, milli bağımsızlık için mücadele aynı zamanda sosyalizm için mücadeledir Türkiye'de bugün. Bunu söylemek, bugünden sosyalizmin kurulması için veya iktidara gelir gelmez tam bir sosyalist düzene geçilmesi için mücadele demek değildir… *Önce* antiemperyalist mücadele, *sonra* sosyalizm der, sosyalist hareketi güçlendirip genişletmeyi, işçi emekçi sınıfları örgütlendirip bilinçlendirmeyi, şimdiden sosyalizm ortamını hazırlamayı ihmal eder, ikinci plana iter, bütün ilerici güçlerle işbirliğini başa alıp hareketin ağırlık merkezini işbirliğine kaydırarak ara tabakalarla milli burjuvazi üzerinde dikkatleri toplarsanız, antiemperyalist mücadeleden sonra bir iktidar boşluğu meydana gelir ve o boşluğu gene küçük burjuvaziyle 'milli burjuvazi' doldurur.[73]

Görüldüğü gibi, programda net olmayan birçok konu ve sosyalist devrim tezi sonradan açıklığa kavuşturulmuştur.

Eylemleri

Bir siyasal partinin kimliğini veren öğelerden biri, eylemlerin siyasal içeriğidir. TİP'e bu açıdan da bakmak gerekiyor.

TİP'in siyasal faaliyetlerinin odağında seçim propaganda ve örgütlenme çalışmaları yer aldı. Girdiği ilk genel seçimlerde 40 bine yakın oy almasından sonra TİP'in en çok ağırlık verdiği iş seçim yasasının genel seçimlere katılma gereklerini tamamlama çalışması oldu.

TİP'in 1965 genel seçimlerinde 270 bin (%3) oy almasının asla küçümsenmemesi gereken, Türkiye'de solun meşrulaşmasına önemli katkı yapan, bir daha da yinelemeyen büyük bir başarı olduğunda hiçbir kuşku yoktur. Bu başarıyı küçümsemek çocukluk hastalığıdır.

Sorun, bu seçim başarısının TİP üzerinde parlamentocu hayalleri besleyici bir etki yapmasıdır.

TİP’in seçim ve parlamento çalışmalarına verdiği önem ve öncelik, Behice Boran’ın şu sözlerinde açık anlatımını buluyordu:

“Seçimlerin ve parlamenter sistemin var olduğu bir ülkede, o ülkenin işçi sınıfı partisi ne seçimleri, ne de parlamenter faaliyeti küçümseyemez. Seçimlere girmeyi, seçimlerde oy artırmayı, parlamentoda işçi sınıfı ve onun müttefiki emekçi sınıfları temsil edebilmeyi çok önemli başta gelen görev sayar.”[74]

Bu sözler, 30 Ekim 1970’teki TİP 4. Büyük Kongresinde, TİP’in, seçimli, parlamentolu mücadelesinin iflasla sonuçlandığı bir dönemde söylendi.

1965 seçimlerinden önce ise, TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi ve İstanbul Milletvekili adayı Sadun Aren olası bir CHP-TİP koalisyonunun koşullarını tartışıyordu:

> Koalisyon, TİP’e yakın olan partilerle ve belirli konularda sarih anlaşmaya varılarak yapılabilir. Bu şartlar nelerdir? Bir defa bağımsız bir dış politikaya yönelmiş olan tutum sürdürülmeli, tek taraflı dostluktan çok taraflı dostluklara geçilmelidir. Dış politikada bağımsızlığını amaç edinmiş bir tutum esastır. İç politikada TİP programı emekten yana planlı bir devletçiliği öngörmektedir. Bir koalisyonda tabii bunların hepsini gerçekleştirmek mümkün değildir. Partimiz, yetersiz de olsa, programı istikametindeki kalkınmayı hızlandıracak tedbirleri kabule hazırdır... Amma fedakârlık sosyal adalet ve kalkınma yönünde ileri bir gidişi sağladığı ölçüde anlam taşır. Ancak bu anlamda fedakârlıklara hazırız.[75]

Mehmet Ali Aybar ise 1969 seçimlerinden önce “başa güreştiğini” söylediği partisini bir köylü partisine dönüştürmeye hazırlanmaktaydı:

> Türkiye’nin kurtuluş yolu köyden geçiyor. Bugün için devrimci ağırlığı gene köylü teşkil ediyor. Çünkü işçiler, küçük esnaf ve küçük memurlar köylü kadar ezilmemektedir.[76]

1960’ın son yıllarında, öğrenci gençlik ve işçi sınıfı gözle görülür, militan bir eylemlilik içindeydi. 1968 üniversite işgalleri, Kanlı Pazar, fabrika işgalleri... TİP bunların hiçbirinde yoktu. Yokluğu bir yana özellikle antiemperyalist gençlik eylemlerinde “provokasyon olur, faşizm gelir” gerekçesiyle eylemlere karşı çıkıyordu.

Adının başında "işçi" sözcüğü olan bir parti için çok önemli olması gereken Türkiye işçi sınıfı tarihinin görkemli eylemi 15-16 Haziran TİP'in sınıfa ve yığın eylemlerine yabancılığının çarpıcı bir kanıtı oldu.

15-16 Haziran konusunda kapsamlı bir çalışma yapan Turgan Arınır ve Sırrı Öztürk'ün TİP'in bu büyük işçi eylemiyle ilişkisi konusunda söyledikleri şöyle:

> ...TİP, bu olaylarda Parti olarak başı çekip, bilimin gösterdiği doğrultuda tarihi görevini-fonksiyonunu yerine getiremedi, hareketin örgütleyicisi, yöneticisi, yönlendiricisi olamadı. O dönem yayınlanan parti bildirilerinden de anlaşılacağı üzere TİP, 'işçi sınıfının tarihi yürüyüşünün' 'yanında' idi.
>
> ...TİP yöneticileri harekete katılmadılar. Ancak, bunlar dışında Parti tabanındakiler –örgütün başı çekmesinden yoksun olarak– harekete katıldılar. Bunu, daha çok sınıfsal içgüdüleri, o günkü bilinç düzeyleri ile, pratik içinden kendilerini bulup çıkartmışlardır. TİP'in militanları, olaylar içinde karşı görüşte oldukları diğerleriyle de kaynaşarak etkin oldular.[77]

TİP'in örgütlenmesinde ve gerçekleştirilmesinde önemli rol oynadığı "Doğu Mitingleri"ni olumlu bir çaba olarak değerlendirmek gerekir. Bu eylemler, Kürt ulusal bilincinin uyanmasına kendi çapında katkılar yaptı. TİP Silvan yöneticisi Mehdi Zana ile Niyazi Tatlıcı ve İsmet Özcan'ın düzenleyicisi oldukları ilk mitinge TİP yönteminden Tarık Ziya Ekinci, Nihat Sargın, Mehmet Ali Aslan katıldılar. Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli ve Ağrı'da mitingler düzenlendi. TİP bu eylemlere verdiği destekle Kürdistan'da prestij kazandı ve Kürt aydınlarındaki sola yönelişi hızlandırdı.

TİP'in örgütlenmesi de, ideolojisine, siyasal hedeflerine uygun oldu.

TİP örgütlenmesi seçim bölgelerini esas alan, gevşek bir örgütlenmeydi. Seçimlere katılabilme koşulunu yerine getirebilmek için TİP 13 günde 22 il ve 184 ilçede parti örgütü kurdu. [78] Her parti üyesinin en az iki yeni üye kaydetmesi, o iki üyenin de iki yeni üye daha kaydetmesi, parti temsilcilerinin 100 kişiyi üye yapmaları gibi zorlama kararlarla parti üyelik sayısı artırılmaya çalışıldı.

Seçim Yasası'na göre siyasal partilerin fabrikalarda ve köylerde temel örgüt kurmaları yasaktı. TİP bu yasağa uydu.

Sendikacıların dayatması sonucu, Genel Yönetim Kurulu ile Merkez Yürütme Kurulu Üyelerinin yarısının "işçi" olmaları kararlaştırıldı. Bu pratik olarak TİP'li sendikacılar için özel kota anlamına geliyordu. Yüzde elli sendikacı oranını sabit tutmak için "çift sandık" usulüne başvuruldu. Bundan sonrasını *İnfo-Türk*'ün kitapçığından aktarıyorum:

> Bundan sonra yapılan çeşitli TİP toplantılarında, 'işçi sınıfı ideolojisini benimsemiş olmak' niteliği bir yana atılarak, 'üç dönüm toprağı bulunan yoksul köylü işçi kesiminden mi seçilmelidir, aydın kesiminden mi', 'kâğıt helvacılar, köfteciler işçi kesiminden midir, aydın mıdır?', 'asansörcüler işçi midir, değil midir?' gibi biçimsel tartışmalar sürüp gitmiş, bu arada maddi durumları işçilerden de, yoksul köylülerden de kat kat iyi, ideolojik seviyeleri ise yetersiz profesyonel sendikacılar 'işçi' kisvesi altında ayrıcalıklı olarak yönetim kurullarına otomatik olarak girmişlerdir.[79]

Öte yandan, TİP'te parti içi işleyiş hiçbir zaman demokratik olmamış, eleştiri mekanizması işletilmemiştir. Kongre'de delegelik oranı 1000 kişiye l'di. Eski komünistlere son derece itici davranılmış, parti içi sorunların parti platformlarında tartışılması mümkün olmamış parti içi sorunları çözmenin esas yöntemi olarak tasfiyeciliğe başvurulmuştur.

İdeolojisi eklektik, siyaseti parlamentocu ve pasifist, örgütlenmesi zayıf ve popülist bir parti olan TİP, içinden ve dışından gelen muhalefet hareketleri karşısında bütünlüğünü koruyamadı ve 1960 sonlarında bölündü, küçüldü, önemli güç ve prestij kaybına uğradı.

1968 bir dönüm noktasıdır.

1968'e gelindiğinde TİP'te MDD muhalefeti artık durdurulmaz bir tırmanış içindeydi. Gittikçe politize olan ve eylemleriyle ülkenin gündeminde önemli bir yer tutmaya başlayan öğrenci gençlik ve aydınlar hızla MDD saflarına geçiyordu. TİP, çözülüşü MDD'cileri tasfiye ederek önlemeye çalışıyor ama başarılı olamıyordu. Parti içinde kriz derinleşiyordu.

MDD’nin güçlenmesiyle birlikte, o zamana kadar TİP’e karşı mesafeli ama hayırhah bir tutum izleyen YÖN hareketi de bu dönemde TİP’i ciddi biçimde eleştirmeye başladı. 1967 Kasım’ından itibaren MDD’cilerin *Türk Solu’nu* çıkarmaya başlamalarıyla birlikte muhalefet yeni bir sözcüye kavuştu.

Bu cepheleşme karşısında TKP “Dış Büro”su açıkça TİP’e arka çıkan bir tutum aldı. Ancak Dış Bürocular, TİP’in geçmiş başarılarını kendinden bilen, Çekoslovakya olaylarında ve sosyalist ülkelerle ilgili demeçlerinde “çizmeyi aşan” Aybar’dan rahatsızlık duymaya başladılar. TİP içinde Aybar’a muhalefetin tam bu dönemde ortaya çıkması ilginçtir.

1968’de Sovyetler Birliği’nin Çekoslovakya’ya müdahalesi ile başlayan tartışmalar TİP içindeki ayrışmanın temel nedeni olmamakla birlikte olayların gidişini hızlandıran bir etki yaptı.

Genel Başkan Mehmet Ali Aybar’la, sonradan muhalefetin önderi olan Behice Boran’ın Çekoslovakya müdahalesine ilişkin ilk tutumları birbirine yakındı.

Aybar 21 Ağustos 1968 tarihli basın bülteninde olayı şöyle değerlendiriyordu:

> Sovyet müdahalesinin Amerikan emperyalizminin yararlanacağı olumsuz gelişmelere yol açmasından endişe ederiz. Müdahaleci siyaset, emperyalizmin tekeline bırakılmalıdır. Sosyalist ülkeler arasında müdahaleye yer yoktur; olmamalıdır. İnsanlığın biricik umudu olan sosyalizmin güzel yüzüne gölge düşürülmemelidir. Nazi istilasına karşı kahramanca karşı koymuş olan Çekoslovakya halkının bu çetin imtihanı da başarıyla geçirerek, istedikleri bağımsız ve hürriyetçi sosyalist idareyi gerçekleştireceklerine inanıyorum.”[80] İki gün sonraki basın bülteninde ise şöyle devam ediyordu:
>
> Çekoslovakya olayları, askeri blokların küçük üyeleri için, asıl tehlikenin blokun lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerinden geldiğini; ve gerçekten küçük devletler bağımsızlıklarını, bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerini çırılçıplak ortaya koymuştur (…) Türkiye sosyalizminin milli ve bağımsız bir hareket olduğu hususunda, Türkiye İşçi Partisi’nin tezlerinde ne kadar haklı olduğu, Çekoslovakya olaylarından sonra bir kere daha ispatlanmıştır.[81]

Behice Boran ise 27 Ağustos 1968 günü *Milliyet* gazetesinde şunları yazdı:

> İlkin hemen belirteyim ki, Sovyetler Birliği'nin, Varşova Paktı'nın diğer dört üyesiyle birlikte Çekoslovakya'ya yaptığı askeri müdahalenin hiçbir yönden haklı, hatta gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek tarafı yoktur. Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır. (…) Sovyetler Birliği'nde ve onun sistemini esas örnek alan halk cumhuriyetlerinde 'işçi sınıfı diktatörlüğü' partinin hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini almıştır. Bu çeşit rejimler yirminci yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi.[82]

Görüldüğü gibi iki yaklaşım arasında herhangi bir karşıtlık söz konusu değildi.

TİP'in bölünmesiyle sonuçlanan tartışmaların esas nedeni, Nihat Sargın'ın deyişiyle, "Aybar'ın daha önce başlayan, bu olayları yorumlama sırasında ve sonrasında dozu artarak süren yeni görüşleri doğrultusunda partinin sosyalizm anlayışını ifade için sosyalizm sözcüğüne eklemek istediği yeni tanımlamalar, yeni sıfatlardı."[83] Nihat Sargın, Aybar'ın kullandığı "hürriyetçi sosyalizm", "güler yüzlü sosyalizm"i kastediyordu. Bunlarla birlikte Aybar'ın "kişisel yönetim"i de eleştiri konusuydu.

1968 sonbaharında Aybar'a karşı ani ve "örgütlü" olduğu anlaşılan bir muhalefet başlatıldı. Behice Boran, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu, Şaban Erik ve Nihat Sargın Aybar'ı parti içinde kişisel yönetim kurmakla ve sosyalizmi program ve kongre kararlarına aykırı yorumlamakla suçlayan bir ortak önerge verdiler.

Aybar, "beşli önerge"yi şöyle değerlendirdi:

> Siyasal geçmişi ile, bu beşlinin lideri Behice Boran'dı. Oysa Boran'la sosyalizm konusunda bir görüş ayrılığımız yoktu. Benim kullandığım Türkiye'ye özgü sosyalizm deyimini o da kullanıyordu. Çekoslovakya'nın işgali olayına o da karşı çıkmıştı.[84]

Gerçekten de, Behice Boran'ın beşli önerge tarihine kadar, sözü edilen konularda Aybar'dan farklı düşündüğünü gösteren bir bilgi bulunmuyor.

Beşli önergede Aybar'ın Büyük Kongre kararlarıyla "farklılıklar gösterdiği düşünülen yorum ve açıklamaların(ın), ancak kişisel

görüşler olduğunu ve Parti'yi hiçbir suretle bağlamayacağının" karar altına alınması isteniyordu.

Beşli önerge ile başlayan tartışma ve öbekleşmeler TİP içindeki iktidar kavgasını hızlandırdı.

Birbirini izleyen olağan ve olağanüstü kongrelerde sorun çözülemedi. Bunda en önemli neden, bu iç tartışmanın ve taraflardan hiç birinin 1968'de yeni bir dönemece gelen Türkiye koşullarında partinin önünü açacak siyasal bir strateji geliştirememiş olmalarıdır.

Varlığını ve geleceğini seçim sonuçlarına endekslemiş TİP ve Mehmet Ali Aybar açısından 1969 seçimleri bir dönemin ve yolun sonu oldu.

Mehmet Ali Aybar 12 Ekim 1969 seçimlerinden dört gün önce, gazeteci Abdi İpekçi ile yaptığı söyleşide şunları söylüyordu:

> TİP'in alacağı oylar mutlaka çoğalacaktır. Ve önemli bir oranda çoğalacak. Eski aldığımız oy 273 bin idi. Yani bugün ne olur, tabii yersiz ama, en azından iki katı olacaktır. Siz hatırlarsınız, 65 seçiminde bir kere daha görüşmüştük sizinle. Ve ben size o zaman milletvekili sayısı hakkında bir rakam verdimdi. 13-14 çıkarırız dedim. 15 milletvekili çıkardık. Ben hiç hayale kapılmam. Bütün bu son olumsuz didişmelere rağmen, Türkiye İşçi Partisi'nin oyları önemli ölçüde artacaktır.[85]

TİP bu seçimlerde 1965 seçimlerinde 30 bin kadar daha az oy aldı (% 2.56) ve değişen seçim sisteminin de etkisiyle ancak İstanbul'dan 2 milletvekili çıkarabildi.

Aren-Boran muhalefeti 1969 Aralık ayında tam kadro TİP yönetimine geçtiler. Aren-Boran ekibinin yayın organı "sosyalist devrim" tezinin açık savunuculuğunu yapan *Emek* dergisiydi. "Sosyalist Devrim" tezi Emek grubunun TİP 4. Büyük Kongresine sunduğu karar tasarısının kabulü ile partinin resmi görüşü oldu. 29-30 Ekim 1970'te toplanan Kongre, MDD çizgisini mahkûm etti. Etti ama TİP de artık eski TİP değildi. Gücünü ve etkisini büyük ölçüde yitirmiş bir örgüt olarak kısa bir süre daha yaşadı ve 12 Mart'tan sonra kapatıldı.

Kısa Değerlendirme

TİP en başta Türkiye sol hareketinin yarım yüzyıllık birikimini bağrında toplayan legal bir buluşma merkezi oldu. Kendinden sonraki bütün sol hareketlere analık etti. Türkiye solunun bütün akım ve örgütleri TİP'ten çıktılar.

1962-1970 arasındaki 8 yılda TİP'in Türkiye sol birikimini, işçi, aydın ve Kürt dinamikleriyle bir parti hareketinde toplaması büyük bir başarıdır.

TİP üyelerinin sınıf yapısı üzerine yapılan bir araştırmada 1968 yılında TİP'in 12 bin 695 üyesi olduğu bilgisi var.[86] Artun Ünsal'ın bu çalışmadan yararlanarak çıkardığı tabloya göre bu üyelerin 4112'si (%32,4) işçi, 2576'sı küçük çiftçi (%20,3), 2442'si küçük esnaf ve zanaatkâr (%19,1), 1174'ü tarım işçisi (%9,2), 603'ü öğrenci (%4,7), 539'u öğretim üyesi, avukat, doktor ve sanatçı (%3,2) idi.[87]

TİP sola, sosyalizme açılan dinamikleri bir araya getirmekle kalmadı. Sosyalizmin Türkiye'ye açılmasında da önemli bir kilometre taşı oldu. TİP'in Marksist anlamda ne kadar sosyalist olduğu, işçi sınıfının dünya görüşünü bilimsel bir tutarlılıkla ne kadar savunduğu epeyce tartışma götürür. Ancak, TİP propaganda ve ajitasyonunun antikapitalist bir öz taşıdığı, bu çerçevede kapitalizme alternatif bir dünya görüşü olarak sosyalizm düşüncesini geniş yığınlara ulaştırdığı bir gerçektir. 1965 seçimlerinde alınan 273 bin oy (% 3), TİP'in 1946'dan sonra Demokrat Parti'yi destekleyen emekçi-demokrat halk kitlelerine, işçi sınıfına, ama aynı zamanda seküler ve modern eğilimli küçük burjuva katmanlara seslenebildiğinin, bu kesimlerin ilgisini ve desteğini kazandığının kanıtıdır.

TİP eksikleri ne olursa olsun bir siyasal partiydi. "Parti" ve "Partililik" kavramları 1960'lı yıllarda TİP'le birlikte öne çıktı. TİP, ideolojik yapısının ve siyasetinin bir sonucu olarak devrimci bir parti olamadı. Ama sosyalizan bir parti olarak üyelerine bir parti eğitimi ve terbiyesi verdi.

TİP ortaya koyduğu görüşler ve giriştiği pratikler kadar, yapmadıklarıyla, bunların doğurduğu karşıtlık ve tepkilerle, yol

açtığı tartışmalarla da önemli oldu. Birçok hareket, çevre ve kişinin konumlarını TİP'e göre belirlemeleri bunu anlatır.

TİP'in ideolojik-siyasal eksikliklerini ana başlıklarıyla yukarıda özetlemeye çalıştım. Nesnel bir saptama olarak, altı çizilmesi gereken temel sorun, bu eksiklik ve zaafların bir toplamı, sonucu olarak üstünlüklerini sürdürmeyi, mücadelenin dayattığı koşullarda bunları yeni açılım ve siyasetlere doğru ilerletememesi, popülist-parlamentarist bir eğilim ile emekçi-halkçı özelliklerini zayıflatan "ideolojik" taraflaşma ve tartışmalar arasında sıkışarak tıkanmasıdır.

3. MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM HAREKETİ (MDD)

Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketinin önde gelen kişisi Mihri Belli'ydi. Mihri Belli, 1960'larda, Reşat Fuat Baraner ve Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte illegal TKP'nin yaşayan ve siyaseti sürdüren üç önemli isminden biriydi. 1951 sorgu ve yargılamalarında direngen bir tutum göstermiş, kuşağı komünistlerin haklı sevgi ve saygısını kazanmıştı. O yıllarda radyoculuktan başka bir iş yapmayan Zeki Baştımar ve İsmail Bilen'i ayırırsak Reşat Fuat, Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli TKP geleneğinin 1960'lardaki sürdürücüleri konumundaydılar. Baraner çok yaşamadı. Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı ise, birincisi 60'larda, ikincisi 70'lerde etkili ve önemli oldular.

MDD çizgisi, bir bakıma Komintern-TKP çizgisinin devamıydı. 1960'lı yılların dünya ve Türkiye ortamında bu eski çizgi de kendini yeni koşullara uydurmak zorundaydı ve uydurdu. MDD üzerine yürüyen tartışmalar da daha çok eski çizgiye yapılan yeni katkılarda yoğunlaştı.

Hikmet Kıvılcmlı'dan aktarıyorum:

> ...Milli Demokratik Devrim yeni bir laf değildir. Milli Demokratik Devrim, 50 sene önce Türkiye'de bilimsel sosyalizmin ilk adımı atıldığı gün kurulmuş bir prensiptir.[88]

Mihri Belli de tezin "geliştirildiği" vurgusuyla aynı görüştedir:

> Milli Demokratik Devrim tezleri, bu ad altında ilk kez altmışlı yıllarda savunulmuş olmakla birlikte, bu tezler, özünde Türkiye'de Marksist hareketin 1920'lerden beri savunduğu asgari programın günün koşulları göz önünde tutularak bir ölçüde geliştirilmiş şeklinden başka bir şey değildir.[89]

Aşamalı devrim tezinin bir Komintern tezi olduğu doğrudur. Ancak MDD, saf biçimiyle bir demokratik devrim programı olmanın ötesinde bir içerik taşıyordu. MDD, o yıllarda çok revaçta olan, "kapitalist olmayan kalkınma yolu" görüşünün 27 Mayıs'ın sol saflarda yarattığı "ilerici ordu" ilüzyonlarının, YÖN çıkışının derin etkileri altında biçimlendi.

MDD'yi; MDD ile ilgili değerlendirmelerde çok sık görülen, kolaycı ve basmakalıp yargıları aynen yinelemek yerine kendi kaynaklarından aktarmanın ve Türkiye solunun o gününün koşullarını çözümlemeye çalışan bir yöntemle incelemenin daha doğru olacağını düşünüyorum.

Önce, üçü de değişik isimlerle Mihri Belli tarafından yazılmış üç yazıdan aktarmalar yapmam gerekiyor.

İlk metin, Mihri Belli'nin Mehmet Doğu imzası ile *YÖN* dergisinin Kasım 1962 tarihli 48. sayısında "*Sosyalizm Tartışmaları*" başlığı altında yazdığı okuyucu mektubudur.[90] Bu yazıda, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik durumu ve siyasal erkin yapısı şöyle anlatılıyor:

> Bugünün Türkiyesi, dünün bağımsız, antiemperyalist, Kemalist Türkiyesi değildir. Zamanla gittikçe güçlenen, çıkışı ve kaderi emperyalizme bağlı bulunan ticaret burjuvazisi, feodal unsurlarla uzlaşmıştır ve bu Komprador-Ağa ittifakı Türkiye'nin kumanda merkezlerini ele geçirmiştir.
>
> ... Bugün, Türkiye'de halk düşmanı gerici cepheye el kaldıran karşısında emperyalizmi de bulacaktır. Demek ki, Kemalist kuvvetlerin savaşı sadece demokrasi uğruna anti-feodal bir savaş olarak kalmaz, bu savaş aynı zamanda emperyalizme karşı bir savaştır.
>
> Demokratik devrim ve milli hareketler, en geniş anlamda emekçi kitlelerinin, küçük burjuvazinin ve hatta bağımsız bir Türkiye'yi özleyen burjuvazinin bir kısmının da yararınadır, yani bir avuç sömürücü dışında bütün Türk milletinin savaşıdır.
>
> Bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'yi özleyen her Türk yurtseveri, politik ve meslek teşkilatlarıyla işçiler, köy ve şehir emekçileri, Atatürkçü aydınlar,

> Kemalist gençlik bu çağrıya kayıtsız kalmayacaklardır. Milli Cephe'nin bir an önce, en derin ve geniş surette kurulması, uzuvlanması için, yaratıcı bir ruhla bütün ilericiler seferber olmalıdır.
>
> Bu safhada, yani demokratik devrim safhasında, en önemli ana meselelerde, yani antiemperyalist ve anti-feodal savaş zorunluluğu konusunda gerçekten Atatürkçü çevreler arasında güç birliğine doğru kuvvetli bir eğilim belirmişken, işçi sınıfı öncülüğü konusunu baş mesele olarak ele alıp, muhayyel 'Halkçı'lara çatmak pek olumlu ve yapıcı bir tutum sayılamaz.

Yazıda TİP parlamentarizmine karşı oldukça erken ve doğru bir uyarı da yapılıyor:

> 'Açık Rejim' şartları içinde, Türkiye'de sosyalizme geçişin sağlanabileceği yolunda iyimser temennilerin, olaylar tarafından teyit edilmesini bütün gönlümüzce dileriz.

Yazının sonunda, "gerçek devrimin Türkiye'yi yeniden Kemalist gelişme yoluna sokmak" olduğu söyleniyor.

İkinci yazı, birinciden dört yıl sonra, E. Tüfekçi imzasıyla YÖN'de yayınlanan yazıdır. [91]

Bu yazıda Türkiye'de feodalizmin egemenliğine daha kuvvetli bir vurgu asker-sivil zümrenin devrimciliğine ilişkin açık ve cüretli formülasyonlardan biri var:

> Yüzyıldan uzun bir süre Türkiye'nin kaderine hükmetmiş olan asker-sivil bürokratik zümre, bir geçmişin, bir geleceğin temsilcisidir. Bu miras elbette ki zümrenin politik bilinci üzerine etkili olmaktadır. Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin günümüz koşullarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir. Asker-sivil aydın zümre, gerek kök bakımından, gerek genel durum bakımından içinde sayılması gerektiği Türk küçük burjuvazisinin en bilinçli kolunu, bu sınıfın öncü müfrezesini teşkil etmektedir. Kesin olarak demokratik devrimden yanadır, sosyalist devrime karşı olması için sınıf açısından bir neden yoktur.

Mihri Belli başka bir yazısında "asker-sivil zümre"yi ordunun tümüne eşitleyen şu sözleri söylüyor:

> Türkiye'de henüz milli geleneği olan bir ordu vardır. Halktan gelme bir ordu var. Bunu kolay kolay değiştiremezler.[92]

MDD ve YÖN açılımları üst üste düşüyor. Asker-sivil zümreye benzer misyonlar atfediyorlar.

Türk Solu'nun 53. sayısının eki olarak verilen *"Milli Demokratik Devrim"* broşürü [93] aynı görüşleri yineliyor. Broşürde devrimin "demokratik" ve "milli" özellikleri anlatılıyor:

> Demokratik devrim, bir toplumdaki feodal ilişkilerin ortadan kaldırılmasıdır.
> Çağımızda her anti-feodal devrim, aynı zamanda emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı bir milli kurtuluş devrimi olmak, ülkeyi ulusal bağımsızlığa kavuşturmayı hedef edinen bir Milli Devrim olmak zorundadır.

Broşüre göre MDD, "emperyalizm, işbirlikçi sermaye, feodal ağalar ittifakına" karşı tüm emekçi halkın mücadelesiyle gerçekleştirilecektir.

Mihri Belli, "Milli Cephe"yi "asker-sivil zümre" dediği silahlı kuvvetler ve YÖN'cülerle de sınırlı görmüyor ve CHP-Ortanın Solu'nu de cepheye çağırıyor:

> Ortanın Solu, Türk toplumunda önemli bir gücü temsil eden küçük burjuva bürokrasisinin içinde yaşadığımız tarihsel anda politik alandaki ifadesidir. Bu zümrenin, dönüşümcü ve milliyetçi niteliğiyle, önümüzdeki emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı *demokratik devrim* hareketinde önemli bir yer işgal etmesi beklenmelidir.[94]

Son ve çok önemli bir aktarmaya geliyorum. Mihri Belli yukarıda bir parçasını verdiğim ordu ile ilgili sözlerinden önce "öncülük" konusundaki görüşünü de yazıyor:

> Devrimci Güç Birliği'nde kim öncü, kim artçı pazarlığı da yoktur. Kim en iyi savaşırsa, o öncüdür. Öncünün kim olacağını mücadele gösterecektir. Ben kendi hesabıma, eminim ki, geniş Kemalist çevreler, sosyalizmi benimseyecekler ve sosyalistlerin öncülüğünde olacaktır mücadele. Ama pazarlık yok. Pazarlık bölücülüktür. Türkiye'de henüz milli geleneği olan bir ordu vardır...[95]

Bu konuya tekrar dönmek gerekiyor. Burada kısaca bir iki noktaya değineceğim.

Öncülüğün pazarlıkla sağlanamayacağı doğrudur. Ama, Mihri Belli bu doğruyu iki büyük yanlışın gerekçesi yapıyor. Birincisi, sosyalistlerin öncülüğü olasılığını Kemalistlerin sosyalistleşmesine bağlayarak, işçi sınıfına –işçi sınıfının adı bile geçmiyor– sosyalistlerin önüne öncülük misyonu, hatta perspektifi koymuyor.

İkincisi, “Pazarlık bölücülüktür” cümlesinin hemen arkasından “Türkiye’de milli ve halktan gelen bir ordu olduğu” düşüncesini eklemekle, ne denirse densin “pazarlık” yapmış oluyor.

YÖN, TİP ve MDD görüşlerinin incelenmesinden, Kemalizm ve “kapitalist olmayan kalkınma” tezlerinin 1960 Türkiye solunun tümü üzerinde derin bir etki yaptığı ortaya çıkıyor. Burada ortaklık var. Ancak, MDD çizgisinde “kalkınma” vurgusu çok zayıf, hatta hiç yok gibidir; iktidar alma yolu ve yöntemleri üzerinde daha büyük bir yoğunlaşma var.

MDD hareketinin kendini ötekilerden ayıran belirgin özelliği “aşamalı” “cephe”ye dayanan “asker-sivil aydın zümre”nin önderliğine de dayandırılsa bir devrim strateji ve taktiğine sahip olmasıdır. TİP’te “devrim”den çok bir geçiş, seçimle iktidar alma düşüncesi var. *MDD tezlerindeki geriliğe ve yanlışlara rağmen, devrim düşüncesine sahip bir harekettir.* Böyle düşünmek, bütün yakınlığa rağmen MDD’yi YÖN ve cuntacılıkla özdeşleştiren yaygın görüşten ayrılmak oluyor. Böyle düşünmek, bir de THKP-C, THKO, TKP/ML türünden ihtilalci çıkışların neden MDD kaynaklı olduğu sorusunun yanıtlanmasında geleneksel olandan farklı çözümlemelere olanak veriyor.

Bunlara yeniden dönmek üzere, MDD hareketinin yukarıda özetle aktarmaya çalıştığım görüşlerinin ve pratiğinin eleştirisine geçiyorum.

Bir: MDD Türkiye’de feodalizmi abartmıştır. Komintern’in aşırı tasnifçi bir bakışla sıraladığı devrim tipleri içinden sömürge-yarı sömürge ülkelere ait olanı alınmış ve Türkiye kapitalizmi olduğundan çok geri gösterilerek “anti-feodal” devrim sonucuna varılmıştır.

MDD hareketi Türkiye’de kapitalizmin “iç dinamiği”nin olmadığı, bu yüzden Türkiye’de hiçbir zaman “Batı’daki gibi” bir kapitalizmin olmayacağı neo-Narodnik tezinin Türkiye’deki düşünce kaynağı olmuştur.

İki: MDD’nin uzun süre Türkiye solunu koşullayan temel programatik görüşlerinden biri burjuvazinin “milli” kesimini

demokratik devrim aşamasında ittifak yapılacak bir güç olarak görmesidir. Oysa, burada girmek istemediğim toplumsal çözümlemeler bir yana, yakın tarih Türkiye'de burjuvazinin hiçbir kesiminin "devrimci" olmak bir yana, "demokrat" bile olmadığını açık seçik göstermiş, bugüne dek kimse Türkiye'de böyle bir burjuvazi bulamamıştır.

Üç: MDD üzerindeki Kemalizm ve ulusçuluk etkisi son derece açıktır. Kemalistlere ve orduya devrimde biçilen rol ise yalnızca bir abartma değil, Marksist bilimsellikle, Marksizmin ordu konusundaki görüşleriyle açıktan çelişen bir yaklaşımdır. 40 yıllık burjuva cumhuriyetin NATO'ya bağlı ordusuna bir kurum olarak devrimci-ilerici misyonlar yüklemek, hiçbir ayrım yapmadan OYAK'çı generalinden teğmenine kadar tüm silahlı kuvvetler mensuplarının "millici, devrimci asker zümre" tanımlaması içine sokmak çok temel yanlışlardır.

Dört: MDD'de "Milli cephe" anlayışı, devrimin siyasal ordusunu hazırlamaya yönelik bir taktik değil, stratejik, hatta teorik bir zorunluluktur. Bu da Komintern'in antifaşist cephe vb. yaklaşımının azgelişmiş ülkelere uydurulmuş biçimidir. Cephe, devrimci mücadele yürütmenin önkoşulu olarak algılanmıştır. Oysa tersi doğrudur; sınıf mücadelesi cephenin önkoşuludur. İşçi sınıfı sınıf mücadelesini özörgütleri eliyle yürütür. MDD hareketinin elindeki büyük olanaklara rağmen, kendi parti ya da örgütünü yaratmaya önem vermeyip, bunun yerine "Devrimci Güç Birliği" türünden cephesel örgütlenme denemeleriyle zaman yitirmesi bu hareketin kendi örgütlenmesini cephe arayışlarına kurban ettiğinin kanıtıdır.

MDD'nin cephe ile ilgili yaklaşımları, Leninizmin her türlü cephe ya da bağlaşıklığın kilit sorunu olan "proletarya hegemonyası" düşüncesinden kesin bir uzaklaşmadır. Lenin'in daha 1905'te *İki Taktik'te* getirdiği en temel ve Lenin'i *Nisan Tezleri*'ne bağlayan en özgün görüş, devrimin burjuva demokratik aşamasında bile hegemonyanın proletaryada olması gerektiği tezidir. Hegemonyası, öncüsü olmayan bir bağlaşıklık düşünülemez. Bunun sözle, pazarlıkla kazanılamayacağı açıktır. Ama kazanılması için devrimci

sınıfın ve örgütün bilincine çıkartılması gereklidir. Hegemonya kuşkusuz mücadele ile kazanılacaktır. Ama, hegemonya düşünce ve perspektifi olmadan, sınıf ve örgüt buna göre hazırlanmadan hegemonya kazanılamaz. MDD'nin yaptığı, "pazarlık yok" diyerek ve *örgütlenmeyerek*, aslında hegemonyanın "asker-sivil zümre"ye ait olacağı bir "devrim" anlayışını benimsemek olmuştur. En geri ve yanlış yanı budur.

MDD'nin özelikle 1960'ların başlarında ordudan gelecek yeni ve daha ileri bir 27 Mayıs beklentisi içinde olduğu ve böyle bir cuntaya sempati ile baktığı gerçektir. Cuntacılık vb. eleştirileri buradan geliyor. Ancak MDD'ciler cuntayla ilişkilerini bir ittifak ilişkisi düzeyinde tuttular ve "9 Mart cuntası" diye bilinen örgütlenme de Mihri Belli ve arkadaşlarından uzak durdu..

Mihri Belli "sol" cunta ile ilişkilerini şöyle anlatıyor:

> Altmışlı yılların ikinci yarısında kurulan ve 'sol' cunta diye nitelendirilen grup 12 Mart döneminde yargılanmıştır. Mahkeme tutanaklarından bugün öğreniyoruz ki, bu 'sol' cunta devirmeyi tasarladıkları hükümetten çok başka şeylerle uğraşmıştır... tartışılan başlıca konulardan biri, devrimci gençliği Mihri Belli'nin etkisinden kurtarıp nasıl peşimize takabiliriz sorusudur. Bu cuntanın adamları bazı gençlik liderlerine destek vaat ederken 'Belli eski komünisttir, dolayısıyla Moskova'cıdır, arkadaşlar ona güvenmiyor, onunla ilişkinizi kesmelisiniz' diye telkinde bulunuyorlardı.
>
> (...) Bir aradan sonra Avcıoğlu "Devrim"i çıkarmaya başladı. 'Devrim'in sayfaları bize kapalıydı. 'Sol' cunta kurulmaktaydı ve 'Devrim' bu cuntanın organı işlevini yerine getiriyordu. Bu cuntanın bize ne denli düşman olduğunu çeşitli kaynaklardan öğreniyorduk.[96]

Mahkeme tutanakları ve yayınlanan anılar Mihri Belli'yi doğruluyor. MDD'ciler cuntanın içinde değildir ve Mihri Belli-Doğan Avcıoğlu yakınlığı da cuntanın kurulmasıyla sona ermiştir.

MDD-Sosyalist Devrim Tartışmaları

1968-70 yıllarının hızlanmış ve sıkıştırılmış süreçlerine geçmeden TİP ile MDD arasındaki "Sosyalist Devrim", "Demokratik Devrim" tartışması ile ilgili olarak söylenmesi gerekenler var.

Bu tartışma, tezleri, tarafları ve metodolojisi ile ayıklanması zor, argümanları problemli bir tartışmaydı.

İki taraf da tezlerini aşırı bir uçlaşmayla savundular. Tartışmaların içinde ve TİP tarafında olan Yalçın Küçük'ün 1986'da yazdıkları tarafları ve tezleri kanımca doğru yansıtıyor:

> MDD, işçi sınıfı öncülüğünü ortadan kaldırabilmek ve devrim stratejisi içinde antikapitalist eğilimlerin girmesini önlemek için, feodalite savına, giderek daha kıskançlıkla bağlandı. Bunun karşısında Sosyalist Devrim, Türkiye'nin kapitalist niteliğini belirtmek için mantık sınırlarını çok aştı. Bunun ötesinde ve daha önemlisi, kapitalizmin geliştiği tezi, giderek kapitalizme övgüye dönüştü.[97]

Tartışmanın metodolojisi yanlıştı. Devrimin karakteri, mekanik biçimde, yalnızca ve tek başına ülkenin toplumsal ekonomik yapısından çıkarılmaya çalışılıyordu. Bu birinci yanlışa kaynaklık eden, iki tarafın da düştüğü bir yöntem hatasıydı. Devrimin karakterini saptarken tabii ki, ülkenin nasıl bir ülke olduğu, devrimin hangi sorunları çözeceği soruları önemlidir. Ancak, bu soruların yanıtları otomatik olarak bir ülkedeki devrimin karakterini vermez. Böyle bir tartışmayla örneğin Ekim Devrimi açıklanamaz. 1917 Şubatı ile Ekim'i arasındaki 8 ayda Şubat'ı demokratik, Ekim'i sosyalist yapan toplumsal ekonomik değişiklikler değildir. Devrimin karakterini belirlemede esas soru devrim iktidarının hangi sınıfın hegemonyasına dayandığı sorusudur. Son çözümlemede hegemon olan sınıf devrimine karakterini vermektedir.

Göstermeye çalıştığım gibi, ideolojik, siyasal konumlarıyla TİP'in de, MDD'nin de çok temel yanlışları vardı ve tartışma bu yanlışların izlerini taşıdı. "Sosyalist devrim" diyen TİP, programı, barışçıl mücadele anlayışı ve siyasal eylemleriyle yalnız "sosyalist devrim"den değil devrim düşüncesinden uzaktı; MDD kendi önerdiği devrimi örgütleyecek siyasal ve örgütsel perspektiflerden yoksundu.

Tıkanıklık ve Örgütsüzlük Açmazı

MDD’cilik adı üstünde bir harekettir. Hiçbir zaman, parti ve örgüt olamadı. Bu çizgiye yöneltilebilecek en ciddi eleştirilerden biri, örgütsüzlüğü bir gelenek haline getirmesidir. Mihri Belli 12 Mart’tan sonra, MDD’nin hatasını Anayasa Mahkemesinin “demokratik devrimin” Anayasa’ya aykırı olmadığı yönündeki kararından sonra parti kurmamalarında görmektedir.[98] Bu değerlendirme de eksiktir. Neden daha önce illegal örgütlenmeye, TKP’nin reorganizasyonuna gitmemişlerdir? Bu soru ortadadır.

O dönemin gençlik önderlerinden birinin yazdıkları MDD’nin örgütsüzlük açmazını çarpıcı biçimde anlatıyor. Harun Karadeniz’in *Olaylı Yıllar ve Gençlik* başlıklı kitabından aktarıyorum:

> MDD bir yandan gençlik içinde yerleşmeye çalışırken, öte yandan TİP içinde çalışmaya başladı. TİP içindeki ilk çalışma Şişli ilçesinde yapıldı ve ilçe ele geçirildi. Daha sonra diğer ilçeler ele geçirilecek ve nihayet TİP İstanbul İl Örgütü de MDD’cilerin eline geçecek fakat geçtiği andan itibaren adeta kapatılacaktı.
>
> Burada belirtmek istediğim nokta, MDD’cilerin çalışmalarının, bir örgütü çalıştırmaktan çok o örgütü ele geçirmeye yönelik oluşuydu. Bir örgüt, ya da bir ilçe hedef seçiliyor ve ele geçiriliyordu, ancak, ele geçirildikten sonra bir çalışma yapılmıyordu.[99]

Bir çalışma yapılmıyordu; çünkü MDD’nin hiçbir örgütlülüğü ve örgütlenme, örgütlü çalışma perspektifi yoktu. Örgütsüzlük açmazı MDD’yi hiç bırakmadı ve dağılmasının da nedenlerinden biri oldu.

Türkiye’nin, TİP’in ve MDD hareketinin en somut ve pratik yakıcılığıyla “Ne Yapmalı?” sorusuyla yüz yüze olduğu bir uğrakta, tümü MDD içinde yer alan genç devrimcilerin Mihri Belli ile yaptıkları bir toplantı Harun Karadeniz’in saptamalarını doğruluyor. Bu toplantıya katılanlardan biri olan, Oral Çalışlar toplantıyı ve sorunu şöyle anlatıyor:

> 19 Mayıs 1969 gecesi, o dönemde gençlik hareketini etkileyen en önemli isim olan Mihri Belli’nin annesinin Ankara Kızılay’da Çelikkale Sokak’taki dairesinde toplanmıştık. Mihri Belli ile topluca görüşmek istiyorduk. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Gülten (Savaşçı) Çayan, Doğu Perinçek, Yusuf Küpeli, Cengiz Çandar, Oral Çalışlar, Gün Zileli, Ömer Özerturgut, Tarık Almaç, Mustafa Kemal Çamkıran gibi o dönemde gençlik hareketinin önde gelen isimlerinin çoğunun katıldığı bir

görüşmeydi bu. Bir başka yönüyle bakıldığı zaman TİP'e karşı muhalefetin, MDD'nin tüm temsilcileri oradaydı.

Hepimiz Mihri Belli'den bir inisiyatif bekliyorduk. Bu beklenti yasal bir parti üzerineydi. TİP'ten umudumuzu kesmiştik ve yeni bir yasal parti, artık eylemlerimizi ve hedeflerimizi, sınırlı bir gençlik hedefi olmaktan çıkarır, daha etkili bir siyasi mücadeleye dönüştürebilirdi.

Bunu o dönemdeki büyük ağırlığı nedeniyle bir tek Mihri Belli yapabilirdi. Hepimiz bu beklentiyle Mihri ağabeyin çağrısına uyarak bir araya gelmiştik.

Mihri Belli bu beklentimize uygun bir tutum gösteremedi. Bu nedenle herkes ona kızdı. Sonraki yıllarda da bu kritik toplantının günahı hep onun üzerine yıkılır.

Ben de daha önceki değerlendirmelerimde buna benzer düşünceler dile getirmiştim. Aradan 40 yıl geçtikten sonra Mihri Ağabey'in bu konuda geri durmasının haklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü artık gençlik eylemlerinin içinde şiddetin önemli bir ağırlığı vardı. Belli'nin buna dur demesinin imkânı yoktu."[100]

Oral Çalışlar toplantıya katılan gençlik önderlerinin bir yasal parti arayışı içinde olduklarını yazıyor. Bu genç önderlerin o dönemdeki arayış ve yönelimleri düşünüldüğünde bu saptamanın tümü için geçerli olmadığı kesin görünüyor. Zaten Çalışlar da yazısının devamında da Mihri Belli'nin "şiddetin önemli bir ağırlık" taşıdığı bu yönelişlere "dur" demesinin olanaksız olduğunu belirtiyor. Burada önemli olan, yasal parti ya da başka bir seçenek, Mihri Belli'nin sonradan 1971 devrimci çıkışının önderleri olan bu genç sosyalistlere siyasal ve örgütsel bir çıkış yolu göstermemiş, gösterememiş olmasıdır.

MDD'nin Önemi

Şimdi kısaca MDD hareketinin o dönemde bu denli önemli olmasının nedenlerine dönebiliriz.

En başta Marksist literatürün Türkiye'ye kazandırılması, basılması ve dağıtılmasını MDD'ci olarak bilinen çevreler yaptılar. Çeviriler iyiydi, değildi birçok şey söyleniyor, ama bu önemli bir hizmetti.

MDD'nin gençlik ve öteki toplumsal kesimlerin yığın çıkışlarına militan eylemlere yaklaşımı sıcaktı. Bunların içindeydi.

MDD’ciler seçimle iktidara gelme, barışçıl geçiş hayallerine karşı haklı ve yerinde uyarılar yaptılar ve bu hayallere kapılmadılar. Birçok örnekten yalnızca birini aktarıyorum. Haziran 1968’de 28 ilde yapılan kısmi Senato ve milletvekilliği ara seçimlerinde TİP oylarının beklendiği ölçüde artmamasına üzülenleri Mihri Belli şu sözlerle “teselli” ediyor ve uyarıyordu:

“Hayal kırıklığının gereği yoktur. Sosyalist akımın güçlenmesi, karşı güçlerin sınırlamalarına tabi olarak pek özel şartlarda kurulan ve varlığını sürdüren bir örgütün pek de demokratik tarzda yürütülmeyen şu ya da bu seçimde aldığı oy sayısı ile ölçülemez. Türkiye’de emekçi dört yılda bir kere seçim sandığına gider, oyunu kullanır. Sandığa oy atmak 1-2 dakikalık eylemdir. Ama emekçiye dört yılın geri kalan kısmında bilinçli bir emekçi olarak ne yapması gerektiğini bütün ayrıntılarıyla anlatmak görevini taşımaktayız. Bunu yapabildiğimiz ölçüdedir ki, sosyalist sıfatını taşımaya hak kazanacağız.”[101]

Sonuç olarak MDD’nin TİP içindeki, özellikle devrimci gençlik üzerindeki etkisinin, bir yandan TİP’in siyasal yanlış, eksiklik ve zaafları karşısında teorik/programatik görüşlerinin geriliğine rağmen daha mücadeleci ve devrimci bir söylem geliştirmiş olmasına bağlamanın doğru olacağını düşünüyorum. MDD’nin etkisi ve gücü, TİP içinde *muhalefet* yürüttüğü zaman en üst noktasına çıkmış, bu hareket TİP’ten ayrılan binlerce militanı yeni bir siyasal çizgi ve örgütlenmede toparlayacak bir etkinlik gösterememiştir. Bu açıdan bakıldığında MDD hareketi kısa ömürlü bir harekettir. Öte yandan, “MDD’cilik” Türkiye solunun çok önemli bir bölümü üzerindeki ideolojik etkisini uzun yıllar sürdürmüştür.

20 M. Şehmus Güzel, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, s.1870.

21 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 6, s.2014.

22 Ergun Aydınoğlu, “Türkiye Solunun Yakın Tarihi Üzerine Bir Deneme”, *Devrimci Marksist Tartışma Defterleri*, Sayı 4, Aralık 1986

23 Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Aralık 1986, İstanbul, s. 295-300.

24 Agy. s, 295

25 Agy.s. 296

26 Agy.s.297-298

27 Mümtaz Soysal, *YÖN*, Sayı 48. 14 Kasım 1962

28 Muzaffer Karan, *YÖN*, 12.9.1962

29 *YÖN*, 16.1.1963, s.57

30 Doğan Avcıoğlu, *YÖN*, 14 Mayıs 1965

31 Doğan Avcıoğlu, *YÖN*, 27 Mayıs 1966

32 Doğan Avcıoğlu, *YÖN*, 12 Eylül 1962

33 İlhami Soysal, *YÖN*, 10 Ekim 1962

34 Gökhan Atılgan, *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön-Devrim Hareketi*, TÜSTAV Y, İstanbul, Aralık 2001, s. 285-286

35 Agy, s. 286

36 Agy, s.287

37 Agy, s.288

38 Agy.

39 Agy, s. 282

40 Agy, s. 290

41 Agy, s. 291

42 Agy, s. 294

43 Agy, s. 296

44 Agy, s.303

45 Mümtaz Soysal, "Sosyalist Kültür Derneği", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 6, s.2022

46 Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Aralık 1968, Ankara, s. 441

47 Agy.

48 Agy, s. 465

49 Agy, s. 472

50 Agy, s. 477

51 Gökhan Atılgan, Agy, s. 309

52 Agy, s. 17

53 D. Avcıoğlu'nun şu sözleri tipik *YÖN* mantığıdır: "Sınıf önderliği meselesini sanki bugünün en hayati meselesiymiş gibi her şeyin üstünde sayan bir davranış, çeşitli sosyal sınıfların psikolojisini göz önünde tutmadığı için, hiç değilse taktik bakımından hatalı olmuştur. Fakir ve mütevazı ailelerden gelen ordu, Türkiye'mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Ordunun mutlaka faşizm getireceğini ileri sürenler, her şeyden önce Nasır denemesini aydınlığa çıkarmalıdırlar. Nasır'ın bu yaz açıkladığı program, oldukça ileri sosyalist bir programdır." (Doğan Avcıoğlu, *YÖN*, 12.9.1962, s.39)

54 TİP kurucularının tam listesi: Kemal Türkler (metal işçisi), Avni Erakalın (tekstil işçisi), Şaban Yıldız (tekstil işçisi), İbrahim Güzelce (basın işçisi), Rıza Kuas (lastik işçisi), Kemal Nebioğlu (garson), Salih Özkarabay (basın işçisi), İbrahim Denizcier (nakliyat işçisi), Hüseyin Uslubaş (tütün işçisi), Adnan Arkın (şoför), Ahmet Muşlu (gıda işçisi), Saffet Göksüzoğlu, (kimya işçisi).

55 Kemal Türkler, TİP yöneticisi ve DİSK başkanıydı. Faşist bir kurşunla ölümüne dek mücadele etti. Ş.Yıldız TİP Genel Başkanlığı, Rıza Kuas TİP milletvekilliği ve Lastik-İŞ başkanlığı Kemal Nebioğlu DİSK Gıda-İş Başkanlığı yaptılar; İbrahim Güzelce DİSK Genel Sekreteri olarak öldü ve DİSK'teki TKP etkisini hazırlayan sendikacı olarak bilindi.

56 Mihri Belli ile Söyleşi, *Toplumsal Kurtuluş*, Sayı 11, Mayıs 1988, s.22

57 *Riya Azadi*, Sayı 20, Şubat 1985

58 Şu iki alıntı M.Ali Aybar'ın Kemalizme ilişkin düşünce ve tutumunu açıkça ortaya koyuyor:

"TİP Atatürkçülükten hareket eden ve ilhamını günümüz gerçeklerinden aldığı için Atatürkçülüğü de kalıplaştırmaktan kurtaran yüzde yüz yerli bir doktrin partisidir." (YÖN, Sayı: 41) YÖN'ün 127. sayısında yayınlanan söyleşiden:

"Bütün meselelerimiz bağımsızlık noktasında düğümleniyor. Bizim için bugün en önemli dava , Türkiye'yi tam bağımsız bir politika yörüngesine oturtacak kuvvetlerin bu seçimlerde ağır basabilmeleridir. Çünkü, Türkiye için hayati önemde olan bütün öteki meseleler ancak Atatürk'ün dış politikasına dönülmesi ile çözüm yoluna girecektir."

59 Orhan Silier, "TİP'in 1961-71 Dönemi Üzerine Bazı Tezler", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2158-59

60 Sadun Aren, *YÖN*, 6.2.1963

61 *Türkiye İşçi Partisi Programı*, *Saçak*, Sayı 45, Ekim 1987.

62 Agy.

63 Agy.

64 Agy.

65 Agy.

66 Agy.

67 Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul, 1968, s. 515-516

68 Agy. s. 252

69 Agy. s. 652-653

70 Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1970, s. 260-261

71 Mehmet Ali Aybar, Agy, s. 606

72 Çetin Altan, *Onlar Uyanırken, Türk Sosyalistlerinin El Kitabı*, İstanbul 1967, s. 65

73 Behice Boran, Agy, s. 254-255

74 İnfo-Türk, *TİP'in Birinci On Yılı (1961-1971)* Brüksel, 1982, s.168

75 *YÖN*, 3.9.1965

76 *TİP Basın Bülteni*, 7.7.1969.

77 Turgan Arınır-Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15-16 Haziran*, Sorun Yayınları, İstanbul, Şubat 1976, s. 421

78 Bildiri, TİP Basın Bürosu, 11.12.1963

79 *İnfo-Türk*, Agy, s.32

80 Mehmet Ali Aybar, *TİP Tarihi 3*, BDS Yayınları, İstanbul, Temmuz 1988, s.18-19

81 Agy, s. 19

82 Agy.

83 Nihat Sargın, Agy, s. 660

84 Mehmet Ali Aybar'ın Anıları, *Milliyet*, 8 Ocak 1988

85 Nihat Sargın, Agy, s. 878

86 Doğu Perinçek, "Türkiye İşçi Partisi Üyelerinin Sınıf Yapısı", *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı: 3, Ocak 1969, s. 205-206.

87 Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, İstanbul, s. 390-391

88 Hikmet Kıvılcımlı, *Finans Kapital ve Türkiye*, Kıvılcım Yayınları, Ocak 1978, s. 70

89 Mihri Belli, "Milli Demokratik Devrim", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2145

90 Aktaran Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler-3*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986, s. 275-281

91 E. Tüfekçi, *YÖN*, 5.8.1966

92 Mihri Belli, *Türk Solu*, 4.2.1969

93 "Milli Demokratik Devrim", Agy

94 *Türk Solu*, 15.12.1967

95 Mihri Belli, *Türk Solu*, 4.2.1969

96 Mihri Belli ile Söyleşi, *Toplumsal Kurtuluş*, Sayı 11, Mayıs 1988.

97 Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler-3*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986, s.307

98 Mihri Belli, *Devrimci Hareketimizin Eleştirisi*, Yurtsever Yayınları, 1972, s.30

99 Harun Karadeniz, *Ant*, 11.6.1968

100 Oral Çalışlar, "58,5 Yıl Yatan 5 Devrimci…", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 2008

101 Mihri Belli, *Ant*,11.6.1968

ÜÇ

1968-71 DÖNEMECİ

1968-70 arası, olayların hızlandığı, birçok sarsıcı gelişmenin bir iki yıllık zaman kesitine sıkıştığı bir uğraktır.

1967 ortalarında gerçekleşen iki önemli olaydan başlamak gerekiyor. Biri, Nasırcılığın sonunu getiren 1967 Altı Gün Savaşı'ydı. Bu olayın hemen arkasından 25 Haziran 1967'de Başkan Johnson ve SSCB Başbakanı Kosigin, yaptıkları ikili görüşmeler sonunda her türlü nükleer savaş olasılığını önlemek üzere Beyaz Saray ve Kremlin arasında kırmızı hat döşenmesinde anlaştılar.

Bu tarihten sonra Ortadoğu'da iki ucunda ABD ile SSCB'nin bulunduğu bir denge oluşmaya başladı. Mısır Moskova ile olan ekonomik ve askeri bağlarını güçlendirdi. Libya'da Kaddafi'nin iktidara gelişi, Yemen ve Etiyopya'daki değişim süreçleri, Suriye ve Irak'ta Baas çıkışları, bunların hepsi Ortadoğu'da Sovyet nüfuzunu artıran gelişmelerdi. Bu gelişmeler karşısında Suudi Arabistan, Basra Emirlikleri, Ürdün gibi İslam monarşileri de ABD ile ilişkilerini geliştirdiler. İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgeci ülkeler başta olmak üzere Batı Avrupa, stratejik enerji kaynağı olan petrol alanlarındaki nüfuz ve etkilerini ABD lehine yitirdiler. Aynı dönemde Filistin'de silahlı mücadele başladı.

De Gaulle Fransa'sı bu yıllarda ABD hegemonyasına karşı Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya da dayanan bir denge politikası izlemeye başladı. 1968'lerde Sovyetler Birliği'nde Liberman reformları gündeme geldi. 1968 ilkbaharında Çekoslovakya olayları

patlak verdi. Ağustos'ta Varşova Paktı birlikleri Çekoslovakya'ya girdiler. Dubçek devrildi.

1968 ilkbaharında Batı Avrupa'nın hemen bütün büyük merkezlerinde militan, "yeni sol" eğilimli gençlik eylemleri ortaya çıkmaya başladı. 1968 Mayıs'ında Paris grevlere, iç savaş manzaralarına sahne oldu.

Veriler, 1965 ile 1970 arasında Türkiye ekonomisinin büyüdüğünü gösteriyor. Bu yıllar arasında Ulusal gelirde ortalama yüzde 6,6'lık bir büyüme, sanayi gelirlerinde yüzde 72,4 oranında bir artış, kişi başına ulusal gelirde yüzde 4,3'lük bir yükselme gerçekleşti. Mevduat hacmi 2,7 kat büyüdü. 1960'da yüzde 25,2 olan kent nüfusu 1979'da yüzde 32,2'ye ulaştı. [102]

Bu yıllarda ABD'den sermaye akımı azalmıştı. Büyüyen ve daha da büyümesi hedeflenen ekonominin başka bir dış kaynağı yoktu. İç kaynaklar sınırlıydı. AP hükümeti, dış kaynak ve bir ölçüde de dış pazar sorununu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme siyasetleriyle çözmeye çalıştı. Bu Türkiye burjuvazisini Doğu-Batı ve Arap-İslam dünyaları arasında bir denge arayışına yöneltti. İç kaynak bunalımını aşmak için düşünülen çare vergi reformuydu. Vergi reformu ile, hem ek sermaye sağlanacak, hem de pre-kapitalist öğeler tasfiye edilerek, tarım burjuvazisi tekelci sermayeye bağlanmış olacaktı.

Ancak, kısa süre içinde bu iki önemli önlemin de gündemdeki sorunları çözme gücü olmadığı anlaşıldı. Sorun daha yapısaldı.

1970'e doğru sanayide atıl kapasite artışı, satılamayan mamul madde stoklarının büyümesi türünden ekonomik bunalım işaretleri şiddetle duyulmaya başladı. İç pazar daralmıştı ve yeni ihraç alanları bularak dışa açılmak tek çare olarak görünüyordu. Bu da o kadar kolay değildi.

Öte yandan tarım gelirlerini vergilendirme, tarım kredilerini düşürme kararları egemen sınıflar arasındaki çatışmaları körükleyen gelişmelere yol açıyordu. Demirel hükümeti, bunalımdan çıkmak için, 19 Mayıs 1970'te yeni Personel Yasası'nı getirerek memur maaşlarını artırdı ve devalüasyona gitti. Birinci önlem, iç pazarı

genişleterek tüketim mallarının satılmasını sağlamayı, ikincisi ise ihracatı kolaylaştırarak dışa açılmayı amaçlıyordu.

Ne var ki, devalüasyonun başarısı, ihracat piyasasına yeni mal arzına bağlıydı ve bu olmadığı zaman, devalüasyon enflasyonu körüklemekten başka bir işe yaramayacaktı. Nitekim öyle oldu. Yürürlüğe konulan yüksek oranlı devalüasyon, krizi daha da ağırlaştırdı. Tıpkı 1946 ve 1958 devalüasyonlarının arkalarından hükümet değişikliklerini getirmesi gibi, bu son devalüasyon da Demirel hükümetinin düşmesinin koşullarını hazırladı.

Türkiye'de 1968-70 arasında, yönetenlerin kendi iç uyumlarını bozan, yönetenlerle yönetilenler arasındaki çatışmayı kızıştıran ekonomik toplumsal bir bunalım, toplumun bütün sınıf ve katmanlarının hareketlendiği bir dönem yaşandı.

1968 Haziran'ında İstanbul Üniversitesi işgal edildi ve işgal eylemleri buradan öteki üniversitelere sıçradı. "Sağ sol yok, boykot var" sloganı ile başlayan eylemler kısa zamanda hızla politikleşti ve 15 Temmuz 1968'de ABD 6. Filosunun İstanbul'a gelmesiyle birlikte antiemperyalist militan gençlik eylemleri yükselmeye başladı. 1969 Ocak ayında devrimci gençler ODTÜ'de, Vietnam'da pasifikasyon uzmanlığından ABD Türkiye Büyükelçiliği'ne atanan Kommer'in arabasını yaktılar.

1969 Şubat'ında, İslamcı gazete *Bugün*'ün kışkırttığı, iki ilerici insanın ölümüyle sonuçlanan "kanlı pazar" yaşandı. Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenaze törenindeki olayları protesto etmek üzere yüksek yargı organları mensupları Mayıs 1969'da yürüdüler. Ağustos'ta Türk Demir Döküm'ün 2.300 işçisi fabrikalarını işgal ettiler. Eylül'de Ereğli Demir Çelik işçileri grevlerinin ertelenmesine karşı eylem yaptılar. Tarsus'ta yedi köy halkı 600 traktörle Ankara-Adana-Mersin yolunu trafiğe kapattılar. Ekim'de ODTÜ'de öğrencilerle jandarmalar arasında silahlı çatışma çıktı. Kasım'da Polis Enstitüsü öğrencilerinin boykotu, İstanbul'da Gamak Elektrik Motorları fabrikasında çıkan büyük çatışma yedi işçinin kurşunlanması ve birinin ölümü...

1969 Aralık ayında camiden çıkan grupların Mehmet Büyüksevinç ve Battal Mehetoğlu isimli gençleri öldürmeleriyle birlikte silahlı çatışmalar dönemi başladı.

Bu yoğun yaşanmış iki yıla daha burada sayılamayacak birçok olay, eylem, çatışma sığdı.

12 Ekim 1969'da yapılan genel seçimlerde AP tek başına iktidar oldu. Seçime katılma oranı yüzde 64,3'te kaldı. Bu, Cumhuriyet tarihinin en düşük seçime katılma oranıydı ve toplumun üçte birlik bir bölümünün seçim ve parlamentoya duyduğu ilgisizliği gösteriyordu. Toplumun, hak arayanların nabzı başka yerde, meydanlarda atıyordu.

Türkiye, bütün toplum kesimlerinin, sağ ve sol eğilimlerinin büyük bir hareketlilik ve çatışma içine girdikleri bir yol ağzına gelmişti. "Her güç kendi bayrağını kaldırıyordu?"[103] Gerçekten her güç kendi sınıf bayrağını mı kaldırıyordu? Öyle olmadığını yaşamın kendisi gösterdi. Herkesin elinde bir bayrak olduğu ve bayrakların kaldırıldığı doğruydu; ama kimin kime ait bayrağı kaldırdığı pek belli değildi.

Türkiye, var olan sınıf ve siyaset dengelerinin zorlandığı bir noktaya gelmişti.

1968-71 arasında Türkiye'nin bütün sağ ve sol örgütlerinde iç çatışma ve bölünmeler yaşandı. Yeni ve hızlanmış gelişmelere yanıt veremeyen bütün yapılar sarsıldı.

Egemen sınıflar arasındaki çelişkiler kendini, AP dışında, İslamcı ve faşist örgütlenmelerin sahneye çıkması biçiminde gösterirken, AP bu dönemde bölünmeye uğradı.

Odalar Birliği başkanlığını Necmettin Erbakan'ın kazanmasıyla başlayan gelişmeler, AP'nin geleneksel destekçisi olan İslamcı kesimlerin bu hareketten kopması ve 1970'te Milli Nizam Partisi'nin kurulmasıyla ilk sonuçlarını verdi.

Alparslan Türkeş ve kadrosu ele geçirdikleri Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni kısa zamanda faşist bir partiye dönüştürdüler. 1969 Şubat'ında partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirildi.

11 Şubat 1970'te, parti içindeki muhafazakâr-milliyetçi kanada mensup 41 milletvekili AP hükümetinin hazırladığı bütçeye ret oyu verdiler, Demirel hükümeti düştü. Demirel bir ay sonra yeniden güvenoyu aldı ama, parti içindeki muhalefet de AP'den ayrılarak Demokratik Parti'yi kurdu.

CHP'de, 1965'te ilk kez İsmet İnönü'nün formüle ettiği "Ortanın Solu"na sahip çıkan Bülent Ecevit ve ekibi güçlendi. 1967 ilkbaharında Feyzioğlu önderliğindeki bir grup partiden ayrılarak Güven Partisi'ni kurdu.

1. SOLDA BÖLÜNME

Sola gelince, YÖN, TİP ve MDD çizgileri de, bu dönemde önceki sayfalarda aktardığım bölünme ve iç çatışmalara sahne oldular.

Sonraki gelişmeler bakımından daha önemli olduğu için MDD ve gençlik hareketindeki gelişmelere daha yakından bakalım.

1968'de durum şuydu: Mihri Belli önderliğindeki MDD hareketi gençliğe tümüyle egemen olmuş, TİP içindeki dinamik güçleri de çevresinde toplamıştı. Ama çok geçmeden bu hareket içinde de ayrılıklar baş gösterdi.

FKF ve Dev-Genç'in 1969, 1970 kongreleri bir yandan MDD'nin gençlik içindeki egemenliğini kanıtlarken bir yandan da MDD içi tartışmaların düzlemi oldu. Bu zamana kadar, TİP'e muhalefette birlikte olan kadrolar bu kongreden sonra ayrışmaya başladılar. Dev-Denç kongresinde, Mahir Çayan ve Yusuf Küpeli'nin sözcülüğünü yaptığı bir eğilimle, Doğu Perinçek ve Şahin Alpay grubu arasında bir çatışma görünümü kazanan tartışmalar, aslında hareketin bir yol ayrımına geldiğini haber veriyordu.

MDD'ciler bu tartışmalar sonunda, devrimde öncülük, yakın dönem taktikleri, parti anlayışı konularında ayrıştılar.

Mihri Belli'nin MDD içindeki önderliği sarsılmıştı. M. Belli MDD'nin bilinen tezlerini tekrarlamaktan öte bir siyaset geliştiremiyor, net taktikler öneremiyor, somut bir örgütlenme çabası da gösteremiyordu.

Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve *Sosyalist* çevresi, demokratik devrimde işçi sınıfının öncülüğünü savunuyor, bunun için legal ve birleşik bir proletarya partisi oluşturulmasını ileri sürüyor, zaman zaman Dev-Genç'lileri etkilemekle birlikte bu görüşler etrafında bir yeni toparlanma yaratamıyordu.

Gençlik hareketi içinde etkili ve örgütlü Mahir Çayan ve arkadaşları, "ilerici" bir ordu darbesine ihtimal vermiyor; sıcak bakmıyor, illegal bir parti oluşturarak silahlı mücadeleye hazırlanmayı hedefliyorlardı.

Doğu Perinçek ve çevresi, MDD'yi bir toprak devrimi olarak anlıyor, partinin Milli Kurtuluş Cephesi, komutanının da Mustafa Kemal olduğunu söylüyor, bir yandan da bir "Sosyalist Kurultay" çağrısı yaparak bütün sosyalist eğilimlerin bir yasal partide birleşmesini öneriyordu.

Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'ın oluşturduğu grup ise kır gerillasını başlatmak üzere hazırlıklarını ilerletmiş durumdaydı ve gençlik içindeki tartışmalara fazla bir ilgi göstermiyordu.

Esas olarak TİP'e muhalefet temelinde 5-6 yılda oluşan, gençlik ve sosyalist aydınlar üzerinde etkinlik kazanan MDD hareketi, 1970 Dev-Genç kongresini izleyen çok kısa bir süre içinde, pratik siyasal tutumlardan başlayan ve farklı ideoloji görüş, yol ve örgüt biçimlerine doğru büyüyen bir tartışmanın sonunda beş ayrı eğilime bölündü.

1968-70 yılları arasında bütün sınıf ve siyaset güçlerini alabora eden temel etken, ülkenin içinden geçmekte olduğu olağanüstü koşullardı. Olağanüstü ya da devrimci durum koşulları siyaset güçlerinin her alanda kendilerini yenilemelerini, yeni taktiklere geçmelerini gerektiriyordu. Olağan dönemlerde önemi anlaşılmayan düşünce ve bakış farklılıkları, olayların akışıyla pratiğin denek taşına vuruldukça önem ve ciddiyet kazanıyordu.

1971'in üç devrimci örgütü bu ortamda, sonu 12 Mart darbesine açılan sıkışmış bir zaman aralığında biçimlendiler.

THKP-C, THKO ve TKP/ML oluşumları kuşkusuz öncesi ve sonrası olmakla birlikte 15-16 Haziran 1970 büyük işçi kalkışması ve 12 Mart 1971 askeri darbesinin gerçekleştiği döneme doğdular.

Bunlar iç içe süreçlerdir ve 12 Mart, 1960 sonrası devrimci yükselişinin çok önemli bir noktasıdır. Bu nedenle, anlatım ve anlayış kolaylığı sağlamak için, "araya" bu iki önemli olayı almak gerekiyor.

2. 15-16 HAZİRAN

15-16 Haziran'ın Türkiye işçi sınıfının en ileri, en görkemli kalkışması olduğu noktasında bir tartışma yoktur.

15-16 Haziran çıkışını tetikleyen görünürdeki neden, Süleyman Demirel hükümetinin, "DİSK'in çanına ot tıkamayı" amaçladığı bir hükümet üyesi tarafından açıkça dile getirilen yasa tasarılarını meclise getirmesiydi.

Türkiye solunda büyük bir çoğunluk 15-16 Haziran'ın "kendiliğindenci" yönüne vurgu yapar. Yalnız Türkiye değil, dünya pratiği işçi sınıfının kalkışma, ayaklanma türünden çıkışlarının bir güç ve öfke biriktirme döneminin ardından, Marx'ın Fransız üçlemesinde sık sık başvurduğu anlatımla kimi zaman "durgun gökte çakan bir şimşek gibi" patladığını gösteriyor. Türkiye işçi sınıfının biriktirdiği büyük enerji 15-16 Haziran 1970'te dışa vurmuştur ve bu büyük eylem bu yönüyle elbette kendiliğindenci bir karakter taşımaktadır. Öte yandan, bu büyük kalkışmanın önderliksiz ve örgütleyensiz olduğu yolundaki görüşler doğru değil. Bu eylem, militan bir mücadele çizgisi üzerinden doğup gelişen DİSK'in, DİSK başkanının ve hepsinden önemlisi DİSK'in örgütlü olduğu işyerlerindeki yüzlerce işyeri temsilcisi sınıf önderinin çalışmasıyla, yol ve yön göstermesiyle gerçekleşmiştir.

DİSK tasarının yasalaşmasını önlemek için, Süleyman Demirel'e mektup yazmaktan, DİSK üyelerini "anayasal direniş hakkını" kullanmaya çağırmaya kadar çeşitli girişimlerde bulundu ve 17 Haziran'da miting yapmak üzere İstanbul Valiliği'ne başvurdu; ancak valilik mitinge izin vermedi. 14 Haziran günü, Lastik-İş

sendikasında binin üzerinde sendika temsilcisinin katıldığı bir toplantı yapıldı. Toplantının amacı somut eylem kararının belirlenmesiydi.

15-16 Haziran aslında bu toplantıda örgütlendi:

DİSK'in o günkü yöneticilerini açıktan ayaklanma çağrısı yapmadıkları için eleştirmek çocukluktur.

Kemal Türkler, o inşaat halindeki binanın her katını dolduran binin üzerindeki işçi temsilcisine şöyle seslendi.

> Türk işçi sınıfının ilerici ve öncü olan bir kesiminde zincirleri patlatanlar, gelsinler, geliyorlar diyerek bugün bu özgür işçi sınıfının öncü kesimini yarattılar. Bugün buna mani olmak isteyen kanunları meclisten aldırmak, onlara karşı çıkmak için öne düşmüşler. İşçi sınıfını ayağa kaldırıyorlar ve karşı çıkıyorlar.
>
> Sevgili kardeşlerim,
>
> Sabahtan beri 29 kardeşim konuştu ve 29 kardeşimin konuşmasında yapılmış olan teklifler şunlardır: Bizler özgür işçiler olarak özgürlüğümüzü asla vermeyeceğiz ve çıkarılmakta olan yasa meclisten geri alınıncaya kadar şartelleri yarın sabahtan itibaren çekmeliyiz, direnmeye girmeliyiz teklif edildi. Bu genel grev midir? Direniş midir? Fiili grev midir? İşgal midir? Tasarılar geri alınıncaya kadar çalışmamak, onu ilgili olanlar düşünsünler; onlar için karar versinler, arkadaşlarımın dedikleri şu; bu tasarılar Meclis'ten geri alınıncaya kadar çalışmayacağız. İstek referandum, yani sendika seçme konusunda işçilerin oyuna başvurma sisteminin getirilmesini istiyoruz ve Türk-İş cuntası kurulmasını istemiyoruz.
>
> Kardeşler bu direnme hareketine başlandığı takdirde, çünkü yazılı teklifler de var, olanların hepsini toparlayarak söylüyorum.
>
> Fabrikalarda oturarak vakit geçirmekte, gerek fabrikalarda gerekli kadar nöbetçi bıraktıktan sonra kendi muhitlerindeki yollarda, sokaklarda, halk arasında pankartlar ve dövizlerle yürüyüş yapmak. Buna kim karar verecek? Gene işçiler kendileri karar verecekler. Bir yandan bir fabrika işçileri yürüyüşe başladıkları zaman önünden geçtikleri fabrika işçileri onlara katılacak.[104]

15-16 Haziran günleri olaylar tam da böyle, Kemal Türkler'in neredeyse adım adım betimlediği biçimde gelişti.

Kemal Türkler'in konuşmanın devamında söyledikleri işçi sınıfının gücüne güvenen ve sınıfın sözüne güvendiği bir sendika önderinin söyleyebileceği sözlerdir. Kemal Türkler, aynı konuşmada, çok açık ve yalın biçimde işçilere meşruluğunu düzen

yasalarından değil, kendi fiili gücünden alan bir mücadele ve eylem tarzı önerdi:

> Kardeşler, bu dava içerisinde, eğer topluca belediye otobüslerinden yararlanmak istenirse, vapura binmek gerekirse, banliyö trenine binmek gerekirse topluca bilet almayacağız. Biletlerimiz en güzel şerefimizi ifade eden alnımızdaki işçilik damgamızdır. Bu işler için hemen yarın mı diyelim, daha yakın mı diyelim, genel grev mi? Ben bunları teklif ediyorum, bu kararlar sizindir. Öyle temenni ederim ki, siz de aynı görüştesinizdir. Yani bu kanunlara karşı direnişe geçmemiz gerekiyor arkadaşlar.[105]

Bu toplantıdan itibaren, inisiyatif, çok büyük çoğunluğu işyeri temsilcisi olan öncü işçi aktivistlerine geçti. Bir gece içinde eylem komiteleri oluşturuldu; 15 Haziran'da Otasan fabrikası işçilerinin işbaşı yapmayıp yürüyüşe geçmeleriyle eylem başladı. Bunu, İstanbul'un her yerindeki fabrikalardan işçilerin yürüyüşe geçmesi izledi. Yürüyüşlere, İstanbul'un 200'ye yakın fabrikasında çalışan on binlerce işçi katıldı. 16 Haziran günü yürüyüşler daha kalabalık sayılarla, daha militan biçimler alarak devam etti. Bu kez, on binlerce işçi Avrupa ve Anadolu yakasındaki kollardan kent merkezlerine akmaya başladı. Galata köprüsü açılarak, vapur seferleri iptal edilerek iki yakadan gelen iki büyük kolun buluşması önlendi. Kadıköy Kurbağalıdere'deki çatışmalarda üç işçi öldürüldü. Olaylar sürerken DİSK Başkanı Kemal Türkler, radyodan anayasal haklar için yapılan direnişlerin silahsız ve saldırısız olması gerektiğini söyleyen bir konuşma yaptı.

Hükümet 16 Haziran akşam saatlerinden sonra inisiyatifi ele almaya başladı. Fabrikalar askeri birliklerce kuşatıldı; sendikalar basıldı; yüzlerce işçi gözaltına alındı; İstanbul ve Kocaeli'nde sıkıyönetim ilan edildi. İzleyen günlerde 5 binden fazla işçi işten atıldı. Yasa meclisten geçti; ancak 9 Şubat 1971'de TİP'in açtığı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi.

15-16 Haziran Büyük Kalkışmasının Temel Çizgileri

Bir: Çıkış nedeninden belli ölçülerde bağımsız olarak 15-16 Haziran, ekonomik-sendikal hedefleri aşan, işçi sınıfının meclisi ve

hükümeti, yöneten sınıfı açıkça karşısına aldığı *siyasal* içerikli bir ayaklanmaydı.

İki: Kalkışmanın gücü taban dinamiğinden gelmekteydi. 15-16 Haziran'ın enerji kaynağı fabrikalar, işyerleri, buralardaki ileri işçilerdi. DİSK'in işyerlerini temel alan örgütlenme biçimi taban dinamiğine kanal yaratmış, eylem, esas olarak *işyeri temsilci ve aktivistleri* tarafından örgütlenmiş, ilk hareket bu anlamda örgütlü ve eşgüdümlü bir inisiyatifle sağlanmıştı. Eyleme katılan işçi sayısı, Türk-İş'ten, başka sendikalardan ve sendikasız işçilerden katılımların boyutu, yürüyüşe katılımların çığ gibi büyümesi ise, alttan gelen enerjinin söz konusu örgütlülük ve eşgüdümün ötesine geçtiğini göstermiştir.

Üç: 15-16 Haziran, DİSK-Türk-İş ayrımını fiilen ortadan kaldıran, bu iki sendika konfederasyonuna bağlı işçileri eylemde birleştiren bir kalkışmadır. Sınıfın sınıfa karşı eylemi işçileri sendika aidiyetlerinin ötesinde birleştirmiştir.

Dört: 15-16 Haziran, Türkiye işçi sınıfının proleter yöntemlerle yürüttüğü, sınıf zorunu ortaya koyduğu en ileri eylemdir. Burjuvazinin, kalkışmayı "ihtilal provası" olarak adlandırması rastlantı değildir.

Beş: Yürüyüş ve çatışmalar boyunca haykırılan, öne çıkarılan belgiler, işçi kitlesinin Türkiye solunun o günkü ideolojik konumuna paralel bir bilinç ve psikoloji içinde olduğunu göstermektedir. "Bağımsız Türkiye", "Amerikan üslerine hayır!", "Referandum hakkımız söke söke alırız!", "Emperyalizme ölüm!", "İşçiyiz güçlüyüz!", "Kahrolsun faşizm!", "Ordu-işçi elele", "Anayasa için elele" vb. belgileri, bir iki eksiği ve fazlasıyla 15-16 Haziran'ı önceleyen dönemde sosyalist ve devrimcilerin yürüyüş ve mitinglerde kullanageldikleri içeriktedir.

Altı: Türkiye sol ve sosyalist hareketinin hiçbir siyasal öznesi 15-16 Haziran'ın örgütleyicisi, aktif örgütlü destekleyicisi, ya da 15-16 Haziran sonrasında işçi sınıfı içindeki örgütsel nüvelerin (örneğin işyeri temelli örgütlenmenin) geliştiricisi ve sürdürücüsü olamamıştır. TİP ve DİSK'in rollerine birazdan değineceğim.

Yedi: Burjuvazi ve kapitalist devlet 15-16 Haziran'dan önemli dersler çıkarmış; bu tarihten sonraki sınıf mücadelesini bu deneyimden ciddi biçimde yararlanarak yürütmüştür. 12 Mart'ın 15-16 Haziran'ın yanıtı olması bir yana, kalkışmadan sonra binlerce önder nitelikli, sol eğilimli işçinin işten atılması, bu budama işleminin sürekli kılınması bunu gösteriyor. İlk ağızda işten atılan işçi sayısı 5 binin üzerindedir. Sermaye 15-16 Haziran'dan sonra da, işyerlerindeki ileri, sol eğilimli işçileri tasfiyeyi öncelik haline getirmiştir.

Sekiz: 15-16 Haziran 1970 büyük emekçi kalkışması bir de "mücadele-kazanım" diyalektiğini işçi sınıfı yığınlarının bilincine çıkaran yönüyle önemlidir. Kalkışmayı tetikleyen yasanın Anayasa Mahkemesi'nce iptali salt hukuksal bir sürecin ürünü değildir. Bastırılmasına, eylemi örgütleyen işçiler kuşağının tasfiyesine, yasanın meclisten geçmesine rağmen, 15-16 Haziran'ı yalnız sosyalistler için değil esas olarak geniş işçi kitleleri için önemli kılan nedenlerden biri "hak verilmez, alınır!" mesajını güçlü biçimde vermesidir.

DİSK'in Rolü

DİSK'e ve DİSK'in 15-16 Haziran'a etkisine daha geniş bir çerçeveden bakmak gerekiyor.

1967-80 dönemi DİSK'i Türkiye işçi sınıfının mücadelesinde dönemlere göre değişen doğrultu ve içerikte olmakla birlikte önemli bir yer tutmaktadır. DİSK, işçi sınıfının daha nitelikli, endüstriyel yoğun işkollarına dayanan bir kesimini örgütleyerek yola çıkmış, TİP'le yöneticileri düzeyinde ilişki kurmuş, daha da önemlisi sendikal gelişmesini, işçi sınıfının ekonomik koşullarını iyileştirme eksenli "sınıf sendikacılığı" anlayışı üzerinden sağlamıştır. İncelediğimiz konu açısından çok daha önemlisi, DİSK'li sendikalar işyerlerini militan işçi eylemlilikleriyle kazanmış ve korumuşlardır. DİSK, "referandum hakkımız, söke söke alırız!" bayrağı altında girişilen fabrika işgalleri ve direnişleri yolundan büyümüştür. Derby, Kavel, Roche, Singer, Krom Magnezit, Türk Demir Döküm

işgalleriyle ortaya konulan militan işçi sahiplenmesini dikkate almadan 15-16 Haziran'ı yerli yerine oturtmak da, DİSK'i tanımak da, sonraki gelişme ve çelişkilerini anlamak ve açıklamak da olanaklı değildir. Bu eylemlerin 15-16 Haziran'a birikim sağlayan prova işlevi gördüğü kesindir. Uzatmadan söylemek gerekirse, 15-16 Haziran'a kuluçkalık yapan, eyleme ilk itilimini veren özne DİSK'tir.

TİP ise, DİSK yöneticilerinin önemli bir bölümü TİP üyesi ve yöneticisi olduğu halde 15-16 Haziran'da yoktur. Parti yöneticileri, sonradan partili sendikacıları eleştirirken eylemlerden haberleri olmadığını söyleyerek bunu açıkça itiraf etmişlerdir.

1960-70 dönemi sınıf mücadelesi ve sol yükseliş bakımından başlı başına ele alınması gereken bir dönemdir. Dönemin, konumuz bakımından önemi bu yıllarda toplumun bütün sınıf ve katmanlarının büyük bir hareketlilik ve siyasallaşma içine girmesi, Türkiye emekçilerinin tüm cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez bu ölçüde geniş demokratik hak ve özgürlükleri kullanmaya başlamasıydı. 15-16 Haziran eylemini başlatan öncü işçi kuşağı ve eylemlere katılan yüz binlerce işçinin bu eylemli ortamdan doğrudan ve dolaylı biçimde etkilendiği kesindir.

Özetlersek, 1968-70 dönemi, 1960 sonrası sol yükselişin, sağladığı toplumsal etkiye rağmen, iç mücadele ve bölünmelerle güçten düştüğü bir zaman kesitiydi. 1965'te kayda değer bir seçim başarısı gösteren TİP, sonraki yıllarda hem toplumsal etki ve örgütlülük bakımından zayıflamış, hem de programatik-ideolojik birliğini, netliğini yitirmişti. MDD hareketi TİP'e muhalefet ve TİP'ten kopma sürecini siyasal-örgütsel bir senteze ulaştıramıyordu. TİP'e muhalefet temelinde 5-6 yılda oluşan, gençlik ve sosyalist aydınlar üzerinde etkinlik kazanan MDD hareketi, 1970 Dev-Genç kongresini izleyen çok kısa bir süre içinde, pratik siyasal tutumlardan başlayan ve farklı ideoloji, görüş, yol ve örgütlere doğru büyüyen tartışmaların sonunda beş ayrı eğilime bölünmüştü. Program ve strateji tartışmaları yer yer doktriner ve akademiker bir tarzda sürdürülüyor ancak toparlanma yerine daha çok bölünmeye

yol açıyordu. Kısacası, sol sosyalist hareket dağınıklık ve tıkanıklık işaretleri veriyordu. Türkiye işçi sınıfının Haziran çıkışının en önemli sorunu, olayları amaçlı bir siyasal yörüngeye çekecek, sonra da düzenli bir geri çekilmeyle, eylem öncesi ve sonrasındaki kazanımları ilerleterek değerlendirecek bir öncü partinin yokluğuydu.

3. 12 MART DARBESİ: ARA DÖNEM

Ekonomik sorun tarih planında her zaman siyasal bir sorundur. 12 Mart, kendini açık biçimlerde ortaya koyan bir siyasal bunalımı, bir yönetme krizini çözmek için geldi.

Sermaye birikimi ve finansman sorunu türünden genel ve yapısal ekonomik problemlerin yanı sıra, 1970'lerde kendini sanayide atıl kapasite kullanımında artış ve mal stoklarında yığılma biçiminde gösteren bir bunalıma girildi. O zamanki hükümetin başvurduğu, memur maaşlarına zam ve devalüasyon önlemleri sonuç vermedi; tersine enflasyonu körükleyen, bunalımı daha da ağırlaştıran bir etki yaptı. Önlemlerin başarılı olmaması bir yana, bu kadarı bile sermaye güçleri arasında bölünmelere yol açtı. Yönetenlerin birliği ve siyasal iradesi zayıfladı. Bu bölünme ve zayıflıkların gerekirse baskı yöntemlerine başvurularak giderilmesi gerekiyordu. Ordu eliyle bu gereklilik yerine getirildi.

Daha önemlisi, geniş emekçi yığınları içine alan ve giderek büyüyen toplumsal uyanış ve militan hak arama dalgasının düzen için tehlikeli boyutlara varmış olmasıydı. Özellikle 15-16 Haziran görkemli işçi çıkışı burjuvaziyi ciddi biçimde tedirgin etti. İşçi emekçi halk hareketi karşısında "birlik"lerini pekiştirme ihtiyacı duydular. Düzen güçleri, 1961 Anayasası ve bu anayasanın düzenlediği hak ve özgürlüklerin Türkiye için "lüks" olduğu noktasında birleştiler ve darbeden önce bu anayasanın değiştirilmesi gerektiğini açıkça propaganda etmeye başladılar.

Öte yandan, devleti "korumak" ve "kollamak"la görevli kurum olan silahlı kuvvetler içinde de huzursuzluk baş göstermişti. Doğan Avcıoğlu ve arkadaşları silahlı kuvvetler içinde taraftar kazanıyor,

bir “sol” cunta oluşuyordu. 27 Mayıs, burjuvaziye, emekçi yığınların, aydın ve gençlik hareketlerinin desteğine sahip bir “sol” darbenin düzen açısından ciddi sorunlar yaratabileceğini öğretmişti. 12 Mart’ın acil geliş nedenlerinden biri, ordu içindeki bu cuntayı tasfiye etmekti.

12 Mart ve 12 Eylül türünden askeri darbelerdeki dış “dinamik’’in, emperyalizmin katkısını unutmamak gerekiyor. ABD’nin 60’lı yılların sonlarında uygulamaya koyduğu “esnek mukabele” ve “ulusal güvenlik” doktrinleri, nükleer silahlanmayı geliştirme, müttefiklerini de ortak düşman komünizme karşı silahlandırma ve muhtemel bir savaşa hazırlanma esaslarına dayanıyordu. ABD bir yandan reel sosyalizmin zayıf halkalarını koparmaya yönelik büyük bir propaganda ve bu ülkelerdeki rejim muhaliflerini örgütleme kampanyası yürütürken, bir yandan da bütün kapitalist ülkelerde “içerdeki düşmanı” daha güçlenmeden yok etmek, antiemperyalist ve sosyalist eğilimli muhalefet hareketlerini ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırmak, bunun için önderlerin öldürülmesinden, işkence ve başka baskıların “bilimsel” uygulamasına, paramiliter örgütler yaratmaya, orduyu iç düşmana karşı hazırlamaya kadar bir dizi eylem ve operasyon örgütlüyordu. Aynı dönemlerde birçok Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkesinde peş peşe gelen darbelerin böyle uluslararası bir desteği de vardı. NATO’ya bağlı Türk Silahlı Kuvvetlerinin 27 Mayıs dâhil giriştiği bütün’ darbelerde ABD katkısı, en azından onayı olduğu kesindir.

Darbeden sonra, bir “beyin hükümeti” oluşturuldu ve devletin sermaye partileri arasındaki çekişmelerin üstünde yeniden örgütlenmesine girişildi. “Balyoz” ve “Fırtına” gibi adıyla bile terörist şiddet uygulamalarıyla kitle hareketi bastırıldı. “Sol” cunta tasfiye edildi. Birçok ilerici aydın tutuklandı. TİP, Dev-Genç ve öğretmen örgütleri, sol yayınlar kapatıldı. THKP ve THKO önderleri katledildi. 1961 Anayasası birkaç kez değiştirilerek, getirdiği hak ve özgürlükler esaslı biçimde budandı. 12 Mart acil geliş nedeni olan siyasal programını süratle uyguladı.

12 Mart’ın ekonomik programı iki temel hedef gözetiyordu: İşçi ücretlerinin düşürülmesi ve tarımdan sanayiye kaynak aktarılması! İki yıl boyunca bu hedeflere uygun bir politika izlediler. Reel işçi ücretleri düşürüldü ve fiyat mekanizması yoluyla da tarım gelirlerinin ulusal gelir içindeki payı küçültüldü.

Ancak, 12 Mart rejimi ya da dönemi kalıcılaşamadı. 14 Ekim 1973 seçimleriyle birlikte dar anlamda 12 Mart dönemi bitti. Askerlerin gölgesindeki rejim, ekonomik programlarını uygulayıp sonuçlarını alamadan gitti. Neden?

Kısaca, iki temel neden olduğu söylenebilir. Birincisi, sanayi ve bankacılığa dayanan tekelci büyük sermaye, finans kapital henüz iktidarı tek başına elinde tutacak kadar güçlü değildi. Ciddi bir finansman sorunu olduğu halde, siyasal nedenlerle tarıma yüklenemiyor, öte yandan dış pazarlarda rekabet edecek sermaye birikimine de sahip bulunmuyordu. Birinciye bağlı olarak ikincisi, Türkiye kapitalizminin verili koşullarında iç pazar henüz doymamıştı. Ücret, maaş ve tarım gelirlerini görece yüksek tutarak yığınların alım gücünü, böylelikle de, sanayi üretimini iç pazarda realize etme olanaklarını yükseltmek mümkündü. Dış ticarette, işçi dövizlerinin ihracattan daha önemli bir döviz kaynağı durumuna gelmesi de rahatlama sağlayan önemli bir faktördü.

Türkiye kapitalizmi, henüz 12 Mart ekonomik programlarının uygulanmasını mümkün ve zorunlu kılan bir noktaya ulaşmamıştı. Tekelci sermayenin görece güçsüzlüğü kadar, ithal ikameci yöntemlerle büyüme olanaklarının sürüyor olması da, görevini yerine getirmiş 12 Mart’ın gitmesini gerektiriyordu. 12 Mart komutanlarıyla, sivil destekçilerinin 12 Mart’a kalıcılık ve meşruluk sağlama çabalarının boşlukta kalmasının nedeni budur. 1973-1980 arasında hızlanan sermayenin yoğunlaşması, tekelci sermayenin güçlenmesi süreçleri ise, dış pazarlara açılmayı başa alan ekonomik stratejilerin, 24 Ocak ve 12 Eylül’ün koşullarını hazırlıyordu. Sermaye yoğunlaşmasının en üst durağını simgeleyen ve 1972’ye kadar sayıları 34 olan holdinglerin 1977’de 150’yi bulması bu

dönemdeki gelişmenin hızını ve çapını göstermesi bakımından önemlidir.

12 Mart, uyguladığı kitlesel şiddet ve teröre, 1971 devrimci çıkışının öncü örgüt ve önderlerini hunharca katletmesine rağmen solu tasfiye programını da sonuçlandıramadı.

Daha önemlisi, 1971 devrimci direnişi tüm eksiklik ve zaaflarına rağmen, toplumsal algıda solun saygınlığını büyüttü. 1971 devrimcileri, insanlığın eşitlik ve özgürlük davasına adanmışlıklarını insanın gösterebileceği en büyük özveri, içtenlik ve temizlikle ortaya koydular.

102 Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Y., İstanbul, Ekim 1987, s. 496-500

103 Agy, s. 401

104 Rasim Öz (Yayına hazırlayan), *Kemal Türkler Kürsüde* 1, Kemal Türkler Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, Temmuz 2003, s. 51-52

105 Agy.

DÖRT

1971 DEVRİMCİLİĞİ

Giriş

Türkiye Halk Kurtuluş Partisi (THKP) ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve TKP/ML 1970 sonu ile 1971 başı arasındaki 4-5 aylık sürede oluştular ve kuruluşlarını adlarını ve amaçlarını kısa bir zaman aralığına sığan eylemleriyle duyurdular. 1971 devrimciliği derken kastedilen esas olarak bu üç harekettir.

1971 ihtilalci çıkışının temsilcisi örgütler, yitirilen ve sıkışan zamana meydan okurcasına, MDD hareketlerinden kopuşlarından çok kısa bir zaman sonra belirledikleri hedefler doğrultusunda Türkiye'yi sarsan eylemlere giriştiler. Yoğun eylem, çatışma, yakalanma, kaçış ve yeniden eylemlerle geçen ve hepsi bir yılın içine sığan bir zaman kesitinde oluştular.

Özellikle THKP ve THKO'yu değerlendirirken, bu iki hareket için de geçerli bir özelliğin gözden kaçırılmaması, özellikle ideolojik görüşleri ele alınırken, bu iki örgüt için de *eylemin söylemden, pratiğin teoriden önde gittiğinin akılda tutulması gerekiyor.*

Yöntem açısından dikkat edilmesi gereken noktalardan biri budur.

İkincisi, bu üç devrimci hareketin, kendi bağımsız örgüt ve eylem pratiklerinin bir yıla sığmasından çıkarak bu örgütlerin tarihlerini o yıldan başlatmak ve bu kısa zamanla sınırlamak yanlışına düşülmemelidir. Bu örgütler, Türkiye'nin aydınlanma dönemi

sayılacak 1960'larda Türkiye sol hareketi içinde, TİP ve MDD'de şekillendiler. Etkisiyle ve tepkisiyle içinden çıktıkları hareketlerin izlerini taşımaları son derece doğaldı ve bu izleri taşıdılar.

Ancak, üçüncüsü oluyor, bu üç örgüt de içinden çıktıkları hareketlere yalnız tepki göstermekle kalmayıp onlardan koptular.

Dördüncüsü, bu hareketler belli ve özel tarihsel koşulların ürünüydüler. Aynı özgünlükte yinelenmeleri mümkün değildi ve yinelenemediler. Ama bu iki örgütün ihtilalci eylemleri onların adına ve onların yolunda yeni örgütler yaratılmasının koşullarını da hazırladı.

Yiğit ve özverili savaşlarının yenilgiyle sonuçlanmasından sonra, Türkiye halkının bu örgüt ve önderlerine gösterdiği sevgi, sempati umulanın üstünde oldu. 1960'ların başında TİP çok başka yöntemlerle, sosyalizm kavram ve düşüncesini Türkiye'yi yaymakta önemli bir rol oynamıştı. 1971 çıkışlarıyla THKP, THKO ve TKP/ML ihtilalci yöntemlere sempati ve yaygınlık kazandırdılar.

9-10 Ekim 1969'da toplanan, FKF'nin Dev-Genç'e dönüştürüldüğü kongrede tartışılan ana konu MDD'nin "önderlik" sorunuydu. Mahir Çayan ve arkadaşları, Doğu Perinçek grubundan Şahin Alpay'ın, "Proletaryanın milli demokratik devrimde önderliğinin objektif şartları oluşmamıştır" biçiminde özetlenen görüşünü sağ sapma olarak değerlendirdiler. "Asker sivil aydın zümre" den ideolojik ve örgütsel olarak bağımsız olmak gerektiğini, proleter devrimcilerin partileri olmadan Kemalistlerle "milli cephe" oluşturmalarının kuyrukçuluk anlamına geleceğini savundular ve bu görüşleriyle kongre çoğunluğunun desteğini kazandılar.

THKP-C , THKO ve TKP-ML'nin tarihleri MDD ve Dev-Genç ortak kaynağı nedeniyle bir yere kadar ortaktır. Yollarına yöntem tartışma ve ayrışmaları sonunda üç ayrı örgüt olarak devam ettiler.

THKO'nun görüşleri ile ilgili olarak mahkeme dosyası ve bildirileri dışında yazı ve belge yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, THKO'nun bu çalışmada hacim olarak tuttuğu yer de THKP-C ve TKP-ML'ye oranla daha az ve yetersizdir.

Ortak tarihin öyküsünü temel çizgileriyle özetlemeye çalışalım.

1970 Ocak ayında, yayına başladığı 1 Kasım 1968'den itibaren MDD sözcülüğünü yapan *Aydınlık Sosyalist Dergi'den* ayrılan Doğu Perinçek ve arkadaşları *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisini çıkarmaya başladılar. *Aydınlık Sosyalist Dergi* Mahir Çayan ve arkadaşlarında kaldı ve Mihri Belli de onlarla birlikte davrandı. Ancak, Mihri Belli'nin birçok temel konuda Perinçek grubunun görüşlerini savunduğu da biliniyordu. Bu yüzden de PDA, ASD'yi "ilkesiz birlik cephesi" kurmakla eleştiriyordu.

PDA ilk sayısında, MDD'de "Proletarya öncülüğü" görüşünü eleştirdi:

> *Aydınlık* ve *Türk Solu* arasında bir bölünme yaratma ve *Aydınlık'ı* bir hizip dergisi haline getirme çabası (...) sinsi bir şekilde bugüne kadar sürüp gelmiştir. Aynı bölücü unsurlar Aybar-Aren oportünizminin güç birliği ve proletarya öncülüğü konusundaki görüşlerini yeniden saflarımıza sürmüşler ve bu tahlilleri yayma faaliyetine girişmişlerdir.

Temel tartışma konusu olan devrimde önderlik sorununda, PDA, Türkiye proletaryasının milli demokratik devrime öncülük edecek objektif ve sübjektif şartlara sahip olmadığını ileri sürmektedir.

PDA çizgisinin devrim ve parti konusundaki görüşleri şöyle özetleniyordu:

> Yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülke olan yurdumuzda devrimin temel gücü köylülüktür... Devriminin, programının özü...toprak devrimidir.[106]

PDA'cılar MDD'nin feodalizm abartmasını iyice uç noktaya götürüyor ve MDD'yi bir "toprak devrimine" indirgiyorlardı. "Emperyalizme bağımlı bir işbirlikçi tekelci sermaye" vardı. Ama, geniş halk yığınlarının günlük hayatlarında en yakın hedef olarak gördükleri düşman bu tekelci sermaye değildi. "Geniş halk yığınlarının, özellikle köylülüğün hemen önündeki düşmanlar, geniş köylü yığınlarını doğrudan doğruya sömüren unsurlar, bu tekelci sermayenin gerici müttefiği yarı feodal unsurlardı.[107]

PDA çizgisindeki *İşçi-Köylü* gazetesi ise feodal unsurlara karşı izlenecek mücadelenin hedeflerinin "Toprak reformunun yapılması,

tefeciliğin kökünün kurutulması, aracılığa son verilmesi, adil kredi sağlanması" olduğunu belirtiyordu.[108]

Bu hedefler için yürütülecek mücadelenin örgütü ve önderliği de ona göre olacaktı:

> Biz, niçin menfaatlerimizi temsil etmeyen partilere bölünelim ve niçin millet olarak bölük pörçük olalım? İki köylünün veya iki işçinin aralarında hangi menfaat ayrılığı var ki ayrı ayrı partilere bölünüyorlar? Bizim partimiz Milli Kurtuluş Cephesi'dir. Bizim partimizin komutanı Mustafa Kemal'dir. Bizim partimizin üyeleri, Amerikan sömürücüleriyle ortaklık etmeyen, bütün millettir.[109]

Böylece MDD hareketinin, sınıfsız ve ulusçu bakış açısı en aşırı ve geri ifadesini PDA'da buluyordu. PDA, mücadeleyi feodallere ve emperyalizme karşı, tüm halkın, Kemalistler önderliğindeki bir cephesi olarak görüyordu.

1. THKP-C

THPC'nin oluşum ve görüşleri için *Aydınlık Sosyalist Dergi'*deki tartışmalara dönmek gerekiyor.

Mahir Çayan'ın *Aydınlık Sosyalist Dergi*'de yayınlanan iki yazısı hem PDA ile polemik yürütüyor, hem de kendi teorik şekillenmesinin ilk ipuçlarını veriyordu.

İlk yazı, "*Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori*" başlıklıydı. Ocak 1970'te ASD'nin bölünmeden sonraki ilk sayısında yayınlandı. M. Çayan bu yazıda, asker-sivil zümrenin öncülüğü sorununda Avcıoğlu ile "sağ sapma"nın aynı görüşte olduğunun altını çizdi.[110]

M. Çayan, işçi sınıfının demokratik devrime öncülüğünün objektif şartlarının bulunduğu görüşündeydi. Bunun ne anlama gelmediğini ise şöyle açıklıyordu:

"Türkiye proletaryasının milli demokratik devrimde öncülüğü için objektif şartları vardır sözünden kastedilen şu andaki fiili bir öncülüğü değildir... objektif gücü bakımından Türkiye proletaryası bu mücadeleyi omuzlayabilecek bir potansiyele sahiptir demek isteniyor."[111]

M. Çayan bu düşüncelerden milli demokratik devrimde işçi sınıfının ‘ideolojik öncülüğü’ kavramını üretti. “Köylülük *temel*, Proletarya *önder* güçtür. Ancak Proletaryanın önderliği ideolojiktir.”[112]

M. Çayan’ın işçi sınıfının ideolojik öncülüğünü ve buna denk düşen bir öncü bağımsız örgütlenmeyi savunması daha başından öncülüğü “asker-sivil zümre”ye sunan ve “proleter devrimcilerin” bağımsız örgütlenmesini gündeme bile almayan kuyrukçu MDD anlayışından önemli bir kopuştu. M. Çayan’ın bu öncülüğün fiili olamayacağını söylemesi kopuşun önemini ortadan kaldırmıyor. Kopuşu yarım bırakan, daha çok öncülüğün “objektif ve potansiyel” koşullarının varlığı ve fiili öncülüğün koşullarının yokluğu noktasında ileri sürülenlerdir. Bu gerekçelerin incelenmesi, yalnız kopuşun eksikliğini gösterdiği için değil, asıl M. Çayan ve THKP çizgisinin temel düşünme yöntemlerinden birini verdiği için önemlidir.

M. Çayan’a göre, proletaryanın öncülüğünün objektif koşullan vardı; çünkü tekelci aşamada bu koşullar artık, tek tek ülkelerin ekonomik toplumsal gelişme düzeyinden bağımsız olarak, dünya çapında olgunlaşmıştı. Türkiye’nin ekonomik gelişme düzeyinin elverişli olup olmaması önemli değildi.[113] Mahir Çayan bu çözümlemeyi Stalin’den yaptığı şu aktarmaya dayandırdı:

> Eskiden proletarya devrimine hazırlık devresinin şartlarının tahlili, genellikle ayrı olarak ele alınan, şu veya bu ülkenin ekonomik durumu bakımından yapılıyordu. Şimdi artık meselenin bu tarzda tetkiki yetersizdir. Şimdi meseleyi, bütün ülkelerin veya ülkelerin çoğunluğunun ekonomik durumu açısından, dünya ekonomik durumu bakımından tetkik etmek gerekir, çünkü ülkeler ve milli ekonomiler kendi kendilerine yeten birim olmaktan çıkmışlar, dünya ekonomisi denilen bir zincirin halkaları haline gelmişlerdir... Eskiden ayrı ayrı ülkelerde veya daha doğrusu gelişmiş şu veya bu ülkede, Proletarya devrimi için objektif şartların varlığından ve yokluğundan söz etmek adetti. Şimdi artık bu görüş yetersizdir. Şimdi devrim için objektif şartların dünya ekonomik sisteminin tamamında bir bütün olarak mevcut olup olmadığından söz etmek gerekir.[114]

Mahir Çayan, Stalin’in de Lenin’den aldığı ve Lenin’deki aslıyla emperyalizm çağında “dünyanın bir bütün olarak sosyalizm için

olgunlaştığı" düşüncesinden hareket ederek, devrimin ve işçi sınıfının öncülüğünün objektif koşullarının varlığını öne sürdü; ama bu koşulları yalnızca dış dinamiğe bağlayarak, Türkiye'nin ekonomik toplumsal gelişmişliğini küçümsedi. THKP-C çizgisinin en temel ve onu belirleyen yaklaşımlardan biri, Türkiye'nin kapitalist gelişmişliğini ve nesnel devrim süreçlerinin dış dinamiğe bağlamasıydı: Dünya durumu nedeniyle devrimin, dolayısıyla işçi sınıfının devrime öncülük etmesinin koşulları vardır; ancak Türkiye'de bu öncülüğü fiilen yapacak gelişmişlikte bir işçi sınıfı yoktur. İşçi sınıfının fiili öncü olamayışının gerekçeleri zaman içinde iyice derinleşmiş ve neredeyse bir imkânsızlığa vardırılmıştır.

Mahir Çayan'ın 1970 Ocak ayındaki ilk formülasyonu şöyleydi:

> Türkiye Proletaryasının pratikte öncülüğü (fiili öncülüğü) için Proletaryanın sübjektif şartlarının (bilinçlenme ve örgütlenme düzeyinin yüksek olması) olgunlaşmış olması gerekir.[115]

1970 Haziran'ında yayınlanan "*Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine*" de ise yeni ve nesnel gerekçeler ileri sürdü: "Milli Demokratik Devrim mücadelesinde şehirlerin ikincil bir öneme sahip olması dolayısıyla devrimin temel gücünün işçiler değil, köylüler olması gerçeğinin doğal sonucu Milli Demokratik Devrimde işçi sınıfının önderliğinin, bir ideolojik öncülük olmasıdır."[116]

Kentlerin neden ikincil öneme sahip oldukları ise şöyle gerekçelendirdi:

> Oysa yarı-sömürge ve sömürge ülkelerde, 1) işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak, gelişmiş kapitalist ülkelere kıyasla zayıf olması 2) Şehirlerde emperyalizmin denetiminin çok kuvvetli olması gibi, başlıca iki ana nedenden dolayı Milli Demokratik Devrimin izleyeceği rota kırlardan şehirlerin fethedilmesi rotasıdır.[117]

Bu iki alıntı üzerine söylenecek çok söz yok. Şehirler ikincil olduğu için işçi sınıfı fiili öncü olamamaktadır; işçi sınıfı zayıf olduğu için şehirler ikincildir; şehirlerde emperyalizmin denetimi çok kuvvetli olduğu için devrim kırlardan şehirlere ilerleyecektir vb.

Burada, önermelerden her birinin ancak öteki önermelere referansla doğrulandığını görüyoruz.

Bir de sonraları çok tartışılan “evrim-devrim” konusu var. M. Çayan’dan aktarıyorum:

> Gerçekten de proletaryanın öz örgütünün olmadığı, devrimci işçi ve köylü militan kadrolarının ortaya çıkmadığı bir evre, evrim konağıdır. İçinde bulunduğumuz dönemin ayırt edici özelliği budur. Proleter devrimcilerin bu aşamadaki dili Almancadır, devrimci bir durum olsa bile Almanca hitabet değişmeyecektir. Ancak proleter-yanın öz örgütü kurulup kitleleri bilinçlendirmede belli bir mesafe katedildikten sonra, herhangi bir devrimci kriz döneminde proleter devrimcilerin dili Fransızca olabilir.[118]

M. Çayan, burada Lenin’in “insan iradesinden bağımsız” ve “devrimin objektif koşulu” olarak tanımladığı “devrimci durum” kavramından uzaklaşmış ve devrimci durumu, devrimin nesnel koşullarının bilinç ve örgütlülükle tamamlanmasıyla ulaşılan, kendisinin “milli kriz” dediği Lenin’in “ulusal çapta kriz” kavramı yerine kullanmıştır.

Devrimci durumu, partiye ve kadrolarının durumuna bağlayan bu anlayış, kaçınılmaz olarak, partinin oluştuğu bir aşamayı devrimci durum olarak kabul etmek eğilimindedir.

Aynı yazıda askeri ve politik mücadeleye ilişkin olarak şunları var:

> Debray’ın ‘askeri liderliğin temel unsur olması gerekir’ önerisi yanlıştır. Tam tersine siyasi çalışma esastır. Ve askeri yan, politik liderliğe tâbi kılınmalıdır.[119]

Bu doğru görüş zamanla değişecek, askeri ve politik “yanlar” birbirine eşitlenecek ve hatta *Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi (PASS)* kavramı askeri olanı politikleştiren anlayışıyla önceliği “askeri yan”a verecektir. Oysa temel olan siyasettir; silahlı mücadele ya da savaş, siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir. Mücadele biçimlerinden birine siyasetin içeriğini belirleyecek bir işlev yüklemek sorunu baş aşağı koymaktır.

M. Çayan, görüşlerini baştan doğru kabul ettiği bazı önermelerin üzerine oturttu. Bu nedenle ideolojik görüşlerinin ayrıntılı bir

dökümü ve tek tek eleştirisi ile sınırlı ve doğru bir THKP-C değerlendirmesi yapmak olanaksız gibidir. İki şey yapılabilir. Birincisi, Mahir Çayan ve THKP-C'yi bu görüşlere götüren itici nedenleri ve çıkışın siyasal içeriğini anlamaya çalışmak. İkincisi, teorik yapının en temel taşlarını ortaya koyarak bunları irdelemek.

THKP-C kopuşu, MDD ve PDA çizgilerinin teorik ve sistematik eleştirisi temelinde gerçekleşmedi; tersine pratik sorunlarda kendini gösteren farklılıklar ancak fiili ayrılık ve kopuşmadan sonra ideolojik bir içerik kazanmaya başladı.

Devrimci pratiğe devrimci teori arayışı

Mahir Çayan ve arkadaşlarının THKP-C'yi bir örgüt olarak oluşturmaya başladıkları 1970 sonlarında, Mahir Çayan'ın tuttuğu notlar hareketin önünü tıkayan problemleri çözmeye yoğunlaştığını gösteriyor. Mahir Çayan'ın notlarından aktarıyorum:

> Zaman gerçekten çok kısadır. Toprak hepimizin hissettiği gibi hızla ayağımızın altından kaymaktadır...
>
> Nail'in, sonradan da İlker'in cenazesinde, cenazeye katılanları dikkatle izleyen bir göz hemencecik şunları görmektedir: Herkeste bir sıkıntı, sinir bozukluğu ve ne yapacağını bilmemek vardır.
>
> (...) Bu alanda yapılagelen en büyük hata gençlik hareketleri ve çatışmaların yanlış değerlendirilmesidir... Dev-Genç'in bugüne kadarki tavrı düşman ülkesinde açık dövüşmek tavrıydı. Yani fakülteleri muhafaza etme, durağan tavrıydı. Taktikler de buna göreydi. Artık bu taktikler eskimiştir.
>
> ... Ayrıca Dev-Genç örgütlenmesi düzen örgütlenmesidir. Oysa yaptığı iş düzenle savaştır. Bu ikisi arasında bir çelişki vardır. Bu çelişki ortadan kaldırılmalıdır.[120]

THKP çıkışının temel hareket noktası burasıdır. THKP'yi oluşturanlar, Türkiye ortamındaki değişiklikleri, sert bir çatışmaya doğru gidilmekte olduğunu görüyor, mevcut örgüt ve eylemlerin böyle bir mücadeleyi kaldıramayacağını kavrıyorlardı. MDD içindeki öteki eğilimlerden farklı olarak illegal örgütlenmeye ve silahlı mücadeleye yöneldiler. Bütün teorik ve pratik şekillenmeleri bu tercihin üstüne oturdu. Düzen içi örgütlülüğe, örgütsüzlüğe, eylemsizliğe, cuntacılığa devrimci bir tepki duydular.

THKP-C çıkışını devrimci yapan en önemli dinamik bu tercihlerde saklıdır. Teorisindeki bozukluklar da, teorinin pratik olarak zaten yönelinmiş olan bu tercihlere göre zorlanmasından çıktı. Devrimin yolu aşağı yukarı belirlendikten sonra devrim yapma acil gereksinimine yanıt verecek bir teorik arayış içine girildi.

Mahir Çayan'ın yaşadığı dönemin ideolojik tartışmalarını değerlendirme biçimi psikolojisini ve teorik konulara yaklaşımındaki motivasyonlarını iyi anlatıyor:

> ... Yıllar ülkedeki devrimci mücadeleye ilişkin nereden ve nasıl başlamalıdır? sorusuna açıklık getirecek, somuta ilişkin hiçbir şey yazılmadan geçti. Kitap ve broşür çıkarma (ticaretle karışık) başlı başına bir eylem haline geldi.
>
> Yetişen genç devrimci kuşaklar da, bu ortamda, bu ortamın ilişkileri içinde sosyalist gıdalarını aldılar.
>
> Ülkede belki hiçbir sömürge ülkede olmayan, çok enteresan bir durum ortaya çıktı. Korkunç bir seviyede (.) ... teorik polemikler, ideolojik spekülasyonlar solu kırıp geçirirken, *pratik ise üç beş üniversitelinin, küçük burjuva anlamda yaptığı gençlik eylemleri olarak* kalıyordu." (abç) "Kademe, kademe önce Osmanlı İmparatorluğu'nda Asya tipi üretim tarzı mı, yoksa feodal üretim tarzı mı egemendi, arkasından da 1960'la Türkiye'sinde feodalizm mi, yoksa kapitalist ilişkiler mi egemendir, yoksa var olan üretim ilişkisi kapitalist ilişkiler midir? tartışmaları solu kaplıyordu.
>
> ... Oysa dünyanın hiçbir ülkesinde devrim hareketi, önce teorik planda binlerce sayfalık yazılar yazıp, sonra da pratiğe geçmemişti. Ulemaların yazıları arasında artık samimi unsurlar ne yapacaklarını şaşırmışlardır.
>
> İşte biz bu hava içinde biraz da bu havanın etkisinde kalarak doğru çizgiyi, ayaklarımız bu bataklıkta olduğu için ağır ağır yürüyerek bulduk. Aynı yavaşlıkta da pratiğe geçtik. (Teoriyi devrim yapmak için okuduk, öğrendik.)[121]

O yılların "havası" ve Mahirlerin duyduğu tepki bu sözlerle anlatılıyor. Tepkinin haklı nedenlere dayandığı açık. Gerçekten de, 1960'ların sonuna gelindiğinde teori ile pratiğin, siyasal hareket ile örgütün bütünleşemediği, ne yapacağını bilmez bir hava tüm sola egemen olmuştu. Türkiye solu 1960'tan sonraki doğuş yıllarında Mahir Çayan'ın saydığı konuları tartışmak zorundaydı. Ancak tartışmaların soyut, pratikten kopuk entelektüel gösterilere dönüşerek amacından uzaklaştığı doğrudur. Buna tepki ise,

gerçekten çözülmesi gereken teorik sorunlara ilgisizlik, pratiğin teorileştirilmesi gibi uçlaşmalar yarattı.

Eylem ve eylem

Mahir Çayan'ın yukarıdaki notları yazmasından çok kısa zaman sonra gerilla timleri oluşturuldu ve eylemlere başlandı. Gerilla hareketinin altyapı ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan iki banka soygunu ve Mete Has'ın kaçırılmasından sonra, örgütün kuruluşunu duyuracak ses getirici bir eylemin hazırlıklarına girişildi. Aynı günlerde tabandan gelen istekler üzerine THKP tüzüğü hazırlandı. Tüzüğün "Genel Program" başlığını taşıyan birinci bölümü aynen şöyleydi:

> THKP, Proletaryanın siyasi partisidir. THKP'nin başlıca amacı, Dünya'da insanın insan tarafından sömürülmediği, her çeşit baskı ve sömürünün kalktığı bir toplumsal düzenin kurulmasıdır. Bu amaç gerçekleşene kadar THKP, Türkiye proletaryasının siyasi partisi olarak mücadelesini sürdürecektir.

Bu tek maddelik programın net ve ileri bir nitelik taşıdığını kabul etmek gerekiyor. Bir kıyaslama yapmak için, "Sosyalist devrim" savunmakla tanınan TİP programında partinin sınıf niteliğinin ve amacının nasıl formüle edildiğine bakılabilir. Programındaki tanımlara göre TİP bir işçi sınıfı partisi değil, işçi sınıfının öncülüğünde bir emekçi halk partisi, daha doğrusu cepheydi.

THKP-C gibi eylemleriyle Türkiye'yi sarsan ve önemli izler bırakan bir hareketin arkasında yukarıdaki kısa paragraf dışında yazılı bir program bırakmamış olması nasıl açıklanabilir?

THKP-C'nin doğuş ve oluşum sürecini birinci elden yaşayan Ertuğrul Kürkçü'nün yazdıkları birkaç önemli noktayı aydınlatıyor:

> Henüz yeni birleşmiş olan, tam olarak kaynaşmış olmayan yan grubun teorik ve taktik yönelimlerinin sıçramalarla ve yeterli açıklama olmaksızın değişmesi de bu yönelimlerinin her sektördeki kavranışının eşitsiz bir biçimde gelişmesine yol açtı. Örneğin daha sonra pratik sonuçlarına çok fazla anlam yüklenecek olan, 'evrim ve devrim aşamalarının iç içmeliği' bahsinde, 1970 yazında Mahir Çayan, 'kesin olarak şu söylenebilir, her halükârda belli bir sübjektif birikim olmadan devrim konağında olunamaz' derken, Nisan 1971'de THKP Devrim Stratejisi 1. Nolu Parti

> Bildiri'sinde 'Emperyalizmin işgali altındaki ülkelerde evrim ve devrim aşamaları… birbirinin içine girmiştir' yargısına varıyordu. Daha önce terminolojide herhangi bir biçimde yer almış olmayan 'politikleşmiş askeri savaş' kavramının ortaya atılmasıyla uygulanması arasında yalnızca dört ay geçmiş ve "Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup" yazısının yanında yer alanlar henüz Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte bir parti girişimini tasarlandığını sandıkları sırada, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu strateji açısından 'revizyonist' sayılması gerektiğini *Kurtuluş*'un l. sayısından öğrenmişlerdi. Bu perspektiflerin teorik tutarlılıkları bir yana, temel önemler yüklenen önermelerin böyle büyük bir süratle değişmesi, yalnızca THKP-C'nin kadroları arasında değil, önderliği arasında da sürekli kafa karışıklığı doğurdu. Bu perspektiflerin çalışma alanları açısından nasıl yorumlanacağı ve 'asıl doğrultuya' nasıl tâbi kılınacağı ise, sürekli bir bilinmeyen olarak kaldı. Bu anlamda THKP-C'nin ideolojik bütünlüğü kurulmuş organik bir parti örgütlenmesi halinde yaşanmış olduğunu söylemek çok güçleşir.[122]

Bütün bunlar, THKP-C'lilerin olayların akışının hızlandığı ve sıkıştığı, bir yıl kadar kısa bir zaman aralığında, bir teorik hazırlık ve tartışma dönemi yaşayamadan, yoğun ve sert bir pratiğe daldıklarını ve teorik görüşlerini de böyle bir ortamda formüle edebildiklerini anlatıyor.

Devrim ve dünya

THKP-C'nin teorik görüşlerinin formülasyonu o dönemin en yoğun pratiğini yaşayan Mahir Çayan'a düşüyor.

Mahir Çayan, *Kesintisiz Devrim II-III*'ü hapisten kaçtığı 1971 Kasım sonu ile 1972 Mart başları arasındaki en fazla dört ay içinde yazıyor. Bu, polis çemberinin daraldığı, Mahir ve arkadaşlarının sürekli yer değiştirdiği, bir yandan da Deniz'leri kurtarmak için eylem hazırlıkları yaptıkları bir dönemdir.

Yazıldığı ortamı ve koşulları böylece özetledikten sonra, *Kesintisiz Devrim*'i inceleyebiliriz.

Kesintisiz Devrim I'de Marx ve Engels'in devrim teorisi ele alınıyor ve 1850'lere kadar bu teoride ekonomik ve sosyal determinizmin ağır bastığı söyleniyor. Bazı kayıtlarla bu saptamanın doğru olduğu kabul edilebilir. Marx ve Engels'in ilk formülasyonlarında devrimi gelişmiş ülkelerde, Avrupa'da

bekledikleri doğrudur. Onlar için önemli olan kapitalizmin belli bir gelişme düzeyine ulaşmasıydı. Ancak, Çayan'ın söylediğinin tersine, onlara göre "Avrupa devrimi üretici güçlerin gelişme seviyesi en yüksek-objektif şartları en olgun-ülke"den[123] İngiltere'den başlamayacaktı. Marx ve Engels İngiltere'yi hep sosyalizme en yakın ama devrimden uzak bir ülke olarak değerlendirdiler.

Marx ve Engels, devrim şansını kapitalizmin en geliştiği ülkelerde değil, sınıf mücadelesinin en şiddetli geçtiği ülkelerde aradılar. Devrimin "merkezindeki" yer değiştirmeleri de, sınıf mücadelesinin düzeyine bağladılar. Marx ve Engels'teki determinizm ve devrimin kaçınılmazlığı düşüncesi, sınıf mücadelesi kavramıyla doğrudan bağlantılıdır.

Mahir Çayan "Marx ve Engels'e göre" devrim tanımlarını verirken de oldukça dikkatsizdir:

> Marx ve Engels'e göre politik devrim, politik iktidarın o tarihsel süreç içinde daha ilerici bir yönetime, mevcut gerici iktidarın alaşağı edilerek geçmesidir.[124]

Marx ve Engels'te siyasal devrim, iktidarın sınıf kaynağının değiştirilmesi, "daha ileri bir yönetime" değil daha ileri bir sınıfa geçmesidir. Engels, her gerçek devrim, yeni bir sınıfı iktidara getiren... devrimdir." diyor.[125] Buna benzer birçok örnek verilebilir.

"Emperyalizmin III. Bunalım dönemi"

Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim* çalışmasında geliştirdiği tez ve çözümlemelere kaynaklık eden temel düşünce ve saptamalar nelerdir?

Çayan'ın sistemindeki temel taşlardan biri "Emperyalizmin Üçüncü Bunalım Dönemi" ve bunun sonuçlarıdır. Aktarıyorum:

> Emperyalizmin III. bunalım dönemi denilen dönemde, emperyalist ilişki ve çelişkiler biçim olarak, iki temel cephede değişikliğe uğramıştır.
>
> 1. Emperyalistler arası rekabetin (uzlaşmaz çelişkilerin) emperyalistler arası yeniden paylaşım savaşına yol açması imkânı ortadan kalkmıştır.
>
> 2. Emperyalist işgalin biçimi değişmiştir.

> Bugün dünyada tam sömürge tipi ülke hemen hemen kalmamış gibidir. Açık işgal yerini gizli işgale bırakmıştır.[126]

Çayan'a göre III. bunalım döneminin iki özelliği, bunların da çok önemli sonuçları vardır. İki önemli özellik, "dünya sosyalist blokunun dev gelişmesi" ve "emperyalist ülkelerdeki bilimsel teknolojik devrim"dir.[127]

Birincisi, "dünyanın 1/3'ünün kapitalist sömürünün dışına çıkması, kapitalizm için metropolün dışında *pazarların korkunç derecede daralması sonucunu* doğurmuştur." (abç)[128] III. Bunalım döneminin bu özelliği olmasaydı, "Yankeeler... pazar sorununu halletmek için işi silahla çözümlemek yolunu tercih ederlerdi."[129]

Bunu yapamıyorlardı, çünkü:

> Nükleer vurucu güçlerin dünya çapında erişmiş olduğu seviye ve de esas tayin edici olarak da, dev dünya sosyalist blokunun varlığı, emperyalistler arası had safhaya ulaşmış olan uzlaşmaz çelişkilerinin ekonomik plandan, askeri plana sıçramasına engel olmaktadır. Bir yandan, çelişkiler keskinleşip derinleşirken, öte yandan entegrasyona gidilmektedir.[130]

İkincisi, bilimsel teknik devrim kapitalizmin özündeki mevcut çelişkileri "görülmedik seviyeye" çıkararak, "anormal bir talep yetersizliği korkunç bir kaos yaratmıştır."[131]

III. Emperyalist bunalım döneminde, sonuç olarak, pazarları daraldığı ve silahlı çözüm olanakları da ortadan kalktığı için kapitalizm ölümcül sonuna yaklaşmaktadır.

Çayan dünyaya ve kapitalizme pazar sorunu açısından bakıyor, kapitalizmin ölümünü pazarların daralmasına bağlıyordu.

Oysa, Lenin, burjuva ekonomisti Sismondi ile tartışırken, kapitalist kriz ve pazar sorununa iki farklı yaklaşım olabileceğini söylüyor.

> Gerçekten, eğer krizleri ürünleri satmanın olanaksızlığıyla, üretim ve tüketim arasındaki çelişkiyle açıklarsak, gerçeği, kapitalizmin ilerlediği yolun gerçekliğini inkâra varırız, bu yolun 'sahte bir yol' olduğunu söyler ve 'değişik yollar' aramaya çıkarız. Krizleri bu çelişkiden türetirsek, çelişki ne kadar gelişirse, ondan çıkış yolunun da o kadar *daha kolay* olacağını ve çıkış yolunu bu sistemin gelişmesinin sağladığını düşünmüş oluruz.[132]

Marksizmde “pazar” kavramı toplumsal işbölümü kavramından ayrı düşünülemez. Toplumsal işbölümünün ve meta üretiminin ortaya çıktığı yerde pazar ve pazar sorunu vardır. Çünkü, pazarın genişlemesi her zaman üretimin gelişmesinin gerisinde kalır. Teknik ilerleme ise pazarı daraltmaz; tersine toplumsal işbölümünü geliştirerek pazarı genişletir. Teknik ilerleme emperyalist ülkelerde pazarı genişletmiş, çelişkileri de geçici olarak yumuşatmıştır.

Mahir Çayan “gizli işgal”i de pazar sorununa bağlıyor:

> Bu dönemde emperyalizmin iç ve dış pazarlarının son derece daralması, buna karşılık sorunun yeniden paylaşım savaşı ile” çözümlenememesi karşısında, genel olarak emperyalizm, özel olarak da Yankee emperyalizmi içte ve dışta iki metoda başvurmuştur. İçte ekonomisini askerileştirmiş, dışta ise, eski sömürgecilik metoduna ilaveten yeni sömürgeciliğe başlamıştır.[133]
>
> Yeni sömürgeci metodların temelinde, emperyalist tekellerin aç gözlü sömürü politikasına cevap verecek şekilde, sömürge ülkelerde meta pazarının genişletilmesi, ‘yukarıdan aşağıya kapitalizmin’ bu ülkelerde hâkim üretim biçimi olması, merkezi güçlü otoritenin egemen olması sonucunu doğurmuştur. ‘Yukarıdan aşağıya demokratik devrim’ belli ölçülerde gerçekleştirilmiş, üst yapıda feodal ilişkiler genellikle muhafaza edilirken (emeğin feodal sömürüsü sürdürülüp, feodal ideolojiler muhafaza edilirken) alt yapıda kapitalizm egemen unsur haline gelmiştir.
>
> Bu da, bu ülkelerde, hafif ve orta sanayinin kurulması ve de yerli tekelci burjuvazinin (emperyalizmin en gözde müttefiği olarak) oluşması ve gelişmesi demektir. *Ancak gelişen yerli burjuvazi, iç dinamikle değil, emperyalizmle baştan bütünleşmiş olarak gelişmiştir. Böylece I. ve II. genel bunalım dönemlerinde dışsal bir olgu olan emperyalizmin bu dönemde aynı zamanda içsel bir olgu haline gelmiştir.* (Gizli işgal esprisi) (abç) [134]

Çayan burada da merkeze pazar sorununu koyuyor. Ama bu kez, yeni sömürgecilik yöntemlerinin sömürge ülkelerde meta pazarını genişlettiğini ileri sürüyor.

“Yukarıdan aşağıya demokratik devrim” bu sonuçları yaratmıştır. Ancak, bu kapitalizm “iç dinamikle” gelişmediği, baştan emperyalizmle bütünleştiği için ülke emperyalizminin gizli işgali altına girmiştir.

“İç dinamiksiz kapitalizm”

THKP-C ve ardılı hareketlerin teorilerini dayandırdıkları en temel görüş, "iç dinamiksiz" kapitalizm görüşüdür. Bunun üzerinde durmak gerekiyor.

Marx, Kapital'in üçüncü cildinde feodal üretim biçiminin kapitalizme dönüşmesinin iki yolu olduğunu söylüyor.

Birincisi, üreticinin ortaçağın kent ekonomilerinin ve loncaların dar sınırlarını aşarak tüccar ve kapitalist olmasıdır. Marx buna "gerçekten devrimci yol" diyor.[135]

İkincisi, tüccarın üretim üzerinde egemenlik kurması, sermayenin tüccarda birikmesidir. Tüccar bu sermayeyi ya endüstriye yatıracak, ya da yatırmayarak elinde tutacaktır. Yatırdığı zaman, loncaların dışında doğan kapitalist üretim giderek loncaları yıkacak, kapitalist gelişme hızlanacaktır. Tüccar sermayesini endüstriye yatırmadığı zaman ise kapitalist gelişme yavaşlayıp gecikecektir.

Evet, kapitalist gelişmenin "hızlı", "devrimcileştirici" ve "yavaş" yolları vardır. Ancak bunların tümü hızlı ya da yavaş, iç dinamiğe sahiptirler. İç dinamiksiz gelişme mümkün değil. Dış nedenlerin, önemli rol oynadığı durumlarda bile bu rol ancak iç dinamiği etkilemek yoluyla gerçekleşiyor.

Türkiye ve Türkiye gibi ülkelerde, kapitalizmin baştan emperyalizmle bütünleşmiş olarak ve tekelci biçimlerde gelişmesi saptaması doğru olmakla birlikte, bu hiçbir biçimde iç dinamiksiz gelişme anlamına gelmiyor. Kapitalizm, bir üretim biçimidir. Hazır elbise gibi giydirilmiyor. Gelişmesi için gerekli koşulların bulunduğu topraklarda gelişiyor.

Marx, 16. ve 17. yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşiflerin ve ticaretteki devrimlerin kapitalist üretim tarzına geçişi kolaylaştıran belli başlı öğeler olduğunu, yine de modern üretim biçiminin ilk döneminde –manifaktür dönemi– yalnızca gelişmesi için gerekli koşulların Ortaçağ içinde biçimlendiği yerlerde geliştiğini söylüyor.[136] Kapitalist gelişme esas olarak, onu kolaylaştıran dış nedenlerin değil, iç koşulların ürünü oluyor.

Bir toplumda "iç dinamiksiz" bir gelişme olduğunu söylemek, o toplumda üretici güçler gelişmiyor ve sınıf mücadelesi yoktur

anlamına gelir.

Emperyalizme gelirsek, emperyalizm, “daha önce tarihi olarak ortaya çıkmış olan üretim ilişkisini, iradesi dışında yayar. Burjuvazinin ele geçirdiği ülkelere götürdüğü, makine değildir, ya da herhangi bir üretim aracı değildir. O bu ülkelere sermayeyi taşır.”[137]

Emperyalizm, mal ihracı yerine sermaye ihracıdır. Sermaye ihracı ise, kapitalist üretim ilişkilerinin de ihracı anlamına gelir. Lenin’in emperyalizmle birlikte dünyanın bir bütün olarak sosyalizm için olgunlaştığı saptamasının altında bu gerçek yatıyor. Emperyalizm yolu ile kapitalizm tüm dünyaya yayılmaktadır. Bu eşitsiz bir yayılmadır ve herhangi bir ülkede kapitalizmin gelişmesi son çözümlemede o ülkenin kendi iç koşulları üzerinde gerçekleşir.

Türkiye’de ya da başka bir ülkede feodalizmden kapitalizme geçişte Marx’ın *Kapital’*de anlattığı “devrimcileştirici” yolun tek yol, ya da iç dinamikli tek yol olduğunu ileri sürmek büyük bir yanlıştır.

Marx, *Kapital*’in Almanca birinci baskısına yazdığı önsözde fizikçinin fiziksel olguları en tipik ve en normal koşullarda incelediği gibi, kendisinin de kapitalist üretim biçimini ve koşullarını, bunların klasik anayurdu olan İngiltere’yi örnek olarak incelediğini yazdı ve Alman okuyucuyu bundan çıkarak Almanya’da işlerin başka türlü olduğunu düşünme tehlikesine karşı uyardı. Bu uyarıdan sonra da konumuz açısından önemli şu sözleri ekledi:

> Aslında, sorun, kapitalist üretimin doğal yasalarının sonucu olan toplumsal uzlaşmaz çelişkilerin yüksek ya da düşük derecede gelişmiş olması değildir. Sorun, kaçınılmaz sonuçlara doğru demirden bir zorunlulukla işleyen eğilimlerin, yasaların kendileridir. Sanayice daha gelişmiş ülke, daha az gelişmiş olana kendi geleceğinin suretini gösterir.[138]

Marx’ın da açıkça söylediği gibi, önemli olan kapitalizmin gelişme düzeyi değil, kapitalizmin bir üretim ilişkisi olarak varlığıdır.

İç dinamiksiz gelişme teorisini savunanların düşünme yöntemine göre ise, başlangıçta iyi kötü bir sermaye birikimi, el zanaatlarına dayalı bir sanayileşme vardır; ama emperyalizm işe karışarak bu doğal gelişmeyi "çarpık"laştırmıştır, ortaya çıkmış sınıfları, üretici güçlerdeki gelişmeyi yok etmiştir.

Almanya ve Türkiye gibi ülkelerde, kapitalizmin, eski feodal sınıfların süreç içinde burjuvalaşmaları yoluyla geliştiği doğrudur. Ancak bu doğrudan örneğin Almanya için iç dinamiği olan, Türkiye için ise olmayan bir kapitalist gelişme şeması çıkarmak son derece keyfi ve sübjektif bir yaklaşımdır.

Türkiye emperyalizmin sömürüsü altında bağımlı bir ülkeydi. Emperyalizmle tekelci sermayenin iç içeliği "gizli işgal"i değil, Türkiye kapitalizminin dünya kapitalist ekonomisiyle bütünleşmesini anlatmaktadır. Bu anlamda emperyalizmin "iç olgu" olduğu doğrudur. Bundan, Türkiye'de sınıfların karşılıklı yer alımlarıyla ilgili ters sonuçlar çıkarmak ise, olgulara sınıf açısından bakmayan bir yaklaşımdır. Bir yanda emperyalizm ve işbirlikçileri, öte yanda tüm ulus ya da halk. Böyle bir mevzilendirme sınıf bakışından yoksundur.

"Suni denge-öncü savaş"

"İç dinamiği ile gelişmeyen kapitalizm" ve "gizil işgal" M. Çayan'daki "nisbi refah", "suni denge", "sömürge tipi faşizm", "politikleşmiş askeri savaş stratejisi", "sürekli milli kriz", "evrim-devrim iç içeliği" kavram ve kategorilerine analık eden temel düşüncedir.

Aşağıdaki aktarmalar bu saptamayı doğruluyor:

> Yeni sömürgecilik metodu bir yandan emperyalizmin ülkeye iyice yerleşmesi (yani emperyalizmin sadece dışsal bir olgu değil, aynı zamanda içsel bir olgu haline gelmesi) sonucunu doğururken, öte yandan geri bıraktırılmış ülkelerde, geçmiş dönemlere kıyasla, izafi olarak -feodalizmin etkin olduğu, eski sömürgecilik dönemine kıyasla- belli ölçülerde pazarın genişletilmesine paralel olarak toplumsal üretim ve nisbi refahı artırmıştır.

> Bunun sonucu olarak, geri bıraktırılmış ülke içindeki çelişkiler görünüşte yumuşamış (feodal döneme kıyasla) halk kitlelerinin düzene karşı tepkisi ile oligarşi arasında suni bir denge kurulmuştur. Emperyalist işgal gizlendiği için –emperyalizm aynı zamanda içsel bir olgu haline geldiği için– halk kitlelerinin milliyetçi tepkileri, gâvura alerjisi nötralize olmuştur.
>
> (...) Artık geri bıraktırılmış ülkelerdeki oligarşik devlet aygıtı, mevcut üretim ilişkilerini –buna ülkedeki kapitalizm iç dinamikle gelişmediği için, emperyalist üretim ilişkileri demek yanlış olmayacaktır– uzun bir süre koruyabilecek seviyeye gelmiş, bu ülkelerdeki halk kitlelerinin özellikle geniş emekçi yığınlarının tepkileri pasifıze edilerek bu tepkiler ile oligarşi arasında suni bir denge kurulmuştur. (Bu durum, pasifızmin, revizyonizmin bu ülkelerdeki maddi dayanağını teşkil etmektedir.)[139]

Suni dengenin iki temel nedeni var: Biri, pazarın genişlemesi ve nisbi refahın artması, ikincisi “gizli işgal”dir. Gizli işgal, ancak uzun süreli halk savaşı ile kaldırılabilir.

> Oligarşi ile halkın düzene memnuniyetsizlik ve genellikle bilinçsiz tepkileri arasında kurulmuş olan suni dengeyi bozmanın, kitleleri devrim saflarına çekmenin temel mücadele metodu silahlı propagandadır.”[140] Çayan’a göre, toplumsal yaşam, iki karşıt arasındaki dengeye dayanan ve bu dengenin ancak dışsal ya da öncü bir gücün mücadelesi ile değiştirileceği statik bir olgudur.
>
> (...) Emperyalist hegemonya altındaki ülkelerde (...) evrim ve devrim aşamaları (Çarlık Rusya’sında olduğu gibi zayıf da olsa) içsel dinamikle kapitalizmin geliştiği ülkelerdeki gibi kesin çizgilerle ayrılamaz. Bu tip ülkelerde devrim aşaması kısa bir aşama değil, oldukça, uzun bir aşamadır. Evrim aşamasının nerede bittiğini, devrim aşamasının ise nerede başladığını tespit etmek fiilen imkânsızdır. Her iki aşama içice geçmiştir.[141]
>
> Bu ülkelerdeki emperyalist hegemonya bağımsız bir milli burjuvazinin gelişmesine engel olduğundan ülke kapitalist bir ülke olsa bile, var olan kapitalizm kendi iç dinamiğiyle gelişmediğinden çarpıktır, emperyalizme göre biçimlenmiştir. Emperyalist hegemonya toplumun kendi iç dinamiği ile gelişmesine engel olduğu için ülke alt yapı ilişkilerinden üst yapısına kadar, milli bir kriz içindedir.[142]

Görüldüğü gibi, M. Çayan’ın bütün çözümlemelerinin teorik dayanağı iç dinamiksiz gelişmedir.

Bu konuda son bir aktarma daha yapacağım. M. Çayan’a göre “1923 devrimi... bir milli devrimdir. (...) feodal-komprador devlet mekanizması parçalanmış yerine, tek parti yönetimi altında küçük

burjuvazinin diktatörlüğü egemen kılınmıştır... Ekonomik-plandaki yönetimi ise özetle şudur: Özel mülkiyet ve kârı temel alan (başka türlü olması eşyanın tabiatına aykırıdır) kendi sınıfsal ve de ekonomik örgütlendirilmesini genişleten, giderek de milli burjuvazi sınıfını yetiştirmeye yönelik, küçük üretime dayanan özünde boş bir milli ekonomi yaratılmıştır."[143]

M. Çayan, Mustafa Kemal'i "küçük burjuva", Kemalizmi de küçük burjuvazinin en sol, en radikal, antiemperyalist kesimi olarak değerlendiriyordu.

Mahir Çayan, *Kesintisiz Devrim*'de bunları yazdığı paragrafa bir dipnot düşmüş. Şöyle:

> "... Kemalizmi bir ideoloji, asker-sivil aydın zümrenin bir ideolojisi olarak ele alırsak takip edilecek kitle çizgisi ayrı olur, Kemalizmi asker-sivil aydın zümrenin sol kanadının, emperyalizme karşı, milliyetçilik tabanında takındıkları, milli kurtuluşçu politik tutum olarak ele alırsak ayrı olur... Bilindiği gibi geri bıraktırılmış ülkelerdeki küçük burjuvazinin nitelediği kapitalist-emperyalist ülkelerdekinden farklıdır. Tavır bakımından bu sınıfı üç grupta mütalaa etmek gerekir. Bu gruplardan birisi, gerici ittifakın içinde yer alır, biri de kontrol kulesine çıkarak sonucu bekler. Üçüncü grup ise, 'radikal ulusal' sınıflar hareketine katılır, milliyetçilik tabanında antiemperyalist bir tavır alır.
> İşte Kemalizm, küçük burjuvazinin en sol, en aydın kanadının milli kurtuluşçu politik tutumudur... Kemalistler için ülkemizdeki, asker-sivil zümrenin jakobenleri diyebiliriz."[144]

Bu dipnot, Kemalizmle ilgili görüşlerde iki noktada değişik bir yaklaşım benimsendiğini gösteriyor. Bir: Kemalizm bir "ideoloji" olarak değil, hareket, "tavır alış" olarak değerlendiriliyor. İki: "Sivil-asker aydın zümre"nin tümüne artık antiemperyalist bir misyon verilmiyor. "Sivil-asker aydın zümre"yi toptan devrimci bir ittifak gücü olarak gören anlayıştan kopuluyor ve Kemalizme "ideolojik" olarak sahip çıkılmıyor.1920'lerdeki "antiemperyalist" tavır alışın 1970'lerde tekrarlanabileceği umudu ise sönmektedir.

1923, "milli, antiemperyalist" bir devrimdir. Oysa, şimdi Türkiye emperyalizminin işgali altında ekonomisi gayri milli bir ülkedir. Çayan, bu anlayış değişikliğini açıklamak için araya bir "karşı devrim" sokmak zorundaydı. THKP-C savunmasında, 1950 iktidar

değişikliğinin bir ‘karşdevrim” alarak değerlendirmesi, bu “zorunluluğun” sonucudur.[145]

Gelenek ve THKP-C

M. Çayan ve THKP-C belirledikleri ve uygulamasına koyuldukları mücadele yolunda yürürken bu yola uygun bir teori de geliştirmeye çalışıyorlardı. Düzen dışı ve karşıtı bir pratik koydular ortaya. Teorilerini de esas olarak bu pratik biçimlendirdi.

Kuşkusuz, THKP-C kopuşu ve devrimci eylemleri yalnızca giriştiği pratiklerle açıklanamaz. İdeolojik çerçevede de olsa işçi sınıfının öncülüğünün savunulması, THKP’nin kendini proletaryanın bağımsız örgütü olarak tanımlaması, asker-sivil zümrenin demokratik devrimde önderliği ve devrimciliği görüşlerinden uzaklaşılması kopuşun ideolojik bir içeriğe de sahip olduğunu gösteriyor. En açık ve doğru kavrayışlardan biri burjuva devlet ve ordu değerlendirmesindedir. Marksizm-Lenizmin devlet konusundaki klasik ve dosdoğru görüşlerine sahip çıkılması THKP-C’nin düzen dışı var oluşunun ideolojik temellerinden biridir.

*Bütün Yazılar’*dan aktarıyorum:

> Devlet aygıtı, bürokrasi ve militarizmi ile bir bütün olarak egemen sınıfların bir baskı örgütüdür.
>
> Devrim, halkın devrimci girişimleriyle aşağıdan yukarı mevcut devlet cihazının parçalanarak politik iktidarın ele geçirilmesi ve bu iktidar aracılığıyla yukarıdan aşağıya daha ileri bir üretim düzeninin örgütlenmesidir... Oligarşi, tasfiyeler ve yeniden düzenlemelerle orduyu iç savaş ordusu haline getirerek doğrudan vurucu güç haline getirmektedir.[146]

THKP-C çıkışında hem süreklilik hem de kopuş var.

> Türkiye’deki Marksist hareket şerefli bir mücadele tarihine sahiptir. CHP ve DP yönetimlerinin karanlık yıllarında, siyasi ilticanın en olgun olduğu yıllarda, Türkiyeli proleter devrimciler yiğitçe ve mertçe mücadeleler vermişlerdir. Türkiyeli proleter devrimci hareket içinde siyasi ilticaya karşı baş eğmez bir mücadele içinde olan arkadaşlarımız daima biz genç proleter devrimciler için örnek olmuşlar ve büyük değer taşımışlardır. Ama bu geçmişteki mücadelenin hatalarını

> eleştirmeyeceğiz anlamına gelmez. Bugün ve yarın için doğru olan politika dünün eleştirisinden çıkar.
> Biz, Türkiye'deki Marksist hareketin tarihine sonuna kadar saygılıyız. Ve onun bir devamı olarak kendimizi görmekteyiz.[147]

M. Çayan çıkış dönemindeki bu değerlendirmeden sonra kopuşu ve kopuşun içinden çıktığı ortamın izlerini taşıdıklarını kabul ediyor:

> Bilindiği gibi, Türkiye solunda uzun yıllar revizyonizmin, pratiğe ışık tutmayan entelektüel tahlilleri, kuyrukçu çalışma tarzı ve iğrenç ilişkileri ile etkisi yönlendirici unsur olmuştur.[148]

Aynı yerde birkaç paragraf sonra *Kurtuluş*'un birinci sayısında yayınlanan bir yazıdan bu geçmişin kendileri üzerindeki etkileri ile ilgili bir aktarma yapıyor:

> Bu hareket revizyonizmin uzun yıllar etkin olduğu bir ortamda yeşermiş, gelişmiş ve güçlenmiştir. O yüzden işler ne kadar sıkı tutulursa tutulsun, başlangıçta şu veya bu ölçüde bu ortamın izlerini içinde taşıyacaktır. Tersini düşünmek idealizmdir. Bu kalıntılar savaş içinde, savaşıla savaşıla atılacaktır.[149]
> ...Dilimiz, terminolojimiz ve tahlillerimiz genel olarak dünya devrimci pratiğinin, özel olarak da pratiğimizin ürünü olmalıdır.[150]

Mahir Çayan, THKP-C'nin eksik ve fazla yönleriyle, Türkiye solunun, aynı zamanda dünya devrimci pratiğinin ve esas olarak da Türkiye pratiğinin bir ürünü olduğunu anlatıyor.

THKP-C eylem çizgisinin savunulmasında Küba deneyimi sık sık başvurulan örneklerden biri, belki de başlıcasıdır. "Silahlı propagandayı" ve "öncü savaşı" reddeden "pasifist"lerin, "Lenin'de böyle bir çarpışma biçimi yoktur. Sorunu bu şekilde ele alış, her şeye silahın ucundan bakmaktır... vs." yolundaki eleştirilerini şöyle karşılıyor:

> Aslında teslimiyetçiliğe ideolojik kılıftan başka bir şey olmayan bu iddiaların ciddiye alınacak bir tarafı yoktur. Şu kadarını söyleyelim ki, bu dönemde bir devrim olmuştur. (Küba devrimi kastediliyor -HY) Ve bu devrimi yapanlar, işe silahlı propagandayı temel çarpışma biçimi olarak ele alıp, öncü savaşı ile başlamışlardır.

> Bu tarihsel durumu, bu Leninist çalışma biçimini temel alan devrimci hareketler bugün dünyanın kırlık bölgelerinde halkların kurtuluş destanını yazmaktadırlar.[151]
>
> Küba devrimi, çalışma tarzıyla, takip ettiği rota itibariyle bu tarihsel dönemin özelliklerinin bir sonucudur. Bir başka deyişle, Marksizm-Leninizmin, bu tarihsel dönemin pratiğine uygulanmasının bir sonucudur. (Küba proleter devrimi hariç bütün devrimler, iki evren savaşının altüst oluşları içinde olmuştur). Silahlı propagandanın temel mücadele biçimi olması ve de halkın devrimci öncülerinin savaşı, Marksizm Leninizmin evrensel tezlerinin bu somut tarihsel durumun pratiğine uygulanması sonucu ortaya çıkmış olan, bütün sosyalist hegemonya altında olan ülkelerin proleter devrimcilerinin Bolşevik çizgisidir.[152]

Mahir Çayan’ın vardığı bir önemli sonuç daha var. 12 Mart’ tan sonra, temsili demokrasinin sona ermesi, asker-sivil aydın zümre içindeki ayrışmalar, silahlı propagandanın “açık faşizme” erken doğum yaptırması vb. nedenleri sıraladıktan sonra şu sonuca varıyor:

> Bütün bunların anlamı, kaba deyişle, ülkemizin Latin Amerika ülkelerinden farksız bir ülke haline gelmesidir.[153]

Sonuç olarak, THKP-C hareketinin düşünsel kaynakları içinden çıktığı Türkiye sol hareketi, Çin devrimi teori ve pratikleri ve Latin Amerika devrimci pratikleridir. THKP-C düzene ve içinden çıktığı yapılara başkaldıran bir pratiğe girmiş, kendi pratiğini ve bu pratiğe uyan öteki pratikleri teorileştirerek kimi zaman aynen alarak sistemini kurmuştur.

THKP-C görüşlerinin oluşumunu bunların dışında kaynaklara bağlama çabaları inandırıcı ve doğru değil. Mahir Çayan’ın gerilla teorisini Tinbergen’den aldığı, ya da çeşitli kitaplardan bölümlerini birleştirerek çıkardığı türünden spekülatif açıklamalar yapılıyor. Bunların ikisi üzerinde kısaca durmak istiyorum. Yalçın Küçük şöyle yazıyor:

> THKP-C önderleri TİP üyesi üniversite öğrencileridir ve legal TİP içinde yetiştikten kısa bir zaman sonra Mihri Belli’nin TİP muhalefetinin kadrolarını oluşturuyorlar. Bu objektif durumdan ve buraya kadar geliştirilen düşüncelerden bir sonuç çıkıyor: THKP-C, TİP ve YÖN çizgilerinin çocuğudur.

> Ancak her iki çizgide de olmayan bir otomatizmi içeriyor, en zayıf yanını oluşturuyor. Otomatizmin bir yanında suni denge var ve diğer yanında ise Tinbergen'in Cobweb Teoremi'nden ilhamını alan gerillanın örümcek ağı hipotezi var.[154]

TİP, 60'larda tüm Türkiye solcularının toplanma merkeziydi. Ama, THKP, TİP'e muhalefetle gelişen MDD çizgisinden ve hem TİP hem MDD'ye tepki ve onlardan kopuş süreci içinde şekillendi.

Mahir Çayan ve arkadaşlarının kır-kent gerillası, bunların birinden ötekine geçiş, halk savaşı tezleri için Tinbergen'den ilham aldıklarını ileri sürmek son derece kurgusaldır. Dünyanın birçok yerinde, canlı pratik örnekleriyle ve her çeşidiyle gerillacılığın yükseliş dönemini yaşadığı, bunların belleklerde tap taze olduğu bir dönemde, bu örneklerin ve onların teorik formülasyonlarının bütün dünyada ilgi ve sempati topladığı bir zamanda, bunlar dururken Mahir Çayan'ın "Cobweb teoremi"nden "gerillanın örümcek ağı hipotezi"ni çıkardığını, teorisindeki açığı burjuva iktisat kitaplarındaki bilgilerle tamamladığını söylemek hem temelsiz bir kurgu, hem de THKP-C oluşumuna yöneltilmiş haksız bir eleştiridir. Kurgudur, çünkü salt düşüncede yapılan bir yakıştırmadan öte hiçbir kanıtı yoktur. "Tinbergen'in Cobweb hipotezinde de bir açıklayıcı gerekçe yoktur... kent ve kır gerillalarının birbirini artırarak etkilemesi yalnızca talihli bir sonuçtur", "Mahir Çayan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde iktisat ve maliye bölümü öğrencisidir."[155] O halde, M. Çayan bu teoremi Tinbergen'den almıştır. Bu mantıkla her şeyi birbirine benzetmek mümkün.

Eski arkadaşları da, PDA'cı olduktan sonra M. Çayan'ın bu kez başka kaynaklardan kopyacılık yaptığına "tanıklık" ettiler. Hepsi de eski THKP-C üye ve taraftarı olan ve sonra ayrılıp PDA'ya geçen 5 kişi 1979 yılında *Aydınlık* gazetesinde kendileriyle yapılan söyleşide şunları söylediler:

> Kamil Dede: Hapishaneye Joao Quartum'un bir yazısı gelmişti: 'Brezilya devrimi ve Regis Debray'. Kesintisiz devrim satır satır bu yazı gibiydi. Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi de bu yazıdan alınmıştır.

Necmi Demir: İlk başlarda görüşler tam Che Guevera-Lin Biao karışımıydı. Eylemler döneminde Latin Amerika etkisi ağır basıyordu. Kaçıştan sonraki Kesintisiz Devrim II-III'de Rusya'ya yaklaşma eğilimi görülüyor.

"lkay Demir: Kesintisiz Devrim II-III'de revizyonist yazar Vargo'dan satır satır kopya vardı. Bu yazı Kruşçev'in tezlerine dayanıyor.

Necmi Demir: Aslında çeşitli görüşleri alıp birleştiriyordu. Yani eklektikti. Örneğin Türkiye ile ilgili görüşleri aynen İsmail Cem'in Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi kitabından alınmıştır. Emperyalizm teorisi Kruşçev ve Varga'dandı. Psikolojik yıpratma Marighella'dan alınmıştı."[156]

Mahir Çayan'ın görüşlerinin eklektik olduğu doğrudur. Ama yöntem THKP-C teorisini okuduğu kitaplardan aktarmalarla oluşturmak değil, tersine dünya ve Türkiye'deki kendi pratiklerinden çıkardığı ilk teorik çerçeveyi, buna uygun her türlü kaynaktan yararlanarak geliştirmektir. Başka türlü, Çayan'ı Tinbergenci ya da Kruşçevci yapmak türünden saçma sonuçlara varılır. Ayrıca, THKP-C çizgisini 23 yaşındaki genç bir önderin kafasında gelişen düşünceler olarak ele almak da sübjektivizmdir. Bu konuda Ertuğrul Kürkçü'nün söyledikleri, yaşanmış olanın gerçeğe daha uygun bir öyküsünü veriyor:

THKP-C'nin Mihri Belli ayrılığı sonrasında edindiği yeni yönelimin yalnızca Mahir Çayan'ın kafasından çıkmış olan bir fikirler manzumesi olduğu yargısı onun teorik evrimini değerlendirmek bakımından sık sık düşülen bir başka yanılsamadır. THKP-C'nin siyasal ve teorik kavramlar katalogunda yer alan kavramların ve mücadele biçimlerinin büyük bir çoğunluğu, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Latin Amerika'nın birçok ülkesinde, Sri Lanka'da (Seylan), Yemen'de, Omman'da da hareket halinde olan birçok Halk Kurtuluş Cephesi'nin, ordusunun, partisinin benimsendiği bir genel stratejik hattın, önderliğini Küba Komünist Partisi'nin ve onun öncülüğünde kurulmuş olan OLAS (Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) ve OSPAAAL'ın (Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) yürüttüğü bir uluslararası devrimci akımın içinden geliyordu.[157]

THKP-C hareketini, doğduğu zamanın dünya ve Türkiye ortamı, içinden çıktığı hareketlerden temel kopuş noktaları ve formüle ettiği görüşler bütünlüğü içinde ele almayan değerlendirmelerin bu hareketi anlamaları ve doğru çözümlemeleri mümkün değil. THKP-C ardılı bazı hareketlerin düştüğü çözümsüzlüğün altında da, çok

özgün koşulların ürünü olan THKP-C'yi, farklı koşullarda aynen yineleme çabaları yatıyor.

Özgünlükler ve değerlendirme

THKP-C'nin onu Türkiye'nin en önemli sol akımlarından biri durumuna getiren bir başka özelliği daha vardı.

THKP-C hareketi, gizli ve dar bir gerilla hareketi olarak doğmadı. Tersine, Türkiye'de toplumsal muhalefetin yükseldiği bir dönemde son derece geniş bir alan üzerinde yürütülen, yaygın, açık ve militan bir ön mücadele sürecinin içinden çıktı.

THKP-C önderlerinin çoğu TİP'te çalıştılar. Eylemlerine katılarak toplumun çeşitli kesimleriyle canlı ilişkiler kurdular. MDD hareketi de toplumsal dinamiklerle bağlı, canlı bir hareketti.

İkincisi, THKP-C ve THKO da o yılların en hareketli toplum kesimi olan öğrenci gençlik içinde biçimlendiler. Türkiye, 1958'den 60'ların sonuna kadar olan dönemde gençlik hareketinin toplumsal muhalefet içinde aktif ve etkin rol oynadığı sayılı ülkelerden biriydi. Kırdan kente göçün ve parasız eğitim olanaklarının sonucu olarak hem üniversiteli sayısı artmış, hem de üniversite öğrencileri içinde emekçi ve orta katman çocuklarının oranı yükselmişti. Öğrenci gençlik, 27 Mayıs öncesinde DP iktidarına karşı yürütülen demokratik eylemlerin en önünde yer almıştı ve gençlik içinde düzene karşıtlık, sınıf atlayarak düzenle bütünleşme eğiliminden çok daha ağır basıyordu. Böyle bir ortamda ortaya çıkan FKF ve daha sonra Dev-Genç yığınsal ve militan gençlik örgütlenmeleriydi. Siyasallaşması ile bölünmesi atbaşı gitti ama, 1969'a kadar gençliğin özellikle de üniversiteli gençliğin önemli bir bölümü Dev-Genç içinde örgütlüydü.

THKP-C önderlerinin önemli bir bölümü, en başından gençlik hareketi içinde aktif militan görevler alan ve adım adım önder konumlara yükselen kimselerdi. Dev-Genç faaliyetleri sırasında toplumun birçok kesimiyle ve ordu içindeki bir bölüm subayla da ilişkiler kurmuşlardı.

Ertuğrul Kürkçü'den okuyoruz:

> ...THKP-C, gerçekte Türkiye’de herhangi bir politik grubun olabileceğinden kat kat daha fazla bir temas şebekesine ve ideolojik etkileşim alanına sahipti. Onun ‘askeri’ yenilgisini ‘moral ve politik’ bir kazanıma dönüştürebilmesini sağlayan bu yaygın ve belki de bu durumda bir avantaja dönüşecek gevşek-kitlesel ilişkiler ağının maddesi oldu.[158]

THKP-C’nin onu kendisinden sonraki ardıllarından ayıran en önemli özelliği budur. THKP-C geniş ve yaygın bir alanda yürütülen toplumsal mücadele pratiğinden çıktı. Gizli, bilinmeyen, dar bir gerilla hareketi olarak değil, yükselen toplumsal muhalefetin diri ve etkin bir kesiminin kendini düzen dışı ve karşıtı bir örgütlenmeye dönüştürmesiyle oluştu.

THKP-C’nin örgüt yaşamı kısadır ve hiçbir zaman da programı, tüzüğü, organları, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya işleyişiyle sözcüğün gerçek anlamında bir parti ve örgüt düzeyine ulaşamadı; THKP-C Genel Komitesi kendisini oluşturduğu Aralık 1970’ten 30 Mart 1972’ye kadar hiçbir tam üyeli toplantı yapmadı. THKP-C tüzüğünün “*Partinin Teşkilat Prensipleri ve Organları*” başlığını taşıyan 5. maddesinde, “bütün… alanlar arasında ilişki ve güdümü sağlamakla yükümlü Genel Komite’nin çok seyrek ve olağanüstü durumlarda, ‘partinin genel durumu ile ilgili önemli bir karar alınacağında ve felaket anında toplanacağı’” yazılmasına rağmen, 12 Mart muhtırası verildiğinde ve silahlı mücadelenin başlatılması kararlaştırıldığında bile toplanma fırsatı bulamadı.

THKP-C ile ilgili tüm bilgi ve verileri topladığımızda varılması gereken sonuç şu oluyor: THKP-C sınıf yapısı ve temeliyle, teorisi taktiği ve örgütsel biçimlenişi ile devrimci demokrat bir hareketti. Türkiye kapitalizminin 1960’lardaki azgelişmişliğinde anlatımını bulan toplumsal koşulların ürünü olan sayıca kabarık ve yaygın orta katmanların varlığı bu dönemdeki devrimci demokrat etkinliğin de temeli oldu.

Devrimci demokrat akımın, Türkiye’de burjuva demokrat hareketin son barutunu tükettiği bir dönemde olağanüstü bir canlanma göstermesi rastlantı değil. Burjuvazinin demokratlığını yitirmesinin, küçük burjuvaziyi radikalleştiren bir etkisi oldu.

2. THHKO

İnan, Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Yusuf Aslan Ankara'da silahlı propaganda amaçlı kent gerillası hazırlıklarına yoğunlaştılar.

1971 kışında Emek İş Bankası soygunu, Balgat'taki ABD tesisi baskını eylemlerinden sonra 4 ABD erini kaçırdılar ve THKO ile ilgili önemli belgelerden olan bildiriyi de bu eylemden sonra yayımladılar. THKO önderleri Ankara'da hareket olanaklarının daralmasıyla kırsal alanda, Malatya Akçadağ civarında oluşturulan üsse geçmek üzere Ankara'dan ayrıldılar. Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan 16 Mart 1971'de Sivas Şarkışla/Gemerek'te, Hüseyin İnan 23 Mart'ta Kayseri'de yakalandılar. 31 Mayıs'ta ise Kürecik'teki ABD radar üssüne saldırı düzenlemek üzere hareket halinde olan THKO grubu köylülerin ihbarı üzerine İnekli köyü yakınlarında Jandarma tarafından kuşatıldı. Çatışmada, Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga öldürüldüler. Mustafa Yalçıner ağır yaralandı. Hacı Tonak teslim oldu. Ahmet Erdoğan ve Metin Güngörmüş ise kuşatmayı kırıp kaçmayı başardılar.

İstanbul'da yapılan fidye ve banka soygunu eylemlerinden sonra önce Ömer Ayna İstanbul'da, Cihan Alptekin ve Tayfun Cinemre Tekirdağ'da yakalandılar. 29 Kasım'da Nahit Tören yakalandı.

Kasım 1971'de Cihan Alptekin ve Ömer Ayna Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'nden Mahir Çayan'larla birlikte kaçtılar. Cihan Alptekin'le Ömer Ayna'nın Kızıldere'de Mahirlerle birlikte öldürülmeleri ve Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın 6 Mayıs 1972'de idam edilmeleriyle THKO önderliği hunharca yok edilmiş oldu.

THKO Bildirisi

Balgat'taki 4 ABD eri kaçırıldıktan sonra yayımlanan bildiri THKO'nun az sayıdaki önemli belgesinden biridir.

"THKO'nun Bütün Dünya Halklarına ve Türkiye Halkına Çağrısı" başlığını taşıyan ve yayımlanması için TRT'ye, Anadolu Ajansı'na gönderilen 4 Mart 1971 tarihli bildiri şöyleydi:

> 1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu halkımızın bağımsızlığının silahlı mücadeleyle kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır.

2. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu bütün yurtseverleri bu kutsal mücadele saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada en son savaşçısına kadar devam edeceğini bildirir.

3. Amacımız Amerika'yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye'yi kurmaktır.

4. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ezilen halkımızın öncü gücüdür, halkımızın kurtuluşu dışında hiçbir harekete girişmez.

5. Halkımıza şunu duyuruyoruz. Düşmanın zenginliğine, sayısına, imkânlarına ve dehşetine aldırmayınız. Düşmana boyun eğmeyiniz, haklarımızı zorla alacağız, çünkü onlar her şeyi bizden zorla alıyorlar.

Bütün Yurtseverler: Şerefsiz yaşamaktansa şerefle ölmek, yalvarmak yerine zora başvurmak, başkasına değil kendine ve kendin gibi olanlara güvenmek, nerede ve nasıl olursa olsun hainlere boyun eğmemek parolamızdır.

Devrimciler: Barışçıl şartlar içinde mücadele metotlarını bırakınız. Halk kitlelerini kurtuluşa götürecek olan şiddet politikalarını temel alan silahlı mücadeleye THKO Ordusunun saflarında katılınız. Ulusal kurtuluş savaşının bayrağını emperyalizmin saldırgan politikasına karşı hep birlikte dalgalandıralım.

İşçiler, Köylüler: Hainler sürüsünün jandarması her gün yeni katliamlar hazırlamaya devam ediyor. Doğudaki Komando saldırılarına, 16 Haziran'da Bossa'da ve daha birçok yerlerde kurşunlanan ve işkence edilen kardeşlerimizin intikamını henüz almadık. Alın terimize el koyan hain sürüsüne karşı bayrağı hep birlikte açalım.

Öğretmenler, Küçük Memurlar: Bir kuru ekmek parasını zorla veren, hesabına gelmeyince diyar diyar sürgün çocuğu yapan ve sizleri elinin altında bir uşak gibi kullanmak isteyen bu satılmışlardan aman dilemeyiniz. Ezilenlerin tek kurtuluş yolu ezenlere karşı giriştikleri kutsal isyandır.

Daha şimdiden polisinden, Devlet Başkanına kadar hiç birisi evinde rahat uyuyamaz, çoğu ise evine rahat gidemez olmuştur. Onlar yarın ne olacağını çok iyi biliyorlar ve bugün bir avuç savaşçı olan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun, yarın binler ve milyonlar olduğu zaman ne yapacaklarını düşünüyorlar. Tekrar ediyoruz: Düşmanın sayısına, zenginliğine, dehşetine ve imkânlarına aldırmayınız. Onun elindeki silah ve imkânlarına aldırmayınız. Onun elindeki silah ve imkânlarını aldığımız zaman, bizi durduracak hiçbir güç kalmayacaktır. Kendimize ve kendimiz gibilere güvensizliği yok edelim. Şunu iyi bilelim ki, halkın, yani bizlerin gücü karşısında hiçbir kuvvet dayanmaya muktedir değildir. Bu şerefli kavgada, kutsal görevimizi alalım. Yarının Türkiyesi bize cennet, düşmana zindan olacaktır. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, bu mücadeleye en son neferine kadar ve kanının son damlasına kadar devam edeceğini bildirir.[162]

Daha önce de belirttiğim gibi THKO da THKP-C'nin oluştuğu aynı dünya ve Türkiye ikliminin, daha özel olarak da MDD ve Dev-Genç hareketinin geçirdiği evrimin ürünüydü. Aydın Çubukçu THKO kurucularının özellikle "az sayıda kararlı devrimci eliyle gerçekleştiği" düşünülen Küba devriminden ve Che Guevera'dan etkilendiklerini yazıyor.[163]

THKO Bildirisi bu gözlemi doğruluyor. Bildiriden yansıyan güçlü antiemperyalist çağrı, yurtseverlik vurgusu, ahlaki bir protesto ve silahlı mücadele kararlılığı Fidel ve arkadaşlarının duruşlarını çağrıştırıyor. Bildiride temel karşıtlık "emperyalizm" ve işbirlikçi hainlerle yurtsever ve devrimciler, çeşitli kesimlerden oluşan halk arasında kuruluyor, silahlı mücadele tek yol olarak görülüyor, mücadelenin yakın hedefi Amerika'yı "temizlemek" ve "düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye'yi kurmak" olarak belirleniyordu. Kısa bir program havasında olan Bildiri'nin hiçbir yerinde sosyalizm, ya da işçi sınıfı iktidarı sözü geçmiyordu.

Kuruluş döneminde THKO önderleri, Mihri Belli'nin MDD broşüründe, *Türk Solu* ve *Aydınlık Sosyalist Dergi*'de dile getirilen görüşleri savunuyorlardı. Darbeciliğe mesafeli duruyor, ÇKP ile SBKP arasındaki çatışmada "Fidel Castro ve Ho Şi Minh nasıl davranıyorsa öyle davranırız" diyor, bu tutumu "Ho Şi Minh tavrı" olarak kavramlaştırıyor, SBKP'yi halk ve gerilla savaşlarına soğuk durması, Filistin davasını aktif biçimde desteklememesi noktalarında eleştiriyordu.

Bu görüş ve yaklaşımlar, sonradan kadroların önemli bir bölümü cezaevine düştükten sonra Hüseyin İnan tarafından kaleme alınan "*Türkiye Devriminin Yolu*" (TDY) broşüründe yer aldı. [164]

Broşüre göre Türkiye, ekonomik, politik, askeri, kültürel alanlarda emperyalizme yarı bağımlı, azgelişmiş kapitalizm ile feodal ve yarı-feodal üretim ilişkilerinin bir arada yaşamakta olduğu bir ülkeydi. "Türkiye'de millî burjuvazi ve onun kontrolünde millî sanayi yok denecek kadar" azdı. (s.8)

TDY broşürüne göre emperyalizmle ittifak halindeki "gerici sınıf ve tabakalar işbirlikçi burjuvazi, ticaret burjuvazisi, toprak ağaları,

aracı sınıflar"dan oluşuyor; "işçi sınıfı (sanayi ve tarım proletaryası), yoksul ve orta halli köylü, küçük burjuvazi ve lümpen proletarya" "ilerici sınıf ve tabakalar" içinde yer alıyordu. (s.10,14)

TDY broşürü, *Milli Demokratik Devrim*'i lafzıyla ve ruhuyla "aslına uygun" içerikte sürdürüyordu: Türkiye'de "hâkim çelişki emperyalizm ile halk kitleleri arasındadır (s.26). Halkı oluşturan "ezilen sınıf ve tabakalar kendilerini sömüren emperyalistler ve uşakları ittifakına karşı doğal bir ittifak içindedirler." (s. 27). "Halk kitlelerinin gerici sınıflar diktatoryasını yıkmak için verdikleri Halk Savaşı, ezilen sınıf ve tabakaların ittifakıyla başarıya ulaşacaktır." (s. 28) Dahası, "Sınıfsal karakterleri gereği sosyalizme karşı olan ve sosyalist devrimde işçi sınıfına karşı koyması muhakkak olan bazı sınıf ve tabakalar bu dönemde sınıfsal karakterleri gereği emperyalizme karşı olup, işçi sınıfının yanında yer alacaklardır." (s.28)

Broşürde, MDD tezine değişik bir bakış, ya da yorum getiriliyor:

> MDD, emperyalizmin hegemonyası altındaki ülkelerin, evrensel bir öz kazanmış olan devrim stratejisidir. Burjuva demokratik devrimi ise, kapitalist üretim ilişkilerinin belirli bir gelişim düzeyinde (emperyalizm faktörü önemli değildir) kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin tasfiyesi için geçerli bir devrimdir. İki devrim, politik ve ideolojik karakterleriyle birbirinden farklıdır. Bu yüzden MDD ile burjuva demokratik devrimi arasında sadece öncülüğe bağlı bir ayrımdan hareket edilerek tahlil yapılamaz. (s.30)

Devamı şöyle:

> MDD'de işçi sınıfı öncülüğü şarttır. İdeolojik yönü ile MDD emperyalizmin hegemonyası altındaki ülkemizde, işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleşecek olan devrim stratejisidir. Devrimde işçi sınıfı öncülüğünün gerçekleşmemesi halinde, pratikte öncülüğü ele geçirebilecek sınıf küçük burjuvazisidir. Genel yapısıyla belirlemek gerekirse, işçi sınıfının öncülüğünde gelişmeyen antiemperyalist mücadelede –bu şekilde gelişen ve gerçekleşen devrim MDD değildir… Emperyalizmin tasfiyesinden sonra halk kitlelerinin kendi aralarındaki çelişkiler ön plana çıkacaktır, fakat emek-sermaye çelişkisi temel çelişki olmayacaktır ve olamaz. Temel çelişkinin emek-sermaye çelişkisi olması demek, toplumda kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olması ve işçi sınıfının sömürülmesi demektir. Oysa MDD böyle bir toplum yaratmayacaktır. Emek-sermaye çelişkisi tali bir çelişki olarak MDD sürecinde belirli bir dönem var olacaktır, fakat hâkim çelişki olamaz. Olması demek devrimde

> işçi sınıfı öncülüğünün gerçekleşmemesi demektir. İşçi sınıfı öncülüğünün gerçekleşmemesi halinde ise, MDD söz konusu değildir. (s.31)

Bu paragraftan iki sonuç çıkıyor*: Türkiye Devrimin Yolu* broşürü, MDD'nin yaratacağı toplumun "kapitalist üretim ilişkileri"nin egemen olmayacağı ve "sömürü"nün ortadan kalkacağı bir düzen olarak tanımlıyor. İkincisi, MDD'nin ancak işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleşebileceğini, öyle gerçekleşmezse MDD olmayacağını savunuyor. İlginç olmakla birlikte, bu akıl yürütme biçimi tümüyle özneldir.

"Millî Mesele" ile ilgili olarak broşürde şu görüş yer alıyor:

> Kurtuluş savaşına, Türkiye'nin sınırları içinde yaşayan bütün ulusların ilerici ve antiemperyalist sınıf ve tabakaları aktif olarak katıldılar. Bağımsızlık savaşının sonunda kurulan hükümette Türk milliyetçiliği hâkim durumda idi. Bu nedenle Türkiye'nin sınırları içinde yaşayan hiç bir ulusa demokratik hak ve özgürlükleri tanınmadı; tam tersine, bütün uluslar asimile edilmeye başlanarak Türk ulusu imtiyazlı bir duruma getirilmeye çalışıldı. (s.24-25)

Broşür, soruna "Türkiye Halkı"nı oluşturan tüm uluslardan devrimci sınıf ve tabakaların çıkarları ve ortak savaşı açısından bakıyor ve çözüm olarak da "bölgesel özerklik" öneriyor:

> Türkiye'deki tüm emekçilerin çıkarlarına en uygun çözüm yolu da bölgesel özerklik olacaktır. Bölgesel özerkliğin sınırlarını ve kapsamını da ancak aynı sosyal ve iktisadî yaşantıya sahip olan halkların kendileri tayin eder. Biz, bu özerklikte titizlikle Türkiye'de uluslararası (sosyalist) kültürün ve iktisadî yapının korunmasına çalışmalıyız. Çalışmalıyız, çünkü sosyalist, uluslararası kültür ve iktisadî ilişkiler bütün çalışan sınıf ve tabakaların çıkarınadır. (s.26)

Türkiye Devriminin Yolu broşürü 12 Mart Muhtırasına giden süreci şöyle anlatıyor:

> Yurdumuzda 1961 Anayasasının tanıdığı şeklî demokratik ortam, tüm ilerici sınıf ve tabakaların demokratik mücadelelerini devam ettirecek legal ortam sağlamıştır. Yine 1961 Anayasasının garantisi altında bulunan özerk kurumlar ve sendikal haklar, bilhassa gençlik, aydın ve işçi kesiminden politik mücadeleye ve halk savaşına dönük örgütlenmelere sebep oldu. Sınıf mücadelesinin yoğunlaşması ve politik planda devrimci bir cephenin oluşması, gerici sınıfların sömürülerine belli oranda engel oluyordu. Devrimci cephe halk kitlelerine doğru yayılma gösterirken, gerici cephe içinde ekonomik ve politik parçalanma her gün biraz daha büyüyor ve bu

> durum devrimci cephenin güçlenmesini sağlıyordu. Gerici güçler arasında ve devlet mekanizmasında otorite zayıfladı ve mevcut hiyerarşik yapı pratikte işlemez oldu. Devlet yapısının temel organları olan yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ahenk ve sistemli işleme bozularak devlet, halk kitleleri üzerindeki baskı fonksiyonunu gereği şekilde uygulayamaz hale geldi. Gerici sınıfların temsilcisi partilerin yıpranmalarına yaradı. O şartlar altında ise devrimci cephenin gücü, devrime gidecek düzeyde olmadığı için radikal güçlerin varlığı iktidar alternatifi olarak ortaya çıkıyordu. (s.56)

THKO'ya göre "halk savaşının iki vazgeçilmez aracı" işçi sınıfı örgütü ve halk ordusu"dur. (s.35) Halk savaşının öncü gücü işçi sınıfı, temel gücü köylüler olacaktır.

Halk savaşı kırlardan başlayacaktır. Çünkü, kentler bağırlarında gerici sınıfları barındırmakta, emperyalizm tarafından çok daha güçlü biçimde denetim altında tutulmaktadır. Halk savaşının insan gücünün sağlanmasında işçi sınıfı köylüler türünden başat bir rol oynamayacaktır. Çünkü, "üretim içindeki işçi sınıfının, üretimi terk ederek uzun dönemli bir halk savaşında, halk ordusunda mücadeleye katılması olanaksızdır. (s. 41) Kırsal bölgelerde başlayacak halk savaşının ilk dönemde uygulayacağı mücadele yöntemi gerilla savaşıdır. (s.42) Broşürde, "THKO gerilla savaşının başlangıç döneminde stratejik bir sorun ve halk kitlelerini örgütlemek için en doğru araç olarak kabul etmiştir. Gerilla savaşını amaç edinenlere şiddetle karşıyız ve bu görüşü savunanlarla aramızdaki uçurum, en az THKO'nu maceracılıkla suçlayanlar kadardır."(s.43)

THKO aşamaları, geçişleri, taktikleri, öncü ve temel güçleri bu denli ayrıntıyla belirlenmiş bir halk savaşı perspektifi çiziyordu.

Türkiye Devriminin Yolu'nu yazanlar dünya süreçlerinin de elverişli olduğu kanısındaydılar:

> Amerikan emperyalizmi, dünyada genişleme ve yeni pazarlar bulma imkânını tamamen yitirmiştir. Üstelik bu imkânı olmadığı gibi, gelişen ulusal kurtuluş savaşları ve devrimci mücadeleler, her gün yeni pazarlar kaybetmesine sebep olmaktadır. Ulusal kurtuluş savaşlarının çağımıza damgasını, emperyalizme ise tarihin sömürüye son veren darbesini vurduğu dünyamızda, emperyalistler darbe üstüne darbe yemektedirler. (s.52)

Bu özetin de gösterdiği gibi THKO dünyaya ve Türkiye’ye saf bir iyimserlikle bakan, ideolojik ve siyasal açıdan geri, devrimci amaçlar için mücadelede içten ve özverili genç devrimcilerin hareketiydi.

3. TKP/ML

1971 devrimciliğinin oluşum zamanı bakımından üçüncü hareketi TKP/ML’dir.

Önce, kısaca da olsa TKP/ML nin içinden çıktığı Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi’ne (TİİKP) bakmamız gerekiyor.

Bu hareketin ilk yönetici çekirdeği 21 Mayıs 1969’da oluşturuldu. TİİKP’nin tüzüğü programı olan bir parti olarak biçimlenmesi ise bir dizi ayrışmadan sonra, 1970’te gerçekleşti.

1 Kasım 1968’de MDD hareketinin aylık teorik yayını olarak çıkmaya başlayan *Aydınlık* dergisinin, 1970 Ocak ayında iki ayrı dergiye bölündüğünü, Mihri Belli, Mahir Çayan ve arkadaşlarının *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının ise *Proleter Devrimci Aydınlık* isimleriyle 12 Mart 1971’e kadar yayın etkinliklerini sürdürdüklerini daha önceki sayfalardan biliyoruz. Aynı ayrışma Dev-Genç’te de yaşandı.

TİP 4. Kurultayıyla aynı günlerde 29-30 Ekim 1969’da toplanan Proleter Devrimci Kurultay, *Aydınlık* çevresindeki grupların birliğini sağlamayı amaçlıyordu; ayrılıkların kesinleşmesiyle sonuçlandı.

TİİKP’yi oluşturan ilk kadroların önemli bir bölümü Ankara Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde öğretim üyesi olan aydınlardı. Doğu Perinçek, Erdoğan Güçbilmez, Cüneyt Akalın, Ömer Madra, Halil Berktay, Nuri Çolakoğlu, Şahin Alpay. Bunlara daha sonraları, gençlik ve aydın kesimden Bora Gözen, Gün Zileli, Atıl Ant, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar, Hasan Yalçın, Ferit İlsever katıldılar.

1969-70 yıllarında MDD hareketi içindeki bölünmenin teorik-siyasal cephesi ile ilgili sayfalarca yazı var. Bu yazılarda dile getirilen ideolojik çizgiler kuşkusuz önemsiz değil. Ancak, ayrışmalarda ve kimin nerede yer aldığında, olayların hızlandığı bir

zaman kesitinde önerilen pratik-siyasal tutumlar daha önemli bir rol oynadı. Akademisyen, yazar kimliğiyle MDD hareketi içinde ve *Aydınlık* dergisinde etkili olan Doğu Perinçek grubu, hareketin sokağa taştığı dönemde bu etkilerini yitirmeye başladılar. Bir örnek vermek gerekirse, *Aydınlık* dergisinde Doğu Perinçek'in "gençlik eylemini 27 Mayıs Anayasa'nın meşruiyet sınırları dışına taşırmak isteyen küçük burjuva anarşistlerinin bombalı tertiplerine" karşı olduğunu yazması ciddi tepkiler aldı ve bu grubun antiemperyalist gençlik eylemini düzen sınırları içine hapseden "legalist" bir eğilim olarak değerlendirilmesine yol açtı. *Aydınlık* ve Dev-Genç bölünmelerinde Doğu Perinçek ile birlikte tutum alan, Aktan İnce, Aydın Çubukçu, Yaşar Ayaşlı gibi gençlik içinde sevilen etkili isimler PDA'dan ayrıldılar.

TİİKP'nin görüşleri ve programı esas olarak *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisindeki polemik yazılarında biçimlendi. Bunların bazı önemli başlıklarına daha önce, THKP-C oluşumunu değerlendirirken değindim.

Burada, tekrarlardan olabildiğince kaçınarak PDA ve TİİKP'nin ideolojik-siyasal oluşum çizgilerine, temel görüşlerine bakabiliriz.

En önemli konulardan biri, Milli Demokratik Devrime, hangi sınıfın önderlik edeceği tartışmasıydı. PDA'cılar, Türkiye'nin "yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülke" olduğu saptamasından çıkarak, "devrimin özünün toprak devrimi", devrimin temel gücünün de köylülük olduğu sonucuna varmışlardı. Onlara göre, "Türkiye proletaryası milli demokratik devrime öncülük edebilecek objektif ve sübjektif şartlara tam olarak sahip" değildi. Mahir Çayan ve arkadaşları ise Türkiye proletaryasının demokratik devrime öncülüğünün objektif şartlarının var olduğunu savunuyor, bunu da "ideolojik öncülük" olarak tanımlıyorlardı.

İkincisi, PDA'cılar uluslararası komünist hareketteki bölünmede açık ve kesin biçimde Çin Komünist Partisi'nin yanında yer aldılar; Marksizm-Leninizme, onun gelişmesinde ayrı ve ileri bir evre olarak "Mao Zedung Düşüncesi"ni eklediler.

“Mao Zedung düşüncesi”ne göre, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde devrimin yolu silahlı halk savaşından geçiyordu. 1970’lerde MDD kökenli bütün gruplar değişik biçimleriyle silahlı devrimi savunuyor, ayrılık bu savaşın, kırlardan kentlere mi, kentlerden kırlara mı ilerleyeceği noktasında çıkıyordu. PDA da aynı görüşteydi. Ama TİİKP’yi oluşturanlar 1971’in silahlı mücadele yürüten öteki devrimci hareketleri “darbeci”, “maceracı”, “terörist” olarak niteliyor, pratik olarak da bir silahlı eylem çizgisi yürütmüyorlardı.

PDA hareketi, öteki hareketlerden farklı olarak, örgütlenmeyi parti formunda yapma yolunu seçti. Sonuç vermeyen “Sosyalist Kurultay” girişiminin ardından Doğu Perinçek ve arkadaşları parti tüzüğü hazırlama, ilişkilerini partileştirme işine giriştiler. Partileşme sürecinde hareket içinde görüş farklılıkları çıktı. Doğu Perinçek ve Ömer Özerturgut derhal bir parti kurulmasını istiyor, Şahin Alpay ve Halil Berktay yalnızca aydınlara dayanacak bir parti kurmanın yanlış olacağını söylüyor, Gün Zileli, Oral Çalışlar ve İbrahim Kaypakkaya ise kentte parti kurulamayacağını, partinin köylük bölgelerdeki çalışmalar olgunlaştıktan sonra kurulmasının daha doğru olacağını savunuyorlardı.

Son olarak, TİİKP ile öteki örgüt ve eğilimler arasındaki tartışmalardan biri “cunta”, “darbe” konuları üzerineydi. Bu tartışmalar daha sonra 12 Mart darbesine tutum konusunda da sürdü. Perinçek grubu, başından itibaren MDD önderi Mihri Belli’yi cuntacılıkla; Mahir Çayan’ları “darbeci-maceracı” olmakla eleştiriyordu. İkinciler ise, Perinçek grubunun proletaryanın devrime önderlik edemeyeceğini söylemekle, Doğan Avcıoğlu’nun savunduğu devrimci mücadelede önderliğin “milliyetçi devrimcilere” ait olduğu görüşüyle birleştiğini iddia ediyordu. Bu iddiaya haklı kılan ifade ise, o zaman PDA’nın teorisyenlerinden olan Şahin Alpay’ın büyük tartışmalara yol açan bir yazısında yer alıyordu ve şöyleydi:

> Türkiye’de proletarya bugün devrime öncülük edebilecek objektif ve sübjektif şartlara sahip değildir. Bu şartlar altında, Avcıoğlu’nun milliyetçi-devrimciler bir kez

> daha ön planda rol oynamaya aday gözükmektedir sözü hiç olmazsa bir süre için yanlış değildir.[165]

TİİKP'nin ilk MK'sı Ocak 1970'te oluşturuldu: Doğu Perinçek, Vecdi Özgüner, Hasan Yalçın, Ömer Özerturgut, Gün Zileli, Mehmet Altun, Oral Çalışlar. Yedekler: Bora Gözen, Ferit İlsever, Halil Berktay, İbrahim Kaypakkaya.

10-12 Nisan 1971'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde TİİKP'nin ileri gelen 30 kadrosu bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda İbrahim Kaypakkaya ve 5 kişi özetle şu görüşü savundular: "*İşçi-Köylü* gazetesini kapatalım. Yayıncılık yapmak ve işçi sınıfı içinde çalışmak revizyonizmdir. Köylere gidelim. Silahlı mücadeleye başlayalım."[166]

Bu toplantıdan birkaç hafta sonra Sıkıyönetim Komutanlığı, PDA dergisini ve *İşçi-Köylü* gazetesini kapattı.

PDA çevresi, 1 Mayıs 1971'de illegal *Şafak* dergisini yayınlamaya başladı. "Birinci tasfiyeciler" ya da "Troçkist grup" olarak adlandırılan Garbis Altınoğlu, Adil Ovalıoğlu ve arkadaşları PDA hareketinden ayrıldılar. Bu grup, PDA'nın çizgisini "sağcı, teslimiyetçi ve sınıf işbirlikçisi" buluyordu. Türkiye'de silahlı mücadelenin şartlarının olduğunu ve bu mücadele biçiminin daha işin en başında temel alınması gerektiğini savunuyorlardı. Grup, proletarya partisinin silahlı mücadeleye bağlı olarak ve onun içinde inşa edileceği görüşündeydi; dolayısıyla mücadelenin başında bir program ve tüzüğün oluşturulmasını gereksiz görüyorlardı. Gruba göre, kitlelerle ilişki kurmanın en doğru yolu üretim içinde bir arada bulunmak ve onları üretim süreci içinde örgütlemekti.

Sonradan TKP/ML'yi kuranlara ise "ikinci tasfiyeciler" adı verildi.

1969-71 döneminde Çin Devrimi'nin zaferi ve "Mao Zedung Düşüncesi"nin Marksizm-Leninizmin yeni bir evresi olduğu belirlemesi genel olarak sosyalist mücadele içinde sempati toplamış, PDA ve TİİKP bu çizgiye sahip çıkmıştı. "Sovyet revizyonizmi"nden bağımsız bu yeni çizgi, esin kaynağını Çin Devrimi'nde, ulusal kurtuluş hareketlerinde buluyor ve "sömürge ve

yarı-sömürge ülkelerde halk savaşı yoluyla demokratik halk iktidarını” amaçlıyordu. TİİKP’teki kavga, başlangıçta siyasal çizgi üzerindeki görüş ayrılıklarından çıkmadı. *Sözün hayata geçirilmesi noktasındaki yöneliş farklılıklarından çıktı*. TİİKP içi tartışmalar pratik sorunlardan başlayarak gelişti ve kesin teorik-siyasal ifadesini ancak TİİKP’nin Doğu ve Güneydoğu Bölge Komitesi sorumlusu İbrahim Kaypakkaya’nın eleştirilerinde buldu.

İbrahim Kaypakkaya TİİKP MK’nın 1971 Eylül ayında yapılan toplantısına yedek üye olduğu halde katılmadı ve bir mektup gönderdi. 29 Ağustos 1971 tarihli mektubunda parti içindeki “sağ sapmayı” eleştirdi:

> Yoldaşlar, sözünü ettiğimiz sağ hatalar nedir? Bunlar genel hatlarıyla ve özet olarak, teoride Mao Zedung fikirleriyle sağ revizyonist görüşlerin (esas olarak ülkemizde Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı tarafından savunulan görüşlerin) bağdaştırılması, örgütlenmede (birkaç büyük şehrin merkezini ve legal dergi faaliyetlerini esas alan) legalizm, pratikte ‘kendi güçlerine dayanarak’ ve ‘inisiyatifi elde tutarak’ yürütülen ihtilalci bir faaliyet yerine ‘demokratik ittifaklara’ (yani burjuvaziye) bel bağlayarak ve inisiyatifi onlara bırakarak (bu diğer hatalardan tabii olarak doğan bir sonuçtur) yürütülen teslimiyetçi ve uzlaşıcı bir faaliyet… Hatta bizim ‘parti’ adını verdiğimiz örgütlenme bile dergicilik faaliyetlerine hizmet eden tali bir unsurdu.
>
> (…) Arkadaşlar, bütün bunlar sağ hatadır ve hem de, bütün dünya çapında devrim şartlarının (yani silahlı mücadele şartlarının) çok elverişli olduğu ve ayrıca ülkemizde halk kitlelerinin, devrimci mücadelenin kabardığı, hâkim sınıfların şiddetli ve derin buhranlara düştüğü dönemlerde işlediğimiz hatalardır. Bunların Mao Zedung fikriyle ne gibi bir ilgisi vardır? Mao Zedung çizgisi, bugün, bizim şartlarımızda, silahlı halk savaşı çizgisidir. Ve meselenin esası budur. Peki biz halk savaşını neyle ve nasıl yürütmeyi düşünüyorduk? Yazı kurullarıyla mı? İşçi-köylü çalışma komiteleriyle mi? Yoksa hâkim sınıfların istediği zaman kapatabileceği gazetede attığımız sloganlarla mı?
>
> (…) Bütün yukarıda sıraladığımız hataları, belli bir sınıf içgüdüsüne ve sınıf tavrına bağlamıştık. Bu içgüdü ‘burjuva içgüdüsü’, bu tavır ‘burjuva sınıf tavrıdır. *Ve hareketimiz esas itibariyle burjuva içinde kök saldığından, onların sağladığı imkânlar vs.ye yaslandığından, yukarıdaki hatalar kaçınılmazdı. Saflarımız burjuva hayat tarzına, burjuva alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlı unsurlarla doluydu ve esasen bizzat yürüttüğümüz faaliyet, bu faaliyetin muhtevası bu unsurları saflarımıza toplamıştı.* (abç) O faaliyet, yani legal dergi faaliyeti, hâkim sınıfların bir darbesiyle ortadan kalkınca, bugün ortada pek az arkadaşla kaldık.

> (…) Durum budur, sonuç budur. Ve hatanın doğmasında ve büyümesinde, saflarımızdaki her ferdin, her bireyin şu veya bu ölçüde payı olmakla birlikte esas sorumluluk Merkez Komitesi'nindir. Bugün tahribatın dozajını alabildiğince artırmış olan 'sol oportünizm', bu hatalara tepki olarak, bunların bir cezası olarak doğmuş ve büyümüştür.[167]

Kaypakkaya, TİİKP'yi, sağ revizyonist görüşlerle uzlaşmakla, dergicilik, legalizm yapmakla, burjuvaziye bel bağlamakla eleştirdi. Ancak, kanımca İbrahim Kaypakkaya, kendisini TİİKP'den ayrılmaya götüren, parti içinde bir tür yabancılaşma duymasına yol açan esas nedeni, TİİKP saflarının burjuva hayat tarzına, burjuva alışkanlıklarına bağlı kişilerle dolu olduğunu, hareketin "burjuvazi içinde kök saldığını" yazdığı satırlarda dillendirdi. Kaypakkaya, Doğu Perinçek ve çevresindeki burjuva sınıf kökenli, kolejlerde okumuş akademisyenlerin kişiliğinde parti önderliğine derin bir güvensizlik duymaktaydı.

Yaklaşan TİİKP kongresine bakışı bu güvensizliğin anlatımıdır. İbrahim Kaypakkaya 1971 sonuyla 1972 başı arasındaki birkaç aylık dönemde TİİKP MK görüşlerine karşı bir dizi yazı hazırladı. Kaypakkaya yaklaşan kongreden bir şey beklemiyordu. Turhan Feyizoğlu'nun aktardığına göre, İbrahim Kaypakkaya kazanmak istediği kişilerden biri olan Kabil Kocatürk'e şunları söylüyor: "İflah olmaz bir parti, iflah olmaz bir yönetim var. Kongreden bir şey çıkmaz. Çünkü kongreye katılacakların çoğu Doğu'nun çömezi"[168]

DABK (Doğu Anadolu Bölge Komitesi) üyesi Muzaffer Oruçoğlu ise bu dönemde Kaypakkaya ile yaptıkları tartışmaları şöyle anlatıyor:

> İbo, TİİKP'den ayrılmamız gerektiğini ileri sürdü. Ben, o zaman Filistin'e gidip gelmiştim. Siverek ve köylerinde çalışıyordum. TİİKP'le aramızda temel görüş ayrılıkları olmasına rağmen karşı çıktım. 1972'nin kış aylarında, Tunceli ve Kürecik'te İbo'yla aramızda şiddetli tartışmalar oldu. İbo, parti kongresinin anti-demokratik bir tarzda düzenlendiğini, buna katılmanın, bize zaman kaybından başka bir şey getirmeyeceğini, ayrılığımızı ilan etmemiz gerektiğini savundu. 12 Mart şartlarında kongreye katılmadan, yanlış görüşlere ve anti-demokratik tutumlara karşı kongrede son bir kez mücadele vermeden ayrılmanın yanlış olacağını söyledim.[169]

Oruçoğlu'nun sözleri ve başka kaynaklar İbrahim Kaypakkaya'nın 1972 başlarında TİİKP'den ayrılmayı kafasına koyduğunu gösteriyor.

Şubat 1972'de ünlü DABK toplantısı ve kararları ayrışmayı hızlandırdı. Bu tarihte TİİKP DABK üç kişiden oluşuyordu: Komite sorumlusu İbrahim Kaypakkaya, komite üyeleri Bora Gözen ve Muzaffer Oruçoğlu. Komite sorumlusu Kaypakkaya'nın çift oya sahip olması nedeniyle, "DABK kararları" Bora Gözen'in aleyhte oyuna karşı bire karşı üç oyla kabul edildi.

10 maddelik kararlar parti içi mücadelede yeni bir evrenin habercisi oldu.

Karar metninin kendi anlatımıyla özeti şöyledir:

1. Genel olarak dünyada ve özel olarak Türkiye'de objektif şartlar devrime son derece elverişlidir.
2. Ülkemizde işçilerin ve yoksul köylülerin, diğer devrimci sınıf ve tabakaların mücadelesi son yıllarda hızla büyümüştür. İşçi sınıfımızın ve yoksul köylülerimizin büyük çoğunluğu, kurtuluşlarının ancak silahlı mücadeleyle olacağını kavramış durumdadır.
3. Hareketimiz sağ hatalarını sürdürmektedir. Silahlı mücadelenin sadece sözü edilmektedir.
4. Bu sağ hata, silahlı mücadeleyi belirsiz bir geleceğe erteleme hatası, yeni kanıtlarla desteklenmekte ve güçlendirilmektedir. Kitleler içinde kök salmış, demir disiplinli, sübjektivizmden, revizyonizmden ve oportünizmden arınmış, özeleştiriyi uygulayan çelik gibi bir parti, silahlı savaş içinde gelişecek, güçlenecektir.
5. "Hele bekle", "şu kitabı da oku", "bilmem kimle ilişki kur" ve buna benzer tavsiyelerle sınıf mücadelesinden kopuk laf ebeleri yetiştirilmeye çalışılıyor.
6. Halkın birleşik cephesi, proletarya önderliğindeki işçi-köylü temel ittifakı üzerine ve bir veya birkaç bölgede kızıl siyasi iktidar kurulmadan gerçekleşemez. Kızıl siyasi iktidarın doğması için bugün ülkemizde eksik olan şey, "doğru bir çizgi izleyen güçlü bir parti" ve "oldukça güçlü bir kızıl ordu"dur. Ülkemizin çeşitli kırlık bölgelerinde kızıl siyasi iktidar için diğer bütün şartlar mevcuttur.
7. Halk savaşı, uzun, çetin, zor bir mücadeledir. Bu aynı zamanda bir sürü yenilgilerden ve başarısızlıklardan da geçmek demektir. Başarısızlığa düşeriz endişesiyle aktif mücadeleden kaçınmak, pasif bir tutumdur.
8. Devrimin kitlelerin eseri olacağı doğrudur. Saflarımızda ise, peşimizde mücadeleye katılan her ferdin sosyalizmi bilmesi, devrimin amaçlarını, sonuçlarını bütünüyle kavraması ve benimsemesi, bütün muhtemel sonuçlara başından razı olması

gerektiği şeklinde sosyal devrimi imkânsız hale getiren bir “kitle çizgisi” anlayışı mevcuttur.

9. Acil görevimiz, kuvvetli bir kitle temeline, kendine yeterli ekonomik kaynaklara ve askeri harekâta elverişli bir araziye sahip önemli kırlık bölgeler seçmek, en değerli parti kadrolarını buralara göndermektir. Örgütlenmede kavranacak ana halka en başından gerilla birimleri kurmaktır. Örgütlenmenin diğer bütün biçimleri gerillanın ihtiyaçlarına cevap verecek, onu destekleyecek, güçlendirecek şekilde ele alınmalıdır.
10. Bu toplantı, özetlediğimiz sağ hatalara, bütün partili yoldaşların ve Merkez Komitesi’nin dikkatini çeker. DABK’ın altındaki komiteler ve diğer yoldaşlar, faaliyetlerini bu toplantının kararları ışığında gözden geçirmeli, hatalara karşı amansız bir savaş açmalı, onları yenmeli, doğru yolda kararlı, cesur, inatçı ve uygun adımlarla ilerlemelidir. [170]

İbrahim Kaypakkaya, acelesi olan ve isteklerini gerçeklerin yerine koyan birçok devrimcinin yaptığını yapmış, “işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün büyük çoğunluğuyla kurtuluşlarının ancak silahlı mücadeleyle olacağını kavramış” olduğu, “kızıl siyasal iktidar”ın kurulması için eksik olan şeyin parti ve ordu olduğu türünden görüşler öne sürmüştür. Ancak, bizim bugün rahatlıkla “öznelci-iradeci” ve gerçek dışı bulacağımız bu saptamaların o günün ortamında ve TİİKP içinde genel olarak benimsendiği ve Kaypakkaya’nın vurgusunun üzerinde ortaklaşılmış hedefler için bir an önce eyleme geçilmesine yönelik olduğu unutulmamalıdır. TİİKP’nin DABK kararlarından sonra “Merkez Komitesi Başkanlığı” imzasıyla yine Şubat 1972’de yayınlanan genelgede, “maceracı” tutumları ürkek biçimde eleştiren bölümler dışında DABK metnindeki birçok görüşü kelimesi kelimesine tekrar etmesi örgüt içi ortam hakkında bir fikir vermektedir. Perinçek’in, hareketteki sola kaymayı sol tezlerin önemli bir bölümüne sahip çıkarak etkisiz kılmaya çalıştığı anlaşılıyor. TİİKP yönetimi bununla yetinmiyor. Halil Berktay’ın 2 Mart 1972 tarihinde Doğu Perinçek’e yazdığı mektup, Kaypakkaya’nın “tevkif edilip gerekenin yapılması” için bir operasyon hazırlandığını kanıtlıyor. [171] Olayın tanıklarının ifadeleri, 1972 Mart’ında Kaypakkaya ve Oruçoğlu’nun “ikna” edilerek Ankara’ya getirildiklerini, “gereğini yapmak” üzere

bir tim hazırlandığını, ancak çeşitli nedenlerle görevin tamamlanmadığını, bunun üzerine görüşmek üzere Söke'ye gönderildiklerini doğrulamaktadır. Beşparmak dağlarındaki bir mağarada Kaypakkaya ve Oruçoğlu, Doğu Perinçek'le görüşüyorlar. Kaypakkaya orada partiden ayrıldığını açıklıyor. Oruçoğlu kongreye katılacağını söylüyor.

Bu olaydan bir ay kadar sonra, 24 Nisan 1972'de Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML) kuruluyor.

TİİKP içinde TKP/ML'nin ayrı bir parti olarak örgütlenmesiyle sonuçlanan ayrılığı anlayabilmek için, 1960 sonrasında tarihinin en önemli yükselişlerinden birini yaşayan Türkiye devrimci hareketinin mayalandığı nesnel ortamın özelliklerini ve bunların MDD hareketi içindeki yansımalarını hep akılda tutmak gerekiyor. THKP-C ve THKO'yu anlatmaya ve çözümlemeye çalıştığım bölümlerde belirttiğim gibi, MDD içindeki ayrışma, anlatımını hangi teorik siyasal tezlerde bulursa bulsun özünde TİP'in reformcu-parlamentarist ve MDD'nin darbeci-reformist çizgilerine tepki ve onlardan kopuş dinamiklerinden beslenmiştir. Her kopuş gibi, 1971 devrimci kopuşu da ayrıldığı ana kaynakların sorunlu, bütünsel teorik tutarlılıktan yoksun çizgilerinin lekelerini taşımıştır. Bir kopuşun doğrultusu ve gücü, kendi dinamikleri, kapasitesi kadar ayrıldığı bütünün gelişkinlik düzeyine de bağlıdır. MDD hareketi, gerek Türkiye sol-sosyalist hareketindeki gruplaşmada, gerekse dünya devrimci-komünist hareketindeki saflaşmada eklektik ve ortacı bir çizgiyi temsil ediyordu. O yıllarda Türkiye'de sosyalist soldaki genel canlanmaya koşut olarak sola açılan Kemalist-darbeci oluşumlardan, dünya çapında da Çin ve Latin Amerika gerilla hareketlerinden etkilenmeye son derece açık bir konumdaydı. THKP-C, THKO ve TKP/ML çıkışlarının ulaştıkları teorik birikim ve siyasal deneyim sınırları çiziyordu. Siyasal çizgi ve stratejilere, üzerinde biçimlenilmesi hedeflenen sınıfsal temele, bütünsel-tutarlı bir teorik bakışla, Türkiye nesnelliğinin, emekçi halk sınıflarının verili durum ve bilinçlerinin somut çözümlenmesiyle değil, devrim konusunda istekli, içtenli ve sabırsız devrimcilerin stratejilerden

birini esas alıp bir an önce “devrimci pratiğe” yönelme güdüsüyle varılıyordu. THKP-C ve THKO aralarındaki farklara rağmen daha çok kent ve kır küçük burjuvazisine, emekçilerine dayanan, çeşitli renkleriyle Latin Amerika gerillacılığına öykünen hareketlerdi. TKP/ML ise yoksul köylülüğü hedef kitle seçen, Maocu ve onun bir biçimi olan Çaru Mazumdarcı görüşleri benimseyen bir hareketti.

TİİKP’den ayrıldıktan sonra Kaypakkaya ve arkadaşları hızlı bir örgütlenmeye giriştiler. İlk adım Koordinasyon Komitesi oluşturmaktı. İbrahim Kaypakkaya, Ali Mercan ve Ali Taşyapan bu görevi üstlendiler. Daha sonra, sırasıyla Muzaffer Oruçoğlu, Arslan Kılıç, Cem Somel ve Almanyalı Kadir KK üyesi oldular.

Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) ve Türkiye Marksist Leninist Gençlik Birliği (TMLGB) kâğıt üzerinde kuruldu; ancak fiili oluşumları bu yıllarda tamamlanamadı.

Kaypakkaya’nın yazıları

TKP/ML’nin teorik görüşlerini, siyasal çizgisini oluşturan temel kaynak İbrahim Kaypakkaya’nın TİİKP program ve görüşlerini eleştiren yazılarıdır. İbrahim Kaypakkaya bunları 1971 sonuyla 1972 ortaları arasındaki 6-8 ay içinde yazdı ve başından beri İbrahim Kaypakkaya’nın yanında yer alan Ali Taşyapan’ın tanıklığına göre, TKP/ML partinin teorik görüşlerinin derli toplu biçimde yazılı hale getirmek üzere Kaypakkaya’yı “görevlendirdi.” Kaypakkaya da bir bölümü önceden yazılmış yazılar üzerinde çalışarak üç ay içinde bu görevi yerine getirdi. Ali Taşyapan, şunları yazıyor:

“Haziran 1972’de yazılan ‘Şafak Revizyonizmi ile Aramızdaki Ayrılıkların Kökeni ve Gelişmesi/TİİKP Revizyonizminin Genel Eleştirisi”, Ocak 1972’de yazılan ‘TİİKP Program Taslağı Eleştirisi”, Aralık 1971’de yazılıp Haziran 1972’de ‘aslına bağlı kalınarak yeniden kaleme alınan’ ‘Türkiye’de Milli Mesele’ ve Ocak 1972 de yazılıp Ağustos 1972 de ‘yeniden kaleme alınan’ ‘Şafak Revizyonizminin, Kemalist Hareket, Kemalist İktidar Dönemi, İkinci Dünya Savaşı Yılları, Savaş Sonrası ve 27 Mayıs

Hakkındaki Tezleri' TKP/ML çizgisini oluşturan temel metinlerdir. Bunlara bir de, Ocak 1972'de yazılan 'Başkan Mao'nun Kızıl Siyasi İktidar Öğretisini Doğru Kavrayalım' makalesini eklemek gerekir."

Kaypakkaya'nın sonradan "Şafak Revizyonizmi" demeyi tercih ettiği eski yoldaşlarıyla polemik diliyle yazılan bu yazıları sırasıyla ve teker teker incelemek yerine, genelden özele bir konu sıralamasıyla ele almak daha doğru alacak.

Buna geçmeden önce, Kaypakkaya'nın hemen bütün tezlerini içinden çıktığı TİİKP'nin teorik-siyasal ekseninde geliştirdiğini yinelemekte yarar var. Kaypakkaya'nın *"TİİKP Program Taslağı Eleştirisi*"nin sonuna büyük harflerle eklediği paragrafta şunları yazması rastlantı olmasa gerek:

> Herkesin gözü önünde yükseklere çektiğimiz bayrağın, proletaryanın kızıl bayrağı olup olmayacağı, işaret ettiğimiz lekelerin temizlenip temizlenmeyeceğine bağlıdır. Biz, bütün samimiyetimizle bu lekelerin temizlenmesini istiyoruz.[172]

Lekeleri temizlenecek olan bayrak TİİKP'nin bayrağıdır. Böyle bir yaklaşımla kesin bir kopuşa gidilemeyeceği açıktır. TKP/ML'nin ve önderinin talihsizliği yola çıktığı bayrağın kendisinden başlamaktadır.

Kaypakkaya, TİİKP Program Taslağı'nda yer alan "proleter devrimleri ve milli kurtuluş savaşları çağı" belirlemesini eleştiriyor: Dünya 1917 Ekim Devrimiyle birlikte "emperyalizmin toptan çöküşe ve sosyalizmin dünya çapında zafere ilerlediği proleter devrimleri çağı"na girmiştir; çağa özelliğini veren milli kurtuluş savaşları değildir.[173]

"Milli mesele" ve "milli kurtuluş" konularında ileride göreceğimiz çok ciddi yanlışları olmakla birlikte Kaypakkaya'nın bu çağ saptamasının sınıfsal içeriği bakımından taslaktan ileri olduğu açık.

Kaypakkaya, Maocu "baş çelişme" kavramını temel alarak tasnifçi ve çok aşamalı bir devrim teorisini savunuyor:

> Feodalizmle halk yığınları arasındaki çelişme niçin baş çelişmedir? Birden fazla çelişmenin bulunduğu bir süreçte, bunlar arasından bir tanesi diğer çelişmelerin gelişmesini tayin ve onlar üzerinde tesir icra eder. Bu çelişme baş çelişmedir.

> Feodalizmle halk yığınları arasındaki çelişme, ülkemizde hem burjuvazi-proletarya çelişmesi üzerinde, hem de emperyalizm-Türkiye halkı çelişmesi üzerinde belirleyici ve yönetici bir rol oynar. Feodalizm çözüldüğü ölçüde proletarya-burjuvazi çelişmesi ortaya çıkar ve keskinleşir. Öte yandan, emperyalizmin geniş köylük bölgelerdeki sosyal dayanağı feodal güçlerdir. Bu nedenle, feodalizmle halk yığınları arasındaki çelişmenin çözümü, emperyalizmi de önemli bir dayanağından yoksun bırakır, emperyalizmle Türkiye halkı arasındaki çelişmenin gelişmesinde ve çözümünde tayin edici bir rol oynar.[174]

Demokratik halk devrimi, feodalizmle halk yığınları arasındaki çelişkiyi çözecek, bunu yaparak emperyalizmi dayanaksız bıraktığı için emperyalizmle halk arasındaki çelişkiyi de çözmüş olacaktır. Devrim bir toprak ve köylü devrimidir, devrimin temel gücü köylülüktür, önder gücü proletaryadır. Kaypakkaya, TİİKP Program Taslağı'ndaki "işçilerin ve köylülerin önderliği" formülasyonuna karşı çıkıyor. Proletaryanın önderliğinde ısrar ediyor; "İşçilerin önderliği için bir tek teşkilata, komünist partisine ihtiyaç vardır…" diyor.[175]

Kaypakkaya'nın TİİKP programından ileriye doğru koptuğu noktalardan biri burasıdır ve bu yaklaşım benimsediği devrim programının geri ve şabloncu karakterine rağmen "hegemonya" düşüncesiyle de bağlanıyor:

> Revizyonist hainler, bugünden milli burjuvaziyle 'ittifak'ı (!) mümkün görüyor! Evet mümkündür ama, bir tek şekilde mümkündür: O da, proletaryanın kızıl bayrağı altında, işçi-köylü temel ittifakı üzerinde, halkın demokratik diktatörlüğünü kurmaya yönelen bir cephe ile...[176]

THKP-C bölümündeki tartışma ve gerekçeler ışığında burada tanımlanan aşamalı köylü devrimini ayrıca ele alıp eleştirmenin anlamı yok. Yukarıdaki satırlar, TİİKP'in geri programından kopma çabasının nasıl bir karmaşaya yol açtığını göstermesi bakımından ilginçtir. Bir yandan, anti-feodal niteliğiyle "demokratik", antiemperyalist karakteriyle "milli" bir devrim öngörülüyor; bu devrimin niteliği gereği "milli burjuvazi" müttefik olarak kabul ediliyor; öte yandan bu ittifakta işçi sınıfının hegemonyası savunuluyor. "Milli burjuvazi" proletaryanın kızıl bayrağı altındaki

cepheye neden ve nasıl gelecektir? Köylülükle ve devrimden çıkarı olan sınıflarla ittifak kuran ve onlar üzerinde hegemonya sağlayan bir sınıf, işçi sınıfı iktidarı alacak duruma geldiği halde neden başka bir sınıfın "devrimi"ni yapacaktır? Kaypakkaya, böyle durumlarda sıkça başvurduğu "her çelişmenin bir esas yönü, bir de tali yönü vardır" formülüyle uyumsuzluğu gidermeye çalışıyor:

> Cepheyi gerçekleştirme mücadelesinde Marksist-Leninistler, esas olarak işçi-köylü ittifakını gerçekleştirmeye çalışırlar, ona ağırlık verirler. Burjuvazi ile ittifaka ise *ikinci derecede* ağırlık verirler.[177]

Hemen her konuda yukarıdakine benzer örnekler bulmak mümkün. TKP/ML ve önderi İbrahim Kaypakkaya'nın ikinci büyük talihsizliği "Mao Zedung Düşüncesi"ni kılavuz alması, genel teorik ve Türkiye özeline ilişkin bütün sorunları Maocu şablona uydurmaya çalışmasıdır. Yanlış bir teoriyle devrimci yol arayışı eklektizm, teoriden ve gerçeklerden uzaklaşma sonuçlarını üretmiştir.

Daha fazla aktarma yapmadan TKP/ML'nin programatik görüşlerini özetleyebiliriz: Türkiye yarı sömürge, yarı-feodal bir ülkedir; gündemde olan devrim, feodalizm ile halk arasındaki çelişkiyi çözmeyi hedefleyen demokratik devrimdir; devrimin özü toprak devrimidir; devrim bir halk devrimidir ve halk, işçi sınıfı, köylülük, şehir küçük burjuvazisi ve orta burjuvazinin devrimci kanadından oluşmaktadır; iktidar bu sınıfların ortak diktatörlüğü, ama ittifakta proletarya egemen ve önder rol oynadığı için de proletarya diktatörlüğünün bir biçimi olan bir demokratik halk diktatörlüğü olacaktır. vb.

Devrimin yolu ve savaşım yöntemlerine gelince. Temel yaklaşım şudur: Silahlı mücadele ve onun bir biçimi olan "uzun süreli halk savaşıyla" ülkenin belli köylük bölgelerinde "kızıl siyasi iktidarlar" oluşturulacak, devrim kırlardan kentlerin kuşatılmasına doğru ilerletilecektir. Kaypakkaya Çin Devrimi'nin özgün ve yaratıcı bir deneyimi olan "kızıl siyasal iktidar" hedefini aynen benimsemiş, Türkiye için de geçerli olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

"Kızıl siyasi iktidar öğretisi" Mao Zedung'un 1928'de yazdığı üç yazıya dayanmaktadır. Kızıl siyasi iktidar, Mao'nun deyimiyle "beyaz rejim tarafından tamamen sarılmış birkaç küçük bölgede kızıl siyasi yönetimin kurulması"dır. Söz konusu yazılarda kızıl siyasi iktidarın var olabilmesinin ve geliştirilmesinin koşulları çözümlenmiştir.

Kaypakkaya gerçekleşmesini büyük bir tutkuyla istediği "kızıl siyasi iktidar"ın Mao tarafından öne sürülen koşullarının Türkiye'de bulunmadığının farkında olmalı ki, bu koşullar üzerine Mao'dan çeşitli aktarmalara ve yorumlara başvuruyor. Mao'nun aynı tarihlerde yazdığı "*Çinkang Dağlarındaki Mücadele*" yazısından yaptığı aktarma ve yorum gerçekten ilginç. Bu makalede, Mao *var olan* "bağımsız rejimlerin yaşaması ve gelişmesi için, bölünmelerin ve savaşların yanında gerekli diğer şartları" şöyle sıralamaktadır*:*

> 1) Sağlam bir kitle temeli; 2) sağlam bir Parti örgütü; 3) oldukça güçlü bir Kızıl Ordu; 4) askeri harekâta uygun arazi; 5) beslenme için yeterli ekonomik kaynaklar[178]

Kaypakkaya, Mao'nun burada "devrimci durumun ülke çapında gelişmesi" şartını zikretmemesini hatırlatarak şu sonuca varıyor:

> Devrimci durum gerek dünya açısından gerek tek tek ülkeler açısından (bazı istisnalar olsa bile) fevkaladedir. Emperyalizmin toptan çöküşe, sosyalizmin ise bütün dünyada zafere ilerlediği çağımızın *tipik* bir özelliğidir bu.[179]

Kaypakkaya kızıl siyasi iktidarın kurulabilmesi için gerekli beş koşulu, şöyle sıralıyor:

> Sağlam bir kitle temeli, sağlam bir parti örgütü, oldukça güçlü bir Kızıl Ordu, askeri harekâta uygun arazi, beslenme için yeterli ekonomik kaynaklar.[180]

Peki bu koşullar Türkiye'de var mıdır? Kaypakkaya her birini teker teker ele alıyor ve sonunda bu soruya olumlu yanıt veriyor. Özetle şöyle: Sağlam kitle temelini bütün ülke çapında aramak gerekmez. Sağlam bir parti ve oldukça güçlü bir Kızıl Ordu henüz ülkemizde mevcut değildir. Ancak bunlar, silahlı mücadelenin başlatılması için şart değildir. Bunlar, bizzat silahlı mücadelenin

içinden çıkacaktır. Ülkemizin birçok bölgesi askeri harekâta uygundur. Beslenme için yeterli ekonomik kaynaklar demek, ülkede iç pazarın vazgeçilmez bir parçası haline henüz gelmemiş geri bölgeler demektir ve ülkemizin geri köylük bölgeleri geniş ölçüde bu şartı da sağlamaktadır. [181]

İbrahim Kaypakkaya, bütün bu saptama ve değerlendirmelerle adım adım ilerlediği noktada Türkiye'de kızıl siyasi iktidarlar kurulabileceği sonucuna varıyor:

> Kızıl iktidarın kurulması ve yaşatılması için (silahlı mücadele için değil) bütün ülke çapında örgütlenmek, bütün halkın birleştirilmiş olması ve bizim tarafımızdan yönetiliyor olması *şart* değildir. Böyle bir şartı Mao Zedung da zaten koymamıştır. Bu iyi bir şeydir ama, bugün sahip olamadığımız ve devrimin ülke çapında zafere uğrayacağı döneme kadar da pek sahip olamayacağımız bir şeydir. Hâlbuki, mevcut kuvvetlerimizi üç-beş önemli bölgede (kuvvetlerimizin ve şartların elverdiği ölçüde) yoğunlaştırarak ve buralarda silahlı mücadeleyi başlatarak '*sağlam* ve politikası *doğru* bir parti' ve 'oldukça güçlü bir kızıl ordu' yaratabiliriz (bugün eksik olan da budur) ve Kızıl iktidarlar kurup yaşatabiliriz.[182]

Bu çalışmada izlemeye çalıştığım öncelikli amaç, 1971'in devrimci örgütlerini, siyasal-örgütsel oluşum ve eylemlerinin içsel mantığıyla anlamak ve çözümlemektir. Esas amaç bu olduğu için, tezlerin sistematik ve kapsamlı eleştirisine girmiyorum. Kaldı ki, yazıldıklarından 30 yıl sonra bu tezleri tek tek değerlendirmek anlamlı ve işlevli de değil. Bu çerçevede, eleştirel notlar olarak şunlar söylenebilir: Çin devriminin özgün bir evresinde ortaya çıkan mücadele ve iktidar biçimlerinin "Türkiye'ye uyarlanmasında" hem referans alınan yazılar, hem de Türkiye gerçekleri bakımından ciddi yanlış ve yanılgılar var. Çin pratiğinin evrensel değil özgün bir karakter taşıması bir yana, çeşitli ve zorlama gerekçelerle Çin'de kızıl siyasi iktidarların kurulmasını önceleyen savaş, devrimci durum, güçlü bir kızıl ordu gibi son derece önemli koşulların, sonradan gerekli olmaktan çıktığını, ya da Türkiye için geçerli olmadığını söylemek bu türden bir yanılgıdır. Türkiye'nin yarı-sömürge olduğu, Türkiye sınırları içinde iç pazarla bütünleşmemiş bölgeler bulunduğu tezleri yanlıştır. Silahlı mücadeleye hemen

başlamanın gerekli olduğu saptaması var olan koşulların doğru ve somut çözümlenmesine dayandırılmamıştır. Yalnız yukarıda aktarılan pasajlarda değil, daha birçok yerde, silahlı mücadeleyi başlatmak için "ülke çapında örgütlenmenin", "devrimci durumun" gerekli olmadığı ileri sürülmekte, kentlerin kırlardan kuşatılması stratejisinin doğruluğuna Türkiye'nin "yarı işgal" altında olduğu kanıt gösterilmekte, ama örneğin silahlı mücadeleyi başlatmak için gerekli koşulların ne olduğu üzerine dişe dokunur bir şey söylenmemektedir. Bu konuda önceden karar verilmiştir.

TİİKP yönetimi İbrahim Kaypakkaya ve TKP/ML'yi kent çalışmasını, legal faaliyeti, silahlı mücadele dışındaki mücadele biçimlerini tamamen reddetmekle eleştirdiğinde verilen yanıt, mücadelenin her aşamasında "esas" ve "tali" olanın ayırt edilmesi ve ağırlığın kesin olarak "esas" olana verilmesi gerektiği biçimindedir. Bu tartışmalar sırasında Kaypakkaya'nın oylama yapılması isteğiyle öne sürdüğü "11 ilke" ve "esas-tali" farklılaştırması şöyledir:

> Köylük bölgelerdeki faaliyet esas, şehirlerdeki faaliyet talidir. Silahlı mücadele esas, diğer mücadele biçimleri talidir. İllegal faaliyet esas, legal faaliyet talidir. Ülke çapında düşman bizden güçlü olduğu müddetçe stratejik savunma esastır. Stratejik savunma içinde taktik taarruzlar esas, taktik savunma talidir. Bu dönemde köylerde, silahlı mücadele içinde gerilla mücadelesi esas, diğer mücadele biçimleri talidir. Şehirlerde (büyük şehirlerde), stratejik savunma döneminde, kuvvet biriktirmek ve fırsat kollamak esas, ayaklanmalar düzenlemek talidir. Örgütlenmede parti örgütlenmesi esas, diğer örgütlenmeler talidir. Diğer örgütlenmeler içinde silahlı mücadele örgütleri esastır. Kendi kuvvetlerimize dayanmak esas, müttefiklere dayanmak talidir. Ülkemizde silahlı mücadele şartları vardır.[183]

"Devrim"in temel sınıfsal içeriğiyle birlikte, mücadele alan, biçim ve yöntemleri de reçete yazar gibi sıralanmaktadır. İbrahim Kaypakkaya her şeye bu reçeteden bakmaktadır. Tek bir örnekle yetineceğim. Kaypakkaya'nın 15-16 Haziran başkaldırısından çıkardığı "dersler"den biri şudur:

> 15-16 Haziran direnişinin bastırılması, devrimin ilk başlarda şehirlerde başarıya ulaşamayacağını, şehirlerde zaman zaman ortaya çıkacak işçi ayaklanmalarının

> kırlık bölgelere çekilmediği takdirde bastırılmaya mahkûm olduğunu gösterdi.[184]

Öznel istek ve niyetlerin gerçeklerin yerine konulmasında bu kadar ileri gidildiği az görülmüştür! Denebilir ki, içine düştükleri derin sübjektivizm TKP/ML devrimcilerinin 15-16 Haziran eylemini çok yanlış değerlendirmelerine neden olmuştur.

Kaypakkaya ve arkadaşları ortaya koymaya çalıştığım görüşlerle hızlı biçimde pratiğe yöneldiler. Güçlerini, Kürecik-Elbistan ve Dersim yörelerinde yoğunlaştırarak silahlı mücadeleye giriştiler. Buna döneceğim.

Ama önce ve kısaca öteki metinleri incelememiz gerekiyor.

“Milli Mesele”

Kaypakkaya “milli mesele”ye ilişkin tezlerini geliştirmeye TİİKP Program Taslağı’ndaki saptamaları eleştirerek başlıyor. Stalin’in millet tanımından yola çıkarak, Kürtlerin bir millet olduğunu, milli baskının Türk hâkim sınıflarıyla her bakımdan kaynaşmış bir avuç büyük feodal bey ve üç-beş büyük burjuva hariç, bütün Kürt milletine uygulandığını yazıyor.[185]

Biraz ileride göreceğimiz gibi bu başlangıç saptamaları İbrahim Kaypakkaya’nın ulusal sorunla ilgili görüşlerindeki doğru ve ileri açılımlara olduğu kadar yanlış ve sorunlu yönelişlere de kaynaklık ediyor.

Sorunlu yönelişlerden biri şudur: Kaypakkaya “Kürt burjuva ve küçük toprak ağalarının milli baskıya karşı mücadelesinin demokratik bir muhtevası” olduğunu ileri sürüyor ve bu mücadelenin kayıtsız şartsız desteklenmesi gerektiğini söylüyor.

> Bugün Kürt milli hareketinin başını bir hayli güçlenmiş olan Kürt burjuvaları, bunların ideolojisini benimseyen aydınlar ve küçük toprak ağaları çekmektedir.[186] Kürt milli hareketi, ezilen bir ulusun, hâkim bir ulusun hâkim sınıflarına karşı mücadelesi olarak ilericidir ve demokratik bir muhteva taşır. Biz bu demokratik muhtevayı kesinlikle ve kayıtsız şartsız destekleriz.[187]

Kürt burjuva ve küçük toprak ağaları 1970’ler dünyasında ve Türkiye’sinde “ilerici” ve “demokrat” bir mücadele yürütemezlerdi.

Burjuvazinin, ulusların ve ulusal devletlerin ilk kez ortaya çıktığı tarihsel evrede oynadığı rolü, ayakları üzerinde dikilip gericileştiği bir dönemde, dünyanın hiçbir yerinde sürdürmesi ve yinelemesi mümkün değildi. Kaldı ki, Türkiye'de Kürt "milli hareketinin" başını burjuvalar ve toprak ağaları çekmemiştir. 1980'li yıllarda ulusal baskıya karşı "demokratik muhteva" taşıyan hareket, yoksul köylü ve küçük burjuva karakterde olmuştur. Evet, bir ezilen ulusun burjuvalarının da bir "ulusal sorunu" olabilir, bunun için mücadele de edebilirler. Ancak bu, asla "kayıtsız şartsız desteklenecek" bir mücadele olamaz. Türkiye'de de böyle bir şey olmamıştır.

Öte yandan, Kaypakkaya'nın ulusal sorunda ve somut olarak Kürt sorununda cesur ve ileri açılımlar geliştirdiği kesindir.

Birincisi, Kaypakkaya Türkiye'de herkesin dilindeki "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı"nın "ayrı devlet kurma hakkı"ndan başka bir şey olmadığını açık seçik dillendirmiştir. Bunu yaparken ayrı devlet kurma hakkını savunmanın her durumda ayrılmayı savunmak anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir.

İkincisi, "bütün Kürdistan'ın birleştirilmesinin programa konulamayacağını", Türkiye'de komünist hareketin ancak Türkiye sınırları içindeki milli meseleyi en iyi, en doğru çözüme bağlamakla yükümlü olduğunu" yazmıştır.[188]

Üçüncüsü, mücadele ve örgütlenmeye ilişkin formülasyonunu sınıfsal bir bakışa dayandırmıştır:

> Bilinçli Türkiye proletaryası işçi ve köylü yığınlarını kendi bayrağı altında toplamaya çalışacak, bütün emekçi sınıfların sınıf mücadelesine önderlik edecektir. Türkiye devletini kendine temel alarak, Türkiye içindeki bütün uluslardan işçileri ve emekçileri ortak sınıf örgütleri içinde birleştirecektir.[189]

Kemalist hareket, Kemalist iktidar

Yalnız 1970'lerdeki tartışmalardaki konumuyla değil daha sonraki evrimiyle de Doğu Perinçek önderliğindeki çizgi Kemalizm konusunda Türkiye solundaki en sağ ve kuyrukçu görüşlerin temsilcisi olagelmiştir. Kemalist hareketin, milli kurtuluş savaşları çağının ilk milli kurtuluş hareketi ve bugün de devam etmekte olan

yüz yıllık demokratik devrim hareketinin önemli bir bileşeni olduğu saptamaları bu çizgiye aittir. İbrahim Kaypakkaya'nın bu çizgiyle hesaplaşırken Kemalizmi önemli bir tartışma konusu yapmasının haklı nedenlerinden biri budur.

Öte yandan, Kemalizmin Türkiye komünist ve sol hareketinin tümü üzerinde de ideolojik bir etki, yer yer de hegemonya kurduğu açıktır. TKP'den 1971 devrimciliğine sol hareket üzerindeki bu Kemalist etkinin çeşitli yansımalarını bu kitapta yeri geldikçe göstermeye çalıştım. Bu etkiye, tepkilerin de gelmesi kaçınılmazdı ve gelmiştir. 70'li yılların sonundan başlayarak, komünistler, devrimci demokratlar, Kürt aydın ve demokratları kendi sınıfsal siyasal konumları çerçevesinde Kemalizmin kendisiyle ve sol hareket üzerindeki etkisiyle hesaplaşmaya giriştiler. Bu çabalar zaman zaman dünya ve Türkiye konjonktürünün, güncel siyasal konum ve hedeflerin izlerini taşıdı. Örneğin, Ortadoğu'da Baas, Türkiye'de 27 Mayıs oluşumlarının ortaya çıktığı yıllarda "sol Kemalizm" yorumları ve Kemalizmle cephe düşünceleri ağırlık kazanırken, Kürt hareketinin yükseldiği yakın dönemlerde Kemalizm değerlendirmelerinde pragmatik ve tepkisel yaklaşımlar çok fazla öne çıkabildi vb.

İbrahim Kaypakkaya, içinden çıktığı hareketin Kemalist rengine duyduğu tepkiyle ve Kemalizmden kopmanın gerekli olduğu sezgisiyle 1972 Ocak ayında "*Şafak revizyonizminin Kemalist hareket, Kemalist iktidar dönemi, ikinci dünya savaşı yılları, savaş sonrası ve 27 Mayıs hakkındaki tezleri*" başlıklı bir makale yazdı.

Kaypakkaya'nın Kemalizm konusundaki tezleri de, "milli mesele"dekine benzeyen ikili bir özellik gösteriyor. Hareket noktası Kemalizm konusunda devrimci bir kopuşun temel tezlerini döşemektir; bu amaca kilitlenmiştir; olgulara bu açıdan yaklaşmıştır.

Kaypakkaya'nın tezlerini geliştirirken yararlandığı temel kaynak, A.Şnurov-Y.Rozaliyef'in *Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları* başlıklı, *Ant Yayınları*'nın 1970 baskısı kitabıdır. Çeşitli kaynaklar ve tanıklar TKP/ML'nin oluşum döneminde Kaypakkaya'nın Kemalizm üzerine yazdıklarının ve tezlerini esas

olarak Şnurov'a dayanarak yapmasının hareket içinde eleştirilere ve uzun tartışmalara yol açtığını belirtiyorlar.

Şnurov adı geçen kitabında 1908 Jön Türk Devrimi'ni, Türk ticaret burjuvazisinin, subayların ve soyluların birleşmiş gücüyle sultanın hâkimiyetini sarsan bir "burjuva devrimi" olarak değerlendiriyor; "Kemalist devrim"in ise Türk ticaret burjuvazisinin başını çektiği, İngiliz-Fransız emperyalizmine karşı yapılmış, "milli karakterde" bir devrim olduğunu yazıyor.

Kaypakkaya ise Şnurov'un, Lenin ve Stalin'in Türk burjuva devrimiyle ilgili saptamalarını "düzeltme" ihtiyacı duyuyor. Şöyle:

> Kemalist devrimden bahsederken 'milli burjuva' kavramını, *Türk olan burjuva* anlamında kullanmaktadırlar. Milli burjuva-komprador burjuva ayırımı, onlarda henüz yoktur. Bu kavramı daha sonra yeni anlamıyla Mao Zedung yoldaşta görmekteyiz. Lenin, Stalin ve Şnurov yoldaşlar, Kemalist devrime 'milli burjuva' devrimi derken, kastettikleri 'komprador olmayan burjuvazinin devrimi' değildir; kastettikleri 'Türk olan burjuvazinin' devrimidir.[190]

Buradaki zorlamayı anlamak ve ciddiye almak mümkün değil.

Lenin, Stalin ve Şnurov'un Türk devrimini ticaret burjuvazisinin önderliğinde bir "milli burjuva devrimi" olarak değerlendirdikleri noktasında herhangi bir kuşku yoktur.

Bu "düzeltme"ye Kaypakkaya'nın Kurtuluş Savaşı ve Kemalist iktidarla ilgili temel tezini güçlendirmek için başvurduğu anlaşılıyor. Bu tez şudur:

> Kurtuluş savaşıyla sömürgeleştirilmiş topraklar kurtarıldı. Sultanlık kaldırıldı, fakat yarı sömürge ve yarı-feodal yapı olduğu gibi kaldı… Kurtuluş savaşından sonra komprador büyük burjuvazinin ve toprak ağalarının bir kesiminin hâkimiyetinin yerine, bir başka kesimin hâkimiyeti geçmiştir.[191]

Sorun, Türkiye'nin "yarı-sömürge" sayılmasından kaynaklanıyor. "Komprador burjuvazi" sömürgecilik dönemine ait bir kavramdır. Emperyalizm döneminde, "komprador burjuvazi" yerine "işbirlikçi burjuvazi" kavramı kullanılmakta, bu, birçok durumda "komprador burjuvazi"nin emperyalizm koşullarındaki dönüşümünü de anlatmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda burjuvazi, Prusya tipi kapitalistleşmenin bir sonucu olarak eski egemen sınıfın

dönüşümüyle oluştu; bu nedenle de, ilerici değil statükocu oldu. Bu tartışma bir yana, Kemalist devrimin, geç kalmış bir burjuva devrimi olduğu, gericileşmiş bir burjuvazinin önderliğinde yapıldığı, antiemperyalist, anti-feodal, bu anlamda "demokratik" olmadığı doğrudur. Bunu anlatmak için, Türkiye'nin yarı sömürge olduğu, Kemalist hareketin komprador burjuvazinin bir kanadı olduğu türünden yanlış teorik ve pratik argümanlara gerek yoktur. Buradaki teorik problem, Kaypakkaya'nın "milli mesele" konusunda gördüğümüz gibi "milli burjuvazi"nin ve onun hareketinin "demokratik bir muhteva" taşıdığını düşünmesinden kaynaklanıyor. Böyle düşündüğü, kendi görüşleriyle tutarlı kalmak istediği, ama aynı zamanda Kemalizmin "demokrat" olmadığını kanıtlamak istediği için Kemalist hareketin "komprador burjuvazinin bir kanadı" olduğunu ileri sürüyor. Kemalizmi eleştirirken "milli burjuvazi" nin "ilerici-demokratik muhteva" taşıdığı görüşünü sürdürüyor.

Kurtuluş Savaşı'nın ve Kemalist *hareketin* ulusal karakteri eyleminin içeriğinden geliyor; ulusal kurtuluş savaşı ve Türk ulus devletinin kuruluşu *nesnel olarak* ulusal bir içerik taşıyor. Kurtuluş hareketi önderliğinin sınıf ittifakı karmaşıktır; toprak ağalarını vb. de içermektedir ama hegemonu Türk burjuva hareketinin ortak ve genel çıkarlarını temsil eden Kemalist önderliktir. Ülkenin, emperyalistlerin fiili işgali altında olması kurtuluş hareketine antiemperyalist bir görünüm kazandırmıştır. Öte yandan, Kemalizm bir ideoloji ve siyaset olarak antiemperyalist, demokrat vb. değildir.

Kaypakkaya'ya göre, "Kemalist diktatörlük işçiler, köylüler, şehir küçük burjuvazisi, küçük memurlar ve demokrat aydınlar üzerinde askeri faşist bir diktatörlüktür"[192]

Kemalist iktidarların da, her sınıf iktidarı gibi bir diktatörlük olduğunda kuşku yok. Bizim devrimci hareketimizde "faşizm" antidemokratik baskı ve uygulamaların şiddetini ve burjuva sınıf diktatörlüğüne duyulan nefreti ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Kaypakkaya da böyle kullanıyor. Kemalist iktidarların işçilere, köylülere, komünistlere, Kürtlere yaptığı zulüm ve

eziyetten çıkarak faşist diktatörlük sonucuna varıyor. Her hangi bir faşizm tanım ya da tahlili yapmıyor. Tek yaptığı, Şnurov'un tanıklığına başvurmak oluyor. Kaypakkaya alıntı yaptığı pasajlarda Şnurov'un asla kullanmadığı "faşizm" kavramını köşeli parantez içinde "yani faşizmdir", "faşizm olmalı" biçiminde metne ekliyor. Şöyle:

> …Türkiye'de bugün mevcut olan düzenin özü, bütün demokrasilerden uzak bir *diktatoryadır* (altını çizen İK) (yani faşizmdir-parantez ve ek İK'nın-HY) Bugünkü Türk hükümeti elbette bir diktatorya (faşizm olmalı- parantez ve ibare İK'nın) hükümetidir. Çünkü egemen olan Türk burjuvazisi tamamen güçsüzdür ve gelişebilmek için emekçi halkı ezmek zorundadır.[193]

Bir faşizm tanım ve çözümlemesiyle değil, Kemalist yönetimin baskıcı, antidemokratik uygulamalarına vurgu ihtiyacından kaynaklanan bir faşist adlandırmasıyla karşı karşıyayız.

Kemalizmle ve CHP ile ilgili değerlendirmelerini "faşizm" eksenine oturtan Kaypakkaya buradan başka sonuçlara varıyor:

> Daha sonra DP'yi meydana getirecek olanlar, CHP içindeki bu Almancı klik değil, tersine bu hâkim kliğe karşı öteden beri, Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka dönemlerinden beri mücadele edenlerdir. Bunların öteden beri savundukları 'çok parti' ve 'serbest seçim' sloganları yeni tarihi şartlarda, CHP'nin faşist Alman emperyalistlerinin kesin işbirlikçisi haline gelerek, daha da faşist bir hüviyet kazandığı şartlarda, kötülerin iyisi haline gelmiştir.[194]

İbrahim Kaypakkaya, kendi deyimiyle "iki gericilik"ten birini, Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka ve DP çizgisini CHP'ye göre ehveni şer görmekte, bu çizginin "nispeten daha ileri bir rol" oynadığını düşünmektedir.[195] İki çizginin de gerici olduğu saptamasına hiçbir itirazımız olamaz; Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka ve DP'nin "nispeten" kaydıyla da olsa "daha ileri bir rol" oynadıkları ise yanlış bir görüştür.

Kaypakkaya, "1950 de DP'nin başa geçmesi, ne devrimdir, ne de karşı devrimdir. Hâkim sınıfların öteden beri devam edip gelen iki siyasi kliği arasında bir iktidar değişikliğidir"[196] derken de bu tarihi "karşı devrim" olarak değerlendiren MDD çizgisinden daha doğru bir noktada durmaktadır. 27 Mayıs değerlendirmesinde ise, bu

darbeye önderlik eden “gerici kliğin” “orta burjuvazinin…daha ileri atılımını boğarak” iktidarı CHP’ye verdiğini söyleyerek 27 Mayıs’ın daha önce üzerinde durduğum burjuva demokrat karakterini atlamaktadır.

Kaypakkaya TKP’yi Mustafa Suphi’nin ölümünden sonra, kesin sağcı ve revizyonist bir çizgi izlediği, Kemalistlerden devrim beklediği, köylülerin devrimci rolünü asla kavramadığı, devrimci mücadeleyi reddettiği vb. konularında eleştirmiştir. İbrahim Kaypakkaya 1971’in öteki devrimcilerinin tersine, genel olarak “komünist” partisine ve özel olarak da TKP konusuna özel bir ilgi göstermiştir. TKP değerlendirme ve eleştirileri, Mustafa Suphi sonrası TKP gerçeğini kavrama ve anlama çabası bakımından eksiklikler taşımakla birlikte, özellikle Kemalizme ve burjuvaziye tutum başlıklarında doğru yöndedir.

TKP/ML örgütlülük ve pratiği

1971 devrimci hareketi içinde TKP/ML’nin ötekilerden ayrıldığı noktalardan biri de parti ve örgüt sorunlarıdır. İbrahim Kaypakkaya ve TKP/ML, içinden çıktığı PDA-TİİKP’nin “parti” formunda örgütlenme geleneğini sürdürdü.

İbrahim Kaypakkaya “TİİKP Program Taslağı Eleştirisi”nin en başında partinin ismini eleştiriyor ve “komünist” ismini öneriyor:

> Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao Zedung’un yaptığı gibi kendimize komünist partisi adını vermeliyiz. Komünist sıfatını hiçbir tereddüde düşmeden benimsemeliyiz[197]

Ancak, yalnızca “TKP” ismini almak da adı komünist olan başka partiler ve şefler tarafından kullanıldığı için sakıncalı olacağından, “…hareketimizin niteliğini ve nihai hedeflerini en kesin, en açık ve en doğru bir şekilde ifade eden ve pratikte de işçi sınıfının ve diğer emekçilerin bilinçlenmesine katkıda bulunan ve bizi her türden sosyalizm hainlerinden ayıran adlandırmanın TKP/ML olacağı açıktır.”[198]

TKP/ML daha önce de belirttiğim gibi resmen kuruldu, ancak kuruluşunu, öteki örgütler gibi bir eylem ya da açıklamayla duyurmadı. Burada en önemli noktanın partiyi gerçek bir kongreyle ete kemiğe büründürmek, parti çizgisine demokratik bir onay kazandırmak ve örgütü yönetecek MK'yı seçtirmek olduğu anlaşılıyor. Ali Taşyapan, Kaypakkaya'nın "TKP/ML ilk kongresiyle gerçek anlamda bir komünist partisi kimliğine hak kazanır, kuruluşunu gururla Türkiye ve dünya proletaryasına duyurur" dediğini naklediyor ve ekliyor:

> TKP/ML varlığının resmi duyurumunu kongre öncesinde yapmayı düşünmüyordu. Çünkü İbrahim'e göre ilkesel açıdan örgütün parti kimliğinde noksanlıklar vardı.[199]

TKP/ML planladığı kongreyi ve eylemleri yapamadan önderliğini yitirdi. TKP/ML'nin örgütlülük düzeyini bir kaynak, "27 Nisan 1972'de 7 kişilik Koordinasyon Komitesi (KK) 15 kadro ve 20'ye yakın sempatizan" olarak veriyor.[200]

KK'nın altında İstanbul, Kürecik-Elbistan ve Dersim'de Bölge Komiteleri, bunların altında da alt komiteler oluşturuluyor. İstanbul dışındaki bölgeler "kızıl siyasal iktidar" için hedeflenen yerlerdedir. Buralarda gösterilen faaliyetlerden beklenen sonuçlar alınamıyor. O zamanlar Koordinasyon Komitesi üyesi ve Kürecik-Elbistan Bölge Komitesi yöneticisi olan Ali Taşyapan'ın anlattıkları TKP/ML'nin pratik süreçleri bakımından son derece öğreticidir:

> Kırda o kadar çok didinmemize rağmen, şehirdeki verimliliği elde edemedik. Yani o çok umut bağladığımız köylü kitlesinden siyasi ve askeri kadro üretemedik… kır dedik kır dedik ama şehirlerde verim fazlaydı… Lakin o dönemin en zor işlerinden biri, o gerçeğin kabul edilmesiydi. Burada biz gerçeğe uymadık, gerçeği kendimize uydurmaya çalıştık (…) Ufak tefek eylemlerle gerilla savaşına yönelen örgütün silah teçhizatı, açlık ve soğuğa karşı donanımı zaten oldukça yetersizdi. Tunceli'nde kırmayla karakol basma eylemine yeltenilmişti. Bir gerilla mücadelesi için örgüt ne teçhizat ve donanıma, ne yeterli kadroya ne de kitle temeline sahipti.[201]

Aylar süren yoğun çalışmalara rağmen, Kürecik-Elbistan'da varılan yeri de şöyle anlatıyor:

> Topu topu on beş yirmi köyü kapsayan, rakam olarak kırk elli aileyi içeren bir ilişki ağı. Bu ilişkilerden hiçbiri, ailenin bir ferdini gerilla mücadelesine katma düzeyinde değildi. Aileler devrime sempati duyuyorlardı, fikirsel düzeyde kurtuluşlarının silahlı mücadeleyle olacağı hususunu da kabul ederlerdi. Ama hiçbiri o gün eline silahını ya da tabancasını alıp gerilla mücadelesi için dağa çıkacak durumda değildi. Bunun, dışardan bölgeye gelen biz devrimcilerin işi olduğunu düşünürlerdi.[202]

Türkiye'deki nesnel durumla ilgili saptamaların, kızıl siyasi iktidar ve kentlerin kırlardan kuşatılması stratejilerinin yanlışlığını TKP/ML'nin kendi pratiği kadar apaçık ortaya koyan başka bir kanıt olamaz. Gerçekten kararlı, özverili ama aynı zamanda verimsiz pratiklerin sonunda 1973 Ocak ayında İbrahim Kaypakkaya'nın yakalanmasıyla bir dönem trajik biçimde kapanmıştır.

TKP/ML'nin ilk oluşumundan 1973 Ocak ayına kadar gerçekleştirdiği ve giriştiği eylemlere bakıldığında görülen, bu hareketin hedeflediği esas eylemleri başlatmadan yenildiği, THKP-C ve THKO örneklerinde olduğu gibi, ülke çapında yankı uyandıran silahlı eylemler koyamadığıdır.

TKP/ML adına yapılan en önemli eylem, Kürecik'te Sinan Cemgil'leri ihbar eden muhtarın öldürülmesidir. Örgütün maddi gereksinmelerini karşılamak amacıyla müteahhit Yunus Ekşi'nin oğlunun kaçırılması girişimi ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Tunceli merkezdeki polis karakolunun bombalanması, Karakoçan'daki jandarma karakoluna bomba atılması ve bunlara benzeyen eylemler… Bu eylemler devlet güçlerinin hışmını ve yoğun saldırılarını tahrik etmiş, ancak kırsal alanlarda beklenen etki ve hareketlenmeyi yaratamamıştır.

İbrahim Kaypakkaya'nın Vartinik mezrasındaki jandarma operasyonundan kaçışıyla başlayan, saklandığı yerde ihbar sonucu yakalanması, donan ayak parmaklarının ameliyatla kesilmesi ve işkencede katledilmesiyle biten trajik süreci burada tekrarlamayacağım.

Ancak, İbrahim Kaypakkaya'ya "ser verip sır vermeyen" unvanını kazandıran sorgu ifadesi üzerinde durmak gerekiyor.

İbrahim Kaypakkaya'nın ifadesi, bu ifadeyle ortaya koyduğu tutum gerçekten örnek olacak niteliktedir. Yalnız direngenliği ve örgütsel sır vermemesiyle değil, genel duruşuyla da. Bu ifadeyle Kaypakkaya, örgütünü, yoldaşlarını, kendisine ve örgütüne destek verenleri korumanın ötesinde bir davranış göstermiştir. Bu ifade, komünistliğini gizlemeye tenezzül etmeyen, görüşlerini karşısındakilerin gözünün içine baka baka açıkça savunan, onurlu, başı dik bir devrimcinin düzen ve görevlileri karşısındaki meydan okuyuşudur. İbrahim Kaypakkaya ifadesinde "bilmiyorum, yapmadım" dememiş; "biliyorum ama söylemem" ; "yaptım; yaptığımdan pişman değilim elinizden kurtulsam yine yaparım" demiştir.

Bu, komünistlerin, devrimcilerin yalnız sorguda değil, tüm savaş ve yaşam pratiklerinde izlemeleri gereken bir tutumdur.

İbrahim Kaypakkaya'nın siyasal kişiliğiyle TKP/ML'nin kimliğini birbirinden ayırmak olanaksızdır. Kaypakkaya, içten, coşkulu, iyimser ama aynı zamanda dogmatik ve doktriner bir devrimciydi. Şeyh Bedrettin'in sözleriyle "kendi kaderine âşık" bir dava insanı olarak trajik sonuna doğru ikircimsiz ilerledi. Yolu ve yöntemi yanlıştı. Amaçlarına tutkuyla bağlı özverili pratiği ise yalnız kendisini izleyenlerin değil, tüm devrimcilerin saygısını kazandı.

Kaypakkaya sonrası TKP/ML konumuz değil. Ama kısaca belirtmek gerekirse, TKP/ML'nin faaliyetlerini parti formunda sürdüren, özellikle en üst yöneticileri kişiliğinde devrimci direngenlik ve özveri geleneklerini yaşatan, öte yandan dogmatik ve kalıpçı bir bakış ve davranış çizgisinden hiçbir zaman kurtulamayan, bu eksendeki skolastik tartışmalarla sürekli bölünen, devrimci temelde kendini yeniden üretemediği için giderek etkisizleşen bir devrimci demokrat harekettir.

4. SONUÇ YERİNE

1971'de anlatımını THKP-C, THKO ve TKP/ML de bulan devrimci demokrat hareket, kentlerden kırlara ve kırlardan kentlere

gerilla eylemi öneren iki kesimiyle de bir köylü hareketi yaratmaya ve onun üstüne oturmaya çalıştı. Demokratik devrimin “temel gücü”nün köylülük olarak saptanması ve bu konuda bir görüş ayrılığı bulunmaması bunu anlatır. Ama devrimci demokrat hareket kendi toplumsal dayanağını esas olarak kent orta katmanlarında buldu.

İşçi sınıfının devrimci siyasal hareketinin zayıf, orta katmanların bu denli geniş ve hareketli olduğu bir Türkiye’de devrimci demokrat hareket kendisinden öte misyonlar yüklendi. Bu, Türkiye solunda bilimsel sosyalizmle devrimci demokrasi arasındaki ayrım çizgilerinin bulanıklaşmasına ve karışmasına da yol açtı. İsçi sınıfı sosyalizminin bağımsız ve devrimci kimliğiyle ortaya çıkamadığı koşullarda, devrimci demokrasi sosyalist istemlerin de sözcülüğünü yapmak gibi kaldıramayacağı görevler üstlenmek durumunda kaldı.

1971 devrimci çıkışının Türkiye soluna çok önemli katkılarından biri, geleneksel ve reformist sol hareket üzerinde, bu hareketin devrim ve sosyalizm davasına içtenlikle bağlı öğeleri üzerinde yarattığı uyarıcı ve sarsıcı etkidir. THKP-C ve THKO Türkiye soluna devrimci yöntemlerin politikada gerekliliği saptaması ile birlikte, devrimci demokrat hareketin sınırları ile ilgili de zengin deney bıraktılar. Bu deneyi önemsemek gerekiyor.

Bu bölümü bitirmeden önce, son bir noktaya daha değinmek istiyorum. 1971 devrimcileri, devrimci hareketimizin bugün yeniden canlandırması gereken çok önemli moral değerler yarattılar. Emekçi halkın davası için ölümü göze alabildikleri gibi, genel çıkarları ve topluma hizmet duygusunu her türlü kişisel çıkar ve kaygılardan önde tutan bir davranış da sergilediler.

THKP-C ile THKO birbirine “rakip” iki ayrı hareketti. Ama ortak düşmana karşı savaşta ortak davranabilme erdemini gösterebildiler. 29 Kasım’da Maltepe Cezaevinden kaçan beş kişiden üçü, Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı ve Ziya Yılmaz THKP-C’li, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ise THKO’dandı. Kaçıştan sonra iki örgüt tek bir amaç için, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını kurtarmak için birlikte çalıştılar.

“THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri” kitabında şunlar yazıyor:

> Ocak 1972 başlarında Çayan, Bardakçı, Savaşçı, Yılmaz ve Alkaya İstanbul’da bir toplantı yaptılar. Kaçıştan önce Çayan cezaevindeki arkadaşlarının kendisinin yurt dışına çıkması, silahlı eylemlere de uzun bir süre ara verilmesi yönündeki ısrarlarını kabul etmişti. Oysa Ocak başındaki toplantıda hiç vakit kaybetmeksizin silahlı eylemlere başlanması kararlaştırıldı.[203]

Ocak sonunda Çayan, Ankara’ya geliyor ve bir yandan örgütü toparlamaya, *Kesintisizler*’i bitirmeye uğraşırken, bir yandan da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını kurtarmak için yapılacak eylemler üzerinde çalışıyor.

THKP-C’lilerin daha önce kararlaştırdıkları ricat ve bir süre silahlı eylem yapmama taktiğini Denizler’i kurtarmak için hemen eylemlere girişerek kaldırıyorlar. Sonrası biliniyor. Deniz’leri kurtarmak için planlanmış İngiliz teknisyenleri kaçırma eyleminin sonunda 8 THKP-C’li ile iki THKO’lu Kızıldere’de birlikte katlediliyorlar. Özgün biçimiyle THKP ve THKO’nun da sonu olan Kızıldere olayı, iki devrimci örgütün kardeşliğini simgeleyen yönüyle de unutulmaz bir iz bırakıyor.

Ertuğrul Kürkçü, iki örgüt arasındaki dayanışma ve işbirliğini şöyle çözümlüyor:

> Birincisi, zaten başlangıçta bu insanların hepsi devrimci gençlik hareketinin, aynı meziyetlere sahip, birbirini seven, sayan üyeleriydiler. Ancak, siyasi mücadelenin gidişi, tercihler, bu tercihlerin gerçekleştirilişi sırasındaki anlaşmazlıklar, tartışmalar, görüş ayrılıkları da oluşmadı değil. Şunun altını çizmek lazım: Bu görüş ayrılıkları hiçbir zaman ötekinin var olma hakkına, meşruiyetine saldırmayı gerektirmedi. İkincisi, 12 Mart rejimi, bu görüş farklılıklarının ne zaman ve nereye kadar önemli olduğunun bilgisini de insanlara verdi, bunları ölçme imkânını da sağladı. Yakın tarihi bilenler biliyor, birincisi bu ortak hasım karşısında ortaklaşa davranış ve ortaklaşa düşünüş önce cezaevinden ortaklaşa firarla gerçekleşti. Ve ondan sonra Denizler’in karşı karşıya kaldığı derin tehdit karşısında da THKP-C’nin üyeleri de, tıpkı THKO üyeleri gibi, Deniz’lerin idamının önlenmesi için mümkün olan bütün yolların denenmesine yönelik hesaplar, tartışmalar, planlar içerisine girdiler.[204]

1971 çıkışlarını gerçekleştiren genç önderlerin bir başka ortak özelliği, tutumlarını giriştikleri meydan okumanın “başarı” şansına, mücadeleyi olası bir yenilgiden sonra başka koşullarda sürdürmeye

değil, başlattıkları devrimci yürüyüşü girdikleri yolda sonuna dek götürmeye bağlamış olmalarıdır.

Ertuğrul Kürkçü'nün belirttiği gibi, "Çok açık biçimde, artık, cezaevinde cezasını çekmeye razı olan değil, tam tersine her yolla mücadeleye yeniden katılmakta kararlı bir önderlik" oluşmuştu.[205]

Deniz Gezmiş'in, aynı konuyla ilgili söyledikleri çok daha açık ve çarpıcı biçimde bu kararlılığın herhangi bir boş hayale, iyimserliğe dayanmadığını gösteriyor. Ertuğrul Kürkçü'den aktarıyorum:

> Ben, Deniz'in 70'in sonbaharında ODTÜ'ye geldiğinde bana söylediği sözleri hatırlıyorum, onlar oldukça kritik sözlerdi. Bazı kararlarımı hep o sözleri aklımda tutarak verdiğimi hatırlıyorum. Rasgele bir tartışma içerisinde Deniz şöyle bir öngörüde bulundu. 'Bütün Türkiye'ye sıkıyönetim gelecek, herkesi cezaevine dolduracaklar. Orada herkesin bir koğuşu olacak, her eğilimin bir koğuşu olacak.' O zamanki adla bağlı olarak, 'Kırmızı Aydınlık koğuşu, Beyaz Aydınlık koğuşu, Sendikacılar koğuşu… Ziyaretçiler tavuk getirecek, onlar, bu tavukları nasıl paylaşacaklarını tartışacaklar.' Şimdi hatırlamıyorum kimdi, birisi: 'Peki biz ne yapacağız?' diye sordu. Deniz, 'Biz öleceğiz oğlum' dedi, 'çünkü biz dövüşeceğiz. Ve oportünizm nasıl bir şeydir, mücadele nasıl bir şeydir, devrimcilik nasıl bir şeydir, onu o zaman herkes görecek.'[206]

THKP-C, THKO ve TKP/ML önderleri için söylenebilecek en doğru ve özlü söz, Lenin'in Narodnikler için yazdıklarını aktarmak olabilir:

> Narodnaya Volya'nın yanılgısı, tüm hoşnutsuzlukları örgüt içinde toplaması ve bu örgütü, otokrasiye karşı kararlı bir mücadele yürütmeye sevk etmesi değildi, tersine bu onun tarihsel erdemiydi. Yanılgı, özü hiç de ihtilalci olmayan bir teoriye dayanmalarından geliyordu ve Narodnaya Volya üyeleri ya hareketlerini gelişen kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesiyle ayrılmaz biçimde nasıl bağlayacaklarını bilmiyorlardı, ya da bunu yapamadılar.[207]

106 *Proleter Devrimci Aydınlık*, Sayı: 26, Aralık 1979

107 Agy.

108 *İşçi Köylü. Sayı 7*

109 Agy.

110 M. Çayan, *Bütün Yazılar.* Derleyen: M.Ali Moğaltay, Evren Y. İstanbul, 1976, s. 89

111 Agy, s.99

112 Agy, s.201-202

113 Agy, s.93

114 J. Stalin, *Leninizmin ilkeleri*, Sol Y.. Ankara 1977 s. 29-31

115 M. Çayan, *Bütün Yazılar,* s. 99

116 Agy, s. 148

117 Agy, s. 146

118 Agy, s. 167

119 Agy, s. 142

120 *THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri*, Kaynak Y., Mayıs 1987, s. 16-17

121 M. Çayan, *Kesintisiz Devrim, I-llI, s.* 88-89 (Devrimci Tavır Y. Tarihsiz)

122 E. Kürkçü, “THKP-C”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2199

123 M. Çayan, *Agy, s.* 42

124 Agy, s. 17

125 Marx-Engels, *Selected Works*, Progress Publishers, Moskova, 1977, C 2. s.390

126 Mahir Çayan, *agy,* s. 106-107

127 Agy, s. 107

128 Agy, s. 108

129 Agy, s. 109

130 Agy, s.108

131 Agy, s. 107

132 Lenin, *Collected Works*, C 2, s.172

133 M. Çayan, Agy, s.109

134 Agy, s. 112-113

135 Karl Marx, *Capital,* C III, Progress Publishers, Moskova, 1978, s. 334

136 Agy, s. 332

137 Osman Devrez, *Sosyalist Hareket ve Halkçılık*, Dönem Yayınevi, Ankara, Kasım 1988, s. 49

138 Karl Marx, *Capital*, C 1, s.19

139 M. Çayan, Agy, s.115-117

140 Agy, s.125

141 Agy, s.127

142 Agy, s.102

143 Agy, s. 136-138

144 Agy, s. 135

145 *THKP-C Savunması*, Devrimci Savaş Y. s. 74-75

146 Agy, s. 359-60

147 M. Çayan, “Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup”, *Bütün Yazılar,* s. 198-199

148 M. Çayan, *Kesintisiz Devrim*, *Agy*, s. 87

149 Agy, s. 89

150 Agy, s. 90

151 Agy, s.120-121

152 Agy, s. 108

153 Agy, s. 146

154 Yalçın Küçük, "Daha Temiz Daha İyi", *Toplumsal Kurtuluş*, Sayı 4, Ekim 1987, s. 49

155 Agy.

156 *THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri*, Kaynak Y, İstanbul 1987, s. 134-135

157 Ertuğrul Kürkçü, "THKP-C", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,* C 7, s. 2199

158 Agy.

159 Teslim Töre, "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) Doğuşu-Gelişimi ve Sonu", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2170-2171

160 Agy.

161 Mustafa Yalçıner, "THKO", Agy, s. 2178

162 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s.512

163 Aydın Çubukçu, "TDKP-'Halkın Kurtuluşu': Gerilladan Partiye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C 8, *Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.725

164 *Türkiye Devriminin Yolu*, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, tarihsiz 67 sayfalık broşür.

165 Turan Feyizoğlu, *Mahir*, s.152

166 Turan Feyizoğlu, *İbo*, Ozan-Altınçağ Yayınevi, İstanbul, Nisan 2000, s.169

167 Agy, s.183-189

168 Agy, s. 213

169 Agy.

170 İbrahim Kaypakkaya, *Seçme Yazılar*, Ocak Yayınları, İstanbul 1979, s. 318-325

171 Turan Feyizoğlu, Agy, s. 228-229

172 İbrahim Kaypakkaya, *Seçme Yazılar*, s. 107

173 Agy, s.53

174 Agy, s. 98

175 Agy, s. 56

176 Agy, s.414

177 Agy, s. 416

178 Agy, s. 16

179 Agy, s. 17

180 Agy, s. 19-21

181 Agy, s. 19-20

182 Agy, s. 27

183 Agy, s. 302-303

184 Agy, s.274

185 Agy, s. 274

186 Agy, s.193, 196

187 Agy, s. 222

188 Agy, s. 231

189 Agy, s. 216-217

190 Agy, s. 117

191 Agy, s. 122-123

192 Agy, s. 129

193 Agy

194 Agy, s. 144-145

195 Agy, s. 146

196 Agy, s. 147

197 Agy, s. 36

198 Agy, s. 43

199 Ali Taşyapan, Agy, s. 607

200 Ethem Direhşan, *İbrahim Kaypakkaya Fırtınalı Yıllarda 'Bilinmeyen' Yazılar*, Belge Y. İstanbul, Haziran 1994, s. 29

201 Ali Taşyapan, Agy, s. 593-594

202 Agy, s. 602-603

203 *THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri*, s. 96

204 Aydın Çubukçu (Yayına Hazırlayan), *Bizim '68*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, Nisan 1996, s. 198-199.

205 Agy, s. 200

206 Agy. s. 105

207 Lenin, *Collected Works*, C 5, s. 474

BEŞ

1974-1980: REORGANİZASYON

Giriş

1973'te iktidara gelen CHP-MSP koalisyonu, 12 Mart'la kesintiye uğrayan iç pazara yönelik ithal ikameci sanayileşme stratejisini kaldığı yerden sürdürdü. Tarım gelirleri ve işçi ücretleri yeniden yükseltildi. Yurt dışındaki işçilerin gönderdiği dövizler ithalatı hiç olmazsa bir süre için tıkanıklıktan kurtardı. Döviz bolluğu kısa erimde hızlı büyümeyi kolaylaştırdı; uzun vadede ise sanayinin dövize, dolayısıyla dış dünyaya bağımlılığını artırdı.

1974 yılı, Türkiye sol hareketinin 12 Mart'tan sonraki yeniden başlangıç tarihidir.

Bu dönemde Türkiye işçi ve sosyalist hareketinin öne çıkan ve genellik anlatan en önemli çizgileri nelerdi? Kısaca bunlar üzerinde durmak istiyorum.

1974-80 döneminde, sınıflar mücadelesi hem keskin hem de yaygın biçimlerde seyretti. Bu yıllar arasında Türkiye, milyonları kapsayan büyük, yığınsal ve militan emekçi eylemlerine sahne oldu.

İşçi-emekçi hareketindeki bu yükseliş, hem sendikal hem de siyasal alanda örgütsel anlatımlarını buldu. Bu yıllar içinde Türkiye sendikacılık hareketi sıçramalı bir gelişme gösterdi. Emek, işçi sınıfı, bu dönemde, özellikle de 1967'de DİSK'in kuruluşundan ve 15-16 Haziran işçi ayaklanmasından sonra toplumsal yaşamın, sınıf mücadelesinin başat bir öğesi olarak öne çıktı. Sol hareket en çok

tarihin bu döneminde işçi-emekçi sınıflarla bağlandı. Türkiye'de emekçilerin sendikal örgütlülüğü en çok bu dönemde gelişti. Emekçilerin ücret, toplumsal ücret başta olmak üzere çalışma ve yaşam koşulları en çok bu dönemde iyileşti. Sendikalaşma hem bir yasal hak olarak, hem de fiilen "tüm çalışanları" içine alan bir pratik olarak bu dönemde gelişti. 1980 öncesinde Türkiye'de sendikalaşma tarihinin en yüksek oranlarına ulaştı. Sendikalı işçi sayısı 1971 rakamlarıyla Fransa'da %20, Federal Almanya'da %25, İtalya'da %30 iken Türkiye'de de %30'du,[208] 1975'te sendikalı işçi sayısı sendikalaşabilir ücretlilerin % 42,8'ine ulaşmıştı.[209]

1978 dönemin kritik dönemeç yılıdır.

1968-70'tekine benzer biçimde 1978-80 yılları arasında da gelişmelerin hız ve yoğunluk kazandığı, siyasetin sıkıştığı bir evre yaşandı.

1978 başında CHP azınlık hükümeti iktidara geldi. 22 aylık Ecevit hükümeti döneminde Türkiye adım adım yeni ve eskisinden daha ağır bir krize yuvarlandı. Enflasyon 1978'de %50'yi, 1979'da %65'i buldu. Döviz kıtlığı ve ithalatta kısıntı, sanayide düşük kapasite kullanımı baş gösterdi. 1978'de 30 bin, 1979'da 40 bin işçi greve çıktı. Ülke IMF'nin kıskacına girdi. 1978 Nisan, 1978 Eylül ve 1979 Mart aylarında IMF'nin istediği istikrar düzenlemeleri yapıldı. Gelir dağılımı ve vergi adaletsizliği daha da büyüdü.

On yıllık bir zaman dilimi içinde belli bir gelişme ve iç pazarda genişleme sağlayan sanayileşme on yılın sonlarına doğru yeni bir darboğazla karşılaştı. Varılan noktada, döviz kıtlılığının geleneksel ihracat çerçevesiyle aşılması artık mümkün değildi; iç piyasa da sermaye yoğunlaşmasının, gelir dağılımındaki değişikliklerin sonucu olarak dayanıklı tüketim maddelerine doymuştu. 1978 ekonomik bunalımı bu çizgiden tırmandı.

Siyasal alanda da durum "istikrarlı" olmaktan çok uzaktı. CHP Haziran 1977 seçimlerinden en büyük parti olarak çıktı, ama hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamadı. AP, MSP ve MHP ikinci milliyetçi cephe hükümetini kurdular. Beş bakanlıkla hükümete giren MHP devlet içindeki örgütlenmesini geliştirdi ve siyasal

cinayetleri tırmandırdı. Ekonomik sıkıntı ve siyasal çatışmalara çözüm bulamayan hükümet uzun ömürlü olamadı. Ocak 1978'de CHP, AP'den ayrılan bağımsızlarla ortaklık kurarak hükümete geldi. Ecevit hükümeti de gündemdeki hiçbir soruna çözüm getiremediği gibi, iktidara gelişinin gerekçelerinden olan faşist harekete karşı da hiçbir şey yapmadı. Tersine, Ecevit hükümeti bütün yaptıkları ve yapamadıklarıyla faşizmin yollarını döşedi.

1977'de siyasal şiddet olaylarında ölenlerin sayısı 319'du; bu sayı 1978'de 1095'e, 1979'da 1362'ye fırladı. MHP'nin provokasyonu ile başlayan Kahramanmaraş olayları ise, Ecevit hükümetinin kasıtlı ihmalinin de katkısıyla 100'den fazla insanın öldürüldüğü bir kitle katliamına dönüştü. Kahramanmaraş olayları sıkıyönetim ilanının gerekçesi yapıldı.

Düzen, olağanüstü yöntemlere başvurmadan yönetemez duruma gelmişti.

Sol harekete gelince. Sol hareket bu dönemde yığınsallaştı ve yaygınlaştı. Yığın hareketindeki yükselme ve büyümenin "yığın" kavramına getirdiği yeni boyuta paralel olarak bütün sol siyasal örgütlenmeler küçümsenmeyecek sayıda üye ve taraftar, azımsanmayacak bir eylem gücü kazandılar. Sol düşünce ve örgütlenme Türkiye'nin her yerinde yaşam buldu.

Ne var ki, sol hareketteki yığınsallaşma ve yaygınlaşma, başka türlü söylenirse büyüme, nitel bir gelişme, bir ileri sıçrayış olamadı. Tersine, hareket büyüyüp yaygınlaştığı ölçüde nitelik ve derinlik yitirdi. Türkiye sosyalist hareketi, 1974-80 arasında yığınlarla bağ, örgütlenme ve eylemlilik açısından ileri, sosyalist nitelik açısından ise göreli olarak geri bir dönem yaşadı. 12 Eylül sonrası çözülüşü anlamakta bu nokta büyük önem taşıyor. 1974-1980 arasındaki 6 yıllık dönemin 1960-1971 arasındaki 11 yıllık dönemden ilk bakışta göze çarpan farkı, sol ve sosyalist hareketin pratikte birbirinden ayrışmış bölmelerinin belli bir kitle hareketi ve tabanı üzerinden ayrı hareket ve örgütlülükler olarak ortaya çıkmalarıdır. Ama öznelerin hiçbiri, 1960'lı yılların YÖN'üne, TİP'ine benzer bir toplumsal

çekim yaratamadı. Bu dönem, siyasetin aritmetikten çok cebire benzediği önermesinin parlak bir doğrulanmasıdır.

1960-1971 döneminin YÖN ve TİP örneklerinde kendini gösteren bir başka özelliği solun nicel gücünün çok ötesinde ve ilerisinde bir entelektüel, kültürel ve siyasal etkiye sahip olmasıydı. Öyle ki, sol zaman zaman ülke gündemini belirleyebiliyor; burjuva siyaset yelpazesinin dizilişinde etken oluyor, toplumsal bir etki ve tepki yaratabiliyordu. 1974'ten sonra ise, genel olarak solun entelektüel ışıltısında ve etkisinde ciddi bir düşüş yaşandı. Örgütler önder ve militan kadrolarıyla, orta ve ortalamacı bir profil gösterdiler. Gücünü örgütsel konumlarından, aygıt içindeki yerinden alan apartitçik tipolojisi en çok bu dönemde öne çıktı.

Entelektüel-ideolojik etkinlik açısından bakıldığında, o dönemin en şiddetli "ideolojik" tartışmalarının, 60 döneminin tartışmaları kadar iz bırakmadığı, genellikle kalıpçı ve skolastik yöntemlerle yürütülen, yaratıcılıktan ve üretkenlikten uzak tartışmalar olarak kaldıkları görülüyor. Bunun en önemli nedeni, tartışma ve öbekleşmelerin, mücadele ve örgütlenme gereksinmelerine yanıt vermek üzere, pragmatik bir refleksle dönemin dünya çapındaki politik pratiklerinin üretip yaydığı hazır ithal düşünce ve modeller üzerinden yürütülmesidir.

Bu dönemde Türkiye solu, program ve parti sorunlarına canlı ama oldukça biçimci bir ilgiyle yaklaştı. Uzun likidasyon yıllarından sonra yeniden örgütlenen TKP'den, THKO ardılı hareketlere ve PDA'ya kadar bütün çizgiler –THKP-C ardıllarının bir ölçüde bunun dışında kaldığı söylenebilir– bu yıllarda görüşlerini bir biçimde programlaştırdılar ve partileştiler. Biraz da 1960'lı yıllardaki örgütsüzlüğe tepki olarak 1974-80 yılları arasında Marksist-Leninist eğilimli bütün çevreler, tümü "parti" biçimine ulaşmamakla birlikte kendilerini, programı, merkez komitesi ve merkez organı olan birer örgüt olarak ifade ettiler.

Bu dönemin belirgin eğilimlerinden biri, örgütlenmeyle birlikte, illegalitenin de yeniden keşfedilmesi oldu. Birkaç ayrığıyla, sosyalist hareket, 1974 sonrası örgütlenmelerinde net bir illegalite

yönelişi gösterdi. 1960'ların TİP parlamentoculuğuna/legalizmine tepki canlı, yapıların sürekliliğini gözeten perspektifte örgütlenme isteği güçlüydü. 1980 öncesinde, "parti" adıyla örgütlenmiş siyasetlerin sayısı bir düzineyi, adları parti olmasa da, parti gibi örgütlenmişlerle birlikte toplam örgüt sayısı otuzu aşıyordu.

Burada, dönemin "illegalite" anlayışının önemli ve 1960-71 dönemindekinden farklı birkaç yönüne değinmek gerekiyor. 1960-1971 döneminde sol hareketin kadroları, işçisiyle, öğrencisiyle, aydınıyla açık ve kitlesel mücadelelerden gelen, içinden çıktıkları kitle tarafından ve hatta toplum tarafından bilinen doğal düşünce ve eylem önderleriydiler. 1971 devrimci çıkışını gerçekleştiren hareketlerin "illegalitesi", yasalara ve yasal örgütlenmelere bağlı olmayan örgütlenme ve devrimci eylem özgürlüğü, bağımsızlığı anlamındaydı. Temel motivasyon gizlenmek, ya da korunmak değil silahlı mücadeleyi yürütmekti ve bunu yapanlar toplum tarafından bilinen insanlardı. 1974 sonrasında ise tam tersine egemen hava kadroların devletten, siyasal polisten gizlenmesi ve korunması biçiminde oldu. "Egemen hava" diyor, mutlak bir genelleme yapmıyor, en çok da o yıllarda içinde sorumluluklar üstlendiğim TKP'yi kastediyorum. Bu illegalite anlayış ve kültürünün üç sonuca yol açtığını düşünüyorum. Bir: Gizlilik, yalnız korunma güdüsüyle değil, sürekliliği ve bağımsız var oluşu/davranışı güvenceye almanın yolu olarak da görülüyor, gizliliğin yarattığı gizemlilik ayrıca çekici geliyordu. İki: Amaçlananın tersine, yine genel bir eğilim olarak bu gizlilik anlayışı, pratikte aynı hareketin içindeki kadroların birbirlerinden ve kitlelerden gizlenmesinde "başarılı" oldu, ama dönem sonu 12 Eylül bilançosunun açık biçimde gösterdiği gibi, kadroları, özel aygıtları vb. polis bilgisinden ve ilgisinden uzak tutamadı. Legalite-açıklık, illegalite-gizlilik vb. kavramlarının algılanmasındaki ve uygulanmasındaki karışıklık ve yanlışlıkların önemli olumsuz sonuçları oldu.

Devrimci örgütlenmenin, burjuva devlet ve hukuk kuralları dışındaki bağımsız-özgür var oluşunu anlatan illegalite çoğu zaman salt gizliliğe ve üstelik hiç de gerekmeyen yönlerde gizliliğe

eşitlendi. Gizlenmesi gereken iş, işlev, mekanizma ve kadroların iyi gizlenemediğini pratik gösterdi. Siyasal polis bunların çok önemli bir bölümünü çözmekte zorlanmadı. İllegalite ve gizlilik çoğu zaman, siyasal görüşlerin, siyasal kimlik ve kişiliklerin yığınlardan ve yoldaşlardan saklanmasının, örgüt içinde çift yönlü bilgi akışının, eleştiri-özeleştirinin, denetleme, önderliği kolektif irade ile belirleme vb. mekanizmaların işletilmemesinin gerekçesi oldu ve bu anlayış büyük zararlar verdi. Verdiği doğrudan zararların ötesinde doğurduğu haklı haksız tepkilerle legalist eğilimleri besledi.

Soldaki “bölünme” ve “birlik” sorunu Türkiye solunun çok örgütlü var oluşunun bir sonucudur. Bölünmüşlüğü Türkiye sosyalist hareketi için sorun durumuna getiren, örgütlerin çokluğu değil, bunlardan hiçbirinin 1960’ların TİP’i, hatta MDD’si ölçülerinde olsun sosyalist potansiyeli toparlayamamasıydı. 1974 sonrasında sosyalist hareket 1960’larda kıyaslanmayacak sayıda yeni insan kazandı; ama bunu her şeyi kaplayan demokrasiciliğin silikleştirdiği bir kimlik ve kitlelere giderken bölünmüşlüğünü de taşıyan bir “çoğulculukla” yaptı.

Parti ve örgütlerin programları, sınıf bileşimleri ve hatta toplumsal temelleri esas alındığında, bu denli çok parçalılığı anlamak ve anlatmak zordur. Türkiye solunun en ters uçlarında yer alan, 1974-80 döneminde birbirlerine sözcüğün gerçek anlamıyla düşman olan hareketlerin en genel programatik sorunlarda aynı ya da benzer konumları paylaştıkları ise bir gerçektir. 1980’e kadar, hem program hem örgütte, Türkiye sosyalist hareketi sanıldığından çok daha fazla ortak yanlar taşıyordu. Birbirinin zıddı, karşıtı olarak bilinen hareketlerin programları, genel plan ve mantığından, devrimin karakteri, ittifak güçleri vb. temel önermelere kadar birçok temel noktada birbirlerine şaşırtıcı ölçülerde benziyordu. Programın en önemli iki sorunu olan, gündemdeki devrimin sınıf karakteri ve burjuvazinin bir kesiminin bu devrimin bağlaşığı olup olmayacağı noktalarında neredeyse tam bir görüş birliği vardı. Programların tümü, farklı kavramlarla da olsa, Türkiye’nin önünde “demokratik” bir devrim aşaması görüyor, yine farklı çözümleme ve kavramlarla

burjuvazinin “milli”, “ulusal”, “tekel dışı”, “yerli”, “orta” vb. dedikleri bir kesimini demokratik devrimin bağlaşıkları arasında sayıyorlardı.

1960-70 döneminden farklı olarak 1974’ten sonra sosyalist hareketin aydın kaynağı önemli ölçüde kısırlaştı. 12 Mart, uyguladığı sopa yöntemiyle aydınların önemli bir bölümünü sosyalist, hatta devrimci demokrat mücadelenin dışına itmeyi başardı. 12 Mart’tan sonra, YÖN benzeri bir aydın çıkışı olmadığı gibi, sosyalist aydınlar da sosyalist siyasal mücadeleye 1960-1971 arasında olduğu gibi aktif ve yığınsal biçimde katılmadılar.

Bu ortamda “ideolojik ayrılık”, tartışma ve bölünmeler daha çok uluslararası kaynaklı oldu. Dönemin karakteristik özelliklerinden biri, bilimsel sosyalizmin teorik kaynaklarına ilgisizlik ve birbirleriyle çatışmalı uluslararası sosyalist-odakların propagandalarına aşırı bağlılıktır. Türkiye sosyalist hareketinin, tarihinin hiçbir döneminde bu kadar “uluslararasılaşmadığı” söylenebilir. Sol, bu dönemde büyük bir çoğunluğuyla, neredeyse bütün teorik-ideolojik yaklaşımlarını uluslararası merkezlere göre oluşturdu. “Orta yolcu” denilen eğilimler ise, uluslararası odaklardan birinin aynen izleyicisi olmamakla birlikte, duruşlarını yine bunlara göre belirlediler.

Öte yandan, 1974-80 yıllarında işçi sınıfının kazandığı siyasallaşma düzeyine, sosyalist bilince ulaşmış bir öncü işçiler kuşağının varlığına rağmen, mevcut parti ve örgütler bu birikimi kucaklamakta çok eksik kaldılar; bir ölçüde kucaklayanlar da bu öncü işçileri çok kısa zamanda kendilerine benzeterek bürokratlaştırdılar.

Özetle, Türkiye sosyalist hareketi, 1974-80 yılları arasındaki büyüme, yaygınlaşma ve militanlaşma döneminde toplumun ileri aydınlarının olduğu kadar ileri işçiler birikiminin, sınıf yığınını yönlendirici katkılarından da yoksun kaldı.

1974-80 döneminin en önemli özelliklerinden biri, işçi sınıfı hareketindeki siyasallaşma ve eylemliliktir. DGM, Tariş, Yeni Çeltek vb. direnişleri, büyük işçi katılımlı l Mayıs kutlamaları, işçi

sınıfının devrimci potansiyelini ve eylem gücünü gösteren örneklerdi. DİSK'in yeni üyeler ve sendikalar kazanarak büyümesi, siyasal içerikli eylemlere yönelmesi de işçi hareketindeki yükselişe yardım etti.

1960'lı yıllarda, sosyalizm düşünce ve pratiği toplumun gündemi ile yakın bir ilişki kurabilmiş, kalkınmadan sosyal adalete, petrol sorunundan eğitime vb. kadar kitleleri doğrudan ilgilendiren sorunlar ile devrim ve sosyalizm arasında doğrusuyla yanlışıyla bir bağ kurulmuştu. 1974-80 döneminde ise, genel ve başına "anti"ler, sağına soluna çeşitli ekler takılan soyut "devrim" sloganları ile bu bağ kurulamıyordu. Sol hareket işçi sınıfı içinde etkili reformizm ile, "demokrasi" ve "halk devrimi" hedeflerini aşamayan küçük burjuva sosyalizmi arasında sıkışmıştı. Türkiye'de burjuva liberallerinin yapması gerekeni sosyal demokratlar, sosyal demokratların yapması gerekeni sosyal reformistler yapıyor, işçi sınıfı ve sosyalizm adına yapılması gerekeni ise hiç kimse yapmıyordu.

Programlar, ideolojik yaklaşım ve tartışmalar bir yana, sosyalist ve devrimci demokratik hareketin bu dönem izlediği eylem çizgisi ve taktikler de aynı yönü gösteriyordu. 12 Eylül öncesinde Türkiye solunun ortak bir özelliği, alternatif bir toplumsal düzeni savunan, bütünsel bir dünya görüşüyle pozitif program ve taktiklerle ortaya çıkamamasıydı. Toplumsal güçlerin hızla karşı uçlara doğru kutuplaştığı, mücadelenin sert biçimler aldığı bir tarih anında, erke ve yönetmeye kararlıca talip olamamak, kavganın hedeflerini belirsizleştiren çok önemli bir eksiklikti. Devrimci hareketin kendini, karşı olduğu şeylere referans vererek tanımlaması, savunmacı, edilgen ve olumsuz bir var oluş biçimiydi.

Devrimci hareketin hemen tüm öğeleri, antifaşist, antiemperyalist ve demokrattı. Tüm propaganda ve örgütlenme böyle bir kimlikle yürütülüyordu. 12 Eylül'den önce devrimci hareketin ağırlıklı bir bölümü, mücadeleyi faşizm tehlikesine karşı mücadeleyle, onu da MHP'ye karşı mücadeleyle sınırlıyordu. Keskin biçimler alan sınıf mücadelesinin ürettiği büyük enerjiye rağmen, devrimci sosyalizm

kendini öteki örgütlerden ayıran gerçek bir seçenek olarak sunamadı. Bu manzara, işçi sınıfı hareketiyle şu ya da bu ölçüde bağ kurabilen reformist küçük burjuva sosyalizmiyle, emekçi halk kesimlerinin antifaşist kavgasına belli ölçülerde önderlik eden küçük burjuva radikalizminin tarihsel sınırlarını da gösterdi.

1974 sonrası pratikleri, cephe ve ordu kökenli hareketler örneğinde, silahlı mücadelenin, toplumsal ve siyasal mücadelenin koşullarından, siyasal devrim perspektifinden bağımsız olarak ele alınıp fetişleştirilecek bir araç olmadığını da açık olarak gösterdi.

Yalnızca silahlı mücadele açısından bakıldığında bile 1974 öncesi ile sonrası arasında önemli bir fark olduğunu görmek gerekiyor.

1971 devrimci hareketlerinin silahlı mücadele pratiğini 1974 sonrasıyla karşılaştıran Ertuğrul Kürkçü şunları yazdı:

> Bu üç hareketin (THKP-C, THKO ve TKP/ML'yi kastediyor- HY) ortak yanı, mücadeleye başladıkları andan itibaren iktidar meselesini karşılarına koymuş olmalarıydı. Bunu mücadelenin hiçbir anında gözden saklamadılar. Savunan değil, saldıran hareketlerdi.
>
> (…) 1974 sonrasında 'silahlı mücadele' zaman zaman böyle gerekçelendirilmiş olsa da esasta ve yaygın olarak iktidar perspektifiyle yürütülen bir mücadele olmadı. Bu dönemde silahlı mücadele esas olarak faşist harekete karşı bir savunma ve bu savunma kapsamındaki savunma amaçlı saldırılardan oluşuyordu.[210]

1974 sonrasındaki silahlı hareketlerin, özveri, savaşkanlık ve kayıplar açısından 1971 deneyiminden hiç de geri sayılamayacak verilerine rağmen toplum çapında aynı ya da benzer etkiyi yaratamamasını burada aramak gerekir.

Bu dönem, Kürt ulusal kurtuluşçuluğu ile Türkiye devrimci hareketinin ayrıldığı bir dönem oldu. 1974'ü izleyen yıllarda Kürt devrimcileri kendi ulusal kurtuluş programlarını ve ayrı örgütlerini oluşturmaya koyuldular.

Bu yıllarda sendikal ve siyasal örgütlenmelerin yanı sıra toplumsal-mesleki örgütlenmeler de önemli gelişme gösterdi. Gençlik, kadın, öğretmen örgütlenmeleri, önemli sayıda üye ve taraftar kazandılar. Ancak bu alanlarda da iki yanlı, çelişkili süreçler yaşandı. Gergin bir kutuplaşma eğilimi gösteren siyasal ortam, bu

toplumsal kesimleri politize ve aktivize etti. Örgütlerin kendi “örgüt siyasetleri” yönündeki müdahaleleri ise bu örgütlerin toplumsal-mesleki temsil ve toparlayıcılık özelliklerini yitirmelerine, dar anlamda siyasetler arasında bölünmelerine yol açtı.

1971-80 arasının genel olarak resmetmeye çalıştığım bu ortamı içinde, dönemin örgüt-parti pratiklerinin önemli birkaç çizgisi üzerinde daha kısaca durmak istiyorum.

Bu dönem Türkiye solunun *çok örgütlü* bir dönemidir. 12 Mart’tan çıkışla birlikte solun çeşitli eğilimleri yığınlara örgütlü gittiler. 12 Mart, solun yığınlar içinde kazandığı saygınlık ve etkiyi silememiş, tersine 71 direnişleri bu etkiyi daha da popüler hale getirmişti. Bu miras, “devrimci” ve “sosyalist” kimliğinin prestiji, 1974’ten sonra yeniden örgütlenmeye girişen bütün örgütlenmelere büyük bir destek ve kolaylık sağladı. Ne var ki, bu durumun paradoksal ve olumsuz bir sonucu da oldu. Hemen bütün örgütler, sosyalizm adına kazanılmış toplumsal meşruluğu güçlendirmekten, ülke çapında sosyalizmin bayrağını yükseltmekten çok, örgüt kimliği kazanma, bu kimliği duyurma ve örgüt bayrağını yükseltme biçiminde özetlenecek dar ve sekter bir yönelime daha en başından girdiler. Örgüt şovenizmi, örgütler arası rekabet ve düşmanlık en çok bu dönemde gelişti. Solun yığınlara çok örgütlü gidişi, nesnel olarak sosyalizm potansiyelini bölücü bir etki yarattı. Bu noktadan başlayarak da, örgüt ve partiyi kendisi için amaçlaştıran bir anlayış güçlendi. Sosyalizm genel hedeflerinin silikleştiği, bir örgütü ötekinden ayıran “ideolojik” alamet-i farikaların, markaların ise öne çıkarıldığı polemik ve çatışmalar sol eğilimli emekçiler arasında şaşkınlık ve belirsizliklere yol açtı. Günlük eylemlerin basıncı gurupçu eğilimleri daha da güçlendirirken, ideolojik nitelik, üretkenlik ve etkinin geri kalması örgüt işleyişinde komuta yöntemlerini öne çıkardı. Örgüt ve hareket üzerinde ideolojik-siyasal etkinlikle kurulamayan otorite, örgütsel araçlarla kurulmaya çalışıldı. Siyasal örgütsel önderlik emir-komutacılığa; yığın hareketini yönlendirme bütün yığın örgütlerinin yönetimini ele geçirmeye ve siyasal hegemonya da öteki örgütleri “silme”ye

indirgenerek karikatürleştirildi. Örgüt ve örgütsel işleyiş kurallarının amaçlarından özerkleşmiş biçimde fetişleştirilmesi, örgüt içi katılım ve tartışma kanallarının tıkanmasına, örgütten uzaklaştırma ve hatta ölümle "cezalandırma" gibi tasfiye yöntemlerinin meşru sayılmasına yol açtı.

Bu genel değinmelerden sonra, 1974 sonrası sosyalist hareketin durumunu genel bilgi ve notlar olarak, dönemin öne çıkan üç hareketi olan Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu ve TKP'yi ise görece daha ayrıntılı biçimde incelemeye çalışacağım.

1. 1974 SONRASI İLK OLUŞUMLAR: TSİP, SP, TEP, İKİNCİ TİP…

12 Mart darbesine muhalefet eden Bülent Ecevit önderliğindeki CHP 16 Ekim 1973 genel seçimlerinde yüzde 33,3'le birinci parti oldu. 6 Şubat 1974'te CHP-MSP koalisyon hükümeti kuruldu. Hükümet programında Cumhuriyet'in 50. yılında bir genel af ilanı da yer alıyordu. 14 Mayıs 1974'de meclisten geçen af yasası MSP'lilerin müdahalesiyle solcuları kapsam dışı bıraktı. CHP Anayasa Mahkemesine başvurdu ve Anayasa Mahkemesi'nin 31 Haziran 1974 tarihli kararıyla yasanın 5. maddesini iptal etmesiyle 12 Mart döneminde tutuklanmış sosyalistlerin önemli bir bölümü serbest bırakıldı.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)

Dönemin ilk siyasal hamlesi 16 Haziran 1974'te Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin kuruluşu (TSİP) oldu. TSİP kendisini soldaki dağınıklığı giderecek bir parti olarak sundu ve tüm sosyalistleri bu partiye çağırdı. TSİP'in kurucuları arasında Ahmet Kaçmaz, Yalçın Yusufoğlu, Aydoğan Gezer, Osman Sercan, Ali Kar, Oya Baydar, Burhan Şahin gibi isimler yer alıyordu. TSİP'i kuran kadrolar iki kanaldan geliyordu. Bir kanal, 1970'te Ahmet Kaçmaz, Çağatay Anadol, Oya Baydar, Orhan Silier ve Yalçın Yusufoğlu'nun kurdukları 4 sayı yayımlanan *Sosyalist Parti İçin Teori ve Pratik*

Birliği dergisinde bir araya gelenlerdi. Bu çevre ile Dr. Hikmet Kıvılcımlı yanlısı bir öbek birleşerek TSİP'i oluşturdular. [211]

TSİP, TİP'i ve MDD hareketini eleştiren, bu iki hareketin kadrolarını yeni bir temelde birleştirmeye çağıran bir söylem geliştirdi. TSİP'e göre, TİP toplumsal muhalefetin mücadele ve örgütlenme ihtiyaçlarına yanıt verememiş, pasifizme ve parlamentoculuğa sürüklenmiş, MDD ise işçi sınıfının önemini göz ardı etmiş, ordunun rolünü abartmış, darbeciliğe eğilimli olmuştu. [212] TSİP Programı, TİP ve MDD hareketleriyle mesafesini programına da kimi stratejik kavramları ve içeriklerini yeniden tanımlayarak yansıttı. Bu program da aşamalı bir devrimi öngörmekle birlikte, MDD'yi ve adı farklı bir MDD'den başka bir şey olmayan TKP'nin Ulusal Demokratik Devrim'ini, bu programlar "olmayan" bir ulusal burjuvaziye dayandığı için eleştirdi. İşçi sınıfının önderliğinde, işçi-köylü ittifakı temelinde bir "demokratik halk iktidarı" tezi geliştirdi: "…İşçi sınıfımızın yakın hedefi, emperyalizme bağımlı tekelci burjuvazinin ve müttefiklerinin egemenliğine son vererek bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Bu hedef, işçi sınıfının örgütlü öncülüğünde halkın demokratik iktidarını mümkün ve zorunlu kılar. Halkın demokratik iktidarının kurulması için sürdürülen mücadele, ülkemizde çıkarları bağımsızlık, demokrasi ve özgürlükten yana olan tüm toplum kesimlerinin birlikteliğini gerektirir. Bu gereksinim Halk Cephesi'nde somutlanır. Halk Cephesinin temelini işçi-köylü ittifakı oluşturur.

> (…) Türkiye'de bağımsızlık ve demokrasi için verilen mücadele Sosyalizm için verilen mücadele ile birleşir ve tamamlanır.[213]

TSİP Programı 1960'lı yılların MDD programının en kusurlu ve geri yönleri düzeltilmiş bir versiyonuydu.

TSİP kuruluşundan sonraki aylarda etkili ve canlı bir parti görünümündeydi. Haftalık *Kitle,* aylık *İlke* dergileri düzenli olarak çıkıyor, kitap ve broşürler yayımlanıyordu. Genel Başkan Ahmet Kaçmaz'ın verdiği bilgilere göre TSİP 45 ilde, 23 ilin bütün

ilçelerinde örgütlenmişti.[214] 12 Mart sonrasının ilk parti örgütlenmesi olması ayrıca TSİP'e belli bir çekim gücü kazandırıyordu. Bütün bunlara rağmen, 1970'lerin TSİP'i hiçbir zaman 1960'ların TİP'i türünden sosyalistlerin legal açık bir toplanma merkezi olamadı. Erken kuruluş, özellikle TİP ve TKP'nin de sahnede yerlerini almalarıyla birlikte bir avantaj olmaktan çıktı. Dahası, bu erken ya da aceleci kuruluş, TSİP'in "işçi sınıfı partileri" TKP, TİP ve TSİP'in birleşmesi biçiminde ifade ettiği birlikçi söylemin içtenliğini de daha baştan kuşkulu hale getirdi.

TSİP'in kuruluşu gerçekten aceleye getirilmişti. TSİP'i kuranlar, afla ilgili Anayasa Mahkemesi kararını bile beklememişlerdi. Anayasa Mahkemesi TSİP'in kuruluşundan 15 gün sonra kararını açıklayınca sosyalist kadroların önemli bir bölümünün tutuklu olduğu koşullarda, zorunlu bir görevi üstlenme, sorumluluk yüklenme biçimindeki gerekçe de inandırıcılığını yitirdi. TSİP'in başlangıçtaki etkisine rağmen sosyalist solun toplanma merkezi olamamasının en önemli nedeni budur. Bir başka sorun, TSİP'i kuran kadroların zayıf ideolojik birliğinin kısa zamanda bölünme ve dağılmayı gündeme getirmesiydi. *İlke* dergisinin 21. sayısında Eylül 1975'te çıkan "Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Sosyalist Hareketimiz" başlıklı yazıyla, TSİP'in Kıvılcımlı düşüncelerinden uzaklaştığını açıkça dillendirmesiyle birlikte önemli sayıda kadro TSİP'ten ayrıldı. Demir Küçükaydın önderliğinde yayına başlayan *Kıvılcım* dergisi çevresi TSİP'ten ayrılarak Vatan Partisi'ne katıldı. Bu ayrılmayı 1978'de partinin düzendışı illegal örgütlenmeyi temel esas alarak önderliğin de illegaliteye geçmesini savunan ve sonradan TKP/B olarak örgütlenenler de TSİP'ten koptular. Sonunda TSİP, 1960'ların TİP'i gibi bir toplanma merkezi olamadı ama başta TKP olmak üzere birçok harekete kadro ve güç veren bir aktarma merkezi oldu. TSİP 12 Eylül 1980'e kadar yaşamını sürdürmekle birlikte ele aldığımız dönemin etkili bir hareketi olamadı. Yine de parti kadrolarının özverili çalışmaları sonunda, TSİP öğretmen hareketi içinde, kimi meslek kuruluşlarında ve kimi sendikalarda küçümsenmemesi gereken bir güce sahipti.

Vatan Partisi

21 Ocak 1975'te Emine Kıvılcımlı, Ahmet Cansızoğlu, Arif Şimşek, Ahmet Bavunoğlu, Ali Tuncalı, Cuma Şaşmaz, Kasım Sönmez, Fevzi Kaya, Sadık Öztürk, Bozan Kara, Mahmut Kaya, Orhan Aydın, Vasıf Kandemir, Ayberk Çölok ve Mustafa Aksungur tarafından kurulan Vatan Partisi 1957'de kapatılan aynı isimdeki eski partinin devamıydı. Partinin ideolojik önderlerinden Demir Küçükaydın'ın iki aşamalı devrim teorisini reddetmesi ve silahlı mücadeleyi önermesi ve Sovyetler Birliği'ni tartışma konusu yapması üzerine Vatan Partisi ikiye bölündü. Mehmet Özler'le birlikte partiden ayrılanlar Sosyalist Vatan Partisi'ni kurdular.[215]

Sosyalist Parti (SP)

Eski TİP genel başkanı Mehmet Ali Aybar, Kemal Nebioğlu, Cenan Bıçakçı, Uğur Cankoçak ve arkadaşları 1975 Mayısında Sosyalist Parti'yi kurdular. Aybar'ın, "burjuva modelde bir örgütlenme" olarak değerlendirdiği Leninist parti anlayışına ve "bürokratikleşme"ye karşı bir model geliştirmeye çalıştığı bu parti Aybar ve çevresindeki küçük bir öbeğin hiçbir toplumsal etki yaratmayan bir çabası olarak kaldı. 1977'de partinin adı Sosyalist Devrim Partisi olarak değiştirildi.

Türkiye Emekçi Partisi (TEP)

1975'in şubat ayında Mihri Belli, Şevki Akşit, Vecdi Özgüner, Şaban Ormanlar, Faik Kalkavan, Mustafa Özçelik ve arkadaşlarınca Türkiye Emekçi Partisi (TEP) kuruldu. Türkiye Emekçi Partisi geleneksel MDD çizgisinin devamcısıydı. TEP programına göre, Türkiye toplumunda sosyalizmin kurulabilmesi için önce, ulusal bağımsızlığın gerçekleştirilmesi, feodal kalıntıların temizlenmesi, bu tanımıyla demokrasinin kurulması, bunun için de "bağımsızlık ve demokrasi" mücadelesi verilmesi gerekiyordu. Bu mücadele, işçi sınıfının demokratik önderliğinde, toplumun tüm demokratik zümre ve sınıflarının bir Yurtsever Cephe dayanışması içinde

verilecekti.[216] TEP ve Mihri Belli sosyalist hareketin tarihi mirasçısı olma iddiasını da sürdürüyordu. TEP Sovyetler Birliği ile Çin arasında bir tercih yapmayı reddederek bu partilerin proletarya enternasyonalimi ilkleri temelinde yeniden birliğini savunan Vietnam Komünist Partisi'nin "Ho Şi Minh tavrı" olarak bilinen tutumunu benimsiyordu. Yayın organı, aylık *Emekçi* dergisi olan TEP de 1974-80 arasında küçük, etkisiz bir bir sekt olmaktan ileriye gidemedi.

İkinci TİP

1 Mayıs 1975'te 12 Mart'ta kapatılan Türkiye İşçi Partisi'nin 4. Kongre'sinde önde olan kadroları Behice Boran'ın önderliğinde "ikinci TİP"i kurdular.

İkinci TİP'i kurma hazırlıkları 1974 Temmuzunda yapılan bir toplantı ile başladı. Programı yazma görevi Behice Boran'a, tüzük hazırlama görevi Nihat Sargın'a verildi. Boran sekiz aylık bir çalışmanın sonunda programı yazdı. [217]

Program, I. Programa Temel Olan Görüşler, II. Program başlıklı ana iki bölümden oluşuyordu.

Bu programa göre, çağın temel çelişkisi kapitalist ve sosyalist sistem arasındaydı. Buna, emperyalizm ile ondan kopmak isteyen halklar arasındaki çelişki ekleniyordu, her iki çelişkinin kaynağında emek-sermaye çelişkisi vardı. (s.11-12)

Bu programın en temel önermeleri özetle şunlardı:

> Egemen üretim ilişkileri bakımından Türkiye kapitalist bir ülkedir. (s. 15)
>
> Türkiye'de geri ve güdük kapitalizmin burjuvazisi kendi çapında bir burjuva demokratik devrimini yapmıştır. (s.15)
>
> Türkiye için milli demokratik devrim söz konusu değildir. Milli demokratik devrim, egemen üretim ilişkileri açısından özellikle kapitalizm öncesi aşamada bulunan, yeni bağımsızlığa kavuşan ülkeler için öngörülmüştür… Oysa Türkiye kapitalist aşamaya kesinlikle geçmiş, burjuva demokratik devrimini esas itibariyle yapmış olduğundan, artık onun için bir milli demokratik devrim söz konusu değildir. Bundan böyle devrim gündeme geldiğinde, bu, sosyalist devrim olacaktır. (s.16)

Emperyalizmle “Bütünleşme daima karşılıklı ilişkileri gerektirir; yani emperyalizmin baskı altına aldığı ve sömürdüğü ülkeler, hatta en geri düzeyde olsalar bile, toplumsal içeriği olmayan, emperyalizmin dilediği gibi içini doldurduğu ‘boş bir kap’ değiller; emperyalizm, toplum içi güçler ve koşullar üzerinde oynayarak ve onların direncini kendi isteğine göre yönlendirerek işleri yürütür. Başka bir deyimle, toplumların her zaman kendi iç dinamikleri vardır.” (s.17)

Bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi zorunlu olarak sosyalizm için mücadele ile birleşir.

Sınıf çözümlemesi ve strateji: “Türkiye, bütününde kapitalist bir ülkedir; egemen sınıf bütünüyle burjuvazidir. Kapitalist işletmeci büyük toprak sahipleri burjuvazinin kapsamı içindedir; feodal ilişkiler kalıntısını sürdüren toprak ağaları kesimi burjuvazinin iktidarına ortaktır. Burjuvazinin iktidarında başı çeken büyük burjuvazidir.” (s. 25)

> Türkiye işçi sınıfı, kapitalizmden sosyalizme geçişi ve sosyalizmin gerçekleşmesini sağlayacak tarihsel toplumsal güçtür. (s.37)

Programda, işçi sınıfının toplumsal düzeni değiştirmedeki tarihsel görevini tek başına başaramayacağı belirtilmekte, bağlaşıklık kurulacak sınıf ve katmanlar (tarım işçileri, yoksul köylüler, zanaatkârlar, esnaf ve küçük tüccar, aydınlar ve gençler olarak sayılmakta, bunlar üzerinde işçi sınıfının hegemonyasının kurulmasının gerekliliğine işaret edilmektedir. “Türkiye İşçi Partisi gerek bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi yürütürken, gerekse işçi ve emekçi kitlelerin güncel sorunlarıyla uğraşırken, bütün bu çalışmaların sosyalizm amacına ve mücadelesine yönelik ve bağımlı kılarak yapacaktır. Bağımsızlık, demokrasi ve kitlelerin yaşam düzeyini yükseltme mücadelelerini kendi başına, bağımsız olarak ve öncelikle çözüme ulaştırılabilecek mücadeleler olarak görüp yürütmek, yukarıda açıklanan anlayış ve amaçla sözü geçen mücadeleleri yürütmekten tümden farklıdır. Türkiye İşçi Partisi’nin demokrasi ve bağımsızlık konusunda, diğer demokratik veya sol hareketlerden ayırt edici niteliği budur.” (s. 46)

Anımsayacaksınız, yukarıdaki bölümlerde birinci TİP'in yalnız Türkiye solu için değil Türkiye için çok önemli bir parti ve hareket olduğunu belirtirken programatik zayıflığına işaret etmiştim. Behice Boran'ın yazdığı ikinci TİP programını bu kitap için yeniden okurken edindiğim izlenimi de açıkça ifade etmem gerekiyor: Birinci TİP'in siyasal ve toplumsal etkisinin yanına bilen yanaşamayan ikinci TİP'in programı, kanımca o tarihe kadar Türkiye'de yazılmış en ileri sosyalizm programıdır.

İkinci TİP'i kuranlar, birinci TİP'in yarattığı toplumsal meşruiyete, TİP'in 12 Mart'tan düşünce ve davranış tutarlılığı bakımından en sağlam parti olarak çıktığına, 12 Mart sonrasında yeniden sola açılan emekçi kitlelerin yöneleceği merkezin TİP olacağına, partinin ideolojik birikiminin önder kadro gücünün bu dalgayı kucaklayıp sürükleyeceğine inanıyorlardı.

Bu nedenlerle olsa gerek,1975'te kurulan ikinci TİP son derece kendine güvenli ve hatta "sekter" denilebilecek bir tutum içindeydi.

TİP, öteki sosyalist partiler karşısında "solun bölünmüşlüğü" söyleminin gerçeği ifade etmediğini, "işçi sınıfının siyasal hareketinin 1961'den beri var olduğunu" öne sürerek oldukça iddialı bir pozisyon aldı. Behice Boran partinin kuruluşundan iki hafta önce, haftalık yayın organı *Yürüyüş*'te şunları yazdı:

> Birlik denince söz konusu olan işçi sınıfı hareketinin birliğidir, soldaki bölünmelerin, grupların değil. İşçi sınıfının bölünmüşlüğü ile solun bölünmüşlüğü, belli durumlarda birbiriyle ilişkili olmakla beraber, aynı şey değildir. Örneğin bugün işçi sınıfımızın sendikal hareketi bölünmüştür. Bu bölünmelerde politik anlayış ve çizgi ayrımları görülse de, bunlar 'soldaki bölünmeler' içine girmez. Buna karşılık soldaki ideolojik ve politik bölünmeler işçi sınıfının bölünmesi değildir, çünkü işçi sınıfı içinde yer almıyor. İşçi sınıfının politik hareketinin bölünmesi gibi bir durum yok. Soldaki bölünmeler işçi sınıfı içinde yerleşseydi, o zaman işçi sınıfının politik hareketinin birliği sorunu ortaya çıkardı. Bu birlik sağlanmaya çalışılır, sağlamaya çalışmak sosyalistlerin görevi olurdu. (…) İşçi sınıfımızda sosyalist bir birikim vardır ve bu birikim bölünmüş değildir. O kadar değildir ki, kendinden saymadığı girişimlere uzak durmaktadır. Bu birikimin 1961'den bu yana oluşmasında toplumun genel gelişiminin, sosyalist yayınların vb. payı ne olursa olsun, asıl büyük pay Türkiye İşçi Partisi'nindir.[218]

Bu yaklaşımın doğal sonucu, TİP'in işçi sınıfının gerçek partisi olarak kendisini görmesi, iddiayı ve misyonu sürdürmesiydi. "Tek ülke, tek parti" tezi TİP açısından neredeyse bir evrensel ilkeydi. Bu yaklaşım 1960'lı yıllarda TİP'i destekleyen TKP'yi de içine alıyordu. 1973 Atılımı'yla Türkiye'de yeniden örgütlenmeye girişen TKP, ikinci TİP'i kuran ekiple, başta Behice Boran'la olmak üzere çeşitli düzeylerde ilişkiler geliştirmeye çalıştı. TKP, TİP'in ikinci kez kuruluşu sırasında iki parti arasında dirsek teması olmasını önerdi; hatta İsmail Bilen partiden istifa etmediği için hâlâ parti üyesi saydığı Behice Boran'a "görevini yapsın", "partide görev alsın" mesajları gönderdi. Behice Boran ve ikinci TİP'in önde gelenleri bu önerileri reddettiler.[219] O yıllarda yurtdışından Türkiye'de örgütlenme çabalarını yoğunlaştırmış olan TKP'den Aydan Bulutgil, Attila Aşut , Feridun Aksın Türkiye'de TİP önde gelenleriyle ilişkilerinde hep aynı iletiyi aldılar.

TKP merkezi tarafından, ikinci TİP'in kuruluşundan bir hafta önce 1975 Nisan'ında özel olarak Behice Boran'la görüşmek üzere Fransa'dan Türkiye'ye gönderilen Feridun Aksın görüşmeyi ve sonucunu şöyle anlatıyor:

> İ. Bilen, her iki partinin kaynaklarının aynı olduğunu, benzer bakışlar içinde olduğunu, olabildiğince dirsek teması içinde olmamızın yararlı olacağını iletmemi, ne düşündüğünü sormamı söyledi. Behice hanım, kesin olarak öyle bir şey olamayacağını, çünkü kendilerinin legal bir parti olduğunu ve bunun normal bir süreç içinde sağlıklı bir ilişki olmayacağını belirtti. Döndüm, Parti'ye ilettim ve Fransa'daki çalışmalara devam ettim.[220]

Buna rağmen, TKP iki parti arasında dirsek teması konusunda ısrarlı davranıyor ve hatta İ. Bilen 1977'de Türkiye'ye dönen TKP Merkez Komitesi üyesi Atilla Aşut'la TİP yöneticilerine TKP'ye katılma çağrısı yapıyor. Atilla Aşut TİP yöneticileriyle görüştükten sonra durumu ve izlenimini şöyle anlatıyor:

"Bizi Türkiye'den kopuk, yabancı, dışa bağımlı görüyor, 'TKP'nin Sesi' radyosunu, Uğur Mumcu'nun 'Beşinci Kol' benzetmesinden esinlenerek 'Anten' diye aşağılamaya çalışıyorlardı. Üzülerek belirtmeliyim ki, II. TİP içinde yer almış

eski arkadaşlarımdan, TKP'ye karşı çok olumsuz izlenimler ve kemikleşmiş önyargılarla ayrıldım. Karşılıklı olarak yaşanan güvensizlik, iki partinin birleşmesinin önünde ciddi bir engel olarak duruyordu. İ. Bilen , 'Arkadaşlar gelsin, Behice Boran da Parti'de görev alsın' diyordu ama, bunun koşulları yoktu."[221] Aşut, bu koşullarda Bilen'in mesajını Boran'a iletmekten vazgeçiyor.[222]

Sadun Aren'in ikinci TİP'e katılmamasının iki nedeninden birinin de TKP'ye tutum olduğu anlaşılıyor. Sadun Aren 2003'te yaptığı bir söyleşide bu konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

> Birinci TİP'in temel özelliği yaşadığı dönemde sosyalizm konusunda ülkenin tek yasal partisi olmasıydı. Oysa bir af yasasıyla dışarı çıkacağımızın anlaşıldığı 1974 yılından önce TSİP olmak üzere tüm sosyalist-komünist grupların partileşmeye başladıkları görülüyordu. Ayrıca TKP de 1973'ten itibaren yurtiçinde örgütlenmek için bir 'atılım' başlatmıştı. Bu durumda ben dışarı çıkınca eski TİP'lilerin TKP'den bağımsız hareket etmemesi gerektiğini düşünüyordum.
>
> Tahliyemizden bir süre sonra, partileşme konusunu Behice Hanım ve Nihat Sargın'la görüşmek üzere eşim Munise ile birlikte İstanbul'a gittim. Nihat Sargın arkadaş, yapılmış olan değişikliğe rağmen Anayasa'mızın TİP gibi bir partinin yeniden kurulmasına olanak verdiği kanısında olduğunu söylüyordu. Behice Hanım ise, kendisi ile yaptığımız görüşmede çeşitli bahanelerle konuyu benimle konuşmaya yanaşmadı.[223]

1977 seçimleri

Haziran 1977 seçimlerinde alınan düşük oy TİP içinde büyük bir sarsıntı yarattı. 1965'te 276 bin (yüzde 3), 1969 seçimlerinde 243 bin (yüzde 2.68) oy alan TİP 1977 seçimlerinde yalnızca 20 bin (binde 14) oy aldı. Bu seçimler, Türkiye'de sağ-sol kutuplaşmasının, oylarını yükselten MHP-MSP ile tarihinin en yüksek oy oranına ulaşan ortanın solundaki CHP arasında olduğunun, TİP'in ise marjinal bir parti konumuna düştüğünün açık göstergesiydi.

Seçim sonuçlarından sonra parti içindeki "Tek Parti-Tek Cephe" hareketi güçlenmeye başladı. Bu, 1975'teki TİP'in işçi sınıfının tek ve gerçek işçi sınıfı partisi olduğu iddiasının geri çekilmesi, onun yerine açıkça ifade edilmese, pratik bir yönelişe yol açmasa da bir yandan TKP ve TSİP'le parti düzeyinde birliğinin, bir yandan da

demokratik ve antiemperyalist güçlerin tek cephede birliğinin savunulması anlamına geliyordu.

1978 Haziran'ında, Merkez Yönetim Kurulu, 2. Genel Kurul öncesinde haftalık *Yürüyüş* dergisinin başyazarı Yalçın Küçük ve arkadaşlarıyla ilgili bir karar açıkladı. Arkasından Disiplin Kurulu bu kişileri partiden ihraç etti. *Yürüyüş* ekibi, *Sosyalist İktidar* dergisini çıkararak 12 Eylül 1980'e kadar varlığını sürdürdü. Yalçın Küçük ve arkadaşlarının partiden ihraç nedenleri Merkez Yönetim Kurulu'nun 11 Haziran 1978 tarihli ve 51/4 sayılı kararında şöyle formüle edilmişti:

> Mektupta ortaya atılan görüş ve iddiaların, Parti'nin program ve tüzüğünün ilgili bölümleri, Büyük Kongre Kararları, Demokrasi Bildirgesi, Örgütlü Birleşik Güç Yenilmez ile diğer MYK kararları gibi temel belgelerinde ifadesini bulan ve Parti'nin kurulduğu günden bugüne kadar aynı anlayış içinde sürdürülen bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin, bu mücadelede sendikalar ve diğer demokratik kitle örgütlerinin yeri, önemi ve bu örgütlerde Parti üye ve yandaşlarını da belirtilen perspektif içinde kararlılıkla sürdürdükleri çalışmaların anlamını çarpıtıcı olduğu, anti-sovyetizm ve anti-komünizme saptığı, buna bağlı olarak Parti'nin örgütsel çalışma ilkeleri ve bu ilkelerin yaşama geçirilmesini önleyici bir tutumun ifadesi olduğu, böylece bir sağ sapma teşkil ettiği ve bu nedenle bu görüşlere Parti içinde yer olmadığı saptandı.[224]

Yalçın Küçük ise "Parti Tarihi'ne Katkı" adıyla birleştirdiği üç bölümlü savunmasında bu iddiaları reddetti. "1978 yıllarının ilk aylarından sonra partimizin geriye kaydırılarak, kendi kendini suçlaması sağlanarak, onu CHP hükümetinin 'sadık' işçi sınıfı partisi haline getirmek isteyen eğilimlerin hareket halinde olduğu görülüyor" diye yazdı.[225] Partinin tasfiye edilmeye başlandığını öne sürdü.[226] Yalçın Küçük TİP'in TKP'cilik yaptığını, böylece *Yürüyüş* dergisinde CHP'cilik yapmakla eleştirdiği TKP gibi TİP'in de CHP'nin ve sermayenin yörüngesine girdiğini savundu.[227]

1979 Senato üçte bir yenileme seçimlerinde alınan sonuçlar ikinci TİP için tam bir hezimet oldu. Bu seçimlerde TİP, 33.898 (binde 7) oy alırken, Aybar'ın SDP'si 59.941 (yüzde 1,2), TSİP 62.555 (yüzde 1.31) oy almıştı. Böylece TİP üç yasal partiden en küçüğü oluyordu. Behice Boran'ın aday olduğu İstanbul'da TİP 12.989 oy alırken,

TKP’nin bağımsız adayı Beria Onger’in 20.219 oy alması ise başka bir açıdan TİP’in 1975 yılında partiyi kurarken sarıldığı iddia ve misyonu taşıyamadığının, işçi sınıfının tek partisi olamadığının somut göstergelerinden bir başkasıydı.

Başta Behice Boran, TİP yöneticileri açık başarısızlığı kabul ettiler. Parti içinde geniş bir tartışma açıldı. Tartışmanın sonuçları, *Sorunlarımız, Görevlerimiz: Tek Parti Tek Cephe* başlıklı bir kitapçık olarak yayımlandı. Bu metinle TİP programı TKP ile birleşmenin yollarını açacak biçimde revize ediliyordu. Tüm demokratik güçlerin en geniş cephe ortaklığı “ivedi” bir görev olarak tanımlanıyor, TİP programının ayırt edici özelliklerinden biri olan sosyalist iktidardan önce araya bir “demokratik iktidar” aşaması konuluyordu.[228]

TİP ve Behice Boran bu koşullarda işçi sınıfının tek partisi olma tezini de geri çekmek zorunda kaldılar. Artık, yeni anlamlar içeren bir “tekleşme” hedefi benimseniyor, bu yeni yaklaşım Behice Boran’ın ağzından şöyle dile getiriliyordu:

> Türkiye’nin sol hareketine ilişkin olarak bugün artan bir önem kazanan, gündemin ilk sıralarında olan sorun işçi sınıfının politik birliği ve tekleşmesi sorunudur. Bu sorunun çözümü denilebilir ki, antiemperyalist antifaşist cephenin örgütlenmesinde bir manivela olacaktır.[229]

İşte böyle bir ortamda, ideolojik/siyasal mevzi ve konumları sallantılı duruma gelen, örgütsel gücü, toplumsal saygınlığı zayıflayan TİP ile TKP’nin birleşme görüşmeleri başladı. Gökhan Atılgan’ın Nabi Yağcı ile yaptığı görüşmeye dayanarak aktardığına göre, 1980 yazında Sofya’da gerçekleşen İsmail Bilen-Behice Boran görüşmesinde, Bilen Behice Boran’a “kaç askerin var?” diye soruyor. Atılgan Boran’ın bu soruya muhatap olmasını, o zamana kadar “işçi sınıfının politik tekleşmesi” sürecinde pazarlıkları, karşılıklı ödünleri yadsıyan Behice Boran için “ciddi bir geri çekiliş” olduğunu yazıyor.[230]

Bu kısaca özetlediğim sürecin sonlarına doğru ikinci TİP’in yönetici çekirdeği kendi içinden çatlıyor. Öncü isimleriyle Nihat Sargın, Osman Sakalsız ve Can Açıkgöz bir yanda, Orhan Silier,

Gündüz Mutluay ve Yavuz Ünal bir yanda olmak üzere bu giderek derinleşen çatlak 1979 Ekim'inden 12 Eylül'den bir ay öncesine kadar olan süre içinde partiyi içe, iç tartışmalara kitledi.

Orhan Silier ikinci TİP'in temel yanılgısını şöyle özetliyor:

> 1961-71 mirasının olumlu etkilerini abartarak, militan işçilerin, sosyalist kadrolar için tek alternatif olduğunu savunarak yürüttüğü sol içi kavga, politik esneklikle ideolojik titizliği birleştiremeden sürdürülen keskin ajitasyon TİP'i yalnızlaştırdı ve sıradanlaştırdı.[231]

Sonuç olarak, ikinci TİP'in Behice Boran'ın en başından hedeflediği dört hedefi gerçekleştiremediği açıktır. Bunlar, birincisi dinamik, disiplinli, eğitimli bir parti örgütü; ikincisi işçi sınıfı içinde kök salmak, üçüncüsü solda ana akım haline gelmek, dördüncüsü uluslararası alanda 'kendini kabul ettirmek'ti.[232] Dördü de gerçekleşmedi. 1975-80 döneminde TİP, marjinal bir parti olmanın ötesine geçemedi.

2. THKP-C, THKO VE TKP/ML ARDILI ÖRGÜTLENMELER

1971 devrimciliğinin en başta öğrenci gençlik içinde olmak üzere Türkiye toplumunda yarattığı etki ve birikim 1974'ten sonra yeni bir enerjiyle harekete, örgütlenmeye taşındı 1973'te İstanbul'da kurulan İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği'ne (İYÖKD) Doğu Perinçek önderliğindeki TİİKP dışındaki tüm sol çevreler katıldılar. 18 Kasım 1974'te *İleri* dergisi çıkmaya başladı. İYÖKD af ve "NATO'ya Hayır" kampanyaları yürüttü. 1974 baharında yapılan 1. Kongre'de dernek üyeleri eski siyasal bölünmeler temelinde, 1971 devrimciliğinin yeni sürdürücüleri, Kıvılcımlıcılar, TSİP yandaşı Genç Sosyalistler Birliği (GSB) ve TKP yanlısı gençler olarak öbekleştiler. Kongreden sonra GSB ve TKP/ML yandaşları dernekten ayrıldılar.

Aynı zamanlarda Ankara'da TSİP yanlısı öğrencilerin kurduğu Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) bir yılını doldurmadan kapatıldı.

Ekim 1974'te İYÖKD'ün çağrısı üzerine İzmir, Bursa, Adana, ve Sakarya'daki dernekler bir araya gelerek federasyonlaşmayı tartıştılar. Ancak, solda derinleşen düşünce farklılıkları ve öbekleşmeler nedeniyle birleşmek mümkün olmadı.

1975 Şubat'ında İYÖKD kapatıldı. Onun yerine İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği (İYÖD) kuruldu. Tüm bu gelişmeler, 12 Marttan sonra tek öğrenci derneği çatısı altında örgütlenmeyi deneyen siyasal öbeklerin, "kendi" derneklerini kurmalarıyla sonuçlandı. İYÖD de önce THKP-C kökenli öğrencilerin derneği iken, onların da kendi içinde bölünmesiyle *Devrimci Gençlik* dergisi çevresinin örgütüne dönüştü. Buradan Devrimci Yol hareketi doğdu.

15 Nisan 1975'te yayına başlayan Doğu Perinçek önderliğindeki *Halkın Sesi* dergisi, Sovyetler Birliği'nin, Kruşçev'in "karşı devrimci" darbesiyle birlikte sosyal-emperyalist, sosyal-faşist bir güce dönüştüğünün propagandasını yapmaya, 1971 devrimciliğini "maceracılık"la eleştirmeye başladı. Bu yayınlar THKP-C ve THKO ardılları üzerinde etkili oldu. THKP-C'nin Niğde Cezaevi'ndeki militanları Necmi Demir, İlkay Demir ve Kamil Dede bu görüşleri savunmaya, THKP çizgisini "kitlelerden kopuk ve maceracı" olmakla, "Sovyet sosyal emperyalizminin" hizmetinde olmakla suçlamaya *Militan Gençlik* dergisi çevresinde örgütlenmeye başladılar. Örgütlenmenin öğrenci hareketi boyutlarını aşmasıyla bu grup *Halkın Yolu* dergisini çıkarmaya başladı, daha sonra Perinçekçi Aydınlık grubuyla birleşti.

1975 Aralık ayında yayına başlayan *Devrimci Gençlik* dergisi, THKP-C izleyicilerinin esas odağı oldu. 1976 Ağustos'unda Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DGDF) kuruldu.

Bütün bu gelişmelerin yaşandığı günlerde devrimci ve faşist güçler arasında silahlı çatışmalar tırmanıyor, ölümler sıklaşıyor, öğrenci örgütlenmesinin her bakımdan yetersizliği belirgin biçimde ortaya çıkıyordu.

1974 sonrasının THKP-C kökenli hareketleri işte böyle bir zeminde, böyle bir ortamda yeniden biçimlendiler.

Sonradan “Acilciler” olarak bilinen bir öbek, Mahir Çayan’ın tezleri doğrultusunda bir an önce mücadeleyi başlatmak üzere *Türkiye Devriminin Acil Sorunları* broşürünü yayınladılar. Broşürde, “Türkiye devriminin kırlarda ve şehirlerde verilecek bir silahlı mücadeleyle başarıya ulaşacağı, siyasi gerçekleri açıklama kampanyasının politikleşmiş askeri savaş stratejisinin somuta uygulanmasıyla sürdürülebileceği, savaş örgütünün oluşturulmasıyla demokratik halk devriminin zafere ulaştırılabileceği” öne sürülüyordu. [233] Küçük gruplar halinde illegal olarak örgütlenen bu çevredeki ayrışmadan 1975’te *Halkın Devrimci Öncüleri* (HGÖ) adlı bir örgüt daha doğdu. Broşürü yazan İlhan Akman ve yoldaşları Hasan Basri Temizalp ile Yusuf Ziya Güneş 1976 Ocak ayında Malatya’da hunharca öldürüldüler.

1975’te THKP-C devamcısı başka bir örgüt, *Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği* (MLSPB) kuruldu. MLSPB, birçok silahlı eylem örgütledi. Kendi içinde küçük gruplara bölünerek bu örgüt de yaşamını 12 Eylül’e kadar sürdürdü.

1976’da İzmir’de kurulan, Mahir Çayan’ın görüşlerini benimseyen herkesi örgüt disiplinine uymak koşuluyla katılmaya çağıran *THKP-C Eylem Birliği,* bir dizi silahlı eylem gerçekleştirdi; kadro kayıplarına ve tutuklamalara rağmen eylemlerini 12 Eylül 1980’e kadar sürdürdü.

Sürekli bölünme yaşayan THKP-C kökenli örgütlerin sayısı onları buldu. THKP-C Çayan Sempatizanları, THKP-C Cephe Yolu, THKP-C Devrimci Koordinasyon Birliği, THKP-C Devrimci Savaş, THKP-C Marksist Leninist, THKP-C Türkiye Kızıl Muhafızları Ordusu, THKP-C Üçüncü Yolcular vb. tümü yasadışı ve silahlı mücadeleyi esas alan örgütler doğdu.

Kurtuluş

1974 sonrasında, THKP-C kökenli hareketlerin en önemli ikisi Kurtuluş ve Devrimci Yol’dur.

1976 Haziran’ında yayına başlayan *Kurtuluş Sosyalist Dergi* (KSD) çevresinde örgütlenen gruba, dönemin alışkanlığına uygun

olarak dergi adıyla Kurtuluş Hareketi denildi. Bu çevre daha sonra *Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü* adını aldı.

Bu çevrenin 1975'te yayınladığı *Bir Tarihsel Yanlış Kavrayış ve Türkiye Devrimci Hareketinde Yol Ayrımı* broşüründe ve *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de yer alan yazılarda Kurtuluş Hareketi THKP-C çizgisine ciddi eleştiriler yöneltti ve tezleri işlenmiş, gerekçelendirilmiş ideolojik içerikli bir kopuş gerçekleştirdi. [234]

Kurtuluş, geleneksel THKP-C çizgisinden en başta net bir işçi sınıfı vurgusuyla uzaklaştı. THKP-C'nin "ideolojik öncülük" görüşünün yerine, açık biçimde işçi sınıfının "fiili" önderliğinin, devrim hareketinin temel gücü olduğunun altını çizdi. THKP-C çizgisinden ideolojik kopuşun ötesinde işçi sınıfına yönelmek Kurtuluş hareketi için örgütsel bir öncelik olarak da tanımlandı. O kadar ki, 1978 başlarında Merkez Komitesi sınıf içindeki örgütlenmeye hız vermek amacıyla kadrolarını buna göre düzenleme kararı aldı.

Kurtuluş, sınıf vurgusuyla birlikte kullandığı terminolojiyle de halkçı değil "proleter" sosyalist bir kimlik edinmeye çalıştı.

Kurtuluş'un THKP-C çizgisinden uzaklaştığı en önemli başlıklardan biri, "öncü savaşı", "politikleşmiş askeri savaş stratejisi"ydi. Kurtuluş, devrim anlayışını bir "toplumsal devrim" olarak tanımladı; geleneksel "öncü savaşı"nı kitlelerden kopuk olmakla eleştirdi. Anti-oligarşik devrim, antikapitalist bir karakter taşıyacak, daha en başından kapitalist mülkiyet ve üretim ilişkilerini tasfiyeye yönelecekti. Devrim, "antikapitalist demokratik devrim" olacaktı.

Kurtuluş Hareketi Kemalizm ve Kürt sorununda da THKP-C çizgisinden ayrıldı ve genel sol ortamı etkileyen, tartışmalara yol açan yaklaşımlar geliştirdi. "Mahir Çayan'ın Kemalizmi 'küçük burjuvazinin en sol kanadının milliyetçilik temelinde antiemperyalist tavır alışı' olarak değerlendirmesini ve 'vasıtasız yedek' olarak devrimin müttefikleri arasında görmesini yenilgiye götürecek bir hata olarak eleştiren Kurtuluş, bu konuda THKP-C'nin de geleneksel soldan kopamadığı görüşünü savundu. … Kurtuluş'a

göre cumhuriyetin kurucu ve egemen ideolojisi Kemalizmin bir burjuva ideolojisi olduğuna kuşku yoktur ve devrimde müttefik olarak düşünülebilmesi de mümkün değildir.”[235]

Kurtuluş, Türk egemen sınıflarının Kürtlerin yaşadığı Kuzey Kürdistan’ı tüm zenginliklerine, kültürel değerlerine ve temel haklarına el koyarak sömürgeleştirdiği tezini ilk kez ortaya atan hareket oldu. Bu tezin uzantısı olarak Kürdistan’da özerk “seksiyon” örgütlenmesini savundu.

Kurtuluş’un örgütlenme konusundaki yeni yönelişini bu hareketin önderlerinden Mahir Sayın şöyle anlatıyor:

> İlk kez olarak Kürdistan’daki örgütlenmenin biçimi üzerine olan tartışmalar Leninist örgüt anlayışı konusunda bürokratik kavrayıştan sıyrılınmasına, demokratik merkeziyetçilik kavrayışının var olan yorumlardan farklı bir muhtevada ele alınmasına olanak sağladı. Kürdistan’da örgütlenme içerisinde özerk bir yapılanmanın yayılmasının benimsenmesi sadece emir komuta zincirinden oluşmayan bir parti yapılanmasını tarif ederken hemen yanında yerel birimlerin merkez karşısındaki özerklikleri düşüncesini de geliştirdi.[236]

Kavramsal ve düşünsel düzeydeki süreklilik noktaları ise, “oligarşik diktatörlük”, emperyalizmin “iç olgu” olması ve “silahlı mücadele” olarak sayılabilir.

Kurtuluş’a göre Türkiye demokratik devrimini tamamlamamış, toprak ağalığını tasfiye etmemiş bir ülkedir; feodal artıklar emperyalizmin müttefikidir, emperyalist çağla birlikte burjuvazi devrimci barutunu tüketmiştir. Oligarşi, artık “bir iç olgu haline gelmiş olan emperyalizm”den, işbirlikçi tekelci burjuvaziden ve şu ya bu ölçüde feodal karakterli büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır.

Kurtuluş, THKP-C’nin “politikleşmiş askeri savaş stratejisi”ni reddetmekle birlikte, silahlı mücadeleyi “siyasal mücadelenin bir biçimi, en üst biçimi” olarak değerlendirdi.

Çok kısa biçimde özetlemeye çalıştığım bilgiler, Kurtuluş’un geleneksel THKP-C çizgisinden köklü bir kopuşa yöneldiğini göstermeye yetiyor.

Kurtuluş, yeni yolunda belli bir güç kazanmayı başardı. Görece güçlü olduğu bölgeler, Antalya, Mersin, Samsun, Trabzon, Rize, Bayburt, Kızıltepe'ydi. Dev-Lis, Devrimci Öğrenciler Birliği, Karadeniz Dev-Genç, Dev-Gör gibi dernekler Kurtuluş'un yandaş örgütlenmeleriydi

KSD'nin tirajı, Öngider'e göre 15 bin, Ocak 1978'den sonra yayına başlayan *Haftalık Kurtuluş Gazetesi*'nin tirajı ise 30 bin civarındaydı.

THKO Kökenliler: TDY, Emeğin Birliği/TKEP, TİKB

THKP-C ardılı örgütler gibi, THKO devamcıları da sosyal emperyalizm ve daha sonra da Maocu "üç dünya teorisi"nden etkilendiler.

THKO'nun hayatta kalan önderleri 1975 başında THKO Geçici Merkez Komitesi'ni oluşturup *Yoldaş* dergisini çıkarmaya başladılar. Yoldaş dergisi ilk sayısında 1971 silahlı devrimciliğini "küçük burjuva ihtilalciliği" olarak eleştirdi. İkinci sayısında Sovyetler Birliği'nin "sosyal emperyalist"liğini ilan etti. Hüseyin İnan tarafından yazılan *Türkiye Devriminin Yolu*'nun özü itibariyle revizyonizmin ve Troçkizmin etkisi altında kaldığı savunuldu. Bunun üzerine, Teslim Töre önderliğinde sonradan *Emeğin Birliği*'ni oluşturacak olan grup ile TDY'liler 1976'da THKO'dan koptular.

Emeğin Birliği'nin önderi Teslim Töre ayrılığı şöyle anlatıyor:

> THKO 1976'da iki ayrı çizgiye bölünmüştü. Bu çizgilerden biri Maoculuktu. Diğeri ise Maocu çizgiye karşı çıkan ve Leninizmi savunan 'Mücadelede Birlik' kanadıydı. … THKO-MB'nin tüm bölgesel örgütlerin sorumlularının bir araya gelerek gerçekleştirdiği Aralık 1977 Konferansı, örgütün önüne partileşme hedefi koydu. Örgüt, başka Leninist güçlerle birleşme sonucu güçlü bir proleter partiye ulaşmak amacıyla bir partileşme süreci yaşadı. TKEP kuruluna kadar THKO-MB adı altında siyasal-örgütsel çalışmasını sürdürdü.[237]

Emeğin Birliği Sovyet yanlısı bir tutum alarak, TİP, TSİP ve TKP çizgisine yaklaşan bir siyaset izledi.

Bu öbek, 1 Mayıs 1980'de toplanan Kongre ile Türkiye Komünist Emek Partisi'ni (TKEP) kurdu. Kuruluşundan 12 Eylül 1980'deki kapanışına kadar süren 6 aya yakın sürede belli bir güce sahip olduğu Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Adana, Mersin, Amasya gibi yerlerde özellikle de kırsal alanlarda etkinliğini sürdürdü.

Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB)

Sonradan THKO'dan ayrılarak Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği'ni (TİKB) kuracak olan kadroların kökeni 1968'lerde Dev-Genç çatısı altında örgütlenen bir gruba uzanmaktadır. MDD saflarında ve Arnavutlukçu-Çinci bir çizgide yer alan bu kadrolar Türkiye'de kapitalizmin egemen olduğu, proletaryanın tarihsel misyonu başlıklarında MDD'ci ve Maocu görüşlerden ayrılıyorlardı. 12 Mart'tan sonra yeniden örgütlenen grup, 1975 sonuna doğru THKO'nun belli konularda özeleştiri yapması üzerine THKO'ya katıldı. Ne var ki "Üç dünya teorisi" tartışmaları sonunda bu kadrolar 1977 Mayıs'ında geniş bir yandaş kitlesiyle birlikte THKO'dan ayrılarak 1979 Şubat'ında TİKB'yi kurdular.[238] *Orak Çekiç* ve *İhtilalci Komünist* isimli iki illegal yayın çıkardılar. *İhtilalci Komünist'*in ilk sayısında yayımlanan "TİKB Platformu"na göre, "Türkiye, emperyalizmin yeni sömürgeci boyunduruğu altında, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu geri bir kapitalist ülke idi. Türkiye, hâlâ bir küçük burjuva ülkesi olmakla birlikte devrim güçleri arasında yer alan köylü yığınlarının, kent küçük burjuvazisinin, gençliğin ve ilerici aydınların önderi proletarya, niteliğinin ötesinde sayısal gücüyle de merkezi bir konumdaydı."[239] TİKB, Türkiye'nin "antiemperyalist demokratik halk devrimi aşamasında olduğu"nu, ancak kapitalizmin "nisbi gelişmişliği" ve "proletaryanın gücünden" dolayı, gündemdeki devrimde "sosyalist görevlerin özgül ağırlığının görece fazla olduğu"nu, bu devrimin "sosyalist devrime hızla dönüşebilecek, proletarya devrimi tipine yaklaşan bir devrim" olacağını öngörüyordu.[240]

Bu formülasyonlar, basmakalıp aşamalı devrim, klasik MDD görüşlerinden kopmak, eski kalıpları aşmak isteyen TİKB'nin geçmişin yükünün, MDD'ciliğin genel sol ortama hâlâ egemen, büyük olasılıkla örgüt içine de yansıyan basıncı karşısındaki zorlanmasını anlatıyor. Yine de, bu zorlamadan gelen kayıtlara rağmen kapitalizmin gelişmişliğine ve proletaryanın gücüne yapılan vurgu TİKB'yi programatik açıdan klasik MDD'cilikten daha ileri bir noktaya getiriyor.

TİKB, hiçbir zaman büyük, kitlesel bir örgüt olmadı. Ancak, sıkı örgütlenmesiyle, kadrolarının devrimci özveri ve direngenliği ile, 12 Eylül sonrası mücadeleciliğiyle Türkiye soluna, devrimciliğine önemli değerler katan bir hareket oldu. Bu özelliklerin, birkaç kişinin kişisel kahramanlığı olmayıp bir örgüt kültür ve normu haline getirilmesi yakından incelenmeye, öğrenilmeye değer bir deneyimdir. Yaşar Ayaşlı TİKB'nin, militanlarının kişiliklerinde birleşen özelliklerle "komünist dünya görüşü arasında uyumlu bir bütünlük" sağladığını, "Türkiye toprağında yeşermiş bir öncü müfreze ve profesyonel devrimci tipolojisi"[241] yarattığını yazarken bu noktaya ışık tutmuş oluyor.

3. TKP VE 1973 ATILIMI

12 Mart sonrasının en önemli yeniliklerinden biri, 1951 tevkifatından 1973'e kadar Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Bulgaristan başta olmak üzere Doğu Avrupa'daki Sovyet bloku ülkelerinde yaşayan ve genellikle radyolarda çalışan bir avuç partilinin sınırlı etkinliklerinden başka bir varlığı duyulmayan Türkiye Komünist Partisi'nin birkaç yıl içinde Türkiye'de solun en etkili hareketlerinden biri olmasıdır.

Önce "Dış Büro", sonra da "TKP Merkez Komitesi Politik Bürosu" adını alan, başında Zeki Baştımar ve İsmail Bilen'in yer aldığı çevrenin 1970'lerde yola TKP adıyla devam edebilmesinde baş etken SBKP'nin desteğidir.

TKP Politik Bürosu 24 Mayıs 1973'te yaptığı toplantıda "1973 Atılımı" diye bilinen süreci başlattı. Yıllar sonra yeni parti program

ve tüzük taslakları hazırlandı. 8 Ocak 1974'te de Merkez Komitesi organı *Atılım* düzenli olarak çıkmaya başladı. Merkez Komitesi oluşturuldu ve nihayet TKP çok uzun bir aradan sonra 1977'de ilk forumunu, "Konya Konferansı"nı topladı.

1973 çıkışını "Atılım" yapan nesnel ve öznel koşullar nelerdi?

Bir kez, dünya ortamı çok uygundu. 1970'ler genel olarak dünyada solun yükseldiği bir dönemdi. Vietnam savaşının ABD'nin yenilgisiyle sonuçlanması, dünyanın birçok yerinde yeni devrim odaklarının ortaya çıkması, dünya komünist hareketinin canlanması, "Brejnev Doktrini", "domino" teorisi vb. dönemin karakteristik çizgileriydi.

Moskova'da SBKP MK Dış İlişkiler sorumlularından V. V. Zagladin'in editörlüğünde 1973'te yayımlanan "*Dünya Komünist Hareketi*" başlıklı kitabın önsözünde örneğin şunlar vardı:

> Günümüze damgasını vuran, dünya komünist hareketinin halkların yaşamında ve tüm insanlığı ilgilendiren büyük sorunların çözümünde oynadığı rolün görkemli biçimde artmasıdır.[242]

Leonid Brejnev de, 1972'de "Dünya devrimci süreci kararlı biçimde gelişiyor. Marksist-Leninist partiler daha güçlü ve etkili oldukça bu sürecin başarıları da daha büyük olacaktır."diyordu.[243]

İkincisi, Türkiye ve Türkiye sol ortamı da, çeşitli açılardan TKP atılımına uygundu. 1974 affı ile birlikte, sol kendisini yeniden kitlesel ölçekte var edeceği koşullara kavuştuğunda, TİP ve MDD hareketlerinin, 1971 devrimciliğinin sınırları ve dersleri de devrimci kadroların şu ya da bu ölçülerde bilincine çıkmaya, eleştirel ve yeni bir bakışla değerlendirilmeye başlanmıştı. Birçok insan kendisini devrimci/solcu olarak görüyor, ama yeni dönem sosyalistliğinin TİP türü legal bir partiyle de, öğrenci gençlik kökenli devrimcilikle de yol alamayacağını düşünüyordu. Birçok devrimci kişi ve çevre, 1971 devrimciliğinin ruh haline, devrimci özverisine büyük sempati beslerken 1971 tipi kent ve kır gerillacılığının sınırlarını da görüyordu.

1973 Atılımını hazırlayan toplumsal ekonomik temel 1950'lerde fabrika aşamasına gelen Türkiye kapitalizminin 1960'larla birlikte güçlü işçi sınıfını, sanayi proletaryasını var etmesiydi.

Bu kitabın başka yerlerinde ayrıntılarıyla işlendiği gibi dönemin en önemli özelliklerinden biri, işçi sınıfı hareketindeki gözle görünür, elle tutulur yükselişti. İşçi sınıfı artan sayıları, gelişen sendikal örgütlülüğü ve mücadelesiyle toplumsal bir kutupbaşı özelliği kazanıyordu.

Dönem, işçi sınıfı içinde, örgütlenme isteğinin, arayışının güçlendiği bir dönemdi. Bu arayışın adresi, 1960'lı, 70'li yıllardan farklı olarak, herhangi bir devrimci örgüt değil, giderek belirginleşen bir bilinçle "işçi sınıfı partisi"ydi. İllegal ve tarihsel TKP, harekete, atılıma geçtiği ölçüde bu arayışa en etkili biçimde yanıt verecek gizil bir güç taşıyordu.

1965-71 döneminde, Türkiye'de yalnız işçi sınıfı değil, toplumun tüm sınıf ve katmanları büyük bir hareketlilik içindeydiler. Kitleler, sokakta mücadele ederek "hak"larını arıyor, gençler, kadınlar, öğretmeninden polisine kamu çalışanları "demokratik kitle örgütlerinde", mesleki derneklerde örgütleniyor, siyasallaşıyordu.

Sovyetler Birliği'nin o yıllarda yükselen saygınlığının da etkisiyle bu arayışlarda "enternasyonalizm", aynı anlama gelmek üzere Sovyetler'le, SBKP ile ilişkiler büyük önem taşıyordu. TKP'nin "*Sovyetler Birliği'nin onay verdiği bir parti*" imaj ve gerçeği başlı başına bir çekim etkeniydi. Bu o kadar öyleydi ki, 1975 ve 1976 yıllarında birçok örgütlü çevre, öbek ve tek tek sosyalist TKP'nin programını benimsemedikleri ve Türkiye içinde TKP'den çok daha güçlü örgütlülükleri olduğu halde "enternasyonalizm" gerekçesiyle bu partiye katıldılar.

TKP dışardan atılıma karar vermişti ve Türkiye yeni bir sol mayalanmanın içindeydi. Bu iki dinamiğin buluştuğu kavşakta, 1973 TKP Atılımı gerçekleşti.

İdeolojik öncüller

1973 Atılımı'nın baş mimarı İsmail Bilen'in 1967-74 arasında S. Üstüngel imzasıyla *Yeni Çağ*'da yayınlanan yazıları var. Bu yazılarda, Bilen, Mihri Belli'nin MDD'sini eleştirirken, UDD konusunda da Zeki Baştımar ve Ahmet Saydan'ın o zamana dek yazdıklarından farklı bir yaklaşım geliştirdi. Sonradan "*Günümüzde TKP*" adıyla kitaplaştırılan bu yazılarda, birçok temel noktada TKP Programı'ndan ve 1970'ler TKP siyasetinden ileri yaklaşımlar yer alıyordu.[244] Bunlar 1967 tarihli "Baş Düşman, Baş Tehlike ve Güçbirliği" başlıklı, 1968 tarih ve "TKP'nin Tarihsel Rolü ve Ödevi" başlıklı, 1969 tarih ve "Likidatör-Bozguncu Akımlarla Savaş" başlıklı ve 1974 tarihli "1 Mayıs Üstüne Konuşma" başlıklı yazılardır.

Günümüzde TKP kitabının, "TKP Basın Yayın Kurulu" imzasıyla yazılan önsözü bu yazılardan alıntılarla İ. Bilen'in en temel görüşlerinin iyi bir özetidir.[245] Önsöz şöyle başlıyor:

"Türkiye Komünist Partisi yurt çapında yükseliyor. Her gün yeni Parti Komiteleri, taban örgütleri (hücreler) kuruluyor. Militanların savaşı, işçi sınıfına, fabrikaların içine yöneliyor. Parti safları, TKP'nin devrimci canlılık ve savaşkan geleneğine yaraşık genç komünistlerle doluyor. Partimizin yeni eylem programı, devrim mücadelesinde yolumuzu aydınlatıyor. TKP, dar boğazdan sıyrılıyor.

> Bu gelişme, Üstüngel yoldaşın, bu kitaba aldığımız dört yazısı ile yakından ve sımsıkı bağlıdır. *Parti-içi* (İtalik benim-HY) ve parti-dışı tartışmalarda, Leninci ilkelerin, kitaplardan yaşama geçmesi yolunda, Üstüngel yoldaşın bu dört yazısının büyük bir yeri ve anlamı vardır.[246]

Buradaki "parti-içi" ibaresi rastlantı olmamalıdır. S. Üstüngel'in bu yazıları geleneksel MDD ve UDD yaklaşımlarıyla önemli nüanslar içeriyor.

En başta, İsmail Bilen, bu yazılarında, işçi sınıfının temel ve öncü güç, demokratik devrimin hegemonu olması gerektiğini kesin ve açık bir dille savunuyor.

> Anayurdun, halkımızın önünde duran sorunların çözümlenmesinde, devrimci temel güç proletaryadır, işçi sınıfıdır. Komünist Partisi, memlekette bütün ilerici, halkçı, antiemperyalist, anti-feodal güçleri işçi sınıfının savaşıyla bağlamak, onun

> çevresinde toplulaştırmak, onun hegemonyasını savaşta öncülüğünü sağlamak işini başa almaktadır. Bu da ancak savaşla, örgütlenmekle, yığınları savaşlarda örgütlemekle olur.[247]

İşçi sınıfının hegemonyasına ve komünist partisinin rolüne bu vurgu geleneksel söylemden farklıydı.

Çok daha önemlisi, S. Üstüngel/İ.Bilen'in yazılarında Zeki Baştımar döneminin "önce cephe" diye özetlenecek yaklaşımın yerine "önce parti ve işçi sınıfı" vurgusu belirgin biçimde öne çıkarılıyordu:

> TKP'nin yakın amacı, önünde duran somut ödevi: Memlekette işçi ve komünist hareketini güçlendirmektir. Onu örgütlemektir. Örgütlü savaş yürütmektir. İşçi-köylü bağlaşıklığını kuvvetlendirmektir. Çünkü demokratik ve sosyalist devrimlerde söz konusu olan proletaryanın hegemonyasıdır.[248]

"Biz, uydurma, sen, ben, bizim oğlandan derme çatma kurulmak istenen 'tek cephe' oyununa karşıyız. Bu hiçbir zaman gerçek tek cephe politikasından vazgeçtiğimiz anlamına gelmez."[249]

İsmail Bilen yalnız söylemde değil, pratikte de TKP'nin güçlenmesini, örgütlenmesini her şeyin önüne koydu; TKP'nin kendi güçlenmesine ağırlık vermeden "cephe" kurma girişimlerine karşı çıktı.

Bu bilgiler ve nüanslar İsmail Bilen'in kimi kritik noktalardaki yaklaşımlarını anlamak açısından yararlıdır. Öte yandan, 1970'lerde büyük bir siyasal çekim gücü kazanarak büyüyen TKP ideolojik-siyasal açıdan zayıf ve eklektik bir konumdaydı ve bu zayıflık programa aynen yansıdı. Ama programdan önce TKP 1973 Atılımı'nı gerçekleştiren önderliğe ve oluşum biçimine bakmamız gerekiyor.

Önderlik ve oluşumu

Uzun yıllar sosyalist ülkelerde yaşayan bir göçmen topluluğu, bir tür yurtdışı konsolosluğu gibi var olmuş TKP'nin 1973'ten sonra atılım yapmasında İ.Bilen'in rolü önemlidir. 40 yılı aşkın süre, Sovyetler Birliği ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde

yaşayan, radyolarda çalışan, 1962'den sonra "Dış Büro" içinde yer alan, Dış Büro dağıtıldıktan sonra, Zeki Baştımar ile birlikte TKP'yi uluslararası komünist hareket nezdinde temsil eden İsmail Bilen, Zeki Baştımar'ın hastalanması ve vefatıyla birlikte öne çıktı.

İsmail Bilen 1922'de 20 yaşında Haliç Tersanesi'nde çalışırken partiye girmiş, 1923-1926 yılları arasında Moskova'da eğitim görmüş, 1927'de Adana İl Sekreterliğine, 1928'de "Muvakkat Merkez Komitesi" üyeliğine, 1934'de örgüt sekreterliğine getirilmişti. 1937'de TKP'nin Komintern'deki temsilcisi oldu. 1946-50 yılları arasında Moskova radyosunda çalıştı. 1973'te partiyi canlandırmak, yeniden örgütlemek üzere harekete geçen İsmail Bilen o dönem TKP'sinin en kıdemli ve deneyimli kişisiydi. Yukarıdan aşağıya partiyi yeniden kurmaya giriştiğinde çevresinde Batı Avrupa'daki bir avuç insandan başka bir kadro birikimi yoktu. Türkiye'de ciddiye alınabilir bir örgütlenme söz konusu değildi. Sovyetler Birliği ve dünya komünist hareketinin Türkiye'den istediği de, öyle kalkışma, devrim deneyecek bir parti değildi. Bu koşullarda İ. Bilen cüretli bir atılımın baş örgütleyicisi oldu.

İsmail Bilen o günkü dünya komünist hareketi ve TKP ölçüleriyle sol bir eğilim içindeydi.[250]

1951 operasyonundan mahkûm olanların 1960'lı yıllarda serbest kalmalarından 1973 Atılımına kadar olan dönemde TKP'nin tek örgütlü etkinliği olan "Dış Büro" çalışma ve çatışmaları üzerinde çok kısa birkaç not düşmekle yetineceğim. Bu konuyla ilgili olarak son zamanlarda birçok belge ve kitap yayımlandı.[251]

Zeki Baştımar (Yakup Demir) 1962 sonunda yurtdışına çıktıktan sonra, 1963 yılında radyo redaksiyonunda çalışan partililerden "TKP Dış Büro"yu oluşturdu. 1962-1965 arasında Dış Büro'da iç tartışma ve bölünmeler yaşandı. 1965'te Dış Büro tasfiye edildi. Z. Baştımar , İ. Bilen ve A. Saydan fiili TKP yöneticileri olarak kaldılar. Zeki Baştımar 1965'ten sonra "Merkez Komitesi Birinci Sekreteri" unvanını kullanmaya başladı.[252] 1968 yılından başlayarak Zeki Baştımar yurtdışında kapitalist ülkelerdeki Türkiyeliler arasında örgütlenmeyi başlattı. 1973'te TKP'nin yurtdışında iki elin

parmaklarıyla sayılacak sayıda insandan oluşan ilişkilerden, Türkiye’de ise eskiden kalma zayıf bağlardan başka bir varlığı yoktu.

Baştımar 1972’nin Ekim ya da Kasım ayında beyin kanaması geçirdi. Doktor Hayk Açıkgöz’ün yazdığına göre bu inmeden sonra, Baştımar her şeyi unutmaya başladı; günlerce konuşamadı. Tedaviyle kısmen iyileşti; “ancak hiçbir zaman tam olarak normalleşemedi.”[253] 18 Kasım 1974’te geçirdiği ikinci bir beyin kanamasından sonra yaşamını yitirdi.[254] Hayk Açıkgöz’ün yazdıkları kuşkuya yer vermeyecek biçimde Zeki Baştımar’ın 1972 sonbaharından öldüğü güne kadar fiilen “birinci sekreterlik” görevini yerine getirecek durumda olmadığını anlatıyor. 1973 Atılımı öncesinde İsmail Bilen fiilen TKP’nin temsilcisi, sözcüsü, sorumlusu oluyor.

“1973 TKP Atılımı” 24 Mayıs 1973 tarihinde yapılan bir toplantıyla başladı. TKP Merkez Komitesi’nin 1977 “Konya Konferansı”ndan sonra yaptığı açıklamada şunlar vardı: “Partimiz zor bir durumdan kurtuldu, dar boğazlardan geçti. Parti Lenninci savaş yörüngesine oturdu. Bu silkinme ve kalkınma atılımına parti MK Politik Bürosu’nun 24 Mayıs 1973 oturumunda aldığı kararlar yol açtı.”[255] 1973 Atılımı’nın dört kişilik ilk politbürosunun üyelerinden biri olan Mustafa Demir, bu toplantı öncesinde biri V. V. Zagladin, olmak üzere Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nden iki, Demokratik Alman Cumhuriyeti (DDR) Sosyalist Birlik Partisi’nden iki yetkiliyle TKP’den İsmail Bilen (Marat) ve Aram Pehlivanyan’ın (Ahmet Saydan) bir araya geldiklerini, toplantının ikinci bölümüne kendisini (Mustafa Demir /Nejat Yelkenci) ve Ali Durak’ı (Şiko Durmaz) çağırdıklarını belirtiyor.[256]

Bu tarih ve bu toplantı, iki nedenle son derece önemlidir. Birincisi SBKP ve öteki “kardeş partiler” 1973’te TKP’nin Türkiye’de yeniden örgütlenmek üzere atağa geçmesine bu toplantıyla resmen onay ve destek vermiş oldukları için. İkincisi 1973 Atılımı’nın 4 kişilik politbürodan başlayarak yukarıdan aşağıya örgütlenmesi, bir

Merkez Komitesi'nin oluşturulması, MK yayın organı *Atılım*'ın çıkartılması bu toplantıda verilen kararlarla başladığı için.

TKP 1973 Atılımı'nın ilk MK Politbürosu şu kişilerden oluşuyordu: İsmail Bilen (Marat), Aram Pehlivanyan (Ahmet Saydan), Mustafa Demir (Nejat Yelkenci), Ali Durak (Şiko Durmaz). 18 Ekim 1902 doğumlu İsmail Bilen 1973'te 71, 1917 doğumlu Ahmet Saydan 56, 28 Mart 1944 doğumlu Mustafa Demir 29 yaşındadır. İ. Bilen ve A. Pehlivanyan Leipzig'te, Demir ve Durak Batı Berlin'de yaşıyorlar. Mustafa Demir Almanya'ya devlet bursu ile geliyor. Makine mühendisi oluyor. Ali Durak, Diyarbakırlı Kürt. Yurtdışına TKP'yi bulmak için çıkıyor. Bulgaristan'da *Yeniçağ* dergisine tercümeleri yapan kişi kanalıyla İ. Bilen'le görüşüyor. Bu görüşmeden bir şey çıkmıyor. Ali Durak Batı Almanya'ya gelip Stuttgart'ta Toplumcular Birliği'ni kuruyor. Bu dernek çalışmaları üzerinden 1969'da Mustafa Demir'le tanışıyor. TKP'ye buradan bağlanıyor.

1973 Atılımı politbürosunun beşinci kişisi, aynı zamanda Türkiye'deki yeniden örgütlenmenin 1 nolu üyesi olan Aydın Meriç'tir (H. Erdal). H. Erdal TKP'yle yeniden ilişkilenme öyküsünü şöyle anlatıyor:

> … partinin nasıl kurulduğunu göstermesi açısından, kendimin nasıl Politbüro üyesi olduğumu anlatayım. Yukarıda değindiğim gibi, hayatını kazanmak için yurt dışına çıkmış, daha önce ülkede gerek legal TİP hareketi içinde, gerekse illegal komünist örgütlerde, gruplaşmalarda yer almış insanlar vardı. Bunların bazıları 1967-73 döneminde TKP'ye girmişler, ülkedeki komünist gruplarla bağ kurmuşlardı. Zaten zayıf ve düzensiz olan bu bağlar 12 Mart döneminde iyice koptu. İşte ben yeniden böylesi bağlar kurmak amacıyla Yakup Demir yoldaşla görüşmek üzere yurt dışına çıktım. Eski ilişkilerden birinin kapısını çalıp, Yakup Demir'le görüşmek istediğimi söyledim. Bu yoldaşın tanıştırdığı tanımadığım bir kişi Yakup Demir'le görüştürmeye götürürken, yarı yolda artık Yakup Demir'in bu görevi yapmadığını, bir başka yoldaşın olduğunu, onunla görüştüreceğini söyledi. Ben de, doğru ya da yanlış, politik bir tercih yapıp, bu yoldaşla görüştüm. Bu ilk görüşmemizde İ. Bilen bana Türkiye'de yeniden inşa edilecek komünist partisinin 1 nolu üyesi, 1 nolu yöneticisi olduğumu, beni komünist yapanların komünist sayılmaması gerektiğini söyledi. İkinci sohbetimizde, İ. Bilen, yaptığımız görüşmenin Politbüro toplantısı olduğunu söyledi. Ben de böylece Politbüro üyesi oldum!

> Böylece 1973'te, hayatımda ilk kez karşılaştığım, kim olduklarını, nereden geldiklerini bilmediğim, Türkiye'de herhangi bir düzeyde politika yapıp yapmadıklarını bile bilmediğim insanlarla bir parti kurmaya giriştik.[257]

Bu tarihte henüz Merkez Komitesi yoktur. Zeki Baştımar yurtdışındaki komünizan eğilimli, TKP ile bağ kurmak isteyen işçi ve öğrencilerle *Yeniçağ*'ın Prag adresi üzerinden tanışıp görüşmeye başlıyor. Kimilerini parti üyesi yapıyor. Parti örgütü, kurul oluşturmuyor. Herkes tek tek Zeki Baştımar'a bağlı partili konumunda kalıyor.

1973-1978 arasında yurtdışında MK'ne koopte (var olan bir kurulun kendi kararıyla yeni üyeler alarak kendini genişletmesi) edilenler: Ali Söylemezoğlu, Attila Aşut, Aydan Bulutgil, Feridun Aksın, Alp Otman, Necmiye Alpay, Nihat Akseymen, Ulvi Oğuz, Veysi Sarısözen… Bunlardan Ali Söylemezoğlu, Attila Aşut ve Necmiye Alpay'ın MK üyelikleri 1978'den önce sona eriyor.

Çok ilginçtir; bu üyelerin bir bölümü 1977 Konferansı'na kadar MK üyesi olduklarını bilmiyor, birbirlerini partili olarak tanımıyorlar.

1973 yılında Batı Berlin, Federal Almanya ve İngiltere TKP Atılımı'nın yurtdışındaki köprübaşlarıydı.

Atılım'ın Türkiye'de ete kemiğe bürünmesi için ise birkaç yıllık bir zaman gerekti. H. Erdal'ın verdiği 1976 ve 1977 yıllarına ait Türkiye'deki parti üye sayıları şöyle: "1 Mayıs 1976'da Türkiye'de TKP üyesinin toplam sayısı 50'nin altındaydı. 1977 Konferansı'na gittiğimizde 120 civarında komünist vardı. Eylül 1977'de bu sayı 200 civarına yükselmişti. Bir avuç kararlı insandık. Tabii dıştan öyle görünmüyordu."[258]

Gerçekten de dıştan öyle görünmüyordu ve örgütsel varlığı TKP'den güçlü çevreler TKP'ye katılıyordu. TKP'nin Türkiye'de güçlenmesine bu kadroların, örneğin TSİP'ten ayrılan GSB/Öncü hareketinin çok büyük katkısı oldu. TKP'ye grup, çevre olarak katılanlardan biri, Partizan grubu ise kısa zamanda Türkiye'deki parti örgütlenmesinin neredeyse tüm önemli noktalarını kontrolü altına aldı.

H. Erdal'dan aktarıyorum:

> Bu kuruluş döneminde TKP'ye kendi iç örgütlülüğü ve yönetimi olan bir grup olarak yalnızca bir tek grup katıldı. Bu da artık herkesin, dünya âlemin, dostun düşmanın bütün çıplaklığıyla bildiği Partizan grubudur. Üç kişilik bir yönetimleri vardı. Bunlar uzun süre TKP'ye mesafeli tutum izledikten sonra bu örgütlülükleriyle partiye katıldılar.[259]

Partizan grubunun üç kişilik yönetimi Veysi Sarısözen, Nabi Yağcı ve Sıtkı Coşkun'dan oluşuyordu. Sonradan TKP MK üyesi olan Adil Demirci, Şeref Yıldız, Cihan Şenoğuz, Güray Tekin Öz de Partizan grubundandılar.[260]

TKP Merkez Komitesi ilk kez 1978'de tam üyeli toplantı yaptı. 1978 yazında TKP Merkez Komitesi şu kişilerden oluşuyordu: A. Saydan (Aram Pehlivanyan), Adil Demirci, Alp Otman, Ali Durak, Aydan Bulutgil, Cihan Şenoğuz, Feridun Aksın, Gönül Dinçer, Güray Tekin Öz, H.Erdal, Haluk Yurtsever, İ. Bilen, Mehmet Bozışık, Metin Gür, Mustafa Demir, Nabi Yağcı, Nihat Akseymen, Ömer Tulgan, Sıtkı Coşkun, Süleyman Çavuşev, Şeref Yıldız, Turgut Metin Öztürkoğlu, Veysi Sarısözen.

Program

1974'te Politbüro tarafından taslak metin olarak hazırlanan, var olan üye ve parti örgütlerine tartışılmak üzere sunulan ve 1977 Konya Konferansı'nda kabul edilerek resmilik kazanan TKP Programı[261] aşırı derecede eklektik ve çelişkili bir programdı. Böyle bir program yazılmasının, başkalarının yanında iki nedeni olduğunu düşünüyorum: Birincisi, SBKP'nin farklı gelişme düzeylerindeki ülkeler için önerdiği, benimsediği programların, hangi kategoride yer aldığına bir türlü karar verilemeyen Türkiye örneğine uydurulması çabasıdır. Türkiye'nin önündeki adımın, kapitalist olmayan yol, ulusal demokratik devrim ve ileri-demokratik devrim olarak üç ayrı kavramla anlatılması bunu gösterir. İkincisi, program taslağı ile ilgili görüş bildiren TKP üye ve örgütlerinin, programın

genel çizgisinin doğruluğundan, iç tutarlılığından çok kendi görüşlerini programa sokma çabası içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Program bir yandan, Türkiye'nin kapitalist bir ülke olduğundan "militarist klikle bütünleşen büyük burjuvazinin egemenliğinden" söz etmekte (s.9), "Kapitalizm köye tarıma çoktan girmiştir" (16) demekte, öte yandan "büyük burjuva-ağa ikilisinin egemenliğinden" s.18), "toprak ağalığı"ndan (s.29), "Türkiye'nin endüstrileşmesine başlamak"tan dem vurmaktadır (s.42)

Türkiye'nin ekonomik gelişmesi başlığında programda zıt iki görüş yan yana durmaktadır!

Program bir yandan büyük burjuvazinin egemenliğinden söz ederken, aynı cümlede büyük burjuvazinin henüz devleti ele geçirmediği düşüncesine yer verilebilmektedir:

> Memlekette toprak ağalığıyla sarmaşan, emperyalist tekellerle bağlaşan, holdingciliğe, tekelciliğe yükselme, finans-oligarşiye dönüşme, devleti ele geçirme süreci içinde olan ve militarist klikle bütünleşen büyük burjuvazi egemenlik sürüyor. (s.9)

"Ulusal burjuvazi", "orta katmanlar", CHP konusunda ise Program'dan net bir çizgi, tutum çıkarmak olanaksızdır. Kavramlar tanımsızdır; ulusal burjuvazi kimi zaman orta katmanların içinde sayılmakta, kimi zaman ayrı bir kategori olarak alınmaktadır. Örneğin şu cümleden CHP'nin orta katmanları mı, ulusal burjuvaziyi mi temsil ettiği anlaşılmamaktadır: "Burjuvazinin içinde ayrışma süreci hızlanıyor. Ulusal burjuvazinin, orta tabakaların, işbirlikçi burjuvazi, emperyalizm ve yabancı sermaye ile çelişmeleri, çatışmaları artıyor, sertleşiyor. CHP ile gerici partiler arasındaki boğuşma bu çatışmanın açığa vurulmasıdır." (s.11)

Program'da bağlaşık yapılacak bir "ulusal" ya da "milli burjuvazi"den söz edilmekte, ancak bundan neyin, kimin kastedildiği genellikle bulanık bırakılmaktadır. İki örnek:

"Ulusal, liberal burjuvazi, halk yığınlarının ve büyük burjuvazi ile çelişkisinin baskısı altında, emperyalizme ve işbirlikçi burjuvaziye karşı direnmek zorunluluğunu zaman zaman duyuyor. Burjuvazinin

her iki kolunu ayıran kesin bir duvar yoktur. Ayrışmalar işçi sınıfına karşı birleşmeye de dönüşüyor." (s.11)

Burada ulusal burjuvazi "liberal" burjuvazidir. Mesafeli ve ikili özelliğine dikkat çeken bir dil kullanılıyor.

Aşağıdaki alıntıda ise başka bir yaklaşım var:

> TKP, ulusal burjuvazinin, emperyalizme, gericiliğe, faşizme karşı her ileri adımını destekler. Ulusal burjuvazinin ilerici politik, sosyal örgütleri ile işbirliği ve ittifaklar kurmak yollarını arar. (s.60)

Programda devrim ve devrim aşamaları da son derece bulanıktır. Örneğin devletin yıkılması sosyalizm aşamasına havale edilmektedir. (s.19)

Örnekler çoğaltılabilir.[262] Programda mücadele biçim ve yöntemleri konusunda da birbirini tutmayan formüller yer alıyor. Bir yandan parlamenter yoldan savaş olanaklarının arttığı, parlamentoyu "halkın yararına işleyen bir araç haline getirmek için daha geniş yollar açıldığı" (s. 27) belirtilirken, ilk taslakta olmayan şu cümleler İngiltere Parti Komitesi'nin önerisi üzerine programa giriyor: "TKP, bugünkü halk düşmanı düzeni, işbirlikçi burjuvazinin, emperyalizmin egemenliğini yıkmak, sosyalizme yönelik işçi sınıfının hegemonyasına dayanan ileri demokratik bir düzen kurmak için, parlamento içi, parlamento dışı, zamanın koşullarına, kuvvetler dengesine uygun bir savaş stratejisi ve taktiği uygular. Ve bu savaşlarda her tür yöntemleri, legal-illegal olanakları, örgüt biçimlerini araç ve silahları kullanır." (s. 27)

Kürt sorunu da, TKP Programı'nın parti içinde ve dışında eleştiri ve tartışmalara konu olan bir başlıktır. Program, Kürt halkını "ulusal azınlık" sayıyor, "ezen ulus", "ezilen ulus", "Kürdistan" kavramlarını kullanmıyor, Kürt sorununu Arap, Laz, Çerkez vb. içinde "ulusal azınlıklar sorunu" olarak formüle ediyordu.

Sonuç olarak elde eklektik, çeşitli yönlere esnetilebilir bir Program vardı. Bu eklektik ve her yana çekilebilir program, Atılımın ilk yıllarında TKP'nin güçlenmesini kolaylaştıran bir rol oynadı. Bir ölçü Fransız Komünist Partisi'nin *İleri Demokratik Düzen*inden, bir ölçü *Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu*

teorilerinden, bir ölçü "devrim" hatta "silah" diyen görüşlerden esinlenen formüllerin yer aldığı bu programda, herkes aradığını buluyordu.

Program ve siyasal çizginin üzerinde bu kadar çok durmamın nedeni şu: 1974'te TKP ilk kez programı ve görüşleriyle toplumsal bir varlık oluyor, binlerce insanın benimsediği bir hareketin görüşleri sokağa çıkıyor, toplumla yüz yüze geliyordu.

Parti içinde ve çevresinde toplanan insanlar siyasal sorunlara net yanıtlar istiyordu. TKP'nin Kürt sorunundaki stratejisi nedir? Kürtler ulusal azınlık mıdır? Türkiye'de işçi sınıfının partileri mi, partisi mi var? TİP, işçi sınıfı partilerinden biri midir? Ulusal Demokratik Cephe (UDC) nedir? Bağlaşıklarımız kimlerdir, UDC'yi CHP ile mi, Kürtlerle mi, devrimci demokratlarla mı kuracağız? TKP'nin CHP'ye, Sosyal Demokrasiye, Kemalizme karşı tutumu nedir? TKP, Atılım döneminde militanlardan, üyelerinden gelen bu tür sorulara doyurucu yanıtlar veremedi. Parti içindeki *İşçinin Sesi* muhalefetinin ve pratikleşen sorunların basıncıyla yanıtların netleşmesi ise Parti için hayırlı olmadı. 12 Eylül'den 2 yıl önce 1978'de TKP de öteki sol örgütler gibi tüm alanlarda inişe, düşüşe geçti.

TKP, işçi sınıfı ve DİSK etkeni

1973 TKP Atılımı'nda DİSK'in, TKP'nin DİSK ile kurduğu ilişkilerin önemli bir rolü olduğu açıktır.

DİSK'in 1967'deki kuruluşundan 12 Mart 1971'e kadar olan dönemini bu kitabın ilgili bölümlerinde kısaca incelemiştik. Bu dönemde DİSK yöneticilerinin önemli bir bölümü parti kurucusu ve üyesi olarak TİP'e yakın bir konumda olmalarına rağmen TİP ile DİSK arasındaki ilişkiler hiçbir zaman organik, içsel bir karakter kazanamadı. "Sendikacılar" TİP yönetiminde "işçi kesimi" olarak yer aldılar; ancak partideki duruşları iğreti, TİP karar ve oluşum süreçlerine katkıları sınırlıydı. TİP de, seçim çalışmalarına endeksli bir parti olarak işçi sınıfı içinde, fabrikalarda, hatta sendikalı işçiler, temsilciler arasında örgütlenmeyi hiçbir zaman öncelikli işi

saymadığı gibi, sendikal sorunlarla da parti olarak ilgilenmedi. İki örgütün yakınlığı, ekonomik ve siyasal mücadele alanlarını yakınlaştırmadığı gibi, “sendikalar ekonomik mücadele örgütüdür”, “parti siyasal mücadele örgütüdür” biçimindeki kaba “işbölümü” birbirinin işlerine karışmamak türünden bir zımni uzlaşma biçimini aldı. Öte yandan, DİSK’in işçi hareketi içinde çekim merkezi haline geldiği, aşağıdan bir dinamizmle işçilerin DİSK’e yöneldiği 1968-70 yıllarında TİP ideolojik-siyasal bir kriz yaşıyor ve güçten düşüyordu. Bu dönemde, TİP içinde kalan DİSK’li sendikacılar Mehmet Ali Aybar’ın yanında yer aldılar ve etkisizleştiler.

DİSK’in 1975 Mayıs’ında toplanan 5. Kongresi ile 6. Kongre’nin yapıldığı Aralık 1977 tarihleri arasındaki 2,5 yıllık dönemde TKP DİSK yönetiminde etkili oldu; bu ilişki belli bir dönem hem DİSK’in gelişmesine, hem de TKP 1973 Atılımı’nın işçi sınıfı içinde taban bulmasına yardım etti. 1977’de DİSK’te örgütlü işçi sayısı yarım milyonu buluyor, Kemal Türkler 1 Mayıs 1977 konuşmasında “1 milyonluk DİSK için ileri!” diyordu. TKP de kendisini Türkiye’de yoktan var etme yolundaki en önemli gelişmeyi bu yıllarda kaydetti.

Bu genellemenin ötesinde en başından birkaç noktanın altını çizmekte yarar var.

Birincisi, TKP 1974-1978 döneminde yalnız DİSK üyesi işçiler arasında değil, Türk-İş üyesi işçiler de içinde olmak üzere tüm işçi sınıfı ve küçük burjuva katmanlar üzerinde siyasal bir etki ve örgütlülük yaratmayı başardı. Ne yazık ki elimizde TKP üyelik bilgileri, üye bileşiminin sınıf profili ile ilgili veriler yok. [263] Ama birçok elle tutulur, gözle görünür kanıt, TKP’nin önemli sanayi merkezlerinde ve tüm işkollarında seslenebileceği ve örgütleyebileceği bir işçi tabanı yarattığını gösteriyor.

TKP, Türkiye Mimar Mühendis Odaları Birliği(TMMOB), Türkiye Teknik Elemanlar Birliği (TÜTED), Tüm Sağlık Elemanları Derneği (TÜSDER) vb. demokratik meslek ve kitle örgütlerinde etkili olduğu gibi, Köy-Koop, Ege Köy-Der, Barış Derneği gibi

örgütlenmeler de esas olarak TKP inisiyatifiyle oluşturulup geliştirildi.

İkincisi, TKP'nin DİSK içindeki etkisini, önemli olmakla birlikte, yalnızca ve başlıca TKP üyelerinin DİSK uzman kadrolarına atanmasına bağlamak, bu kadroların neden başka bir hareketten değil de TKP'den devşirildiği sorusunu yanıtsız bıraktığı, TKP etkisini bir tür sızma hareketine bağladığı için yüzeysel bir yaklaşımdır. Esas neden, TKP 1973 Atılımı'nın işçi sınıfının yönelişlerine ve o günkü DİSK yönetiminin gereksinmelerine denk düşmesidir. 1970'li yıllarda Almanya'da bulunan, yurtdışındaki TKP canlanmasından etkilenmiş olan İbrahim Güzelce'nin DİSK Genel Sekreterliğine seçilmesi, TKP'nin Türkiye'deki "1 nolu" kişisi ve 5 kişilik TKP Politbürosunun Türkiye'deki tek üyesi olan Aydın Meriç'in DİSK genel sekreter yardımcılığına atanması, başta Maden-İş olmak üzere DİSK'e bağlı sendikalardaki uzmanlıklara TKP'lilerin getirilmesi hiç kuşku yok, TKP'nin DİSK üzerinden siyasal etki ve eylem gücü kazanmasına çok önemli katkılar yapmıştır. Öte yandan, doğuşu ve gelişmesi, TİP kişiliğinde Türkiye sosyalist hareketiyle özgün bir ilişki üzerinden biçimlenen DİSK açısından yeniden yükselmekte olan sol/sosyalist hareketle yeni dönemde nasıl bir bağ kuracağı kritik bir konuydu. DİSK yöneticilerinin TKP'ye yönelmelerine bu açıdan da bakmak gerekir. 1975'li yıllar DİSK'in kurulduğu yıllardan farklıydı. Bu durumu ve DİSK yöneticilerinin TKP'ye yöneliş nedenlerini Aydınoğlu şöyle anlatıyor:

> Sol çok parçalıdır ve yakın bir gelecekte birleşeceğinin hiçbir işaretini vermemektedir. Bu durumda kuruluşundan itibaren kendisini solla özdeşleştirmiş bir sendikal merkezin, mevcut sol hareketle ilişkisine yeni bir biçim vermesi gerekmektedir. Bu koşullarda DİSK yöneticilerine, sendikal hareketin aydın ihtiyacını karşılamak üzere TKP çevresinden aydınlara başvurmak mantıklı ve tutarlı gözükmüş olmalıdır. Öte yanda TKP'yi yıllardır hiçbir şey yapmadan varlığını sürdürmüş bir siyasal sekt olarak –üstelik ülke dışında bir siyasal sekt olarak– gördükleri için, bu ilişkinin fazla bir risk taşımayacağını düşünmüş olabilirler.[264]

Bu, nedenlerden biri olabilir. Yine de, DİSK yöneticilerinin TKP'ye yaklaşmalarını, işbirliği yapmalarını kanımca yalnızca bu nedene bağlamak eksik kalır. İkinci TİP'i kuranlarla DİSK sendikacıları arasında birinci TİP döneminden gelen sorunlar, Sovyetler Birliği'nin etkisi, TKP Atılımı'nın DİSK'e ve işçi sınıfı içinde çalışmaya öncelik vermesi, İbrahim Güzelce gibi önemli ve saygın bir sendikacının en azından TKP sempatizanı olması türünden nedenler de etkili olmuştur. Örneğin, Kemal Türkler'in 1977 1 Mayıs konuşmasındaki şu sözleri DİSK üzerindeki Sovyet etkisinin açık anlatımıdır: "Ulusal Kurtuluş Savaşları'nın ve uluslararası işçi hareketinin en başta gelen destekçisi olan sosyalist ülkelerin barış saldırısı ve çok yönlü başarıları emperyalist saldırganlığı frenliyor. Kalıcı ve sürekli bir dünya barışı için verilen savaşım ilerleyip güçlendikçe savaş doğuran emperyalist, şoven ve militarist merkezlerin gerilemesi hızlanıyor."[265]

Aynı konuşmada Kemal Türkler TKP Merkez Organı *Atılım*'ın formülasyonuyla, "Sosyalizme açılan ileri demokratik düzen" için çalışma çağrısı yapmıştır.

TKP 1973 Atılımı'yla, genel olarak işçi sınıfı içinde, özel olarak da DİSK tabanındaki işçiler arasında küçümsenmeyecek bir etki ve örgütlülüğe erişti.

Kemal Türkler, DİSK Yürütme Kurulu'nun 25.07.1977 tarihli kararı ve TKP'nin çağrısı doğrultusunda, 28 Temmuz 1977'de yaptığı uzun bir konuşma ile Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çağrısı yaptı.[266]

TKP ile DİSK yönetiminin yakınlaştığı 1975-1977 döneminde, bu yakınlaşma iki tarafı da güçlendirdi. TKP etkisi, DİSK'in siyasallaşmasına; DİSK'in açtığı kanallar da TKP'nin işçi sınıfı içinde örgütlenmesine ve etki kurmasına yardım etti. TKP örgütlülüğü, deyim yerindeyse "aşağıdan" birçok işyerinin DİSK'e kazandırılmasında etkili oldu.

TKP Atılım yıllarında, daha önce kendisinin ve başka hiçbir partinin ulaşamadığı ölçülerde işçi sınıf içinde örgütlendi. İşçi

sınıfının siyasallaşmasına, komünizmin sınıf ve toplum içinde meşrulaşmasına önemli katkılar yaptı.

DİSK'in siyasallaşması da TKP etkisinden ayrı düşünülemez.

Öte yandan, TKP tüm eksiklik ve sorunlarını işçi hareketine de taşıdı. Programındaki, siyasal çizgisindeki belirsizlik ve tutarsızlıklar, pratik siyasetindeki pragmatik iniş çıkışlar, sendikal hareket içinde ilkeleri ve sosyalist konumları güçlendirmekten çok günlük dengeleri gözeten taktikler, süreç içinde hem kendisine, hem de işçi ve sendikal harekete önemli zararlar verdi.

Fabrikalardaki, işyerlerindeki parti örgütlenmeleri sendikal koşul ve önceliklerin üstbelirleyici olduğu bir içerikte yürütüldü. Birçok yerde ve durumda işyerini DİSK'e bağlı sendikaya geçirme çalışması her şeyi belirleyen bir hedef haline getirildi. DİSK'in işçi sınıfı tabanında güven yarattığı bir dönemde, "referandum" hakkını, DİSK'te örgütlenmeyi savunmak yanlış değildi. Yanlış olan parti çalışmasının sendikal çalışmalara endekslenmesiydi.

DİSK'in yükseliş yıllarından sonra gelen durgunluk ve yalpalama dönemlerinde, sendikal koşullara gereğinden fazla bağlanmış parti örgütlenmeleri de mevzi kaybetti.

TKP işçi hareketini izlediği çizginin sonucu olarak reformist ve oportünist eğilimleri güçlendiren bir içerikte siyasallaştırdı.

Sınıf içinde güçlenmekte olan CHP tipi sosyal demokrat eğilime karşı komünistlerin, sosyalistlerin, devrimcilerin bağlaşık ve dayanışmasını gözetmek yerine CHP ile işbirliği yapıp bu kesimleri tasfiye yoluna gitti. Kendi bindiği dalı kesti; DİSK'i ve işçi sınıfını CHP'ye, Ecevit mavisine itti. Sendika yönetimlerine ortak olmak arayışı, tabandaki militan işçi hareketine yabancılaşmayı getirdi. TKP eğilimi ve denetimi dışında kalan solcu sendikacılar, sevilen işçi önderleri tasfiye edildi.

Sonuç olarak, Türkiye sendikal hareketinin ilerici/devrimci geleneğini temsil eden DİSK CHP'ye teslim edildi.

Eylemleri

TKP, kendi örgütlülüğü, yandaş örgütleri ve DİSK içindeki etkinliğiyle etkili bir eylem gücüne ulaştı.

Dönemin önemli eylemlerinin öyküsü, TKP yükseliş ve düşüşünün de öyküsüdür.

1 Mayıslar, 1 Mayıs Komiteleri

1 Mayıs 1976 DİSK'in çağrısıyla İstanbul Taksim Meydanı'nda kimi verilere göre 150 bin, kimilerine göre 400 bin kişinin katıldığı yürüyüş ve mitingle kutlandı.[267] Devlet provokasyonu sonucu 37 emekçinin yaşamını yitirdiği, çok sayıda insanın yaralandığı 1 Mayıs 1977 yürüyüş ve mitingine çok daha büyük bir kalabalık katıldı. 1 Mayıs 1978, buna rağmen hemen hemen aynı kitlesellikle gerçekleştirildi. Mitingde "Yaşasın 1 Mayıs", "Faşizme geçit yok!", "TKP'ye özgürlük", "Atılım bizimle!" pankartları açıldı. TKP 1 Mayıs 1978'e belirgin biçimde damgasını vurdu.

1974'te TSİP'i kuranlar arasında yer alan ve sonra TKP'ye katılan Oya Baydar'ın şu sözleri 1 Mayıs'lardaki TKP etkisini iyi anlatmaktadır: "Yıllardır olmamış bir şey, işçiler var. Bizim bir saplantımız, enternasyonalizm ise, diğeri de işçi. İşçilerin olduğu yer iyidir… Özeleştirilerimizi hep, işçi yok partilerde diye yaptığımızdan, birden o kadar işçiyi görünce, bir de o zaman TKP Maden-İş ve DİSK'i epeyce ele geçirmişti, bu da çekici oldu. 1 Mayıs 1976 herkesi TKP'ye çeken bir faktördü."[268]

1 Mayıslar, öncesiyle ve sonrasıyla bu yıllarda çok önemli bir eylem odağıydı. Aylar öncesinden 1 Mayıs Komiteleri oluşturuluyor, komiteler üzerinden Parti'nin doğrudan ulaşamadığı çok geniş bir kesim içinde yoğun propaganda ve örgütlenme yürütülüyordu. Türkiye'nin her yerinden İstanbul'daki 1 Mayıs'a etkili ve yaygın katılım için birim birim, fabrika fabrika kurulan 1 Mayıs Komiteleri kendi inisiyatifleriyle propaganda, örgütlenme, maliye, güvenlik, ulaşım gibi eylemin başarılı olması için gerekli tüm başlıklarda araç ve çözümler üretiyorlardı. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden İstanbul'daki 1 Mayıs'a katılmak için yüzlerce otobüsün

örgütlenmesi, pankartların hazırlanması vb. büyük ve son derece katılımcı bir örgütlülük demekti. Parti örgütleri, bu 1 Mayıs çalışmaları sırasında ciddi açılım yapıp yeni kazanımlar elde ediyorlardı. Bunun sonucu olarak da Türkiye’deki Parti örgütleri, 1 Mayıs Komiteleri’nin sürekli kılınmasını istediler.

Bu taleplerin de sonucu olarak, kimi Merkez Komite üyeleri tarafından 1 Mayıs Komiteleri’nin, Can Güvenliği Komiteleri’ne dönüştürülmesi önerildi. Can Güvenliği Komiteleri aslında 1977 Konferansı’ndan sonra İ.Bilen’in kapanış konuşmasında “*Barikata çıkacağız*”, “*Halkımızın can güvenliğini koruyacağız*” biçiminde ifade edilmişti. *Can güvenliği* talebi o gün çok önemli bir talepti. Unutmamak gerekir, cunta 1980’de ülkede can güvenliğini sağlamak gerekçesiyle geldi. Can güvenliği, gerçekten herkesi doğrudan ilgilendiren bir sorundu. İşçilerin, emekçilerin, öğretmenlerin, siyasi mücadelenin içinde olan hiç kimsenin can güvenliği yoktu. Fabrikalara, işyerlerine, okullara yerleştirilmiş Can Güvenliği Komiteleri oluşturulması, 1 Mayıs Komiteleri’nin ileriye doğru sıçratılarak daha etkili ve kalıcı bir örgütlülüğe dönüşmesi anlamına gelecekti.

Parti yayınlarında ve MK açıklamalarında can güvenliği konusu bu çerçevede ele alınıp propaganda edildi.

5 Ekim 1978’de TKP’nin Sesi Radyosu’ndan şöyle sesleniliyordu:

> İşçi sınıfı, emekçi yığınlar, hükümet can güvenliğini sağlamıyor diye faşist komandoların, faşist terör gruplarının, Maocu provokatörlerin saldırı ve provokasyonları karşısında eli kolu bağlı mı kalacaktır? Elbette kalmayacaktır. Halk, kendi güvenliğini kendisi sağlamak zorundadır. Bunun için örgütlenmek, en geniş yığınları bu savaşa kazanmak, direnişlere ulusal boyutlar kazandırmak gerek.[269]

Aynı günlü TKP Merkez Komitesi Bildirisi:

> Böylesi bir ortamda faşist teröre karşı can güvenliğini sağlamak, demokratik hakları korumak görevini işçi sınıfı, halkımız kendisi üstlenecek, bunun için örgütlenecek, yeni savaş örgütleri kuracaktır.[270]

6 Ekim 1978 *TKP’nin Sesi*:

> Can güvenliğini sağlamak için ilk adım yığınsal, örgütlü, disiplinli, yürüyüş, miting ve protesto gösterilerine girişmektir. Bu amaçla eylem birliği hiçbir gerekçeyle geri atılamaz, üstünden atlanamaz. Gösteri yürüyüşlerinin güvenliğini sağlamak, gösterilerin başarıyla yürütülmesi için zorunluluktur. Bu, örgüt ister. Bunların niteliği koruyucu ekipler, birliklerdir. İşçilerin emekçilerin 1 Mayıs'larda, öteki grev ve direnişlerde bu yolda deneyimleri vardır. Fabrikalarda kurulan Savunma Komiteleri o eylemlerde faşist saldırganları geriletti, caydırıcı rol oynadı, yaratılmak istenen yılgınlığı kırdı. Fabrikalarda, semtlerde genç, aktif işçilerden, emekçilerden kurulan böylesi koruma ekipleri bugün de yığın savaşlarında, eylemlerinde aynı rolü oynayabilir… Halkın can güvenliğini korumak savaşımının ön sıralarında yer almak, komünistlerin devrimci görevidir. Komünistler, bu savaşta da örgütleyicilik, özverililik, atılganlık, disiplinlilik örnekleri olacaklardır.[271]

Bunlar söylendi; ancak pratikte işler başka türlü gelişti.

Ege ve Marmara dışında Can Güvenliği Komiteleri kurma yönünde bir çalışma olmadı. Daha sonra, nerede verilen hangi kararın sonucu olduğunu MK üyelerinin bile bilmediği bir oldubittiyle, 1 Mayıs Komiteleri'nin "*Barış ve Demokrasiyi Koruma Komiteleri*"ne dönüştürüldüğü duyuruldu. Bu komitelere İstanbul'da CHP afişlerini yapıştırmak türünden görevler verildi.

1 Mayıs'ın 1979'da İzmir'e, 1980'de Mersin'e taşınması, işçi hareketinin ve TKP'nin inisiyatif yitirdiğinin çıplak kanıtlarıdır.

Burjuvazi 1 Mayıs'ı bizden 12 Eylül'den önce aldı. Türkiye işçi sınıfı ve sol hareketi Taksim 1 Mayıs alanını 1979'da yitirdi.

TKP ve artık CHP'li DİSK yöneticilerinin bu simgesel ve sınıfsal anlamı büyük kazanımın, direnmeden, mücadele edilmeden terk edilmesindeki rolleri ve sorumlulukları herkesinkinden büyüktür.

DGM eylemi

1976 DGM direnişi, dönemin ve TKP'nin yine DİSK'le birlikte gerçekleştirdiği en önemli eylemlerinden biri oldu.

Anayasa Mahkemesi'nin 11 Ekim 1975'te iptal ettiği Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası'nın Milliyetçi Cephe iktidarı tarafından yeniden yasalaştırılmak istenmesi üzerine DGM'leri "sınıf mahkemeleri", "sıkıyönetimsiz sıkıyönetim" olarak değerlendiren DİSK Yönetim Kurulu ve Başkanlar Kurulu 16 Eylül

1976’da bir bildiri ile, MC iktidarının “anayasal ve demokratik yoldan düşürülmesine ve halktan yana bir iktidarın kurulmasına kadar tüm ülkede Genel Yas” ilan etti. 16 ve 17 Eylül’de Genel Yas fiilen genel greve dönüştü. İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Adana, Antalya, Mersin, Balıkesir, Kayseri, Diyarbakır, Sakarya’da on binlerce işçi iş bıraktı. Ereğli Demir Çelik, İpraş ve Aliağa Rafinerileri, Pirelli, Good Year, Renault, Tofaş’ta üretim durdu. Ankara ve İstanbul’da temizlik işçilerinin de greve katılmasıyla günlük yaşam felç oldu.[272] DGM eylemi tüm örgütlü kesimlerden destek gördü. TÖB-DER, TÜM-DER, TÜS-DER, TMMOB gibi birçok kuruluş, Türk-İş içinden Harb-İş, Yol-İş, Petrol-İş DGM direnişine destek verdiler. 20 Eylül günü toplanan DİSK Yürütme Kurulu, “tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi çerçevesinde durumun yeniden değerlendirilmesi” yönünde bir karar alarak bunu işçilere duyurdu. [273]

DGM direnişi amacına ulaştı. Yeni DGM Yasası çıkarılamadı. DGM’ler 11 Ekim 1976’da kaldırıldı. “DGM direnişi”, 15-16 Haziran’dan sonraki en önemli ve etkili siyasal içerikli direnişti. Başarılı bir genel grev uygulamasıydı.

MESS grevleri

Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) ile yaşanan uyuşmazlık sonucu Maden-İş’e bağlı işyerlerinde yürütülen grev dönemin DİSK ve TKP açısından bir başka önemli mücadele-eylem pratiğidir.

9 ay süren toplu iş sözleşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine 30 Mayıs 1977’de Maden-İş 31 işyerini ve 10 bin işçiyi kapsayan grevi başlattı. Uyuşmazlık toplam 40 bin işçiyi ilgilendiriyordu. Türkiye İşverenler Sendikası (TİSK) 1976 Temmuz’unda “ilkeler”ini açıkladı ve grup sözleşmesi dayattı. Açıklamada ilkeler ve istenenler şöyle ortaya konuyordu:

> Sağlıklı bir ekonomi için, işçi ücretlerinin artış hızının mantıklı ölçüler içinde sınırlandırılması; sosyal hakların bugün gelinen düzeyde tutulması; kıdem tazminatı,

> yıllık izinler ve çalışma saatlerinin ise yasaların çizdiği sınırlar içinde dondurulması...[274]

Maden-İş, DİSK ve TKP grevlere yurt içinden ve yurtdışından etkili bir dayanışma ve destek sağladılar. MESS 17 Ekim 1977'de 4500 işçiyi kapsayan lokavt ilan etti. Kısa süre içinde üretimin durduğu işyeri sayısı 43'e, grevdeki işçi sayısı 15.758'e çıktı. 3 Şubat 1978'de Ereğli Demir Çelik hariç anlaşma sağlandı. Ücret zammı, ikramiye, sosyal haklarda artış kabul edildi. MESS DGM direnişi nedeniyle işten çıkarılanları almayı reddetti; tazminat ödenmesini ve kara listeden çıkarılmalarını kabul etti. Tüm toplu sözleşmelerin 1 Eylül 1979'da bitmesi, yani grup sözleşmesi kabul edilmiş oldu. Özellikle bu son iki nokta, grevin Maden-İş açısından başarısızlıkla sonuçlanması anlamına geliyordu.

MESS grevleri, o tarihe kadar sürekli yükseliş içinde olan, DGM direnişinde olduğu gibi yalnız ekonomik değil siyasal bir etkinlik ve yaptırım gücü geliştiren işçi sınıfı hareketinin düşüşe geçtiği bir kırılma noktasıdır. DGM direnişinde işten atılan işçilerin geri alınması isteminden vazgeçilmesi son derece önemli bir konum kaybıydı. TKP ve DİSK'in bu en kritik işkolundaki öncü güçlerini oluşturan binlerce işçinin kıdem tazminatını alıp esnaflaşmalarının yalnız bu işkolunu değil, Türkiye işçi sınıfının tümünü ilgilendiren yıkıcı sonuçları oldu.

1980'de ikinci kez greve gidildi. 18 Mart'ta Maden-İş, uyuşmazlık olan tüm işyerlerinde (108 işyeri/30 bin işçi) grev ilan etti. Bakanlar Kurulu grevleri erteledi.

Demirel hükümeti "24 Ocak Kararları" diye bilinen ekonomik programı benimsedi ve bu programın uygulanmasında birinci derecede yetkili olarak MESS başkanı Turgut Özal'ı başbakanlık müsteşarlığına getirdi.

Başbakanlık Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulunca hazırlanan, Türkiye Odalar Birliği, TİSK gibi kuruluşlara gönderilen genelgede aynen şunlar vardı: "Toplu sözleşmelerde ek mali yükümlülükler getirecek yeni kalemler yer alamaz; işçilerin yönetime katılmaları mümkün değildir; daha önce toplu

sözleşmelerde yer almış böyle bir madde varsa istişari olarak değiştirilecektir; yıllık izin süreleri artırılamaz; haftalık çalışma saatleri indirilemez…”[275]

12 Eylül gelişini 24 Ocak'ta belli etmişti.

22 Temmuz 1980'de Kemal Türkler öldürüldü.

İkinci MESS grevleri 12 Eylül'le yasaklandı.

1980 Tariş

1980 Ocak ayında patlak veren Tariş eylemi, işçi sınıfının 12 Eylül'den önceki son çıkışlarından biriydi. İşçi hareketindeki inişin ve TKP yönetiminin, uzlaşmacı oportünist bir çizgide işçi hareketinden kopuşunun son belgesi oldu.

Tariş direnişini buraya, TKP ile ilgili bölümün sonuna almam yanlış anlaşılmamalıdır. Tariş direnişi birazdan özetle vermeye çalışacağım gibi, TKP inisiyatifinde gelişen bir hareket değildi. Tersine TKP'nin kendi dışındaki dinamiklerle oluşan bu direniş karşısındaki tutumu pasif ve olumsuz oldu.

Ege bölgesinin tarımsal ürünlerine dayalı iplik, üzüm, zeytinyağı, kolonya, incir gibi sanayi birimlerinden oluşan Tariş kompleksi, hukuken binlerce üretici ortağa dayanan bir kooperatif olmakla birlikte, yönetimi büyük toprak sahipleriyle tarım kapitalistlerinin elindeydi ve fabrika yöneticileri de sanayi bakanlığınca atanıyorlardı. 8000 civarında işçinin çalıştığı Tariş'e bağlı işletmeler 1. ve 2. MC hükümetleri döneminde yoğun faşist kadrolaşmaya sahne olmuş, CHP'nin iktidara gelmesinden sonra sol ve sosyalist işçi gruplarının da katkısıyla faşistler tasfiye edilmiş, ancak 3. MC'nin kurulmasıyla birlikte bu kez sol ve sosyalist eğilimli işçilerin atılarak, kadroların yeniden faşistlerle doldurulması gündeme gelmişti. Bakanlık ilk etapta 300 işçinin işten çıkarılması talimatını uygulamayan genel müdürü görevden aldı. İçişleri Bakanlığı'nın 14 Ocak 1980'de İzmir Valiliğine Tariş'te “suç odaklarının ortaya çıkarmak” ve yakalamak için 22 Ocak'ta operasyon başlatılması direktifini vermesiyle sabahın erken saatlerinde yüzlerce polis ve jandarma arama yapmak üzere iş

araçları ve polis panzerleriyle fabrikalara saldırdı. İplik fabrikası işçileri polisi fabrikaya sokmayarak direnişe geçtiler.

Direniş kısa zamanda, tüm Tariş işletmelerine yayıldı; orada da kalmayıp İzmir'in emekçi semtlerinde sokak ve barikat çatışmalarına ilerledi. İlk anda polis ve jandarmanın girdiği fabrikalarda da barikatlar kuruldu. Bayraklı, Soğukuyu, Naldöken, Alaybey, Darağacı, Karabağlar, Altındağ, Kahramanlar ve daha birçok semtte barikatlar kuruldu. Gültepe halkı, polis ve ordu kuşatmasına karşı direndi. Çiğli'de kurulan barikatlar ancak, uzun çatışmalardan sonra aşıldı. Öğrenciler ve yukarıda bir bölümü sayılan emekçi semtlerin emekçileri kadın erkek işçileri desteklediler. Direnişler, ancak çevre illerden getirilen takviyelerde geriletilebildi.

DİSK yöneticilerinin pasif ve eylemleri durdurmak isteyen tutumu nedeniyle, Tariş eylemine, tüm Türkiye çapında işçi tabanından gelen isteklere rağmen Türkiye'nin başka yerlerinden destek verilmedi.

DİSK'in bu eylemdeki tutumu olumsuz anlamda ibret verici oldu. Aradan geçen yıllarda DİSK'in CHP'lileştirilme süreci tamamlanmıştı. DİSK Başkanı, aynı zamanda CHP milletvekili olan Abdullah Baştürk, işçilere "provokasyona" gelmeme uyarısı yaptı. DİSK, eylemin durdurulması için çalıştı. DİSK'in görevlendirdiği, Tekstil-İş başkanı Rıdvan Budak, DİSK Başkanvekili Rıza Güven ve Gıda-İş Başkanı Mehmet Mıhlacı'dan oluşan bir heyet fabrikaları dolaşarak işçileri eylemden vazgeçirmeye çalıştılar. İşçiler, bu sendikacıları, "direnişi kıranın kafasını kırarız" diye karşıladılar. Ne var ki, bu heyetten Rıdvan Budak, önce Tekstil-İş Çiğli yöneticilerini görevden aldı ve direnişin odağı iplik fabrikasında yapılan toplantıda, "DİSK ilkesini benimseyenler, benimsemeyenler", "genel grev isteyenler, istemeyenler" biçimindeki danışıklı ve son derece şaibeli bir oylamanın sonunda, bu oylama sonuçlarının direnişin sona ermesi anlamına geldiği yorumunu yaptı. Bu oldubitti üzerine, yalnız ve öndersiz kalan

işçiler daha fazla direnemediler. 31 Ocak'ta direniş sona erdi. Yüzlerce işçi işten atıldı, gözaltına alındı.

1980 Ocak ayının genel Türkiye ve sol hareket ortamı, Tariş direnişinin yükselişinin ve kırılışının koşullarının genel çerçevesini oluşturmuştur: Demirel başkanlığındaki 3. MC'nin kuruluşunun getirdiği faşist-antifaşist kamplaşma, devlet içindeki faşist kadrolaşma ve bunun doğurduğu tepkiler, sosyalist ve devrimci hareketin, şiddetli ve yer yer yığınsal sınıf mücadelelerinin yaşandığı on yıllık bir dönemin sonunda düşünsel, siyasal ve örgütsel bakımdan yorgun ve ne yapacağını bilemez bir durumda olması vb… Bu koşullarda, Tariş direnişinin daha farklı bir sonuca varması neredeyse olanaksızdı.

Örgütlenme, yığın etkisi

1976 ile 1980 arasındaki 4 yılda TKP Türkiye'nin birçok yerinde, işçi sınıfı, gençlik, kadın ve aydınlar arasında örgütlendi ve örgütlülüğünden de büyük bir yığın etkisi yarattı.

Parti örgütlenmesi, önemli bölgelerde ilk hareket üsleri kurulduktan sonra, genellikle bir MK üyesinin yönetiminde Türkiye'nin 7 ana yöresinde "Yöre Komiteleri" kurularak gerçekleştirildi. Yöre Komitelerinin altında, il, ilçe komiteleri ve temel örgütler yer alıyordu.

TKP üye sayısı ile ilgili doğru ve yazılı kaynak bulunmuyor.[276]

İlerici Gençler Derneği (İGD) ve İlerici Kadınlar Derneği (İKD) gibi yan örgütlerde binlerce kişi örgütlendi. Kuruluşundan bir yıl sonra İKD'nin üye sayısı 1500, 1978'de yapılan II. Genel Kurul'da ise 12 bin olarak açıklandı.[277] TÖB-DER başta olmak üzere, çeşitli meslek örgütlerinde, demokratik kitle örgütlerinde TKP etkisi duyuldu.

1 Mayıs ve benzeri etkinliklerin gösterdiği gibi TKP on binlerce insanı harekete geçirebiliyordu.

TKP'nin CHP'li milletvekilleri ve TSK içinde de ilişki, üye ve çalışmaları vardı.

Yayınlar

TKP’nin yurtdışında çıkan yayınları: *Atılım, Durum Bülteni, Yeni Çağ, Kurtuluş ve İşçinin Sesi*’ydı. 1975’ten sonra TKP’nin kendine ait ilk matbaası İngiltere’de kurulmuş, *Savaş Yolu*, *Günümüzde TKP* kitaplarını, *TKP Program ve Tüzüğünü*, çeşitli broşürleri basmaya başlamıştı.

1975 ile 1978 arasında İstanbul’da, İzmir’de, İç Anadolu’da, Marmara’da TKP’nin Atılım basan yeraltı matbaaları vardı.

Türkiye’de aylık *Ürün Sosyalist Dergi*, haftalık *Savaş Yolu*, *Güneşli Dünya*, *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergileri TKP tarafından çıkarılıyor, *Konuk Yayınları*, *Temel Yayınları* TKP denetiminde etkinlik gösteriyorlardı.

Günlük *Politika* gazetesi de 1977’den kapatıldığı 1980 Ocak ayına kadar TKP denetiminde çıktı. 1975 yılında İsmail Cem, Ercan Arıklı ve Kadri Kayabal tarafından kurulan *Politika* gazetesi, yaşaması için gerekli tiraja ulaşamayınca DİSK ve Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş gibi DİSK’e bağlı sendikalar *Politika* gazetesinin sahipliğini devraldılar. Aydın Engin, genel yayın yönetmenliğini sürdüren İsmail Cem’in yardımcılığına getirildi. Oya Baydar, Özlem Özgür (Nadir Akgül), Bilge Dicleli, Aydın Şenesen ve başka TKP’liler *Politika’*da yönetici ve yazar olarak çalışmaya başladılar. 1977’de İsmail Cem’in ayrılmasından sonra Politika tümüyle TKP’nin denetimine geçti. *Politika* gazetesinin günlük ortalama 28 bin ile 38 bin arasında değişen bir tirajı vardı.[278]

1978 dönemeci ve İşçinin Sesi ayrışması

Merkez Komitesi üyesi Veli Dursun (Nihat Akseymen, yazı adıyla R. Yürükoğlu) 1978 Şubat’ında İ. Bilen’in bilgisi ve hatta özendirmesiyle 18 sayfalık “*Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*” broşürünü yazdı.

1978 yazında yapılan TKP tam üyeli Merkez Komitesi toplantısında, Merkez Organ *Atılım*’la, etkisi büyümekte olan *İşçinin Sesi*’nin varlığının karışıklık ve bir çeşit iki başlılık yaratığı eleştiri

ve değerlendirmeleri üzerine, *İşçinin Ses*i’nin başarılı yayıncılığının *Atılım*’a içerilmesine karar verildi. Daha sonra da Politbüro İ. Bilen’in önerisiyle MK üyesi Nihat Akseymen’in *Atılım* editörlüğüne getirilmesine karar verdi. A. Meriç (H. Erdal) bu süreci şöyle anlatıyor:

> 1978 Plenumu’ndan sonra İ. Bilen yoldaşın önerisiyle MK üyesi Veli Dursun yoldaş, Politbüro kararıyla parti Merkez Komitesi’nin ideolojik işlerini yürütecek aygıtın üyeliğine ve Merkez Komitesi organı *Atılım*’ın redaktörlüne getirildi. Kendisine bu karar iletildi ve yer değiştirmesi söylendi. 1978 Haziran’ından yılın sonuna kadar, bu kararın uygulanması için geçici bir yerde bekletildi. Benim bugün hâlâ anlayamadığım en haksız nedenlerle bu karar uygulanmadı, uygulanamadı.
> Bu dönemde Veli Dursun yoldaş yine İ. Bilen yoldaşın önerisiyle değişik ideolojik konularda çalışma yürütüyordu. Kararın uygulanamaması üzerine Veli Dursun yoldaş söz konusu geçici yerden sürekli yaşamakta olduğu ülkeye döndü. Kısa süre sonra İ. Bilen’in ona çok önceden önermiş olduğu kitabı yayınladı.[279]
> Akseymen’in yeni göreviyle ilgili karar Politbüro üyeleri A. Pehlivanyan, Mustafa Demir ve Ali Durak’ın direnmeleri sonunda uygulanmadı.[280]

“Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye”

6 bölümden oluşan 140 sayfalık kitabın girişinde, İsmail Bilen’in 29-30 Haziran 1976’da Berlin’de toplanan Avrupa Komünist ve İşçi Partileri Konferansı’nda yaptığı konuşmada, “Partimiz, Türkiye’de antiemperyalist, demokrat hareketlerin güçlenmesinin objektif koşullardan doğduğuna, zıtların gittikçe sivrileştiğine, (…) Türkiye’nin emperyalizmin zayıf halkası olduğuna inanıyor” alıntısı yer alıyordu.[281]

Bu kitabın temel görüş ve yaklaşımlarını olabildiği kadar özetlemeye çalışalım.

> Emperyalizmle ve sermaye ihracıyla birlikte kapitalist üretim biçiminin ihracı demektir. Kapitalizmin temel çelişkisi olan emek sermaye çelişkisi tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya bir bütün olarak sosyalizm için olgunlaşmıştır. (s.30)
>
> Günümüzde dünya devrimci merkezi hâlâ Sovyetler Birliği’dir. Çünkü, ekonomik ve toplumsal yönden en gelişmiş sosyalist ülke işçi sınıfı hareketinin en yüksek boyutlara ulaştığı ülke demektir. Ve dünyanın ilk işçi devleti Sovyetler Birliği bugün en ileri sosyalist ülkedir. (s.32)

Zayıf halka tanımı: “Kapitalizmde, ‘eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişme yasası’nın işlediğini biliyoruz. Bu yasanın işleyişi sonucu, dünya kapitalist ekonomisinde çelişkiler zaman içinde başka başka ülkelerde toplaşıyor, yoğunlaşıyor, keskinleşiyor. İşte biz böylesi ülkelere “*emperyalist zincirin zayıf halkaları*” ya da ‘kapitalist sistemin zayıf halkaları’ diyoruz. (s.32)

Çağımızın ana çelişkisi, yaşayan sosyalizmle emperyalizm, yani devrimini yapmış devletini kurmuş proletarya ile, köhnemiş düzene sarılmış bırakmak istemeyen burjuvazi arasındadır diyoruz. Bu çelişki de, bir başka deyişe, gelişip güçlenen devrimci merkezle evrensel egemenliğini giderek yitirmekte olan gericilik ve karşı devrim merkezi emperyalist yataklar arasındaki çelişki demektir. (s.33)

Türkiye’nin kapitalist gelişmede vardığı aşamada oluşan ekonomik yapı aynı anda hem devrimci durum, hem faşizm tehlikesinin temelini oluşturmaktadır.

… Türkiye emperyalizmin sömürüsü altında, endüstrisini tamamlamamış, özellikle tarımın teknik açıdan geri olduğu, orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkedir. Bunun yanında tekellerin büyüyüp güçlendiği ve bu temel üstünde finans kapitalin oluştuğu ve devletle tekellerin büyüyüp güçlendiği ve bu temel üstünde finans kapitalin oluştuğu ve devletle tekellerin iç içe geçtiği bir ülkedir. (s.49)

1970’lerle birlikte ekonomiyi ahtapot gibi saran, devletle sarmaşan finans-kapital olgusu toplumsal çelişkileri yumuşatmıyor. Tersine azdırıyor. Gerçekten de yurdumuz, özellikle 1968’lerden bu yana sürekli olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımlara sahne oluyor… Türkiye, 1968’lerden bu yana, zaman zaman ilerleyen, gerileyen ama giderek yükselen, olgunlaşan bir süreç içinde *devrimci durum* yaşıyor. (s. 54)

“Türkiye işçi sınıfı çok ağır sömürü altındadır.” (s.89) “Sigorta kapsamına giren işçilerin %50’si sigortasız, kaçak çalışmaktadır. … Türkiye ve benzeri ülkeler bugün devrime, emperyalist ülkelerden çok daha yakındır. Çünkü devrim, bizim küçük burjuva sosyalistlerimiz, kendi söyler, kendi dinler örneği, sabahlara dek tartışıyorlar diye gerçekleşmez. ‘Devrim, ancak büyük ekonomik gereksinmelerin harekete geçirdiği yığınlarca yapılabilir.’ (Lenin) İşte bu nedenle Türkiye emperyalist zincirin zayıf halkasıdır. (s.94)

Türkiye’de fabrika aşamasının başladığı yıllarla, işçi sınıfımızdaki nitel değişim yılları aşağı yukarı birbiri üstüne düşmektedir.” (s.110) “Türkiye işçi sınıfı bugün ‘kendisi için sınıf’tır. (s.111)

Devrimci durum: “*Devrimci durum*, asıl belirleyici olan nesnel koşullar temelinde, nesnel ve öznel koşulların birleşmesiyle varılan, olağan ortamlardan farklı bir aşamadır. Yüksek sınıf savaşımını dışa vuran *nesnel* bir durumdur.” (s.115)

Devrimci durumun Lenin’in tanımladığı üç belirtisini anımsatıyor. 1) Ezilen sınıfların, sıkıntı ve çilelerinin ‘olağan’ın üstüne çıkması sonucu, artık eskisi gibi yaşamak istememeleri, 2) Üst sınıflar” arasında şu ya da bu biçimde kendini gösteren bir bunalım, 3) Üstteki iki nedenden dolayı, olağan zamanlarda çilesine sessizce katlanan yığınların eyleminde göze batar bir yükselmenin ortaya çıkması.” (s.118) Ekonomik verileri, sanayide atıl kapasite artışını, işsizliği, enflasyonunu, son dört yılın yükselen sınıf mücadelesini, grevleri, 1 Mayısları, siyasal cinayetlerdeki artışı devrimci durumun göstergeleri olarak sayıyor.(s.118-121) Devrimci durum, devrim olacağı anlamına gelmez. “Devrimci durum, kötüleyen ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar altında, yığınlar yeterince örgütlenmişse ve yeterli şiddetle saldırabilirse devrimin olabileceği bir ortamdan başka bir şey değildir.” (s.123)

Sonuç: Devrimci durum her alanda yenilik ister.

Yine Lenin’e dayanarak, devrimci durumun komünistlere üç görev yüklediğini yazıyor: Devrimci durumun varlığını yığınlara duyurmak, derinliğini açıklamak, proletaryanın devrimci bilincini, devrimci kararlılığını yükseltmek; proletaryanın devrimci eyleme geçmesine yardım etmek; devrimci durumun gereklerine uygun örgütler kurmak. (s.131) Türkiye koşullarında bu görevleri somutluyor. Oportünizme ve sosyal demokrasiye karşı ideolojik mücadeleyi yoğunlaştırmak (s.132); işçi sınıfının ve halkın örgütlerini, en başta TKP’yi güçlendirmek (s.134); devrimci durumun gerektirdiği, faşist saldırının acilleştirdiği, yeni duruma uygun örgütler kurmak, geliştirmek. (s.137)

Kitabı, kendi yorumlarımı katmadan, kendi sözleriyle ve en temel görüşleriyle özetlemeye çalıştım.

İşçinin Sesi olayını ideolojik-siyasal yönlerini öne çıkararak anlatmaya özen gösteriyorum. Öte yandan, bu ayrışmanın öyküsü de dönemi ve TKP gerçeğini anlamak açısından son derece önemlidir.

Bu öykü özetle şöyledir:

1974’te Londra’daki Wimpy işçileri grevinden sonra yerel bir dergi olarak çıkmaya başlayan *İşçinin Sesi*’nin, 1977 Konya

Konferansı Raporu'nun gizlilik nedeniyle yayımlanmayan bölümlerinde parti yayını olduğu kararı veriliyor.[282]

Atılım'ın Ocak 1977 sayısında ayrışmanın en çok ayrıştıran pratik siyaset konusu olan devrimci durumla ilgili bir saptama bulunuyor:

> Halkımızın savaşı gün geçtikçe ilerliyor, yeni boyutlara ulaşıyor. İşçi sınıfı harekete ağırlığını koyuyor. Potansiyel artıyor. Yığınlar atılım yapmakta. Sınıf savaşları keskinleşirken tüm çelişkiler artmakta… Devrimci durumun giderek olgunlaştığı bu ortamda örgütlü savaşım gerekmektedir.[283]

Ancak 1978 sonundan itibaren Yürükoğlu'nun kitabı ve devrimci durum konusu TKP içindeki ayrılığın ideolojik/siyasal eksenini oluşturuyor.

TKP birkaç yıl içinde sözcüğün hakkıyla "atılım" yapmış, kendisini Türkiye toprağında işçi sınıfı, gençlik, aydınlar arasında yoktan var etmiş, ancak aynı süreç TKP'nin örgütsel etki ve gücü ile ideolojik siyasal önderlik kapasitesi arasındaki açının büyüklüğünü de göstermiştir. Parti büyümüş, Türkiye çapında etkili bir güç olmuştur, ancak önderlik, ideolojik olarak zayıf ve omurgasızdır. MK üyeleri, hatta *Atılım* editör ve yazarları arasında birçok temel konuda ideolojik birlik, ortak bakış yoktur.

Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye kitabına İ. Bilen'in ve partinin o zamanki en ön plandaki yöneticilerinin kayıtlara geçmiş değerlendirmeleri bu saptamayı apaçık doğruluyor.

Politbüro üyesi Aydın Meriç, "H. Erdal" ismiyle yazdığı "*TKP'mizi Yükseltelim*" broşüründe: "… Kitaba haklı-haksız ama sübjektif nedenlerle karşı çıkanlar olduğu gibi, olumlu yaklaşım gösteren yoldaşlar da oldu. En başta İ. Bilen yoldaşla, partinin ideolojik işlerinin yöneticisi durumunda olan Zaro (Veysi Sarısözen-HY) yoldaşlar olumlu tutum takındılar. Hatta ikisi birlikte *bu kitabın radyodan tanıtılması için tanıtma yazısı* yazdılar." Aydın Meriç, Veysi Sarısözen'in kitabın partiye büyük bir canlılık getireceğini söylediğini kaydettikten sonra şunları yazıyor. "İ. Bilen'in Veli Dursun yoldaşa, kitaba ve çalışmalarına sempatisi o kadar yüksekti ki, toplanacak önümüzdeki plenumda Veli Dursun'un Politbüro'dan

çıkarılacak bir başka yoldaşın yerine Politbüroya girmesi yolundaki önerisini söyledi ve bu konudaki düşüncelerimi sordu."[284]

Partizan grubunun "doğal" önderi ve TKP Politbüro üyesi Veysi Sarısözen kitabın partiye ideolojik canlılık getireceğini söylüyor. İ. Bilen Akseymen'in Politbüro'ya alınmasını istiyor. Bu bilgileri aktaran Aydın Meriç'in benzer yaklaşım içinde olduğu anlaşılıyor.

Partizan grubunun Türkiye'deki etkili kişisi Nabi Yağcı (Haydar Kutlu) ise soruna en "ideolojik" bakan kişidir. Birçok yerde yazılı ve sözlü olarak ifade ettiği üzere, Yağcı, yalnız *İşçinin Sesi*'ni ve Akseymen'i değil, İ. Bilen başta olmak üzere TKP yönetiminin çoğunluğunu "sol sekter" buluyor.

Naciye Babalık'a şunları söylüyor:

> Bilen'in kafasındaki çizgi öyle sanıyorum ki tam aynı olmasa bile o dönemlerde Yürük'e yakın bir çizgiydi. Konuşmalarında ve yazılarında *barikata çıkmaktan* söz ediyordu. Bu hepimizin kulağına hoş geliyordu. Hele bir de parti genel sekreteri söylediği için. O zaman Bilen de bir *mitti* parti içinde. Daha doğrusu hoşumuza giden bir laf olarak dinliyorduk *barikatlara çıkmayı*, devrimci romantizmimizi de okşadığı için. Fakat *Yürük* de bunun teorisini yaptı. Teorisini yaptığı zaman irkildik. Bir bakıma Yürük ayna tuttu partiye. Partinin söylemediği bir şeyi söylemedi, o konuda haksızlık etmemek lazım. Yürük teorisini yaptı. O zaman ayıktık![285]

Barikata çıkma sözlerinin Nabi Yağcı'nın kulağına hiçbir zaman hoş gelmediğinin kişisel bilgisi bir yana, "sol sekter" çizgiye karşı mücadelede Nabi Yağcı'nın çok önceden "ayıkmış" olduğunun onlarca kanıtı var. Ayrıca, Yağcı'nın Akseymen'in "disiplinsizlik" nedeniyle MK'dan çıkarılmasını isteyenlerin, hatta bunu dayatanların başında olduğu da apaçık biliniyor. Son olarak Nabi Yağcı'nın, adım adım en yakın yoldaşlarına varana dek, TKP içindeki "sol sekter" eğilimleri tasfiye etmekte, etkisizleştirmede son derece "tutarlı" ve "başarılı" bir çizgi izlediğini teslim etmek gerekiyor!

Politbüro üyesi Mustafa Demir (Nejat Yelkenci) parti üyelerinin kitap ve makaleleri "partinin ideolojik, politik ve örgütsel normlarına ters düşerse, parti haklı olarak müdahale eder ve bunun hesabını sorar. *Zayıf Halka* meselesi de böyle ele alınmıştır.", "…

Yürükoğlu olayının özü disiplinsizliktir, parti politikasına ters düşen bir politikayı dayatmak ve bunu örgütlemektir.”diyor.[286]

1979 yazında TKP MK Plenumu parti içinde Politikbüro’dan başlayarak her düzeyde baş gösteren sorun ve tıkanıklıkları çözme, parti içindeki sağ eğilime önlem alma havasında toplanıyor. Ancak toplantı solu tasfiye ediyor. H. Erdal durumu şöyle özetliyor:

> 1979’da Plenum tarihi yaklaştığında birdenbire yüz seksen derecelik bir dönüş oldu. Bir ‘disiplin’ sorunu ortaya çıkarıldı. İ. Bilen’in önerisiyle yazılan kitabın, parti yönetiminin onayı dışında yayınlandığı gerekçesiyle, Veli Dursun’u disiplinsizlikle suçladık. İdeolojik bir gerekçe hiç kimse getirmiyordu. Getiremezdi de, çünkü Kasım 1977’de örgüt sekreterleriyle yapılan toplantıda Politbüro, devrimci durum dâhil, kitabın belkemiğini oluşturan tüm görüşleri onaylamıştı. Onun için saldırının kılıfı ‘disiplinsizlik’ olarak bulundu. Böylece İ. Bilen’in Politbüro’ya almayı düşündüğü Veli Dursun’u yine İ. Bilen’in önerisiyle disiplinsizlik gerekçesiyle MK’dan çıkarttık![287]

1979 MK Plenumu’na sunulan Rapor’un “Parti içi bazı gelişmeler” başlığını taşıyan VII. Bölümü’nde şunlar yer alıyordu:

> Baskı ve terör karşısında pasifliğe, yılgınlığa, bir de sabırsızlığa, serüvenciliğe kapılan küçük burjuvazinin sağa sola savrulmaları işçi hareketinde sağ ve ‘sol’ oportünist yanlışlara temel olur. Bu sallantılar partimizde de kimi yanlış ve sorumsuz görüş ve tutumlarda yansıyor.
>
> (…) Parti içindeki yanlış görüşler yalnızca nesnel koşulların otomatik sonucu değildir. Bu görüşlere ve onların ideolojik kökenlerine, kaynaklarına karşı yoğun bir ideolojik savaşım bu nesnel koşulların etkilerini ortadan kaldırabilir.
>
> (…) Parti içinde yanlış görüşler kendilerini hangi sorunlarda ortaya koyuyorlar?
>
> Bunun çarpıcı bir örneği “Zayıf Halka” kitabının yayınlanması ve dağıtılmasında görüldü. Kitap Plenum kararlarına, disipline, konspirasyona ters düşen bir biçimde dağıtıldı. Partiden gizli kitap basmak, dağıtmak, grupçuluğa yol açmaktır. Parti tüzüğünde yeri yoktur. Kitabın içeriği parti görüşlerini savunur görünüyor. Ama parti taktiğini serüvencilik yönünde saptırıyor. Bugün memlekette devrimci durumun var olduğundan hareket ediyor. Partinin bunun gerisinde kalan bir politika izlediğini öne sürüyor. Bugünkü koşullarda serüvene götürücü önerilerde bulunuyor.
>
> (…) Kitap ‘zayıf halka’ görüşünü kendi yanlış görüşlerine kalkan ederken, kimi yoldaşlar da Türkiye’nin emperyalizmin zayıf halkası olduğunu yadsıyor. Merkez Komitesinin can güvenliği sorununu içeren bildirisini, Konferans kapanış

konuşmasının bazı bölümlerini aynı biçimde yanlış buluyor. Kimisi partinin dışında komünist grupların varlığını öne sürüyor.[288]

Akseymen'in MK'dan çıkarılmasıyla birlikte parti içi bölünme kesinleşiyor. *İşçinin Sesi* yeniden çıkmaya başlıyor.

Kitabın yarattığı etkiye ve 15 günde bir yayımlanan *İşçinin Sesi*'nin eleştiri bombardımanına karşı TKP yönetiminin verdiği tek yanıt, *Atılım*'ın Temmuz 1979 sayısında yer alan "Bir broşür Üstüne" başlıklı imzasız yazıdır. Bu yazıyı olduğu gibi aktarıyorum:

"Bir broşür üstüne"

'Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye' adlı broşürün genişletilmiş baskıları çıktı. Önsözünde belirtildiği gibi bu baskılar 'yeni yanlar' taşıyor. Özellikle vardığı politik sonuçlar üzerinde durmak zorunluluk oluyor.

Yazar savunduğu kimi görüşlerle TKP'nin politikasını yansıtır yönde bir izlenim yaratıyor. TKP adına görüş bildirir bir üslup kullanması TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen yoldaşın adını sürekli geçirmesi bu izlenimi güçlendiriyor. Öte yandan, kimi sosyalist çevreler de, 'zayıf halka', 'devrimci durum', 'barikata çıkmak', 'savaş komiteleri' gibi kavramlarla söz konusu broşürü anımsatmak, onu TKP'nin yayınıymış gibi göstermek için uğraşıyorlar. Gerici burjuva basını ve Maocu basın da aynı çarpıtmayı daha kaba olarak yapıyor.

Türkiye Komünist Partisi'nin politikası, Konferans, Plenum kararlarıyla, Merkez Komitesi belgeleriyle, yazılı sözlü merkez yayınlarıyla belirlenmiş, halkımıza duyurulmuştur. Yazar bu belgelerden, yayınlardan, TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen yoldaşın konuşmalarından işine geldiği gibi bölümler seçiyor. Bunları kendi görüşlerine kalkan ediyor, içeriklerini çarpıtıyor.

Yazar, günümüzde bunalımın derinleşmesiyle artan faşizm tehlikesine karşı savaşın önemini küçümsüyor. Güçler dengesini çok yönlü olarak özenle incelemiyor. TKP programının cephe-bağlaşıklık ilkesinin gereklerini, ulusal demokratik güçlerin birliği

politikasını atlıyor. Yığınsal eylem birlikleri olan 'can güvenliği komitelerini' amacından saptırmaya, silahlı ayaklanmanın örgütleri yönünde bir anlam vermeye çalışıyor. '…ayaklanma ve devrim, burjuva devletinin yerle bir edilmesi ve diktatörlük sorunlarının bugün çeşitli yönleriyle pratik sorunlar olduğunu' ileri sürüyor.

Broşür vardığı sonuçlarla, yaptığı önerilerle TKP'nin eylemlerine hareket birliğine temel oluşturan politikasına ters düşüyor. Partinin Leninci politikasını bugünkü koşullarda serüvenciliğe götürecek bir biçimde çarpıtıyor.

Sonra, uluslar arası komünist hareketin sorunlarına sorumsuzca, günümüz koşullarında kardeş komünist partilerin birliğine hizmet etmeyen bir yanaşımla değiniyor. TKP'nin bu konudaki ilkesel tutumunu çarpıtıyor.

TKP MK Politik Bürosu'nun Açıklama'sı sağ ve 'sol' yanlış görüşleri eleştirmenin, 'parti politikasını çarpıtan' yanlış tutumlarla savaşmanın zorunluluğunu belirtiyor. Marksizm Leninizm ilkelerinin temelinde, parti kararlarının ışığında ideolojik çalışmayı her alanda geliştirmenin önemini vurguluyor." [289]

Sorular

İşçinin Sesi "Bir Broşür Üstüne" yazısına hemen yanıt veriyor, yanıt vermekle kalmayıp karşı taarruza geçiyor.

İşçinin Sesi'nin özel kapaklı 100. sayısında R. Yürükoğlu imzasıyla yayımlanan "Açık Yanıt Vermek Zorundasınız" başlıklı yazıda, TKP içindeki 1978 ayrışmasının siyasal içeriğini açık biçimde ortaya koyan, yanıtları soruların içinde 26 soru soruluyor. Bu 26 soruyu, tarafları ve tezleri iyi özetlediği için araya girmeden aktarıyorum:

1. Sovyetler Birliği dünya devrimci merkezi midir, değil midir?
2. Yuro-komünizmin dünya işçi sınıfının çıkarlarına ters bir akım olduğunda anlaşıyorsak, yuro-komünizmin egemen olduğu bir parti isterse 1 milyon 700 binlik olsun ülkesini devrime götüremez demek uluslar arası komünist hareketi bölücü bir tutum mudur, yoksa özüyle sözü bir doğru bir tutum mudur?
3. Türkiye'de devrimci durum (devrim anı değil!) var mıdır, yok mudur?

4. Türkiye’de faşizmin acil tehlike oluşu, derin ekonomik ve toplumsal bunalımın üstünde yükselen devrimci durumdan doğmuyorsa nereden doğuyor?
5. Çeşitli ‘üçüncü yol’lar olabilir ve de denenecektir. Ama bunalım derinleştikçe, ya faşizm ya ileri halk devriminden başka yol olmadığı daha iyi ortaya çıkacaktır. Buna ne diyorsunuz?
6. Antifaşist savaşımı, antiemperyalist ve anti-tekelci savaşımla birleştiriyor musunuz? Yoksa, emperyalizme ve tekellere karşı savaşımı yükseltmek anti-faşist cepheyi zayıflatır mı diyorsunuz?
7. İleri demokratik halk devrimi için savaşımla faşizme karşı savaşım tek bir bütündür, birbirinden koparılamaz mı diyorsunuz? Yoksa, ‘aşamalar teorisi’nin etkisinde, şimdi faşizmi geriletelim, yarın ileri demokratik devrim savaşımı mı diyorsunuz? Bir başka deyişe, ileri demokratik halk devrimi için savaşımla faşizme karşı savaşımı tek yumrukta birleştirenleri, dolayısıyla faşizmi gebertmenin *tek gerçek utku yolunu* gösterenleri ‘faşizme karşı savaşın önemini küçümsemekle’ mi suçluyorsunuz?
8. Ulusal demokratik cephe, ileri demokratik halk devrimini gerçekleştirmek üzere kurulacak halkın en geniş birliği değil midir? UDC’yi antifaşist, antiemperyalist, anti-tekelci halk devrimini gerçekleştirmek için istemiyor muyuz?
9. ‘Tekel dışı burjuvazi’nin UDC’de yeri var mı? Liberal burjuvazi devrim istiyor mu?
10. İşçi sınıfı ya da herhangi bir sınıf savaşımda ya önce gider ya geride, ya hegemon olur ya kuyrukçu. Buna ne diyorsunuz?
11. Kürt halkının kendi yazgısını kendi belirlemesi hakkını, yani özünde ayrılma hakkını ikircimsiz, amasız-fakatsız tanıyor musunuz? Yoksa, liberal burjuvaziye hoş gözükme çabasıyla bin dereden su mu getiriyorsunuz?
12. Kürt halkının devrimimiz açısından oynayacağı can alıcı rolü tanıyor musunuz? Yoksa onu Lazlar, Çerkezlerle aynı kefeye mi koyuyorsunuz?
13. Türkiye ordusu, ileri demokratik halk devrimi dışında ‘halkın ordusu’ durumuna getirilebilir mi?
14. Kapitalist devlette ordu-militarizm ayrımları yapıp tüm ‘kötülükleri’ militarizme yüklemek doğru bir tutum mudur? Kapitalist devlette ordu ile militarizm ayrılır mı? Biri birinin örgütlenişi, biri birinin düşünsel varlığı değil midir?
15. Dine karşı yoğun bilimsel propaganda ve ajitasyon yürütmek mi, ‘sosyalizmle din çelişmez’ safsatası mı doğrudur?
16. Sosyal demokrat ideoloji burjuva ideolojisi midir, yoksa işçi sınıfının ‘yanılgıya düşmüş’ ideolojisi midir, oportünizm midir?
17. Bir yandan ‘parlamentoda halkın temsilcisi yoktur’ deniyor, öte yandan ‘sol sosyal demokratlar halkın istemleri yönünde ilkesel tutum alıyorlar’ diye övülüyor. Öyleyse bu sol sosyal demokratlar nerededir sorusu bir yana, Türkiye’de sol sosyal demokratlar hangi sınıf ya da katmanın temsilcisidir?

18. Sosyalist Enternasyonal'in üyesi parti için 'CHP sosyal demokrat değildir' demeye başladınız. Bu ilk bakışta CHP'ye bir eleştiri gibi görünüyorsa da, altında sosyal demokrasiyi aklama yatıyor. Açıkça söyleyin, sosyal demokrat partiler 'işçi sınıfı partisi' midir? Yoksa, ideolojisi burjuva, siyaseti burjuva, yönetim kadrosu burjuva olan bu partiler 'işçi sınıfının üstünde etkin burjuva partileri' midir?
19. TİP ve TSİP küçük burjuva sosyalizminin partileri midir, yoksa 'yanlışlar da yapan' ama işçi sınıfı sosyalizminin partileri midir?
20. İşçi sınıfımızın devrimci birliği TİP-TSİP-TKP birliğiyle mi, yoksa her çeşit sapmaya, bu arada TİP ve TSİP'in temsil ettiği küçük burjuva legalist sosyalizmine karşı amansız bir savaşla mı kurulur?
21. Halkımızı devrimin gereklerine hazırlamak gerektiğine göre, Türkiye gerçeklerinden çıkan ve devrimci savaşımın zaten ilerlemekte olduğu yolun *açık* propaganda ve ajitasyonu gerekmez mi? Yoksa, halkta boş hayaller uyandıran 'her yoldan devrim olabilir, barışçı da olabilir' yollu tutum mu daha doğrudur? Bir başka deyişle 'dün genel teorik sorunlar olan proleter hegemonyası, devrimci zor kullanım, ayaklanma ve devrim… bugün *çeşitli yönleriyle* pratik sorunlar olmuştur' demek ve bunu 'çeşitli yönleriyle'nin altını çizerek ve de örgüt ve eylem bölümlerinde değil de ideolojik görevler bölümünde yazmak, devrimci hareketin geçmekte olduğu yolun açık propaganda ve ajitasyonu görevimize dikkat çekmek mi doğrudur? Yoksa bu cümleyi çarpık yorumlayarak, altındaki üstündeki cümlelerden kopararak bizi 'serüvencilik'le, 'iç savaş çağırmak'la, 'kardeş kavgası istemek'le suçlamak mı doğrudur?
22. TKP Genel Sekreteri İ. Bilen yoldaşın, 1977 Konferansı'nda söylediği, 'Oraya barikata çıkacağız. Barikata zorluyorlar bizi. Bizim savaşımız kan ve ateş içinden geçiyor. Razı olmayacağız işçileri, gençleri sokaklarda, alanlarda vursunlar. Savaşacağız' sözleri 'serüvencilik'le, 'iç savaş çağırmak'la, 'kardeş kavgası istemek'le suçlamak mı doğrudur?
23. Marksçı-Leninci devrim teorisinin en önemli kavramlarından olan 'iç savaş' kavramı ne zamandan beri 'kardeş kavgası' olmuştur? İşçiyle, köylüyle, Kürt emekçisiyle burjuvazi kardeş midir?
24. Ülkenin sorunlarını Leninizmin ışığında ve program doğrultusunda ele alan bir kitap yazmak mı disiplinsizliktir, yoksa 'yazacağın her şeyi önce biz okuyacağız' demek mi disiplinsizliktir?
25. Lenin disiplinsizlik üç şeyle belli olur diyor: Günü, saati, yeri belli somut bir eylem kararı alındıktan sonra ve eylemden *önce* (sonra da değil) bu konuda yığınlara açık olarak ya da parti içinde ters görüş belirtmek, böylece partinin eylem birliğini bozmak, 2) Verilen görevleri yerine getirmemek, 3) Parasal kaynakları sakınmak. Bunların dışında görüşlerini, hatta sert eleştiri bile taşısa, hem parti içinde hem yığınlara açık olarak savunmak Lenin'e göre disiplinsizlik değildir. Haktır, hatta

görevdir. (Zaten tersi bir anlayışla Lenin o kütüphaneler dolduran ürünlerini veremezdi). Siz bu konuda ne diyorsunuz?

26. Bir yığın örgütünün bir başka yığın örgütüne gazete, kitap postalaması disiplinsizlik midir, değil midir?[290]

TKP yönetimi bu sorulara hiçbir zaman yanıt vermiyor.

TKP yönetiminin kitap ve sorular karşısındaki tutumunu Aydın Meriç şöyle anlatıyor:

> Ülkede Partizan kliğinin parti içinde başını çeken kişi,[291] Politbüro'nun karar ve onayı olmadan, 'baş tehlike sol tehlikedir, sağ tehlike önemli değildir, sağ tehlikeden söz etmek sol tehlikeye hizmet eder' tezini ileri attı. Bu belgi altında parti içinde hızlı bir tasfiye kampanyası başlatıldı. Nedense bir süre sonra, sorunun bir ideolojik yönü de olması gerektiği hatırlanıp(!), o dönem Politbüro üyesi olanlar kitaba karşı yazılı eleştirilerini hazırladılarsa da, ortaya bir ürün çıkmadı. Yazılan şeyler yazanları bile tatmin etmedi. Bu kez başka yoldaşlara görev verildi. Yoldaşlarımızın görev ve ilişkilerinden yararlanarak dışarıdan yardım istedik. Kitaba karşı bir broşür yayınlayacağımızı tüm parti örgütüne ilan ettik. Ama bu broşürü ortaya çıkartamadık. Bu arada örgütsel tasfiyeler tabii sürdü.[292]

1980 yaz ortalarında toplanan TKP Merkez Komitesi Plenum'un sunulan Politikbüro Raporu'nda konuyla ilgili olarak yer alanlar ise bir anlamda TKP/İşçinin Sesi ayrışmasının "resmi" TKP yönetimi açısından özrünü özetliyor. Şöyle:

> … partimizin ideolojik aygıtı, daha en baştan bu grubun yanlış görüşlerini enine boyuna ele alıp inceleyemedi. Parti içi ideolojik savaşın önemini yeterince kavrayamadı ve kavratamadı.
>
> (…) Örgütsel alanlarda tümüyle yenik düşmekle birlikte, parti düşmanı grupla ideolojik savaşım sürüyor, sürecektir. Şimdi örgütlerimiz, tüm yayın organlarımız bu grubu ideolojik olarak ezmekle görevlidirler.[293]

İşin ideolojik cephesini bu bilgiler yeterli açıklıkla aydınlatıyor. TKP Merkezi *İşçinin Sesi*'ni ideolojik olarak yenmediğini itiraf ediyor.

TKP 1978 ayrışmasının bu biçimde sonuçlanmasının burada pek az değinilen nedenlerinden biri, Sovyet, DDR ve Bulgaristan partilerinin *İşçinin Sesi* ve Yürükoğlu'nun önerdiği ideolojik açılım ve siyasal taktikleri doğru ya da yanlışlıklarından bağımsız olarak o

dönemki siyasal değerlendirmeleri nedeniyle uygun bulmamalarıdır. *İşçinin Sesi*'nin tasfiyesi, aynı zamanda bu partilerin destek ve onayıyla gerçekleşmiştir.

Örgütsel cephede resmi merkez kısa zamanda duruma egemen oldu. İngiltere parti örgütü, yöneticisi Nihat Akseymen'in yanında yer aldı. MK üyesi ve Ege Yöre Komitesi Sekreteri Haluk Yurtsever *İşçinin Sesi* muhalefetine katıldı. Ege örgütlerinde her düzeyde ayrışma yaşandı. *İşçinin Sesi*'nin en çok yandaş kazandığı, tutunduğu bölge Ege oldu. Ankara'da ODTÜ'lü gençlerin başını çektiği bir grup *İşçinin Sesi*'ne katıldı; Mersin'de ve daha birkaç yerde de benzer gelişmeler oldu. Nabi Yağcı'nın başında bulunduğu, Partizan grubunun en güçlü olduğu İstanbul'da hemen hiçbir ayrık ses çıkmadı, *İşçinin Sesi*'ne birkaç kişi dışında katılan olmadı.

Ocak 1980'de "Türkiye Komünist Partisi Lenininciler Konferansı" toplandı. Eşgüdüm Komitesi altında fiilen bağımsız örgütlenmeye girişti. Konferans birçok karar aldı. TKP'nin yarım yüzyıl kongre toplamayan bir parti olduğu belirtilerek kongre çağrısı yapıldı:

> Tüm TKP üyesi komünistlerin, TKP'nin oportünist yönetimi nedeniyle parti dışında kalmış partisiz komünistlerin görevi, Türkiye devriminin yazgısını Lenininci bir TKP için savaşımın sonucuna bağlı olduğunun bilincinde olarak, bu hedef çevresinde örgütlü olarak omuz omuza savaşmaktır. Demokratik olarak seçilmiş tüm örgüt delegelerinin katılacağı, en kısa zamanda toplanacak kongre için, TKP'nin kongresi için örgütlü savaşım günün temel bir görevidir.[294]

TKP/İşçinin Sesi'nin Türkiye'de örgütlenme etkinlikleri 12 Eylül darbesiyle kesildi.

TKP 12 Eylül'e İşçinin Sesi'ni ve parti içindeki "sol sekter" çizgiyi tasfiye etmiş, Partizan grubunun tam ve fiili egemenliğinde sağ bir çizgiye oturmuş olarak girdi.

Türkiye solunun öteki siyaset ve örgütleri gibi, TKP'de 12 Eylül'den önce yükselişi durmuş, konum ve güç yitirmiş, yaklaşmakta olan darbe tehlikesini gören ama ne yapacağını bilemeyen dağınık bir durumdaydı.

İşçinin Sesi ayrışmasından sonra, kendi içindeki sol frenlerden de özgürleşen TKP, 12 Eylül'den çok önce, sonraki yılların TBKP'si ve

SBP'siyle aynı mantık çizgisindeki projelere yönelmiş bulunuyordu. "Legal Birleşik İşçi Partisi" (BİP) 12 Eylül'den bir yıl önce adıyla sanıyla piyasaya sürülmüştü. TKP, daha önce, "Cep partileri", "üstencilerin partisi" diye siyasal olmayan bir dille "eleştirdiği" TİP ve TSİP'in zaman içinde "sosyalizmden esinlenen partiler", "kendilerinin bilimsel sosyalist olduğunu söyleyen partiler" olduğunu keşfetmeye, keskin dönüşünü böyle tuhaf ifadelerle yumuşatmaya çalıştı. Ve sonunda bu partilerin "bilimsel sosyalist partiler" olduklarına "karar" verildi. 1980 Mayıs'ında toplanan MK Plenumu Raporunda, "Birlik Dayanışma yanlılarıyla (Birlik Dayanışma TKP'nin legal faaliyetlerdeki kod ismiydi-HY) TİP ve TSİP arasında gelişen ilişkiler ülkemizde birleşik, yığınsal, legal bir işçi sınıfı partisi yaratma olanağını olgunlaştırıyor."[295] deniliyor, Plenumdan bir ay sonraki *Atılım'*da ise şunlar yazılıyordu:

"Günümüz koşullarında eylem birliğini yeni bir aşamaya yükseltmenin somut biçimi olarak, birleşik, legal, yığınsal bir işçi partisi olanağı öne çıkıyor."[296] Aynı dönemde TİP'te de "Tek Cephe Tek Parti" dönüşümü gerçekleşmiş, TKP ile birleşmeye karşı çıkan kanat tasfiye edilmiş, ortam hazır hale getirilmişti. Özetle, 12 Eylül gelmeseydi, belki başka isimlerle, muhtemelen BİP ismiyle TBKP ve SBP likidasyonları yaşanacaktı.

12 Eylül bu oluşumu hem geciktirdi; hem de gericilik koşullarına uygun en geri biçimlerde yeniden hortlamasının koşullarını hazırladı.

TKP 12 Eylül'e karşı hiçbir direnç gösteremedi. Örgütlü olduğu işyerlerinde, fabrikalarda tek bir protesto eylemi olsun gösteremedi.

TKP üyesi, Maden-İş örgütçülerinden Mustafa Satış'ın anlattıkları ilginçtir ve kişilerin değil, TKP yönetiminin tutumunu, ruh halini anlattığı yönüyle ilginçtir.

15 Eylül günü, Maden-İş YK üyesi Bahtiyar Erkul, Murat Tokmak, TKP MK üyesi Sıtkı Coşkun ve Mustafa Satış ne yapacaklarını konuşuyorlar. Satış'ın kitabından aktarıyorum:

> "Murat Tokmak direniyor:

‘Hiç olmazsa Uzel fabrikasına gideyim. Ben yıllarca orada çalıştım, işçiler beni sever, bana güvenirler. Bu haksız ve adaletsiz darbeyi protestoya çağırayım. Devrimden söz etmiyorum, hiç olmazsa hayır diyelim. Vururlarsa vursunlar ona da hazırım’ diyor.

Sıtkı Coşkun, tüm ikna yeteneğini kullanıyor:

‘Kesinlikle direneceğiz ama hazırlık yapmamız gerek. Böyle zamansız hareket bizi kırıma götürür…’

Tartışma dördüncü katın merdivenlerinden, dış kapının eşiğine kadar devam ediyor.

Orada da sürüyor.

Sonunda Sıtkı, Tokmak’ı ikna ediyor.

Kim bilir ne kadar insan, ülkenin dört bir yanında ikna edildi.

Sıtkı’nın sözünü ettiği uygun zaman hiçbir zaman gelmiyor.

Sıkıyönetim Komutanı, tüm fabrikalardaki temsilcilerin, baş temsilcilerin ve yöneticilerin Selimiye Kışlasına gelip teslim olmalarını istiyor.

Parti: ‘Gidin teslim olun’ diyor.”[297]

4. DEVRİMCİ YOL

1974 sonrasında THKP-C ardılı örgütlülükler içinde Devrimci Yol toplumsal ölçekte kitlesel bir hareket olarak öne çıktı. 12 Eylül yaklaşırken Devrimci Yol, dergisi 150 bin satan, on binlerce militanı ve yandaşı olan, günlük *Demokrat* gazetesini çıkaran, "Halkın Devrimci Partisi"ni kurma çalışmaları sürdüren büyük bir hareketti.

Devrimci Yol, Mahir Çayan'ın ve THKP-C'nin ideolojik siyasal çizgisini reddetmedi; ama THKP-C'yi "ihya" etmeye, yeniden kurmaya da yönelmedi. Devrimci Yol'a 1974 sonrasında çekim gücü kazandıran etkenlerin en başında kuşku yok 1971 devrimciliğinin etkili ve arkasında ideolojik bir külliyat bırakan önderi Mahir Çayan'ın ve THKP-C'nin mirasının sürdürücüsü olması geliyordu.

Devrimci Yol'un özgünlüğü bu mirası ideolojik olarak yadsımadan, ama olabildiği kadar esneterek, örgütsel cephede ise THKP-C çizgisini sürdürme, tekrarlama türünden bir iddia taşımadan yeni ve farklı bir yoldan büyük ve etkili bir hareket yaratmış olmasıdır.

Bu nasıl oldu? Devrimci Yol'un 1975'ten 12 Eylül 1980'e kadar olan 5 yılı aşkın varlığını ve pratiğini bu soruyu eksen alarak değerlendirmeye çalışacağım.

1977 yılında yayımlanan *Bildirge*[298] ve hemen ardından 1 Mayıs 1977'de yayına başlayan *Devrimci Yol* dergisi çevresinde hareketin yeni çizgisi ve pratiği inşa edildi.

1977 Nisan'ında *Bildirge*'de THKP-C'nin yenilgisinin esas nedeni uygulamada parti eliyle hareketin bütünselliğinin sağlanamaması olarak gösterildi. Daha sonra, 1 Mayıs 1978 tarihli *Devrimci Yol* dergisinde, THKP'nin "12 Mart dönemi sırasında örgütsel yapılanışındaki eksiklikler, örgütün ideolojik temellerinin ve bütünlüğünün sağlam olmayışı, bunun sonucu Türkiye tarihinin en büyük takibi koşullarında bölünmeye uğraması gibi nedenlerle yenilgiye sürüklendi"ği yazıldı.[299] Devrimci Yol'a göre, "THKP-C hareketinin devrim ve mücadele anlayışı, izlediği siyasi çizgi doğruydu."[300]

Devrimci Yol önderlerinden Melih Pekdemir, “Devrimci Yol”a göre silahlı mücadele anlayışını temel almayan, (savaşçı bir partinin yanı sıra) güçlü bir askeri örgütlenmeye dayanmayan bir siyasi hareketin hiçbir başarı şansı…” olmadığını belirtiyor.[301]

Evet Devrimci Yol’a göre siyasi çizgi doğruydu; silahlı mücadele temeldi; ancak bu çizgiyi dogmatik biçimde yorumlamak yanlıştı.

Melih Pekdemir, Devrimci Yol bakışını bir cümleyle şöyle özetliyor: “Geçmiş hareket karşısındaki bir dogmatizmi ve bu dogmatizmin ürettiği bir slogan fetişizmini, kavram fetişizmini inkârcılıkla birlikte başından beri reddettik. Bu konudaki bakış açımız da, bu iki eğilime karşı yürüttüğümüz mücadele sonucunda gelişmiştir.”[302]

Devrimci Yol, bir yandan söylemde silahlı mücadeleyi doğru bulmaya, hatta temel almaya devam ederken bir yandan da silahlı mücadelenin dogmatik biçimde algılanmasına ve fetişleştirilmesine karşıtlığını 1971 sonrası Türkiye’sinin özgül koşullarında “halk savaşı”, “öncü savaş” kavramlarını yeniden yorumlayarak, “faşizme karşı savaş” ve “direniş komiteleri”nde somutlayarak bir senteze ulaştırmaya çalıştı.

Örneğin, Uruguay’daki Tuparamoslar örneği üzerinden silahlı propagandayı bütün halkın silahlı eylemine dönüştüremeyen bir örgütün yenilgiden kurtulamayacağının gösterilmeye çalışması bu arayışın ifadesidir: “Bilindiği üzere ‘Tupamaros’ uzun süre silahlı propaganda niteliğinde görülebilecek eylemlerini başarıyla sürdürmüş ve fakat yenilgiden kurtulamamıştır. Çünkü böylesi bir örgütün, öncünün eylemlerini bütün halkın silahlı eylemine dönüştürecek mekanizmaları-bağlantı kayışları yoktur.”[303]

Daha sonra dönmek üzere bu noktayı şu saptamayı yaparak geçebiliriz: Devrimci Yol, “halka karşı yok etme savaşı” açan faşist güçlerin varlığını, bütün halkın silahlı eylemini meşru ve zorunlu kılan bir etken olarak değerlendirerek silahlı mücadeleye yeni bir yorum getirdi; THKP-C mirası ile yönelmekte olduğu yeni çizgi arasındaki ilişkiyi kendi deyişiyle “inkârcı” ve “tekrarcı” olmayan bir çizgide kurmayı denedi.

Sonradan Devrimci Yol'u oluşturan çevrenin ilk siyasal adımı 1975 sonbaharında *Devrimci Gençlik* dergisini çıkarmak oldu. Bu dergi, kısa zamanda, devrimci öğrenci gençlerin toplandığı bir merkez oldu. Buradan başlayan siyasal etkinlik dönemin hızına uygun bir tempoyla kısa zamanda mühendis, memur hareketine, gecekondu semtlerine, işçi sendikalarına sıçradı.

İdeolojik siyasal çizgi

THKP-C'nin ideolojik siyasal çizgisi çok büyük ölçüde Mahir Çayan'ın yazdıklarından oluşuyordu. "… en sıradan parti bildirisinden, partinin tüzüğüne değin hemen bütün külliyatın Mahir Çayan'ın kaleminden çıktığı ve hatta kimi parti üyelerinin ve hatta genel komite üyelerinin bazı dokümanlardan haberleri bile…" olamayabiliyordu."[304] Mahir Çayan'ın, öyküsünü ilgili bölümde anlatıp değerlendirmeye çalıştığım, bir daha tekrarı olanaksız dar zamana sıkışmış pratiği bir yana, yazdıkları Devrimci Yol'un yeni yoluna uygun gelebilecek birçok düşünce ve görüş taşıyordu. Nitekim, Devrimci Yol çok önemli ölçüde Çayan'ın çözümleme ve kavramlarına bağlı kaldı. Gereken durumlarda bunların içeriğinde, siyasal sonuçlarında yeni duruma uygun değişiklikler yaptı. Mücadele stratejisi, örgütlenme biçimi ve araçları bakımından ise hiçbir zaman, ne söylem ne de eylem düzeyinde Çayan'ın ve THKP-C'nin devamcısı olduğu iddiasını taşımadı. 1977 Nisan'ında yayımlanan *Bildirge* Devrimci Yol'un geçmişten neyi devralıp neyi reddettiğinin, oluşma biçiminin üstünlük ve sorunlarının dökümünü veren bir belge niteliğindedir.

Bildirge'nin "Önsöz"ünde alçakgönüllü bir saptama yer alıyor:

"*Devrimci Yol Bildirgesi* ülkemiz devriminin bütün temel sorunları hakkında derinlemesine incelemeler ve çözümler getirme iddiasında değildir. *Devrimci Yol Bildirgesi*'nin amacı, devrimci hareketin karşı karşıya olduğu temel siyasi görevi saptamak; bu temel siyasi görevin, *partinin yaratılması* görevinin yerine getirilebilmesi için nasıl mücadele verilmesi gerektiği konusunda bir bakış açısı, bir platform sunma*ktır.*" Önsöz'de *Bildirge*'nin *"hemen*

bir parti kurma çağrısı olarak” kavranmamasına özel bir vurgu yapılıyor.

Bu sunuşta, Devrimci Yol hareketine geniş bir davranış özgürlüğü, esneklik kazandıran, ama aynı zamanda dönem boyunca bir türlü aşamadığı temel önemdeki sorununu formüle eden bir özellik var. Devrimci Yol, ideolojik birlik ya da siyasal çizgi konusunu önemsemekte ancak kendi hazırlık ve birikimini yeterli görmemekte, temel siyasal sorunun partiyi yaratmak olduğunu açıklıkla saptamakta ancak bu hedefi gerçekleştirmeyi de başta siyasal çizgi ve ideolojik birlik olmak üzere gerçekleştirilmesi başka koşullara bağlı bir süreç olarak görmektedir. *Bildirge*, bu yaklaşımın çelişki ve sorunlarını açık biçimde yansıtmaktadır.

Nasıl bir dünya?

Bildirge’nin “Nasıl bir dünyada yaşıyoruz” başlıklı birinci bölümünde, Çayan’ın izinde “emperyalist-kapitalist sistemin, genel bunalımının üçüncü evresini” yaşadığı belirtilmekte, “emperyalizmin geri ülkeleri sömürme *biçimindeki* değişimler sonucu emperyalizmin işgali gizli bir niteliğe bürünmüş, bunun sonucu emperyalist tahakküm bu ülkeler açısından *içsel* bir olgu halini almıştır” denmektedir.

Dünya durumu, o günün devrimci yükseliş ve iyimserliğini yansıtır biçimde “dünya devriminin hızla ilerlediği” saptamasıyla özetleniyor.

Dünya çapındaki mücadelelerin önündeki en büyük engel ise “uluslararası proletarya hareketine musallat olan revizyonist sapmalardır”. “İki karşıt uç” olarak görülen bu sapmalardan birini SBKP, ötekini ÇKP temsil etmektedir.

SBKP’nin revizyonizmi *Bildirge*’de şöyle anlatılıyor.

“SBKP görüşleri, günümüzde sosyalizme barışçıl yoldan geçiş olanaklarını güçlendiren ve bir nükleer savaşı önleme görevini komünist partilerin temel görevi haline getiren dünya çapındaki değişmeler olduğu şeklindeki tahlillere dayandırılmaktadır.

(…) SBKP görüşlerinde sosyalizm ile emperyalizm arasındaki çelişme (ana çelişme olarak) *tek başına* belirleyici kabul edilmekte, bu çelişme de giderek Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki çelişmeye *indirgenmektedir*".

Bildirge ÇKP'nin dünya değerlendirmesinin de Marksizm-Leninizmin kökten inkârına dayandığını belirtiyor, "üç dünya teorisi"ni şöyle eleştiriyor:

> Bu tahlile göre dünya 3 kategori altında toplanıyor. Birincisi 'iki süper devlet' diye ifade edilen Sovyetler ile ABD tarafından oluşturuluyor. İkinci kategoriyi diğer 'ileri kapitalist' ülkeler oluşturuyor. Üçüncüyü de Şili'den İran'a, Mısır'dan Çin'e kadar tüm 'üçüncü dünya'! Bu tahlile göre 2 süper devletle 2. ve 3. dünya arasındaki çelişme baş çelişmedir. İki süper devlet içinde de baş tehlike Sovyetler Birliği'dir. 'Üç dünya' tahlili her şeyden önce proletarya-burjuvazi çelişmesini ve bunun dünya çapındaki ifadesi olan sosyalizmle emperyalizm arasındaki çelişmeyi ihtiva etmeyen, sınıfsal temele dayanmayan bir tahlildir.

Bildirge, sonuç olarak Sovyetler Birliği'ni revizyonist sapma içinde ama proletaryanın iktidarda olduğu bir ülke olarak değerlendirmiş oluyor. Şu sonuca varıyor: "Bugün enternasyonalizm adına sapmalardan birinin kuyruğuna takılmak enternasyonalizm adına oportünizmin batağına saplanmaktan başka bir şey değildir."

Devrimci Yol dergisindeki yazılarda da, "Sovyet revizyonizmi" ve "ilerlemeci" TKP eleştiriliyor. Bu çizgi enternasyonalizmden milliyetçi bir sapma olarak; sınıf mücadelesinin, Leninist devlet ve devrim teorilerinin inkârı olarak değerlendiriliyor.[305] Örneğin, "kapitalist olmayan yol" şöyle eleştiriliyor: "Revizyonistlerin önerdiği şekliyle kapitalist olmayan yol geri bıraktırılmış ülkelerde burjuvazinin şu ya da bu kliğinin emekçi halklar üzerindeki diktatörlüğünün desteklenmesidir. (…) Sovyetler Birliği dünyayı devrimle değiştirmeyi değil, dünyadaki güçler dengesini korumayı amaçlamaktadır."[306]

Öte yandan Devrimci Yol, Maocu sosyal emperyalizm tezleriyle tartışırken revizyonizmin egemenliğine rağmen Sovyetler Birliği'nin "geçiş süreci içinde" bir toplum olduğunu belirtiyor:

> Sovyetler Birliği geçiş süreci içinde bir toplumdur… pazar, meta üretimi, sınıfların varlığı vb) geçiş toplumlarına has özelliklerdir.
>
> Sömürünün, sınıf farklılıklarının, pazar ve piyasa kategorilerinin kalkması için sınıfsız toplumun kurulması gereklidir.
>
> Sınıfsız toplumun kurulması, köyle şehir arasındaki (işçi ile köylü arasındaki) farkın ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nde söz konusu kategorilerin varlığı pazarla plan arasındaki çelişkinin varlığı kapitalizmin varlığına kanıt olarak ileri sürülemez.[307]

Bu yaklaşım, Devrimci Yol'a, uluslararası çizgiler temelinde ayrışan ve kalıplaşan öteki sol eğilimlere göre daha özerk ve bağımsız bir hareket alanı sağlıyor. Bu, aynı zamanda Devrimci Yol'a toplumsal algıda yerli, bu topraklardan çıkan bir hareket kimliği kazandırıyor.

Devrimci Yol'un bir çeşit manifesto, bir program gibi sunduğu, kolay anlaşılan bir dille yazılmış "*Devrimciler Ne İçin Savaşıyorlar?*" broşüründe bir yandan antikomünist propaganda karşısında Sovyetler Birliği savunulurken, bir yandan da araya mesafe konuluyor:

> Devrim ve sosyalizm denince hemen Sovyetler Birliği akla gelir. Sosyalizme ve devrime karşı olanlar da sık sık bu ülke ile ilgili olumsuz örnekler ve iddialar öne sürerek sosyalizmi kötülemeye çalışırlar.
>
> Öncelikle belirtmek gerekmektedir ki, bu ülke hakkında ileri sürülen olumsuz iddiaların birçoğu tamamen devrimi kötü gösterme amacıyla uydurulmuş gerçek dışı iddialardır. Özellikle bu ülkede aile ve ahlak anlayışının olmadığı gibisinden iddiaların tamamen uydurulmuş yalanlardan ibaret olduğu artık bugün herkes tarafından bilinmektedir. Aynı şekilde, devrime karşı olanlarca diğer konularda ortaya atılan iddialar da bu ülkedeki gerçek durumu yansıtmamaktadır.
>
> Ancak şu da bir gerçektir ki, Sovyetler Birliği'nde bugün gerçek anlamda bir sosyalizm uygulanmamaktadır.[308]

Türkiye ve devrim

Bildirge'nin "Ülkemizde durum" başlıklı ikinci bölümü, Türkiye'nin "emperyalizme ekonomik-politik, kültürel ve askeri bakımlardan tam (bütün alanlarda) bir bağımlılık ilişkisi içinde" olduğu saptamasıyla başlıyor. Emperyalizme bağımlı ekonomik yapı

"iç dinamikle gelişmediği için" çarpıktır ve daha baştan "tekelci bir karakterde"dir. Emperyalist çağda burjuvazinin önderliğinde demokratik devrim gerçekleştirilmesi olanaksızdır. "Ülkemizin gündeminde bulunan devrim antiemperyalist ve demokratik bir muhtevadadır. Bunu proletaryanın önderliğindeki bütün halkın demokratik iktidarı gerçekleştirecektir." İktidarda, uluslar arası tekellerle bütünleşmiş işbirlikçi "yerli" tekelci burjuvazinin, toprak ağaları ve tefeci bezirgânların en irileri ile birlikte oluşturduğu gerici bir hâkim sınıflar iktidarı (oligarşik diktatörlük) vardır.

"Ülkemizde güçlü bir işçi sınıfı mücadelesinin bulunmayışı, güçlü demokratik geleneklerin sözkonusu olmaması yüzünden de egemen sınıflar burjuva anlamdaki demokratik hakların tanınmadığı klasik burjuva demokrasisi ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir biçimde egemenliklerini sürdürebilmektedir. Ve bu baskı, terör rejimi (sistemi) klasik faşizmden 'farklı' özellikler gösterse de sömürge tipi faşizmden başka bir şey değildir." "Sömürge tipi faşizm" Mahir Çayan'ın formülasyonuydu. *Devrimci Yol* dergisindeki yazılarda daha sonra, faşizm konusunda yeni çözümlemeler geliştirildi.

Bildirge, ilginç biçimde, biraz yukarıda aktardığım "antiemperyalist demokratik devrim" tanımıyla yetinmeyip bir başka devrim tanımı daha yapıyor:

> Marksist-Leninist temelde, doğru sınıf çözümlemesi ışığında tarihi olarak ülkemizde baş çelişmenin çözümüne dayalı devrimci adım antiemperyalist, anti-oligarşik devrimdir. Halkla oligarşi arasındaki çelişki baş çelişkidir.

Birkaç paragraf sonra ise şu söyleniyor:

> Ülkemizde, hâkim sınıflar yönetiminin özelliklerinden (onun faşist karakterinden) doğan ve oligarşik diktatörlüğün yok edilmesine kadar gündemde kalacak olan antifaşist mücadele, antiemperyalist, anti-oligarşik devrimin bir parçasıdır ve çözümü bir devrim sorunudur. Bugün baş çelişmenin politik alandaki görünümü (faşizmin halka saldırılarından dolayı) faşizmle halk arasında bir savaş biçimindedir.

Devrimci Yol'un devrim sorununa yaklaşımı, Mahir Çayan'la da uyumlu biçimde, toplumsal-ekonomik yapıya bağlı asgari-azami program kalıplarının belli ölçülerde dışında olmakla birlikte,

“anti”lerle anlatılan, çok iyi de tanımlanmamış bir “demokratik“ devrim ufkunu aşamıyordu.

Faşizme karşı mücadelenin “bir devrim sorunu” olarak formüle edilmesi bu ufku iyice daralttı.

Devrimci Yol dergisinde, faşizmin yukarıdan aşağıya devlet eliyle, “devletin faşistleştirilmesi” yoluyla geliştirilen biçimine “resmi faşizm”, aşağıdan Ülkü Ocakları ve MHP’den gelen çeşidine ise “sivil faşist hareket” deniyor, ayrıca 12 Mart gibi askeri yönetimler “açık faşizm”, parlamentonun işlediği durumları ise “gizli faşizm” olarak nitelendiriliyordu.

Bu “anti-oligarşik”, “antifaşist” devrim anlayışı, 1980’e yaklaşırken Devrimci Yol’un önünü tıkayan en büyük açmazlardan biri oldu. Büyüyen, kitleselleşen bir hareketin önüne “faşizmle mücadele”den başka bir hedef koyamamasından daha büyük bir açmaz düşünülemez.

Oysa, halka yönelik manifesto içeriğindeki “*Devrimciler Ne İçin Savaşıyor*?” metninde ise amaç ve yol anlaşılır bir yalınlıkla formüle ediliyordu:

> İnsanların paraya ve parayı elinde tutan sömürücüye köle hale getirilmesine son verilmelidir. İnsanın insan tarafından sömürülmesi, insanın insana kul köle olması ortadan kaldırılmalıdır. Kısaca mevcut kapitalist sömürü düzeni bütünüyle yıkılmalı, yerine sömürüsüz, eşitlikçi bir düzen, yani sosyalist bir düzen kurulmalıdır.[309]

Bildirge’deki karmaşık devrim formülasyonlarında “sosyalizm”in adı bile geçmezken, halk manifestosunun ara başlıklarından birinin,“Sosyalizmin gerçekleşmesi uzak bir hayal değildir” olması ilginçtir.

Aynı metnin “Orta sınıflar ve devrim” başlıklı bölümünde küçük burjuva katmanların sosyalizmden ve devrimden korkusunu yatıştırmaya yönelik ifadeler yer alıyor:

> Gerici faşist güçler devrimin olmasıyla birlikte tüm özel mülkiyetin ortadan kaldırılacağı, bu şekilde herkesin malına mülküne elkonulacağı iddiasını ileri sürerek küçük mülk sahibi orta sınıfların devrime karşı çıkmasını sağlamaya çalışırlar.
>
> Bu iddialar yalandır.

> Devrimden sonra sadece toplumun emekçi kesimleri üzerinde sömürü ve hâkimiyet aracı olarak kullanılan büyük toprak mülkiyeti ve tekelci sermayenin özel mülkiyetine son verilecektir. Bunun dışında devrim kendi emeği ile geçinen kişilerin küçük ve orta mülk sahiplerinin mülkiyetini zorla ortadan kaldırmayacaktır. Küçük esnafın, özel mülkiyeti, küçük ve orta büyüklükte toprak mülkiyeti ve özel mülkiyetin (ev, bahçe, dükkân, atölye ve imalathaneler gibi) diğer şekilleri devrimden sonra da devam edecektir.[310]

Burada Devrimci Yol'un önemli bir özelliğini görüyoruz. Emekçi halkın bilincinde izleri olan antikomünist propagandaya karşı yalın ve etkili bir dil kullanıyor. Devrimci Yol, Türkiye solunun en az "kitabi" hareketlerinden biridir. Aynı metinde dine ilişkin olarak da şunlar var: "Devrimciler, dinin kişilerin sadece kendilerini ilgilendiren bir özel sorunları olarak ele alınmasını savunurlar. Herkes istediği din ve mezhebe inanmakta tamamen serbest olmalı, devlet kişilere dini inançları nedeniyle hiçbir baskı ve zorlamada bulunmamalıdır. Din ve devlet işleri kesinlikle ayrı olmalıdır." (s. 21)

Kürt sorunu

Bildirge, THKP'nin Kürt sorunundaki tutumuna utangaç bir biçemle de olsa eleştirel yaklaşıyor. Mahir Çayan'ın daha önce aktardığım "ASD'ye açık mektup"ta formüle ettiği yaklaşımı kastederek şunları söylüyor:

> Bu yaklaşım gerçekte *genelinde* doğru bir nitelik taşır. Ne var ki, bu genel yaklaşım ülkemiz koşullarına uygun bir ulusal sorun programı ortaya koyulmadığı için de doğru olarak kabul edilemez. Bu eksiklik ezen ulus şovenizmine karşı ajitasyon-propagandanın ihmali ile birlikte ele alındığında geçmişin bu yönden eleştirilmesi gerektiği ortadadır. (…) *Proletarya partisinin ulusal sorun konusunda UKTH'nin Marksist-Leninist kavranılışı doğrultusunda somut bir program ortaya koyması zorunludur.*

Bildirge, "Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının kayıtsız şartsız tanınması" gerektiğini, Kürt halkının isterse bağımsız bir devlet kurma hakkının olduğunu, "bugünkü koşullarda Kürt ve Türk halklarının oligarşik diktatörlüğe ve emperyalizme karşı ortak bir

kurtuluş mücadelesi vermelerini, Kürt ve Türk proletaryasının ortak örgütlenmesini ve her iki halkın özgür ve eşit temellerdeki gönüllü birlikteliğini" savunduklarını yazıyor.

Bildirge yazarları yukarıdaki siyasal tutumu esneten ve Kürt hareketinin gitmekte olduğu yönü sezdiklerini belli eden bir paragraf ekliyorlar:

> Ayrıca bugünkü koşullar altında da, Kürt halkının ayrılma hakkını kullanma doğrultusunda gerçekleştireceği, demokratik muhtevalı bir mücadele karşısında devrimci tavır böyle bir mücadelenin desteklenmesinden başka bir şey olamaz. Yeter ki böyle bir hareket emperyalizmin güdümünde, ayrılıkçı ve gerici bir muhtevaya sahip olmasın. Böyle bir durumda dahi, devrimciler böyle bir hareketi desteklemeseler bile, bu durumda ortaya çıkacak olan şoven tenkil politikasına karşı çıkmak yine devrimciliğin zorunlu ön koşuludur.

Devrimciler Ne İçin Savaşıyorlar?'da "Kürt halkı üzerindeki bütün milli baskılar kaldırılarak onlara kendi ana dilleri ile eğitim hakkı ve isterlerse ayrı bir devlet kurabilmeleri hakkı tanınmalıdır" denmektedir. (s.16)

Türkiye solunun dünü ve bugünü

Üçüncü bölümde Türkiye solunun "dünü ve bugünü" işleniyor. Peş peşe sıralanan saptamalar şöyle: Birçok parti var, ama proletaryanın partisi yok. Bunun temel nedeni ülke soluna "sağ oportünist ve revizyonist" bir çizginin egemen olmasıdır. Bunun nesnel nedeni ise "güçlü bir işçi sınıfı hareketinin bulunmayışı"dır. 1971 ülke solu açısından bir dönüm noktasıdır. 1971 devrimci çıkışıyla revizyonist ve oportünist etkinlik bir ölçüye kadar kırılabilmiş, işçi sınıfının bağımsız siyasi hareketini yaratmak yolunda önemli mesafeler katedilebilmiş, ancak bu açılım 1971'de yenilgiyle sonuçlanmıştır. Bağımsız devrimci bir hareket ancak bu deneyin doğru devrimci temelleri ve dersleri üzerinden yükselebilir.

Bildirge, yenilginin de yol açtığı yeni bölünme ve dağılmaların hareketin ideolojik birliğini bozduğunu, "geçmişin eleştiri ve özeleştirisi", "hareketin gözden geçirilmesi", "geçmişin aşılması" çağrılarının geçmişe karaçalma, inkârcılık ve kaşarlanmış oportünist

ve döneklerin eski suçlamalarına katılmanın kılıfları olduğunu söylemektedir. Geçmişin “sol”dan inkârı ise, bu sağ eleştirilerin zorlamasıyla yaygınlık kazanmıştır. “Devrimci fikirler ifrat derecelere kadar vardırılıp ‘abese kadar itilerek’ fetişleştirilmekte ve geçmiş, bir kavram fetişizmi içinde devrimci içeriğinden soyutlanmaktadır.”

Bildirge, dönemin tüm hareketlerin dilindeki “işçi sınıfına gitme, işçi sınıfı içinde çalışma” hedeflerini de kendine özgü biçimde yorumluyor: “Yaygın bir düşünce ve eğilim şudur; ‘bugün sol gruplar işçi sınıfından kopuktur ve hiçbirisi işçi sınıfını temsil etmezler. O halde işçi sınıfı içinde çalışmak gerekir. İşçi sınıfı içinde, işçi sınıfının bilinçlenmesi için mücadele etmek gerekir. İşçi sınıfının bilinçlenmesi ve onun öncü bilinçli unsurlarının orta çıkmasıyla ancak gerçek proleter partisi ortaya çıkacaktır.’

> İlk bakışta mantıki görünen bu gibi düşüncelerin hatalı olduğunu belirtmek gerekir. *Politik bir çözümsüzlük* ifadesi olarak kabul edilebilecek olan bu gibi eğilimlerin hatalı olduğuna kuşku yoktur. İşçi sınıfına bilinç götürmek; evet ama hangi siyasi bilinç? Hangi siyaseti (ve nerede?) örgütlemek için ‘bilinçlenen işçileri’ kim ve hangi siyaset örgütleyecektir?
>
> Kuşku götürmez bir biçimde ortadadır ki *bu biçimde* işçi yığınlarına ’kendiliğinden bilinç’ ötesinde bir şey götürülemez. Elde edilecek şey de kendiliğinden mücadelenin ‘günlük pratik dehlizleri’ içerisinde büyük bir olasılıkla yeni bir bıkkınlık ve *kararsızlıktan* başka bir şey olmayacaktır.

Peki çözüm nedir?

> Proletarya partisi ile işçi sınıfı arasındaki ilişkilerin niteliği (başlangıçta) objektiftir. Sınıfla örgüt arasındaki örgütsel bağların durumu tayin edici değildir, ikincildir. Önde gelen örgütün izlediği *siyasi çizgidir*. Sınıfla örgüt arasındaki bağ ikinci adımda *tayin edici bir öneme ulaşır*… Doğru bir ideolojik ve siyasal hat elbette yetmez; ve elbette böyle bir hatta sahip olan bir örgütün sınıfla bütünleşmesi-kaynaşması o örgütün kelimenin gerçek anlamıyla proletaryanın öz örgütü olması için zorunludur. Ama her şeyden önce doğru bir siyasi hat! Yoksa, böyle bir ideolojik-siyasi birlik olmadan sınıfla bütünleşme hiçbir şey ifade etmez.

Bu sözlerin açık seçik anlamı şudur: Ortada doğru bir siyasi hat ve parti olmadığı için işçi sınıfına gitmek, bilinç götürmek olanaklı değildir.

Temel siyasi görev: parti

Bildirge, girişte altını çizdiği proletarya partisinin inşasını dönemin temel siyasi görevi olarak şöyle formüle ediyor:

> … bu koşullarda temel siyasi görev proletarya partisinin yaratılması yolunda, bağımsız, devrimci bir hareketin yaratılması, devrimci hareketin birliğinin sağlanması yolunda mücadele etmektir.

Bu "Marksist-Leninist" bir parti olacaktır. Ama Devrimci Yolcuların inşa etmeyi düşündükleri parti "geleneksel sol"un, Komintern geleneğinin parti anlayışından iki çok önemli noktada farklıdır. Birincisi, *Bildirge*'ye göre "çalışma tarzını ve örgüt anlayışını" belirli bir tarih döneminin sınıf mücadelesinin koşulları belirlemektir. İkincisi, "…her tarihi dönem için farklı iktisadi, siyasi yapılardaki tüm ülkelerde geçerli bir parti modeli, biçimi yoktur. Örgüt biçimi çalışma tarzı ve devrim biçimine zorunlu olarak bağlıdır."

Bu yaklaşımın Devrimci Yol'a son derece esnek, akışkan, mobilitesi yüksek bir örgütlenme yeteneği kazandırdığını kabul etmek gerekiyor. Şematik ve şabloncu örgüt modelleri içinde yaşamı kalıplara sokan örneklerden çok farklı, kendi içinde çeşitli üstünlükler, aynı zamanda zayıflıklar taşıyan bir yaklaşım

Bildirge, THKP'nin yenilgisini sınıf mücadelesinin bütün alanlarının bütünlüğünü sağlayan Marksist-Leninist bir parti tarafından yönetilmemiş olmasına bağlıyordu: "Uygulamada" bu bütünlük sağlanamamıştır.

Bildirge, parti konusunda THKP-C'nin öteki izleyicilerinin ısrarla savunmaya devam ettiklerinden ve bizzat THKP pratiğinden başka bir yol önerirken, en etkili gerekçelerden birini THKP'nin "İhtilalin Yolu" başlıklı bildirisinde bulur. O bildirinin şu pasajı *Bildirge*'ye alınır:

> Partimiz, sınıf mücadelesini dergi çıkartmak ve yasal hareketleri organize etmek şeklinde gören bütün sağ, pasifist eğilimlere karşı olduğu gibi, sınıf savaşını sadece gerilla savaşı şeklinden ibaret gören, 'sol' fokocu eğilimlere ve gruplara da karşıdır.[311]

Bildirge, bu anlatımdan çıkarak şu sonuca varır:

> Gerilla fokoculuğu her şeyden önce mücadelenin Marksist-Leninist bir parti aracılığıyla sürdürülmesi zorunluluğunu reddeder. Partinin silahlı mücadele içinden çıkacağını ileri sürerken sadece Leninizmin bu en temel ilkesini reddetmekle kalmamakta, partiye ait mücadelenin bütünselliğine ilişkin fonksiyonları da reddetmektedir. Parti işçi sınıfının ideolojik, ekonomik-demokratik ve politik alanlardaki mücadelelerinin (politik mücadele temelinde) ve politik mücadelenin çeşitli biçimlerinin birbiri ile uyumlu (diyalektik bir bütünlük içinde) yürütülmesinin organizasyonudur da. İşte partinin reddi bu bütünsel fonksiyonları reddeden bir anlam ifade etmektedir.

Bildirge'de parti, öncü ve yığın hareketi üç temel öğedir. "Öncü"yle, daha doğrusu "öncü savaşı" ile yığın hareketi arasındaki bağı ancak parti kurabilir:

> Partinin öncünün eylemi ile yığınların hareketleri arasındaki bağıntıyı sağlayan olağanüstü önemdeki rolü reddedildikten sonra öncünün silahlı eylemlerinin başarıya ulaşması olanaksız bir hale dönüşmektedir. Öncünün eylemi ile kitleler arasındaki bağın reddedilmesi bağlantı kayışları kopmuş bir motorun kendi kendine çalışması gibi bir durum doğurur.

1971 devrimciliğinden önemli bir ders çıkarılmıştır. Devrimci Yol, kitle bağına, kitle çalışmasına haklı olarak büyük önem vermektedir.

Bildirge, "bir kavram fetişizmi" içinde geçmişi savunanların "THKP-C hareketinin her koşulda sürekli ve düz bir mücadele mantığına sahip olduğunu" iddia ettiklerini, "evrim ve devrim aşaması iç içe geçmiştir" önermesinden sürekli devrim aşaması yaşandığı, her koşulda tekdüze silahlı mücadele sürdürmenin gerekli olduğu sonucunu çıkardıklarını belirtmektedir.

Halk savaşından "iç savaş"a

"Evrim-devrim aşamaları ve devrim anlayışı" THKP kökenlilerin çok tartıştıkları, ayrıştıkları konulardan biridir.

"THKP Merkez Komitesi" imzalı "İhtilalin Yolu" bildirisinin şu cümlesi üzerine hararetli bir tartışma yürütülmüştür:

“Ülkemizdeki pasifistler evrim aşamasında olduğumuzu bu yüzden içinde bulunduğumuz evrede silahlı savaşın objektif şartlarının mevcut olmadığını iddia etmektedirler. Bu iddialar temelden sakat ve yanlıştır. Bu şekildeki tahlillerin tek amacı, teslimiyetçiliğe ideolojik kılıf giydirmektir. Emperyalizmin işgali altındaki ülkelerde evrim ve devrim aşamaları bu şekilde bıçak gibi birbirinden ayrılmazlar, bu aşamalar birbirinin içine girmişlerdir.”[312] Bu formülün çok önemli bir siyasal sonucu vardır. Emperyalist işgal varsa, “halk savaşının objektif koşulları oluşmuş” demektir.

THKP bu saptamanın gereğini yapmış, nesnel koşulların olgun olduğundan çıkarak halk savaşını başlatmak üzere eyleme geçmiştir. THKP devamcısı hareketlerin bir bölümü durumun değişmediğini, 1977’de de yapılması gerekenin bu olduğunu savunmaktadır.

Bildirge ise, bu yaklaşımı “sübjektif şartların elverişliliğinin” aranmadığı bir “hesapsızlık mantığı” olarak eleştirmektedir. *Bildirge*’de montaja dayalı sanayileşme sonucu da olsa işçi sınıfının geliştiği; feodalizmin belli ölçülerde tasfiye edildiği, bunun sonucu olarak da “demokratik devrim programının belirli bir daralmaya” uğradığı; kırların emperyalizmin yumuşak karnı olma özelliğinin “gerilediği”, buna karşılık işçi sınıfının ve kentlerin rolünün sürekli arttığı; emperyalist işgalin gizlenmesi sonucu toplumdaki düşmana karşı olan tepkinin pasifize edildiği belirtilmekte ve ülkenin “devrimci iç savaş” aşamasında olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu koşullarda Türkiye’de Çin ve Vietnam’daki gibi klasik bir halk savaşı modeli Türkiye için geçerli değildir. Ancak Türkiye bağımsız-kapitalist bir ülke de değildir ve ülke devrimi “sovyetik model” çerçevesinde de alınamaz. Ülke “devrimci bir iç savaş aşamasında” ve “olgunlaşmamış bir milli kriz içindedir.”

Devrimci Yol dergisi zamanla “iç savaş”ı bu genel formülasyondan çıkarıp faşizmle bağlantılandıracak, “faşist güçlerle halk güçleri arasındaki mücadelenin” keskinleşerek “iç savaş doğrultusunda derinleştiği”ni yazacaktır.[313]

Bu son iki saptama “sürekli devrimci durum” ve “halk savaşı” anlayışından kopuştur.

Devrimci Yol, sürekli silahlı mücadele anlayışını reddediyor, mücadele taktiklerini partinin belirleyeceğini söylüyor:

> … evrim ve devrim aşamasının iç içe geçtiği şeklinde ifade edilen tahlil sürekli devrim durumunun varlığı şeklinde yorumlanabiliyor. Bu biçimde bir yorumla silahlı mücadelenin yürütülmesi için herhangi bir "asgari örgütlenme" silahlı mücadeleyi yürütmek için yeterli bir koşul sayılarak her durumda (sürgit) silahlı mücadele yürütmek düşüncesi kabul edilemez. Parti, çok yönlü mücadelenin organizasyonu olmanın yanında, ülkedeki sınıflar mücadelesinin somut koşullarına, mevcut iç ve dış politik duruma uyarlı bir biçimde politik mücadele taktiklerinin uygulanmasını gündeme getirir. (*Bildirge*)

Burada, Mahir Çayan'ın yazdıklarıyla Devrimci Yol'un bunları yorumlama biçimi, yöneldiği pratik üzerine THKP ardıllarının yürüttükleri türden bir tartışma konumuz değil. Anlamaya ve çözümlemeye çalıştığımız, esas olarak Devrimci Yol'un yeni yoludur. Devrimci Yol, Türkiye'nin 1974 sonrası döneminde, sürecin Mahir Çayan'ın öngördüğünden farklı biçimde geliştiğini görmüş, Çayan'ı reddetmeden bu yeni koşullara uygun bir siyasal çizgi geliştirmeye koyulmuştur. "İç savaş", "antifaşist savaş" ve "direniş komiteleri" kavram ve pratikleri bu temelde geliştirilmiştir.

Mahir Çayan, yeni sömürgecilik yöntemleriyle ülkeye iyice yerleşen, yalnızca bir dış olgu olmaktan çıkıp "iç olgu" olan emperyalizmin, geçmiş dönemlere, feodalizme kıyasla toplumsal üretim ve "nisbi refah"ı artırdığını, bunun sonucu olarak da "geri bıraktırılmış ülke içindeki çelişkilerin görünüşte yumuşadığını", halk kitlelerinin düzene karşı tepkisi ile oligarşi arasında suni bir denge" kurulduğunu yazmıştı.[314] Silahlı propagandayı temel alan öncü savaşının işlevi bu suni dengeyi bozmak, emekçi kitleleri devrim saflarına çekerek, devrimci mücadeleyi halk savaşıyla zafere ulaştırmaktır.

Devrimci Yol'a göre, Türkiye'de kitlelerin faşizme karşı direniş ve dayanışması temelinde bir "iç savaş" gelişmektedir. Bu henüz geniş kapsamlı, halkın ikiye ayrılmış ordular biçiminde dizilerek vuruştuğu bir savaş değildir. Ama günde 3-5, 7-8 ayda 500'den fazla kişinin öldüğü bir ülkede iç savaş vardır. İç savaş suni dengeyi

ortadan kaldırmamaktadır.[315] Çünkü, "… suni denge kavramının anlattığı şey, Türkiye'de geniş köylü (ve halk) kitlelerinin, mevcut düzene karşı kolayca silahlı hareketlere geçirilemeyeceği olgusuydu. Bunun için halk savaşının ilk aşaması, eskisi gibi kitlesel bir savaş niteliğinde değil (kitleleri harekete geçirecek suni dengeyi bozacak) öncü savaşı niteliğinde olacaktı."[316]

Devrimci Yol, sorunu "suni denge"nin ne olmadığını yeniden tanımlayarak çözmeye çalıştı: "Suni denge kavramı, ne kitlelerin genel olarak mevcut düzene *tepkisizliği* (KSD'nin dediği gibi düpedüz bir durgunluk ve pasiflik) ne de mevcut düzenden refah içinde bulunulduğu için bir *memnuniyetin* varlığı olarak anlaşılamaz."[317] Öncü savaşı ve suni denge kavramlarıyla iç savaş kavramları birbirleriyle çelişmezler, "çünkü stratejik savunma aşamasının içinde telakki edilmesi gereken öncü savaşı, iç savaşın özgül biçimidir."[318] Bu durumda doğal olarak, "öncü savaşı"nı da yeniden tanımlamak gerekiyor: "… öncü savaşı anlayışı başlangıçta kitle örgütlenmelerinin ve kitle mücadelelerinin olmayacağını söylemez, kitlelerin kendiliğinden nitelikli eylemlerinin ve hele hele faşist saldırılar karşısında kendilerini (hatta silahla) savunmayacaklarını, bu şekildeki kitlesel direniş eylemlerinin örgütlenmeyeceğini söylemez."[319]

Devrimci Yol böylece devraldığı ideolojik mirası yeni koşullara göre yeniden biçimlendirdi.

Devrimci Sol ayrışması

Devrimci Yol Ankara merkezli bir hareket oldu ve İstanbul örgütlenmesi 1978'de önce "askıcılar" sonra Devrimci Sol olarak bilinen çevrenin denetimine geçti.

1978'e kadar Devrimci Yol içinde yer alan ve özellikle İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmış olanlar *Bildirge*'nin yayınlanmasından sonra hareketin sağ bir çizgiye yöneldiği, Mahir Çayan'ın tezlerini inkâr ettiğini düşünerek muhalefet etmeye başladılar.

Muhalefet 1977 başlarında Devrimci Yol'un Sovyetler Birliği'nde "revizyonist diktatörlük" olduğu saptaması sırasında başlamıştı. İstanbul kadroları diktatörlüklerin sınıf karakterli olması gereğinden çıkarak bu yaklaşımın Marksist bir çözümlemede yeri olmayacağını öne sürdüler.

Bir başka ayrılık noktası, Devrimci Yol'un "iç savaş" saptamasıydı. Muhalefet, bu saptamanın Çayan'ın öncü savaşı anlayışından uzaklaşma anlamına geldiği ve yanlış olduğu görüşündeydi.

Direniş komiteleri ise, muhalefete göre "dikey örgütlenmenin ihmal edilerek yatay ilişkilere ağırlık verilmesi" anlamına geliyordu.

Kadrolar da kitle çalışması içinden değil, militan savaşçı mücadelenin içinden çıkacaktı. Özetle, muhalefet Mahir Çayan'ın tüm tezlerinin geçerli olduğunu ve uygulanması gerektiğini savunuyordu.

Devrimci Sol özellikle İstanbul'da kadro ve kitle desteği buldu. Her konuda Devrimci Yol'la tartışma ve polemikler yürüttü.

Dursun Karataş, Devrimci Sol'un tarihini Devrimci Yol öncesinden başlatıyor:

> Devrimci Sol'un örgütsel kökeni, 74-75'lerde THKP-C'nin ideolojik-politik çizgisi temelinde bir araya gelen Kurtuluş grubuna (bu grubun, daha sonra kendisine Kurtuluş adını veren, bugün de TKKKÖ olarak bilinen grup ve görüşle bir ilgisi yoktur) kadar uzanır. THKP-C'nin 12 Mart'taki fiziki tasfiyesinin ardından, örgütsel dağınıklığı fırsat bilenlerin başını çektiği ideolojik-siyasi tasfiye hareketine karşı direnen, THKP-C'nin sağ ve sol yorumlarına karşı ideolojik mücadele vererek THKP-C'nin mirasına sahip çıkmaya çalışan Kurtuluş grubu, özellikle gençlik içinden çıkan devrimci kadrolardan oluşmuştu.
>
> Kurtuluş grubu, 1975 sonunda THKP-C'yi her yönüyle savunduğu iddiasıyla ortaya çıkan ve daha sonra Devrimci Yol adını alacak olan Devrimci Gençlik Hareketi ile ilişkiye geçmiş ve farklı görüşlere ve çeşitli belirsizliklere karşın mücadelesini bu yapı ile ilişki içinde sürdürmeye başlamıştı.
>
> (…)
>
> Devrimci Yol hareketinin oluşumundan sonra, DY merkezinin THKP-C ideolojisini tasfiyeye yönelmesi üzerine ortaya çıkan düşünce ve yorum ayrılıkları Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi, öncü savaşı, suni denge, örgütlenme ve mücadele anlayışı gibi temel tezlerde çelişkilere dönüşmüş, bu da pratiğe yansımıştır. Sonuçta, THKP-

> C’nin sağ yorumlarından birine dönüşen DY ile bağlar kopartılarak, 1978’de Devrimci Sol hareketi oluşturulmuştur.[320]

1978’den sonra Devrimci Sol, “faşist terörün karşısına”, “halkın örgütlü gücüyle birleşmiş devrimci şiddet”le çıkılması gerektiğini savunmuş, 1979 başından itibaren Faşist Teröre Karşı Silahlı Mücadele Ekipleri oluşturarak faşistleri cezalandırma eylemlerine girişmiştir. Nihat Erim ve Gün Sazak bu ekipler tarafından öldürülmüşlerdir.

Devrimci Yol-Devrimci Sol ayrışması doğal sayılması gereken bir ayrışmadır. Devrimci Yol’un THKP-C’nin Mahir Çayan tarafından formüle edilen temel görüşleri karşısındaki durumunu inceledik. Devrimci Sol’u oluşturanlar ise her konuda ve en katı biçimde Çayan’ın görüşlerini savunmaya devam ettiler. Ayrılıklar, yalnızca “geçmiş değerlendirmesi” üzerinde değil faşizme karşı mücadeleden partileşmeye kadar hemen her konuda kendini gösterdi.

Devrimci Sol, örneğin “parti” konusunda Devrimci Yol’dan çok farklı düşünüyordu:

> Devrimci Sol partiyi iktidar mücadelesi veren bir örgüt olarak görür. Bu anlamda partide demir disiplini bozan, mücadele birliğini sekteye uğratan çok kanatlılık, hizip özgürlü vb. anlayışları reddeder. Tartışma kulübüne dönüşmüş, hantallaşmış bir partinin iktidar mücadelesi yürütemeyeceği açık bir gerçektir.
>
> Devrimci Sol, Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisini yaşama geçirecek bir partinin yaratılması sürecini, devrimci şiddet perspektifli bir mücadele çizgisi ile yaşamaktadır. İradi, örgütlü ve merkezi yanın ağır bastığı bu süreçte kadrolaşma, organlaşma ve ideolojik birliği sağlamak esastır.[321]

Dikkat çeken noktalardan biri Devrimci Sol’un “antifaşist” mücadele konusundaki görüşleridir. Devrimci Sol, “esas olan”ın faşistlerle mücadele olmadığının altını çiziyor:

> Politik mücadele içinde, elbette esas olan faşistlerle devrimciler arasındaki çatışma değildir. Temel olan mücadele biçimi, oligarşiye emperyalizme karşı silahlı propagandadır. Esas olan budur.
>
> Silahlı propaganda, oligarşiye ve emperyalizme karşı, gerilla savaşı aracılığıyla politik gerçeklerin açıklanmasıdır. Ülkemizde faşistlerin sivil örgütlenmelere gitmesi ve taban kazanması, silahlı propagandaya taktik hedefler kazandırmaktadır. Bunun dışında, faşistlerle devrimciler arasındaki mücadele politik mücadele içinde bir

biçim olarak varlığını sürdürecektir. Bu yüzden, faşistlerle her çatışmayı silahlı propaganda olarak görme ‘sol’ hatasından ve de faşistlerle olan çatışmayı ‘iç savaş’ olarak görüp, silahlı propagandadan tamamen vazgeçme biçimindeki sağ sapmadan tamamen uzaklaşmalıyız.[322]

Devrimci Sol, sürmekte olan çatışma ortamının, devrimci durumun “suni denge”yi ortadan kaldırmadığını şöyle açıklıyor:

Bu koşullarda, halk kitlelerinin, oligarşinin baskı ve terörü karşısında, bilinçli eylemlerini ortaya koyamamalarını ne ile adlandıracağız? Devrimci durumun varlığını sürdürdüğü koşullarda, halk kitlelerinin (oligarşinin sözcülerinin deyişiyle) ‘sosyal patlamalara’ gitmemesi nedir? İşte suni denge budur. Yani aslında halk kitlelerinin bilinçli tepkilerini gösterebilecekleri maddi koşullar varken, bu durumun sosyal alana yansımamasıdır. Devrimci durumun sürekli olduğu (silahlı mücadelenin objektif şartlarının var olduğu, başka bir deyişle iç savaşın maddi koşullarının olduğu) ve buna karşı halk kitlelerinin belli sınırlar içinde kaldığı (yani, suni dengenin söz konusu olduğu) bugünkü koşullarda hangi mücadele ve örgüt aracılığıyla halk kitleleri devrim safına çekilecektir? Sorun budur.[323]

Devrimci Sol, “faşizmin tırmandığı” tezlerini “oligarşik yönetime” damgasını vuranın faşizm olduğunu öne sürerek karşı çıkıyor.[324]

Devrimci Sol, THKP-C çizgisinin orijinal çizgisine bağlı bir doğrultuda kendi yoluna devam ediyor.

Eylemde Devrimci Yol: Direniş Komiteleri ve Fatsa

Devrimci Yol’un 13. sayısında, faşistlerin halka saldırısının tepki ve direnç de doğurduğu, halkın kendini savunmak için silahlanma ve dayanışma eğilimi içine girdiği, yoğun çatışmalar yaşandığı, bu çatışmaların bir iç savaş doğrultusunda geliştiği, direniş komitelerinin “havadan” değil; bu somut gelişemeden çıktığı yazılıyor.

Devrimci Yol’un yaptığı ve yapması gerekenin faşistlerle mücadelenin içinden çıkan bu eğilimi doğru devrimci hedeflere kanalize etmek olduğu belirtiliyor.

Direniş komiteleri, halk yığınları içinde gelişen antifaşist dayanışma eğilimlerinin devrimci bir doğrultuya kanalize edilmesi, bağımsız bir Devrimci Hareket’in halk

> iktidarını hedefleyecek şekilde ve tüm antifaşist halk güçlerinin birleşik devrimci savaşının örgütlendirilmesi doğrultusunda kavranılmasının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.[325]

İkincisi, bu komiteler devrimci halk iktidarının nüvesi olarak kavranıp geliştirilmelidir:

> Direniş komiteleri *en geniş* anlamda devrimci halk iktidarının birer *nüveleri* olarak kavranmalı ve bu doğrultuda derinleştirilip geliştirilmelidir. Bu geniş çerçeve içerisinde direniş komiteleri, kapsamı içine giren tüm antifaşist halk güçlerini bağrında toplayacak ve temsil edecek şekilde ele alınabilir.[326]

Parti mi, cephe mi?

Parti konusu direniş komitelerinin de omurgasındadır. Hatta bu komitelerin başarıya ulaşması partiye bağlıdır:

> Direniş komiteleri mücadelesinin başarıya ulaştırılabilmesi, böyle bir devrimci önderliğin (proletaryanın öncü savaşçı partisinin) varlığına kopmaz bir şekilde bağlıdır. Elbette bu direniş komitelerini yaratma mücadelesinin ertelenmesi şeklinde anlaşılamaz. Parti ve cephenin yaratılması uğrunda mücadele ikincinin birinciye bağlı olduğu diyalektik bir bütünlük içinde kavranabilir. Cephenin yaratılması uğrunda mücadele, partinin yaratılması uğrunda mücadeleyi güçlendirir.[327]

Ancak parti yoktur. Devrimci Yol'a göre, parti yok diye antifaşist güçlerin birliğini sağlamak için mücadele etmenin, direniş komitelerinin gereksiz olduğunu söylemek sakat bir görüştür. Proletaryanın partisi de, onun önderliği de gökten zembille inmeyecektir. Partinin oluşturulması mücadelesi ile halk cephesinin oluşturulması mücadelesi, birbirini tamamlayan, iç içe geçmiş bir görevler bütünlüğü olarak kavranmalıdır. Parti görevlerinin temel olması, önce onun, sonra da cephenin oluşturulacağı anlamına gelmez. [328]

Öncü savaş ve silahlı propaganda yaklaşımı ile direniş komiteleri pratiği de rakip örgütlenmeler tarafından sıkça eleştiriliyor. Devrimci Yol kendini şöyle savunuyor:

> İyi bilinmelidir ki, kitle örgütlenmelerini ve mücadelelerini (hem de tehlikeli bularak) ilke olarak reddeden bir silahlı devrim hareketi asla başarıya ulaşamaz…

> Kitle örgütlenmeleri ilke olarak reddedilerek, onun yerine kadro örgütlenmeleri ileri sürülemez. Kitle mücadeleleri yerine de kadrosal eylemler ve öncünün eylemi geçirilemez.[329]

Devrimci Yol, kısa bir süre içinde Anadolu'da yaygın bir ilişki ağı kurmayı başardı. Büyük kentlerin dışında Uşak, Denizli, Tarsus, Adana, Artvin, Kars, Fatsa, Trakya, Malatya bölgelerinde etkili oldu.

Direniş komiteleri bu yerleşim birimlerinde, büyük kentlerin gecekondu bölgelerinde, geniş emekçi kitlelerle yol, su, elektrik türünden gereksinmelerine sahip çıkan, bunların elde edilmesi için destek veren bir tarzın da yardımıyla yaygın bağ ve ilişkiler kurdu.

Devrimci Yol kitlesel ve yaygın bir muhalefet hareketi düzeyine ulaştı. 23-24 Aralık 1978'de 13 ilde mitingler yaptı. Yeni baskı yasalarına karşı… Ankara, İstanbul, Uşak, Denizli, Kars, Niğde, Samsun, Antalya, İzmir, Balıkesir, Karabük, Adana ve Tunceli... 5 Ocak 1979 tarihli *Devrimci Yol* dergisinde bu mitinglere on binlerce kişinin katıldığı, tüm mitinglerden fotoğraflı haberlerle verildi…

Fatsa deneyimi

Fatsa, Karadeniz'in 1960'lardan sonra siyasal ve kültürel açıdan hareketlenen sol sola açılan ilçelerinden biriydi. Daha 60'lı yıllarda Fatsa ilçe merkezinde kültür, tiyatro, yerel gazete vardı. TİP de Fatsa'da ilçe örgütü açmıştı. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) da Fatsa ve ilçelerinde örgütlenmişti.

30 Mart 1972'de Kızıldere'de Mahir Çayan'la birlikte öldürülen on kişinin içinden Ahmet Atasoy, Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz Fatsalıydılar. Kızıldere olayından sonra Fikri Sönmez ve başka Fatsalılar tutuklanırlar. THKP-C'nin önder kadroları arasında yer alan Ziya Yılmaz da Fatsalıydı.

Fatsa'ya bağlı Beyceli Köyü'nde 1965-1966 yıllarında kütüphane açılır, Beyceli Kalkındırma Derneği kurulur, "İleri Köy" adlı tek yapraklı bir gazete çıkarılır. Beyceli köylüleri 1967 yazında yol için Ordu'ya yürürler.

Fatsa, genel olarak ilerici, etnik, mezhepsel farklılıkların, siyasal kamplaşmaların olmadığı bir ilçedir.

1977'de Fatsa Belediye Başkanlığı seçimini 2430 oyla CHP adayı kazanır. AP 1340, MSP 154 oy alırlar. Haziran ayında CHP'li başkan ölür. Kendi aralarında yeni aday konusunda anlaşamayan CHP'liler Fikri Sönmez'e bağımsız aday olma önerisi götürürler. Fikri Sönmez Devrimci Yol'cudur ve Devrimci Yol seçimleri boykot kararı almıştır, ancak birkaç yerdeki yerel seçimlere girmeye karar verirler. Devrimci Yol Fatsa Komitesi Fikri Sönmez'in aday gösterilmesine karar verir.

Oğuzhan Müftüoğlu, Fikri Sönmez'le seçimler öncesinde aralarında geçen bir konuşmayı şöyle anlatır:

> Fikri, üstlendiği sorumluluğun bilincinde ve onun ağırlığı altında görünüyordu. Bir keresinde dedi ki: 'Ben seçimi kazanabilirim burada ama kazanınca ne yapacağız, muhalefette olmanın bir rahatlığı vardır. Her şeyi eleştirirsin, her şeye kötü dersin, peki al sen yap dedikleri zaman ne yapacağız, nasıl yapacağız?... Biz dedik ki, bizim hiç şunu yapacağız, bunu yapacağız diye hiçbir vaatte bulunmamamız gerekir. Vaat edebileceğimiz tek şey vardır, ne yapacaksak bunu birlikte yapacağız, yapacağımız şeye birlikte karar vereceğiz… Belediye kendi iktidarını kendi kullanacaktır. Halka devrederek kullanacaktır.[330]

Seçim tarihi 14 Ekim 1979'dur.

5 Eylül'de Fikri Sönmez evinin önünde üç kişi tarafından kurşunlanır. Yaralanarak kurtulur. Daha sonra bir kez de otomobili taranır. 12 Eylül gecesi Yozgat MSP milletvekili Hüseyin Erdal, yanında birden çok suçtan aranan dört militanla ve bombalarla yakalanırlar. Fikri Sönmez, bu olayı öğrendiğinde kaymakama gidip insanlara zarar vermemek için seçim toplantısı yapmayacağını bildirir.

Bütün bu engellere rağmen Fikri Sönmez 3096 oy alarak seçimi kazanır. Adalet Partisi adayı 859, CHP adayı 1133 oy alırlar.

Fikri Sönmez'in Belediye Başkanlığı 14 Ekim 1979'dan, "nokta operasyonu" ile gözaltına alındığı 12 Temmuz 1980'e kadar sürer.

Fatsa'da çıkan *Güneş* gazetesi 9 Kasım 1979'da şu haberi verir: "Belediye Başkanı Fikri Sönmez seçim konuşmalarında tatbike

koyacağı[nı belirttiği] mahalle komitelerini oluşturmuştur. Yedi mahallesi olan şehrimizde beşer kişilik mahalle komiteleri kurulmuştur. Bunlar halkın ihtiyacını tespit edip belediyeye götürecektir. Fındık kabuğu, yağ vs. ihtiyaçları kapı kapı dolaşarak bu komiteler tespit etmektedir. Dumlupınar Okulu'ndaki Halk Komitesi Seçimleri Toplantısında konuşan belediye başkanı Fikri Sönmez: 'Mahalle Komiteleri vasıtasıyla halk kendi kendini idare etmiş oluyor. Bu güne kadar ağaların dediği oluyordu şimdi halkın dediği olacak, bir hafta içinde önemli miktarda tuz ve yağ stokları ele geçirdik ve el koyduk" demiştir.[331]

Fikri Sönmez'in ilk işlerinden biri, kent içindeki balçık çamuru "çakıllama kampanyası"yla kurutmak olur. Belediye önünde davul zurna eşliğinde başlayan kampanya sırasında her gün Samsun, Ünye, Ordu, Perşembe, Artvin, Giresun, Rize, Trabzon-Tirebolu ve başka yerlerden gelen 150-200 kişi çalışır. "Çamura son-çakıllama kampanyası" yedinci gün halkın geniş katılımıyla şenlikle bitirilir.

8-14 Nisan'da yapılan Fatsa Halk Kültür Şenliği Türkiye çapında büyük bir ilgi yaratır. Şenliğin amacını Oğuzhan Müftüoğlu şöyle anlatıyor: "Öyle bir yer düşünün ki, bir yandan her yerde gazetelerde TV'lerde sol cumhuriyeti, Fatsa cumhuriyeti diye geçiyor ama bir taraftan da oradaki hayata baktığın zaman ülkenin herhangi bir yerinde var olan olumsuzluklardan kurtulabilmiş değil, aynı hayat sergileniyor. Fatsa Kültür Şenliği oradaki arkadaşlarla konuşmamız içerisinde gelişen bir şey oldu. Ankara'da bir komite kuruldu. Onların hazırlıklarını yaptılar ve bir hafta on gün boyunca… sayısız paneller, söyleşiler, tiyatro gösterileri, özel sinema gösterileri, yarışmalar, spor yarışmaları düzenlendi." [332]

Şenlik coşkulu, renkli ve başarılı olur. Can Yücel, Gülten Akın, Şükran Ketenci, Murat Belge, M. Tali Öngören, Ünsal Oskay, Yazgülü Aldoğan, Adnan Yücel, Ahmet Abakay, Tuğrul Eryılmaz ve daha başka aydın ve yazarlar katılır.

Fikri Sönmez başkanlığındaki belediye karaborsacılığa, kumar ve fuhuşa, rüşvete karşı mücadele eder. Yasa dışı yapıları yıktırır. Belediye gelirlerini artırır. Fındık mitinglerine önderlik eder. Fikri

Sönmez'in Erzincan 3 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde görülen Fatsa Devrimci Yol Davası'ndaki sorgu ifadelerinden derlenen kitapta tüm bunlarla ilgili, dürüst, cesur ve devrimci bir halk önderinin mücadelesinin zengin ve son derece öğretici ayrıntıları var.[333]

28 Aralık 1979'da 5000 kişinin katıldığı "Maraş katliamını ve faşizmi lanetleme" mitingi yapılır. O gün öğrenciler derslere girmezler, esnaf ve zanaatkârlar kepenkleri indirirler; Ordu-Samsun yolu iki saat trafiğe kapatılır.

6000 kişinin katılımıyla 1 Mayıs kutlanır.

Ocak ve Mart'ta iki kez jandarma eliyle nokta operasyonları yapılır. Belediye aranır.

20 Nisan 1980'de Reşat Akkaya Ordu valiliğine atanır.

O zamanların deyişiyle "boyalı basın" Fatsa için kamuyu hazırlama işine girişir. 9 Temmuz tarihli *Hürriyet* gazetesinde "İşte Fatsa" başlığı altında "Barikatlar, giriş-çıkış kontrolleri, polissiz, jandarmasız bir ilçe" diye haber yapılır. Fikri Sönmez'in "Biz burada bir düzen kurduk, kimseye bozdurmayız" dediği yazılır.[334]

10 Temmuz tarihli *Hürriyet*'te "Fatsa'ya kanun getirilecektir" başlığı altında şu haberler yer alır:

> Demirel 'Fatsa'da bir süreden beri rahatsızlık var. Bu kimsenin meçhulü değildir' dedi.
>
> Genelkurmay Başkanı Fatsa'dan geçerek Perşembe'ye gitti ve burada komutanlarla bir toplantı yaptı.
>
> Önceki gece Fatsa çevresinde olan mekanize birlikler Perşembe'ye karargâh kurdu.

11 Temmuz 1980 tarihli *Cumhuriyet*'te "CHP, AP ve MSP İlçe Başkanları Fatsa'nın huzurlu bir ilçe olduğunda birleşiyorlar. Belediye Başkanı, Demirel'i Fatsa'ya çağırdı" haberi yer alır.

Bu arada iki astsubayın kaçırıldığı haberleri yayılır.

12 Temmuz sabahı askeri birlikler Fatsa'ya girer. İlçe ev ev aranır. Fikri Sönmez dahil 300 kişi gözaltına alınır. Sokağa çıkma yasağı ilan edilir. Operasyonun polislerle birlikte yüzleri siyah bez maskelerle kapanmış sivil kişiler tarafından yürütüldüğü gazetelerde yer alır.

Hürriyet’ten Oktay Ekşi’nin, *Tercüman*’dan Nazlı Ilıcak’ın yazdıkları Fatsa operasyonunun “neden?” yapıldığı sorusunu yanıtlar.

Oktay Ekşi şunları yazar:

> Fatsa’da uzunca bir süredir ‘Devlet’ sinmişti. Onun yerine bir kısım sol örgütlerin desteğiyle ‘Bağımsız’ Belediye Başkanlığına seçilen kişinin kurduğu bir yönetim Fatsa’da sözünü geçirmeye başlamıştı. Hatta bu yönetim ‘Halk Komiteleri’ ile kendine özgü yargılama ve cezalandırma metotlarıyla etkinliğini Fatsa halkına kabul ettirmişti. Daha da ileri gidelim. Bu yönetim halkın en büyük beklentisine, yani ‘etkin ve adil bir otorite’ isteğine cevap verip ‘Halk ile bütünleştikçe’ güçlenmiş ve o yöredeki devlet otoritesini geri plana itmişti.[335]

Nazlı Ilıcak ise, “Fatsa’da Olay Var mı?” başlıklı makalesinde şunları yazar:

> Eğer bu ilçeyi, Sovyetler Birliği’nin 18. eyaleti gibi görmeyi içinize sindirir, Azerbaycan’ın, Kırım’ın, Türkistan’ın kaderini paylaşmaya kolayca razı olursanız, Fatsa’da olay yok. Hele hele maksadınız, Türkiye’yi halk cumhuriyeti haline getirmekse, Paris Komününü hatırlatan bu ‘Kurtarılmış Bölge’ye bakıp da hayallerinizin gerçekleştiği zehabına kapılabilirsiniz.[336]

Fikri Sönmez 8 gün gözaltında tutulduktan sonra tutuklanır. 1985’te hapishanede ölür.

Gözaltına alınan 572 kişiden 55’i tutuklanır.

Türkiye doludizgin 12 Eylül’e gitmektedir.

Temmuz ayı içinde Çorum ve Fatsa olaylarını başka önemli olaylar izler.

15 Temmuz günü faşistler CHP İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu’nu öldürürler. 19 Temmuz günü Nihat Erim öldürülür. 20 Temmuz’da Kemal Türkler katledilir. Temmuz ayı içinde 388 kişi siyasal olaylarda yaşamını yitirir.

Fatsa, küçük bir ilçeydi. Fatsa deneyimi, önemi ve dersleri bakımından bu ilçe sınırlarının çok ötesine geçti.

Bir kez, Fatsa deneyimi, devrimcilerin çatışan taraflardan biri, bir “kurtarıcı” değil; tersine, halk inisiyatifinin ortaya çıkmasına hizmet eden olumlu ve yol açan bir özne olarak kendini gösterdiği, halkın kendi karar ve uygulamasıyla sorunlarını pratik ve etkili çözümlere

kavuşturabileceğini kanıtlayan özgün bir deneyimdi. Etkisi ve düzen için yarattığı korku esas olarak bu özelliğinden, örneğin gücünden geliyordu.

İkincisi, Fatsa, Türkiye ölçülerinde düşünüldüğünde faşistlerle devrimciler arasındaki çatışmaların yoğun yaşandığı bir yer değildi. Fatsa'da Fikri Sönmez'in belediye başkanlığını kazanmasında, kazandıktan sonra da başarılı olmasında “Direniş Komiteleri” değil “Halk Komiteleri” etken oldu. Bu yerel iktidar, “antifaşist” mücadeleden değil, halkın söz ve yetki sahibi olacağı bir yönetim savı üzerinde yaşam buldu.

Üçüncüsü, Milliyetçi Cephe hükümetinin iktidarda olduğu kapitalist Türkiye'nin herhangi bir yerinde, “halk demokrasisi”, “halk iktidarı” ya da benzeri bir iktidar, çölde bir vaha kurulamazdı. Kurdurmazlardı. Fatsa deneyimi yalnızca bu açık gerçeği bir kez daha gözler önüne sermekle kalmadı; siyasal iktidar sorununun yaşamsal önemini en keskin biçimde bilince çıkardı.

Dördüncüsü, yukarıdaki çerçevede başarısı olanaksız olmasına, sonuç olarak da nokta operasyonuyla bitirilmesine rağmen, orada geçici olarak da olsa emekçi halkın inisiyatifinde bir yerel yönetim deneyiminin yaşanmış olmasının büyük bir değer taşıdığını kabul etmek gerekiyor. Burjuvazinin Fatsa'yı “nokta operasyonu” ile bitirilmiş saymayıp önemli bir ideolojik savaş konusu yapmaya devam etmesi bundandır. Bu özgün deneyimin doğru değerlendirilmesi, bu canlı pratikten dersler çıkarılması bugün hâlâ büyük önem taşıyor. Eksiklik ve zayıflıklarına rağmen Fatsa örneği solun dünya görüşüne, tasarımına uygun güzel bir denemeydi.

Beşincisi, bir başka düzeyden bakıldığında Fatsa'nın 12 Eylül'den önce düşürülmesi, devrimci hareketin 12 Eylül öncesinde yenildiğinin kanıtlarından biridir. Aslında Fatsa'nın yalnız bırakıldığı söylenemez. Devrimci Yol, *Demokrat* gazetesi ve aydınlar öncesinde ve sonrasında Fatsa'ya ellerinden gelen desteği verdiler. Ancak, bu tarihte devrimci hareket Türkiye çapında büyük bir karmaşa, perspektifsizlik içindeydi ve inişe geçmişti; birçok

çevre 12 Eylül’e doğru hızlı gidişi görüyor ama kimse ne yapacağını, ne yapılması gerektiğini bilip gereğini yapamıyordu.

Değerlendirme

Buraya kadar yazılanlar, belli bir tarih döneminin, kendine özgü koşulların ürünü olan Devrimci Yol’u anlamaya ve sol hareket için dersler çıkarmaya yönelik bir değerlendirmenin “Ortodoks Marksist” ya da “Leninist” kavram ve normlar üzerinden de, THKP-C’nin eylem çizgisine sadakat ölçütleri üzerinden de yapılamayacağını göstermiş olmalıdır. Devrimci Yol, sonradan kimi yöneticilerinin de altını çizdiği gibi toplumsal muhalefetteki kabarmayla birlikte yükselen, belirgin özelliği döneme/sürece yönlendirici müdahale etmek değil, kitle hareketinin nabzını tutmak ve onunla birlikte devinmek olan bir hareketti. Bir kitle hareketiydi. 12 Mart sonrası Türkiye ortamını, emekçilerin, özellikle de kent ve kır küçük burjuvalarının sorun, tepki, özlem ve arayışlarını okudu ve kendini bu okuma üzerinden geliştirdi.

Serpilip gelişmesine kendisinin de yadsınamaz katkılar yaptığı kitle hareketinin, son çözümlemede Devrimci Yol’un yolunu ve eylem çizgisini belirlemede örgüt önderlerinden daha büyük bir etkiye sahip olduğunu söylemek abartma sayılmamalıdır.

Örneğin, pratikte THKP-C’ninkinden başka bir yol izlemede “kitle etkisi” son derece etkili olmuştur. Devrimci Yol önderliğinin, THKP-C’nin mirasına köklü bir eleştiri yöneltmesini durduran etkenlerden biri, Devrimci Yol’a yönelmekte olan THKP’yi sahiplenen geniş gençlik kesimleriydi. Bu sahiplenme Devrimci Yol’u silahlı mücadeleye yöneltmedi. Çünkü, Aydınoğlu’nun belirttiği gibi, “Bizatihi THKP-C’nin mirasına hayranlık duyan Devrimci Yol tabanının dev kitleselliği, silahlı pratiğin yeniden üretiminin önündeki en büyük engeldir. Gerçekte THKP-C’nin gerçekleştirdiği anlamda bir silahlı mücadelenin, Devrimci Yol’un sempatizan ya da taraftar kitlesinin ezici çoğunluğu için hayal bile edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu insanların siyasal eylemlerinin, o dönemde stratejik bir siyasal yöneliş olarak silahlı

mücadeleyi gerektiren herhangi bir yanı yoktur."[337] Devrimci Yol'un, benim "esnek" sözcüğüyle anlatmayı tercih ettiğim, ama "eklektik" de denebilecek teorik çözümlemeleri bu kitle etkisiyle birleştiğinde, hareketi örneğin silahlı mücadele konusunda dogmatik ve serüvenci bir yönelişten uzaklaştırmış, ancak aynı etkileşim hareketin partileşmesini engelleyen bir işlev de görmüştür.

Devrimci Yol, bir hareket ve örgütlülük olarak ne Leninist anlamda, ne de THKP'nin "öncü savaş" anlayışı çerçevesinde solda genel olarak benimsenen tarzda bir önderlik/öncülük misyonu üstlendi. Kanımca belli bir dönem gelişme/kitleselleşme dinamizmi yaratan bu özellik, özellikle 1978'den sonra hareketin yönsüz ve ufuksuz kalmasının da en önemli nedeni oldu. Başlangıçta çıkış yolu olan, süreç içinde kendi döngüsünü, açmazını yarattı.

Partileşme ve kritik dönemeçlerde izlenecek siyasal tutum… Bu iki konu, Devrimci Yol'un sözünü ettiğim açmazını en iyi anlatan başlıklardır. Devrimci Yol'un neden partileşemediği ve 1978 sonrasında hareketin önünü açan siyasal taktikler ve eylem çizgisi geliştiremediği soruları, hem "dışarıdan" bir bakış, hem de bu hareketin kendi özsel evrimi ve karakteri açısından haklı sorulardır.

Parti sorunu: Devrimci Yol neden partileşemedi?

Bu sorunun en kısa yanıtı, Devrimci Yol'un ideal ve idealize edilmiş bir parti kavramına sahip olmasıdır.

Devrimci Yol, göstermeye çalıştığım gibi, THKP-C'nin temel yenilgi nedenini, tüm önemli belge ve yazılarda, tüm mücadele yöntemlerini kullanabilen, sınıf mücadelesinin bütün alanlarındaki mücadeleyi yönetebilen "Marksist-Leninist" bir parti düzeyine erişememesine bağlamakta, buradan yola çıkarak da, *Bildirge*'de şöyle bir parti betimlemesine varmaktadır:

> Özetle, farklı alanlardaki mücadelelerin, farklı mücadele biçimlerinin birlikte yürütülmesinin, mücadelenin devamlılığının ve devrimi başarıya ulaştırabilecek bir siyasi çizgi üzerinde mücadelenin geliştirilebilmesinin bir gereği ve ifadesi olarak örgütlenmiş bir Marksist-Leninist parti.

Devrimci Yol önderleri, tanımladıkları partinin geleneksel partilerden farklı olması gereken özelliklerini çoğu zaman olumsuzundan ve geleneksel partilerdeki bürokratlaşma eğilimine tepki ve karşıtlık güdüsüyle ortaya koydular. Nasıl bir parti, hangi yöntem ve araçlarla kurulacak sorularının yanıtını ise ne teoride, ne pratikte bulabildiler.

Bildirge partileşmenin bir "hiyerarşi oluşturmak" olarak kavranamayacağını belirtti:

> Bazılarınca partinin yaratılması bir hiyerarşi oluşturmak şeklinde kavranmaktadır. Bu yanlış bir kavrayıştır. Partileşme sorununa yanlış bir noktadan yaklaşmanın ürünüdür… Bugün için hiyerarşi oluşturmak diye özel bir sorun yoktur. Partileşme sürecinin belirli bir aşamasında tabii ki hiyerarşi oluşturmak diye özel bir görev karşımıza çıkacaktır.

Oysa, örgütlenme bir hiyerarşi oluşturma işidir. Kendisi sorundur, doğru. Ama zorunludur. Kaldı ki, örgütlenmenin ilk adımlarını atan sınırlı sayıdaki insanın birbirlerini yönetmek ve ilişkilerini şemalaştırmak üzere oluşturacakları bir hiyerarşinin kısıtlayıcı ve tutucu bir işlev göreceği açık olmakla birlikte, belli bir sayıya ve hareket gücüne ulaşan bir örgütlülüğün temsil ve yetki devri düzeneklerine, kolektif hukuka, kurallara, hak-ödev tanımlarına sahip olmaması fiili durumda hiyerarşi olmadığı anlamına gelmemektedir. "Hiyerarşi", eski deyişle "meratibi silsile" bir mertebeler, dereceler sıralaması, zinciridir. Çoğu kez sanıldığının tersine, yalnızca dikeyine, yukarıdan aşağıya bir derecelenmeyi değil, aynı zamanda dağ silsileleri türünden yatay bir sıralama anlamını da içermektedir.[338]

İkincisi, bu adla sunulmakla birlikte, Devrimci Yol'un düşündüğü ve tanımladığı parti "Leninist" bir parti değildi. Çünkü Leninist anlamda işçi sınıfının öncü partisi kavramıyla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktu.

Üçüncüsü, Devrimci Yol partiyi sınıfın, halkın yerine geçiren geleneksel ve bürokratik anlayışla arasına mesafe koyarken, bunu kanımca ikisini mekanik biçimde ayıran bir bakışa oturttu. Melih Pekdemir'in anlatımıyla şöyle: "Böyle bir parti iktidara yürürken,

halk iktidar organlarının nüvelerini de yaratacak, ancak devrim yapılınca kendisi iktidar olmayacak, iktidar bu halk iktidar organlarına ait olacaktı. Buna göre Devrimci Yol'un partisi, kendisini tek başına iktidar organı olarak örgütlemeyecek, halk iktidar organlarının nüvelerini oluşturarak örgütlenecekti."[339]

Tarihsel pratik "halk iktidar organlarının nüvelerinin" herhangi bir parti tarafından yaratılamayacağını gösteriyor. Ayrıca, parti ile halkı bu denli keskin biçimde ayrı düşünmek geleneksel bürokratik anlayışla aynı düşünce eksenine düşmek oluyor. Devrimci Yol'un yaklaşımındaki sorun, her şeye rağmen tartışma götürür "halk iktidarı nüveleri"ne yaptığı vurguda değil, devrim ve iktidar sorununa yaklaşımda partinin siyasal sorumluluk ve işlevini belirsiz bırakmasındadır. İktidarı amaçlamayan bir parti eşyanın doğasına aykırıdır. Parti kavramını ille de bürokratik ve kitlesine yabancılaşmış bir örgütlenme olarak algılamak ise zıddında düşünürken, aynı eksende kalmanın tipik bir örneğidir.

Bu eleştirel saptama, Devrimci Yol'un partinin önkoşulu saydığı "doğru devrimci siyasi hat" ve "kadro" konularında daha da kritik bir önem taşıyor. Çünkü özellikle birincisi, kitle hareketinin doğurabileceği, üretebileceği bir şey hiç değildir.

Sonunda idealize edilmiş parti anlayışı, Devrimci Yol pratiğinde, devam eden, sonra da yenilgiyle sonuçlanan mücadelelerde yerine getirilemeyen görevlerin, siyasal ve taktik tıkanıklıkların mazereti olmuştur: Parti olmadığı için yapamıyoruz; parti olmadığı için yenildik!

Devrimci Yol önderlerinden Oğuzhan Müftüoğlu, partileşmede karşılaştıkları "açmaz"ı şöyle anlatıyor:

> Devrimci Yol geniş bir siyasal etkinliğe ve kitleselliğe ulaşmasına rağmen, başlangıçta öngörülen partileşme aşamasına ulaşamamıştır. Bu noktanın hareketin 12 Eylül'e karşı etkili bir direniş mücadelesi geliştiremeyişinde önemli bir rol oynadığı kesindir… Devrimci Yol değişik bir partileşme anlayışı önermiştir: Emekçi halk kitlelerinin iktidar mücadelesine önderlik edecek savaşçı bir partinin gerekliliği vurgulanıyor; ancak bunun devrimci hareketin o günkü sübjektif konumu nedeniyle hemen gerçekleştirilecek bir olay olmadığı belirleniyordu. Aslında ortada bir açmaz olduğu açıktı… Ortadaki ideolojik ve siyasi (örgütsel) kargaşanın kendiliğinden

> aşılması için oturup beklenmeyeceğine göre, bu açmazdan kurtulmak gerekiyordu. Bu açmaz karşısında Devrimci Yol'un çözümü partileşme süreci başlığı altında ifade edildi: Kendini bir parti olarak ilan etmeden, en geniş kitle içinde en dar kadro çalışması anlayışıyla yürütülecek örgütlü bir mücadele sürecinde sınıflar mücadelesinin asgari görevleri militan bir anlayışla yerine getirilmeye çalışılırken, içinde bulunulan ideolojik-örgütsel kargaşadan kurtulmak için de çaba sarf edilecekti.[340]

Açmazın aşılamamasının, yaşanmakta olan dönemin hızlanmış, karmaşık, kaotik özellikleriyle ilgili bir boyutu olduğu yadsınamaz. Bu o kadar öyledir ki, incelediğimiz tüm hareketler 1977 sonlarından itibaren kendi kulvarlarında inisiyatif yitirmekteydiler; tüm hareketler iç huzursuzluk ve bölünme içindeydiler; devrimci hareketin saflarını terk etme eğilimleri güçlenmişti vb… Bütün bunlara rağmen, soruna Devrimci Yol ve partileşme açısından bakıldığında, bir türlü partileşememenin bu nesnel etmenlerden, hatta önderlerin zaman zaman özeleştirel bir söylemle kabul ettikleri eksiklik ve hatalardan çok, parti ve partileşme anlayış ve nosyonlarından kaynaklandığını saptamak gerekir. Sık sık yinelendiği gibi "doğru devrimci siyasal çizgi" gökten zembille inen, bir gecede hidayete eren kadrolarla gerçekleşmeyeceğine, kadro da mücadelede, kitle çalışması içinde yetişeceğine göre, fiilen var olan önderliğin ve örgütlü ilişkilerin parti düzeyine ulaştırılamamasının, idealize edilmiş parti anlayışı dışında nedenleri olmalıdır. Devrimci Yol gibi, mobilitesi ve kadro akışkanlığı yüksek, kurallı ve kurullu çalışma alışkanlıkları zayıf bir hareket açısından parti formuna geçişin, yeni gerilimler, sancılar yaratacağı da düşünülmüş olabilir. Gerçekten de, bu ölçüde idealize edilmiş parti düşüncesi ile, kurulduğu anda eksiklikler taşıması, eski formun alışkanlıklarını, kültürünü sürdürmesi kaçınılmaz olan gerçeklik arasındaki çelişki yeni sorunlara, bölünmelere de yol açabilirdi.

Devrimci Yol'un belli bir tarihten sonra bir "Merkez Komitesi" olduğu, bu komitenin kendini yeni üyelerle genişlettiği, bölge, il, ilçe vb. "sorumluları" atandığı biliniyor. Buradaki en büyük çelişki, örgütlenme, görevlendirme işlerinin tümüyle yukarıdan aşağıya olması, belirlenmiş ve ilan edilmiş bir hukuka, kurallara

dayanmaması, Devrimci Yol’un tüm bu süreç içinde kongre ya da konferans türünden bir kolektif iradeye başvurmamasıdır. Konuya buradan bakıldığında, Devrimci Yol’daki sorunun, deyim yerindeyse “resmi” bir parti formuna ulaşıp ulaşmamaktan önce, kuralları, kurulları, organları ve iç hukuku olan bir örgüt olup olmama noktasındadır. Yoksa, Devrimci Yol’un yalın tanımıyla “örgüt” olduğunda kuşku yoktur.

Siyasal mücadele, siyasal taktikler

Devrimci Yol’un siyasal mücadele çizgisi, muğlak ve eklektik teorik görüşleriyle, büyük ölçüde kendiliğinden gelişen kitle hareketinin kesiştiği bir zeminde belirlendi.

“Anti-oligarşik/anti-faşist” devrim, başlı başına bir sorundu. “Oligarşik diktatörlüğün yok edilmesine kadar gündemde kalacak olan antifaşist mücadele, antiemperyalist, anti-oligarşik devrimin bir parçasıdır ve çözümü bir devrim sorunudur. Bugün baş çelişmenin politik alandaki görünümü (faşizmin halka saldırılarından dolayı) faşizmle halk arasında bir savaş biçimindedir” demek aşamalı programlardan sonra faşizme karşı mücadeleyi de, “baş çelişmenin” çözüleceği bir devrim aşaması olarak almak, Devrimci Yol’un devrim ve mücadele anlayışındaki en sorunlu noktalardan biridir. Antifaşist mücadele, kendi başına bir iktidar, hele de bir toplumsal kurtuluş tasarımı, hedefi değildir. Bir tarih anında, bir ülkede faşistlere karşı başarılı bir mücadele verilebilir, verilmesi gerekir de. Ama bu mücadelenin ufku, mantığı gereği düzen sınırlarını, kapitalizmi aşmaz. 1975-80 yılları arasında yükselen, toplumsal düzeyde mevziler kazanan Türkiye işçi sınıfı ve emekçi halk hareketini kuşatmak ve ezmek için devletle MHP’li faşistlerin silahlı çatışmayı dayattıkları doğru olmakla birlikte, mücadelenin bu alanla sınırlı biçimde *kabul edilmesi*, son çözümlemede inisiyatifi karşı tarafa bırakan edilgen bir tutuma yol açtı; o dönemde yalnız Devrimci Yol değil, hiçbir devrimci özne bu kapanın dışına çıkamadı. Nesnel sonuç budur.

Kanımca Devrimci Yol'un yanlışı, özellikle 1977 sonlarında inişe geçen, tıkanan sol hareketin önünü antifaşist mücadele ve direniş komiteleri yordamıyla açacağını düşünmesi, tüm düşünsel ve fiziksel gücünü bu alana odaklamasıdır.

1978 Ekim'inde *Devrimci Yol* dergisinde aynen şu satırlar yer aldı:

> Tekelci burjuvazinin, geniş emekçi kitlelere karşı bir sindirme savaşı demek olan faşizmin saldırıları ve ona karşı emekçi halklarımızın devrimci bir direniş mücadelesinden oluşan çatışmalar tam bir ölüm kalım savaşı şeklinde ülkemizin her tarafını bir ağ gibi sarmıştır.
>
> *Bu çatışmalar, ülkemizdeki sınıf mücadelesinin kazandığı en yüksek biçimlerden biridir.*[341] *(abç- HY)*

Oğuzhan Müftüoğlu da, yıllar sonra aynı değerlendirmeyi daha vurgulu biçimde yaptı: "1975-1980 döneminde kısmen bir iç savaş boyutlarında gelişen mücadele o dönemdeki sınıf mücadelesinin en üst biçimiydi."[342]

15-16 Haziran'ın belleklerde canlı olduğu, DGM direnişlerinin, MESS grevlerinin, Yeraltı Maden-İş sendikasına bağlı işçilerin 33 gün işletmeye el koyup üretimi başarıyla sürdürdükleri Yeni Çeltek direnişinin yaşandığı bir Türkiye'de faşistlerle çatışmayı "sınıf mücadelesinin en üst biçimi" olarak nitelemek, Devrimci Yol'un "iç savaş" teorilerine uygun ama sınıf mücadelesine sorunlu bir bakışın anlatımıdır.

Direniş komitelerine "halk iktidarının nüveleri" karakteri kazandırma çabası, komiteleşmelerin günlük yaşam sorunlarının çözümünde işlevler üstlenmeleri, komiteler aracılığıyla taban inisiyatifine alan açma tutumları bakış ve davranış olarak olumlu ve yaratıcı yaklaşımlardı. Ne var ki, temel ekseni antifaşist ve savunmacı, dolayısıyla konumlanışı olumsuzundan olan bir mücadele anlayışıyla, olumlu ve kurucu bir etkinliğe yönelmek olanaksızdı. Bir olgunun zıddında, karşıtında olmak son çözümlemede aynı eksende olmaktır ve bu tür konumlanışın temel sorunu, kendine özgü, olumlu bir program ve siyasal çözüm geliştirme olanağının yitirilmesidir. Bu, dün ve bugün, yalnız

Devrimci Yol'un ve hatta Türkiye solunun değil dünya sol ve sosyalizm hareketinin kritik sorunu olmaya devam ediyor.

1978 dönemecinde Türkiye'deki tüm sol siyasal akımların yüzleştiği son derece kritik pratik bir sorunla Devrimci Yol da karşı karşıya geldi. Teorik yaklaşımlar, önsel siyasal mücadele anlayış ve taktikleri bir yana, devrimci hareket inişteydi ve nesnel ortamın gerisindeydi. Tüm göstergeler karşı-devrimin yaklaştığına işaret ediyor, sol ve devrimci hareket neredeyse tüm öğeleri ve gövdesiyle bunu seziyor, görüyor ama tek tek ya da birlikte, gelmekte olanı karşılayacak etkili, açık bir mücadele taktiği geliştiremiyor, düzenli bir geri çekilmeye de, karşı taarruza da geçemiyordu.

Dönemin en büyük, en etkili hareketlerinden biri olan Devrimci Yol'un bu kritik aşamada iktidarı almaya yönelik daha yüksek bir eylem çizgisi izlememesi çokça eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin en büyük sorunu, sonradan; mücadelenin odaklaştığı toplumsallığın dışından ve dönemin büyük sorumluluğunu taşımayanlar tarafından yapılmış ve seçeneğin gösterilememiş olmasıdır.

Devrimci Yol önderlerinden Oğuzhan Müftüoğlu, dönemin sorununu ve Devrimci Yol'un tutumunu şöyle ortaya koyuyor:

> Seksen öncesinin yoğun silahlı çatışma ortamı içinde Devrimci Yol'un ortamı gerginleştiren değil 'frenleyici' bir siyasal çizgi izlediği söylenebilir… Bunalımın derinleşmeye devam ettiği bir kriz ortamında, devrimci güçler iktidarı ele geçirme konumunda değillerse, iktidar değişikliğini zorlayan şiddetteki bir askeri eylem çizgisi, kaçınılmaz olarak yaratılan bir iktidar boşluğunun diğer burjuva iktidar seçenekleri tarafından doldurulmasını getirecekti.
>
> (…) Bize göre yetmişlerin sonlarında Devrimci Yol'un iktidarı ele geçirmeye yönelik daha yüksek bir eylem çizgisi izlemesine uygun bir durumun bulunmadığı çok açık bir gerçekti. Ne dünya ne Türkiye gerçeği, ne de devrimci hareketin kendi gerçekleri buna uygun bir durumda değildi.[343]

Devrimci durumun varlığına rağmen, 1980'e yaklaşırken, ne Devrimci Yol'un, ne de Türkiye solunun iktidarı alacak siyasal, sınıfsal ve örgütsel gücü olmadığını söylemek, soğukkanlı ve doğru bir saptamadır. Ancak bu durum, bize tartıştığımız sorunun yanıtını tek başına vermez.

Tarihin hızlı ve yoğun yaşandığı dönemlerde “zaman” hep dardır ve böyle zamanlarda, filmi geriye sarmak, olayların denetim dışı gidişini durdurmak artık olanaklı değildir. Almaşıklar olmasını istediğiniz, hazırlandığınız biçimde değildir, durum duraksama ve ikircim de kaldırmamaktadır. 1980’e yaklaşırken durum birçok bakımdan böyleydi. Böyle durumlarda ünlü “Ne Yapmalı?” sorusunu yanıtlamak zor, bu sorusundan kaçmak ise olanaksızdır.

Tarihten iyi bildiğimiz iki örnek var. Biri, Marx ve Engels’in belki de sınırlarını önceden gördükleri için eleştirel ve sakınımlı yaklaştıkları Paris Komünü’ne, komünarlar eyleme giriştikleri andan itibaren ikircimsiz destek vermeleri örneğidir. İkincisi, Bolşeviklerin 1917 Temmuz’unun en kritik bir dönemecinde 2-5 Temmuz tarihlerindeki eylemler karşısındaki tutumlarıdır. Bolşevik Partisi Merkez Komitesi bu gösterilerin zamanını ve hedeflerini yanlış buldu; önlenmesi için çalıştı ama eylemler başladığı zaman Bolşevikler hiçbir ikircim göstermeden ve güçlü biçimde eylemlerin içinde oldular. Lenin iki yıl sonra “Temmuz günleri”nin derslerini çözümlediği makalesinde şunları yazdı: “Kitle savaşlarında hata kaçınılmazdır; ama *komünistler kitlelerle kalırlar*, hataları gösterir, açıklarlar, düzeltmek için çaba gösterir, sınıf bilincinin kendiliğindenciliğe üstün gelmesi için sebatla uğraşırlar.”[344] Bolşevikler “devrimle karşı-devrimin birlikte patladığı”, “gösteriden fazla, devrimden az”[345] “bir şey” olan bu eylemlere katılarak kitleyle ilişkilerini korurken, bir yandan derslerini de kitleye mal ederek Sovyet örgütlenmesini devrimin organına dönüştürmeyi başardılar.

Bizim durumumuz elbette ki çok farklıydı. Türkiye’de ikili iktidar, Sovyet vb. yoktu. Devrimci hareket düşüşteydi; doludizgin bir hesaplaşma, konfrontasyon noktasına giden tırmanışı denetleyemiyor, stratejik hatta taktik bir taarruzla güç dengelerini değiştiremiyorduk.

Kanımca, bu durumu tümüyle nesnel koşullarla açıklayamayız ve 12 Eylül’ün Türkiye solu için yaşandığı türden likide edici bir yenilgiyle sonuçlanmasının kaçınılmaz olduğunu söyleyemeyiz.

Oğuzhan Müftüoğlu da bu çizgide bir saptama/yorum yapıyor:

> Aslında o dönemde Türkiye'de sanıldığının çok üstünde bir devrimci demokrat potansiyeli vardı. Devrimci Yol bu potansiyelin ancak bir kısmını örgütleyebilmişti. Bu anlamda Türkiye'nin 12 Eylül'e mahkûm olduğunu söylemek doğru değildir. Bunalımın bütün derinliğiyle etkisine aldığı geniş emekçi kitlelere gerçekçi bir devrimci-demokrat çıkış yolu inandırıcı bir şekilde gösterebilseydi, böyle bir inandırıcılığı olanaksız hale getiren olumsuzluklardan kurtulunabilseydi, 1980 sonrasında her şey farklı yönlerde de gelişebilirdi.[346]

Tarih bildiğimiz gibi yaşandı.

Türkiye devrimci hareketi 12 Eylül'den önce yenilmişti. 12 Eylül'e karşı toplumsal bir direnç gösteremedi.

Direnç gösterememek, savaşmadan yenilmek, Türkiye solunun sonraki tarihini son derece olumsuz biçimde etkiledi.

Solun yenilgiyi savaşmadan kabul etmesi, 12 Eylül'ün şiddetini azaltmadı; karşı devrimci seçeneklerin en kanlı ve zalim olanının gelmesini önleyemedi. Bunlarla birlikte, böyle yenilmenin çok daha ağır bedelleri oldu. 12 Eylül'ün devrimci saflarda yarattığı moral bozukluğu ve özgüven sarsılması, toplumsal düzeydeki saygınlık aşınması düşünüldüğünde, "bundan daha kötüsü olabilir miydi?", buna bağlı olarak da 1978 dönemecinde frene basmak yerine taarruzcu bir inisiyatif geliştirmenin daha doğru olup olmayacağı soruları tarihsel olarak yanıtlanmaması artık olanaksız, ama haklılığına da itiraz edilemeyecek sorulardır.

5. HALKIN KURTULUŞU/TDKP

1974'ten sonra THKO'nun kalıntılarından, geniş bir militan, sempatizan ve destekçi kitlesine sahip bir hareket doğdu.

Genel afla cezaevinden çıkan THKO'lular, kendileri içerideyken geleneği yeniden örgütleyerek sürdürme çabasında olan *Mücadelede Birlik* grubuyla birleşmişlerdi. 1975 başlarında THKO Geçici Merkez Komitesi'ni oluşturup *Yoldaş* dergisini çıkarmaya başladılar. 1971 silahlı mücadelesini "küçük burjuva ihtilalciliği" olarak, Sovyetler Birliği'ni de "sosyal emperyalist" olarak değerlendiren *Yoldaş* dergisi birkaç yıl içinde Halkın Kurtuluşu (HK), sonra da

Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP) olarak biçimlenen siyasal hareketin ideolojik yolunu döşedi. Grup geçmişe ilişkin değerlendirmesini özetle şöyle ortaya koydu:

> Profesyonel devrimcilerin silahlı mücadelesi, bunlar ne kadar kahraman ve fedakâr olurlarsa olsunlar devrimin zafere ulaşması için tek başına yeterli olamaz. Yerli revizyonistlerimiz hiç durmadan modern revizyonizmin teorik tezleriyle beslenmektedirler. Sovyet revizyonistlerinin başını çektiği bu devrim düşmanı akım ülkemizdeki revizyonistlerin de öğretmenidir. *Türkiye Devriminin Yolu*'nda savunulan görüşler özü itibariyle revizyonizmin ve Troçkizmin etkisi altında şekillenmişlerdir.[347]

Bu denli köktenci ve toptancı bir THKO eleştirisinin ilk sonucu, *Türkiye Devriminin Yolu* broşürünü benimseyen, sonradan kendilerine TDY'ciler denilen çevrenin ve Teslim Töre önderliğinde sonradan Emeğin Birliği'ni oluşturacak grubun yeni THKO'dan ayrılmaları oldu. Bu önemli kopuşa rağmen, THKO kadro ve sempatizanlarının önemli bir bölümü harekete bağlı kaldı.

1976 başlarında *Halkın Kurtuluşu* dergisi çıkmaya başladı ve TDKP'nin kuruluşuna kadar yeni THKO'cular bu isimle anıldı.

Öteki sol hareketleri eleştiri ve polemik yazılarının, teorik makalelerin yer aldığı 1978 Mart ayında çıkmaya başlayan *Parti Bayrağı*, hareketin teorik organıydı.

58 yıllık geçmiş ve THKO değerlendirmesi

Halkın Kurtuluşu hareketi geçmiş değerlendirmesini 58 yıl öncesinden, TKP'nin 1920'deki kuruluşundan başlattı. *Parti Bayrağı*'nın dört sayısında devam eden "58 yıllık hareketin değerlendirilmesi" yazısı, bu iddialı başlığıan rağmen, Şefik Hüsnü'nün kitap olarak derlenmiş kimi yazı ve konuşmalarının eleştirisinin ötesine geçemedi.

Bu yazıda, Şefik Hüsnü'nün yönetimi "gasp etmesiyle" TKP'nin sağ oportünist bir çizgiye geçtiği, Lenin ve Stalin'in önderliğindeki Komintern'in her türden oportünizme ve revizyonizme karşı mücadele ettikleri ancak oportünist ve revizyonist partilerin de Komintern'e üye olabildikleri belirtiliyor, *Halkın Yolu* ile polemik

bağlamında bunun Komintern'in "oportünist bir merkez" olduğunu göstermeyeceği vurgulanıyordu.[348]

Şefik Hüsnü özetle, "proletaryanın iktidarı ele geçirmesini ve egemen sınıf olarak örgütlenmesini faaliyetlerinin merkezine" almamakla, Kemalizmden önce "toplumsal devrim beklemekle"[349], bu beklenti karşılıksız kaldıktan sonra da burjuva devrimini tamamlayacağı gerekçesiyle Kemalizmi desteklemeye devam etmekle, "yerli burjuvazi içinde komprador ve ulusal burjuvazi ayırımı" yapmamakla, asgari programı "burjuvaziyi destekleme" programı olarak almakla, "proletaryanın önderliği teorisine karşı savaş açmakla", "sınıflar üstü" bir Kemalizm tahlili geliştirmekle[350] eleştirildi.

Parti Bayrağı Şefik Hüsnü'nün emperyalist devletlere olan mali ve ekonomik bağımlılığın özüne dokunmayan önlemlerini yanlış değerlendirdiğini, temelsiz biçimde feodal kalıntıları tasfiye etmelerini beklediğini, Kemalist devletçiliği desteklediğini, "Kemalist devletin, üretim araçlarını tekeli altına almasıyla ulusal ve sosyal kurtuluşun gerçekleşeceğini ileri"[351] sürdüğünü yazdı. Kemalist diktatörlüğü "faşist bir diktatörlük" olarak nitelemediği için, "milli meselede" ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanımadığı için, feodalizmin tasfiyesi gerekçesiyle Kürt ulusal hareketinin boğulmasını onayladığı için eleştirdi. [352]

Bu eleştiriler genel olarak İbrahim Kaypakkaya'nın daha önce yazdıkları doğrultusundaydı ve Kaypakkaya'yı aşan bir yenilik taşımıyordu. Bunları kısaca değerlendirmiştik.

Bu uzun yazıda, başlığının taşıdığı iddialı tona rağmen kapsamlı bir geçmiş (TKP) çözümlemesi yapıldığı söylenemez.

Halkın Kurtuluşu hareketi açısından daha önemli olan ve konumuz nedeniyle bizi daha doğrudan ilgilendiren THKO değerlendirmesidir.

THKO'nun teorik mirasının sınırlılığının ve geriliğinin THKO ardılları açısından geçmiş değerlendirmesini ve kopuşu görece kolay hale getirdiği söylenebilir.

Nisan 1980'de yayınlanan TDKP *Kongre Belgeleri'*nde oluşum süreci şöyle özetleniyor:

> Türkiye Devrimci Komünist Partisi, Türkiye'de devrimci mücadelenin her zaman en sıcak merkezinde yer almış dokuz yıllık bir örgütlenmenin günümüzde ulaştığı aşamayı simgelemektedir. Başlangıçta devrimci demokrat bir örgüt olarak kurulmuş bulunan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu; daha sonra onun 1975 yılındaki köklü özeleştiri ile Marksizm-Leninizme yönelmesi; 1978 Ekim Konferansı'nda THKO'nun TDKP-İÖ adını alması ve nihayet bugün Türkiye'deki çeşitli milliyetlerden proletaryanın ve tüm komünistlerin tek gerçek partisi olarak Türkiye Devrimci Komünist Partisi'nin kuruluşu…[353]

Ortada "köklü" bir özeleştiri olup olmadığını inceleyeceğiz. Ama başlarken söylenebilecek bir şey var. 1975 yılında THKO "öncü savaşı" ve "silahlı mücadele" merkezli siyasal mücadele anlayışından uzaklaşarak "işçi sınıfına, kitlelere dayalı" bir mücadele ve devrim anlayışına yönelmiştir.

Aydın Çubukçu durumu şöyle özetliyor:

> Gerilla mücadelesinin kısa sürede yenilgiye uğraması, önder kadroların kaybedilmesi, geriye kalan kadrolar arasında, önce yalnızca askeri-teknik açılardan değerlendirilip eleştirildi. Ancak bunun herhangi bir ilerleme sağlamadığı görüldüğünde özeleştiri derinleştirildi. Siyasi, ideolojik ve toplumsal kapsamda geliştirilen özeleştiriyle ulaşılan sonuç, 'kitle çizgisi', 'parti', 'işçi sınıfı öncülüğü' gibi kavramların önem taşıdığı yeni bir politika arayışı oldu. Sosyal ve ekonomik yapı değerlendirmesi, Kemalizm, proletarya önderliği, partinin rolü ve önemi gibi temel konularda revizyonizmin etkisi altında kalındığını tespit eden özeleştiri, proletaryayı devrimci bir parti içinde örgütlemeyi başlıca görev olarak önüne koyuyordu… 'Marksizm-Leninizme ve işçi sınıfına yöneliş' olarak adlandırılan bu yeni süreçte, devrimci şiddetin ve şiddete dayanan devrim fikrinin savunulması belirleyici bir özellik olarak korunuyordu.[354]

THKO'nun yayın organı *Yoldaş* dergisinin 12. sayısında yer alan ve 1978 Ekim'inde *Parti Bayrağı'*nın 8. sayısında legal olarak yayımlanan "1971 Sol hareketi THKO ve gelişmesi" başlıklı yazıda "THKO, 1970 sonlarından bugüne, uzun, zor ama şanlı bir mücadele içinde gelişerek devrimci demokrat bir örgütten gerçek komünist bir örgüte hemen hemen bütünüyle dönüştü ve artık daha ileri ve daha zorlu görevleri üstlenecek yeni bir örgütlenmeye yerini

bırakmaya hazır bir halde yaşamının sonuna yaklaştı" deniliyor.[355] Metin boyunca örgütün nasıl "doğru bir siyasal çizgiye" geldiği anlatılıyor.

Türkiye solunun o zamanki ortamı ve THKO-HK gerçekliği içinde fırtınalı tartışmaların, sıkça "resmi görüş" değiştirmelerin konusu olan konuların tümüne değil en önemli olanlarına değineceğim.

Bu yazıda 12 Mart sonrasındaki başlıca temsilcileri THKO, THKP-C ve TKP/ML-TİKKO olan 'sol' hareketin "elli yıllık revizyonist mirasa ve modern revizyonist ihanete bir tepki ve onun günahının bir kefareti olarak" doğup geliştiği belirtiliyor. THKO'nun Hüseyin İnan tarafından yazılan *Türkiye Devriminin Yolu* broşürü şu sözlerle eleştiriliyor: "Broşürde, revizyonizmin kuvvetli etkileri görülüyor ve o zaman 'sosyalist hareket' içinde yer alan bütün siyasal akımlar tarafından değişik biçimlerde savunulan elli yıllık revizyonist tezler genel olarak doğru kabul ediliyordu. *Türkiye Devriminin Yolu* broşüründe formüle edilen Kemalizm, devlet ve ordu meselesindeki görüşler de revizyonizmin etkisi altında ve Ş. Hüsnü'den beri ileri sürülen görüşlerin bir tekrarı niteliğindeydi. Yine, revizyonizm ve Troçkizmden derin etkilenmeye bağlı olarak '*Türkiye Devriminin Yolu*'nda revizyonizmin karakteri ve sınıf niteliği kavranamıyor ve Sovyetler Birliği revizyonist bir ülke olarak nitelendirilmekle birlikte, burjuva kapitalist ve sosyal-emperyalist olarak görülmüyordu."[356]

THKO/HK'nın yeni yönelişinin iki temel çizgisi böylece ortaya konuyordu: "Revizyonist ve Troçkist" görüşlerden kopuş ve Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist bir ülke olduğunun kabulü!

1974 sonrası oluşum ve ayrışmalarının sihirli kavramlarından biri "revizyonizm"di. Hemen her eleştiri ve "sapma" "revizyonizm" olarak nitelendiriliyor, bu yetmediğinde "modern revizyonizm" kavramına başvuruluyordu.

Yazıda THKO'nun "devrimci burjuva bir örgüt iken, Marksist bir örgüte dönüşmesini" mümkün kılan etkenler, militanların devrime olan inanç ve kararlılıkları, proletaryadan etkilenmeleri, önde gelen

militanların merkezi bir yapıya sahip bir örgütlenmeyi yeniden gerçekleştirmeleri olarak sayıldı. THKO'nun "küçük burjuva ihtilalci bir örgüt olarak" kendi sosyal temeliyle kaynaşmamış, son derece az sayıdaki devrimci aydınlardan oluşan bir örgütlenme olmasının, onu küçük burjuva mülkiyet özlemlerinden uzak tuttuğu, bunun da dönüşüm için elverişli koşullar yarattığı öne sürüldü.[357]

"1971 sol hareketi THKO ve gelişmesi" yazısında THKO'nun "Marksist bir örgüt haline gelebilmesinin" önemli bir başka etkeni şöyle gerekçelendiriliyordu: "THKO militanları revizyonizmden kaynaklanan görüşlerin etkisi altında olmalarına rağmen, bu görüşleri özel olarak teorileştirip sistemleştirmedikleri için kendilerinin ve THKO'nun gelişmesinin önüne barikatlar dikmemiş oldular… Bu durum da THKO'nun Marksist bir örgüt haline gelebilmesinin bir etkeni oldu. Bir yandan Marksizmden öğrenilip, diğer yandan kitle mücadelesinin güçlü çekim kuvvetiyle ilerlenirken devrimin kitlelerin eseri olduğu esas olarak kavranıldı ve 'öncü savaş' anlayışı reddedildi. Bu nispeten uzun bir süreci kapsadı. Bütün görüşleri içinde en önemlisi olan 'öncü savaş' anlayışını dahi, yanlışı açığa çıkınca eleştirmekten çekinmeyen THKO militanları, Marksizme daha da açık bir konum kazandılar. Diğer konulardaki görüşlerini de gözden geçirmeye yöneldiler."[358] Yazıya göre, "önderlik çekirdeği"yle birlikte, "kafası revizyonist sahtekârlıklarla doldurulamamış, 'kendi' klişeleşmiş durağan görüşlerine sahip olmayan", "Marksizm tarafından eğitilmeye açık ve buna can atan" "THKO tabanı" ileriye doğru atılmaya destek verdi.

Burada biraz duralım.

Bu aktarmalardan da açıkça görüldüğü gibi, HK kendisini bir siyasal hareket ve örgüt olarak yeniden biçimlendirirken THKO teorik mirasının zayıflığından-gelişmemişliğinden gelen bir "avantaj"a sahip olduğunu biliyordu. Bu noktada, örneğin THKP-C/Devrimci Yol'dan farklı bir konumdaydı. Zayıf ve geri ideolojik miras hareket ve manevra yeteneğini genişletiyordu.

THKO/HK hareketi, yine Devrimci Yol'dan farklı olarak, en başından yukarıdan aşağıya merkezi olarak örgütlendi. 1975'ten 1980'de TDKP'ye dönüşmesine kadar olan süre içinde de hiyerarşik biçimde örgütlendi.

THKO/HK da dönemin etkili öteki hareketleri gibi yükselmekte olan kitle hareketiyle bağ kurma becerisi gösterdi; kendi anlatımıyla "kitle mücadelesinin güçlü çekim kuvvetiyle" ilerledi.

Yukarıdaki yazı da içinde olmak üzere tüm THKO/HK külliyatı, hareketin yanlışlarından arınarak, şaşmaz bir doğrultu tutarlılığıyla Marksist-Leninist bir program ve çizgiye ulaştığını yineliyor. Örneğin şu cümlelerle:

> 70 sonlarında ve uzun bir dönem bir programa bile sahip olamayan 40-50 kişilik bir gerilla örgütü, bugün Marksist-Leninist bir program ve derinlemesine teorik temellerine sahip bir komünist örgüt durumundadır. O artık parıldayan bir güneş gibidir. Türkiye'de şimdiye kadar hiçbir zaman, hiçbir akım ve kişi tarafından ortaya konulamamış –Mustafa Suphi yoldaşın bu yöndeki girişimlerini anmalıyız– yepyeni ve çürütülemez bir çizgiye, lekelenemez ve her geçen gün geçerliliği daha da doğrulanan Marksizm-Leninizm silahına sahiptir.[359]

Halkın Kurtuluşu ve TDKP'nin kendisiyle ilgili bu abartılı iddialarını ciddiye almak olanaklı değil. Bu hareket, hiçbir zaman gelişkin, iç tutarlılığı olan bir teori ve programa sahip olmadı. Birçok temel/programatik konuda oldukça sık görüş ve tutum değiştirmesi bir yana, çizgisine egemen olan eklektizmdir.

Üç Dünya Teorisi

"Üç dünya teorisi" 1970'li yılların büyük tartışma ve ayrışma konularından biriydi. Çin Halk Cumhuriyeti ve Çin devriminin önderi Mao özellikle Sovyetler Birliği ile yolları ayırdıktan sonra dünya komünist ve devrimci hareketi üzerinde etkili bir merkez konumu kazandılar. Bu dönemde Türkiye sol hareketi de *genel olarak* Maoculuktan etkilendi. Özellikle MDD hareketi içinden çıkan teorisi geri ve eklektik, pratiği küçük burjuva devrimcisi eğilimler Mao'nun geliştirdiği "halk savaşı", "kırların kentleri kuşatması", "kızıl siyasal iktidarlar" türünden tezlerden, Stalin'i ve

özellikle Stalin sonrası SBKP yöneticilerini Marksizm-Leninizme ihanet etmekle suçlayan keskin ve radikal söyleminden etkilendiler.

1970'lerden sonra ise Maoculuk bu genel etkisini yitirirken, dünyanın her yerinde Marksizm-Leninizme "Mao Zedung düşüncesi"ni ekleyecek kadar Maoculuğa bağlı ve sadık eğilimler biçimlenmeye başladı. Türkiye'de 1960'lı, 1970'li yıllarda Maoculuktan etkilenen akımlar içinde yalnız Doğu Perinçek önderliğindeki Aydınlık hareketi başından sonuna kadar "tutarlı" bir Maocu çizgi izledi. Ötekiler, çeşitli bocalama ve şiddetli tartışmalardan sonra Maocu tezlerden uzaklaştılar.

İlgili bölümde belirttiğim gibi, 1960'lı yıllarda ÇKP ile SBKP arasındaki ilişkilerin bozulmasında Çin'in kendi varlığını güvenliğe alma arayışı ile, İkinci Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı'yla oluşan uluslararası statükoyu sürdürmekten yana olan Sovyetler Birliği arasındaki uluslararası strateji ve siyasete ilişkin öncelik ve doğrultu farklılıkları önemli rol oynadı. Çin jeopolitiğinin temel sorunu varlığını sürdürmekti. Çin ana kıtasının önemli bölümleri hâlâ sömürge statüsündeydi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Çin'i Tayvan'daki Milliyetçi Çin hükümeti temsil ediyordu. Hindiçin ve Kore yarımadasına emperyalistlerin askeri birlikleri yerleşmiş durumdaydı. Çin'i çevreleyen denizler ABD donanmasının denetimindeydi vb.

ÇKP bu koşulları değiştirmek için iki yönlü bir strateji geliştirdi. Bir yandan "üçüncü dünya"nın savunuculuğuna ve önderliğine soyundu. Sovyetler Birliği'nin "kapitalist olmayan yol"dan kalkınma stratejisini öne çıkardığı, ABD uydusu olmayan rejimlere ılımlı tutum aldığı koşullarda ÇKP buralardaki komünist grup ve eğilimleri doğrudan destekleyen, daha radikal bir siyaset öneriyordu. Sınıfsal olmaktan çok ulusal bir yaklaşımla Çin'in "proleter bir ulus" olarak tanımlanması, üçüncü dünya ulusal kurtuluşçuluğuyla Çin arasında ideolojik bir köprü kuruyordu. Temel çelişkinin sömürge/bağımlı uluslarla sömürgeciler/emperyalistler arasında olduğu tezi, mantığı gereği bu çelişki çözülene kadar uluslararası

kapitalist üretim biçiminin aynı biçimde süreceğinin kabulü anlamına geliyordu.

ABD ise, Nixon/Kissinger yönetimi döneminde SBKP ile ÇKP arasındaki çatlağı derinleştirmeye yönelik bir strateji izlemeye başladı. İki strateji bir noktada kesişti. Bu sürecin “üç dünya teorisi” ile ilişkisini kuran aşağıdaki değerlendirme bu çerçevede anlamlıdır:

> Sovyetler Birliği’nin tanımladığı uluslararası politika konjonktürüne bütünüyle yabancı bir eksen çizen Çin Halk Cumhuriyeti yetmişlerle birlikte kendi diplomasisini bu doğrultuda sürdürmüştür. Bu bağlamda… jeopolitik dezavantajlarını tersine çevirmek için ABD’nin kendine sağladığı fırsatları değerlendirmekten çekinmeyecektir. 1971’de BM Güvenlik Konseyinde Çin’e ayrılan koltuğu elde etmesine de yol açacak sürecin başlangıcının Sovyetler’le yaşanan teorik kopuşa ve ertesinde geliştirilen üç dünya teorisi gibi uluslararası siyaset formüllerine dayandığını görmek gerekir.[360]

Evet, bu ilişkiyi görmek gerekir.

“Üç dünya teorisi”nde dünya üçe ayrılıyordu. Birinci kümede “iki süper devlet Sovyetler Birliği ile ABD” yer alıyordu. İkinci grup öteki “ileri kapitalist” ülkelerden oluşuyordu. Geriye kalanlar ise “Üçüncü Dünya”ydı. İki süper devletten daha tehlikeli olan Sovyetler Birliği’ydi vb…

1975 ve sonrasının THKO/HK hareketi açısından en önemli yeniliği ÇKP’nin “yeni demokrasi” ve “sosyal emperyalizm” tezlerine katılması oldu. Bu yeni yöneliş, HK’yı Aydınlık grubunun “proleter devrimcilerin birliği” düzleminin muhataplarından biri haline getirdi. Oluşturulan ortak platform, Aydınlık grubunun “milli bağımsızlık mücadelesi”ni merkezi görev olarak tanımlaması ve HK’lıların buna karşı çıkması nedeniyle yürümedi. HK Aydınlık grubunun Türkiye’de bayraktarlığını yaptığı “üç dünya teorisi” görüşünü bu dönemde benimsedi. Ortak platform dağıldıktan sonra da Halkın Kurtuluşu bir süre daha bu teoriyi savunmaya devam etti.

Aydın Çubukçu, HK’nın “üç dünya teorisi”ni savunduğu zaman bile sonraki reddinin tohumlarını taşıdığını, “İki süper devlete karşı mücadele esastır”a karşı “iç gericiliğe karşı mücadele”yi merkeze koymanın bu anlama geldiğini yazdı.[361]

“1971 Sol Hareketi THKO ve Gelişmesi” başlıklı yazıda “üç dünya teorisi”nin kabulünün THKO’nun “sağdan, revizyonizmden etkilenmesinin“, ”sağa kaymasının” göstergesi olduğu belirtiliyor ve söz konusu tezin kabulü şöyle açıklanıyordu:

> Bu teorinin kabul edilmesinde, kuşkusuz en başta gelen etken, Marksizm-Leninizmi kavrayışımızda hâlâ büyük eksikliklerin olması, genç ve tecrübesiz komünistler olarak ideolojik ve siyasal bakımdan henüz yeterince çelikleşmemiş oluşumuzdu. Daha o zamandan devrim davasından vazgeçmeden bu teorinin ülkemiz pratiğine nasıl uygulanabileceğine ilişkin pek çok kuşkularımız vardı. Ama, biz, bu teorinin uluslar arası Marksist-Leninist hareketin genel çizgisinin bir parçası olduğunu düşünüyor ve mevcut kuşkularımızın bu teoriyi kavramaktaki yetersizliğimizden geldiğini sanıyorduk.[362]
>
> Örgüt içi ‘üç dünya’ revizyonizmini ret yazılarının tartışmaya sunulması nispeten zaman aldı. Ama bu konuda görüşler oluşmaya başlamıştı ve daha AEP 7. Kongresinden 3-4 ay kadar önce, tümüyle sistemleşmiş olmasa da, ‘ÜDT’nin temel tezleri itibariyle reddedilmesi şeklinde kesin görüşler THKO içinde savunuluyordu.[363]

Enternasyonalizm, uluslararası bir merkeze bağlanma 1970’lerde, Devrimci Yol, KSD gibi o zamanlar “orta yolcu” denilen sayılı akım dışında belirgin ve egemen bir yaklaşımdı. O kadar öyleydi ki, THKO-HK da içinde olmak üzere Maoculuktan kopan akımlar, yeni bir devrimci uluslararası merkez olarak Arnavutluk’a yöneldiler. Nitekim Halkın Kurtuluşu’nun “üç dünya teorisi”nden kesin kopuşu Arnavutluk Emek Partisi (AEP) nin 7. Kongresinden sonra oldu:

> Bu dönemde, Arnavutluk Emek Partisi’nin VII. Kongresi yapıldı ve Enver Hoca yoldaşın bu Kongre’ye sunduğu tarihi önem taşıyan Rapor’unda ‘Üç Dünya Teorisi’ne karşı açık bir tavır alındı. Bu Rapor GMK’dan en alt organlara kadar THKO saflarında geniş bir yankı uyandırdı. Bütün örgütte, THKO’nun esas niteliği ile hiçbir zaman uyuşmamış olan bu teorinin reddedilmesi yönünde güçlü bir eğilim oluştu. GMK bu gelişmeler içinde, kendi içinde ‘Üç Dünya Teorisi’nin reddedilmesi kararını aldı ve önce Ulusal Demokratik Halk Devrimi’nin ardından da ‘Üç Dünya Teorisi’nin tartışmaya açılmasını kararlaştırdı.[364]

THKO’nun adını Türkiye Devrimci Komünist Partisi-İnşa Örgütü olarak değiştirdiği 1978 Ekim Konferansı’nda, “Mao Zedung’un Marksizm-Leninizmin bir klasiği olmadığı” görüşü benimsendi.

Bu tarihten sonra “iki süper devlet”e karşı mücadele, “modern revizyonizm” ve “sosyal emperyalizm” söylemleri egemen oldu ve Arnavutluk dünyadaki tek sosyalist ülke olarak kabul edildi. 1980 TDKP Kongresi, Çin’in de “sosyal emperyalist” bir ülke, Maoculuğun “olağanüstü eklektik bir fikirler karmaşası” olduğunu belirledi.[365] “Mao Zedung Düşüncesi”nin revizyonist, “küçük-burjuva bir teori ve pratik” olduğu ilan edildi.[366]

Temel görüşler /program

13 yıl önce, Türkiye solunun özü aynı, ya da benzer olan programları birbirinden farklılaştırmada olağanüstü bir “yaratıcılığa” sahip olduğunu yazmış, bu durumun nedenlerini ideolojik köken ve kaynak ortaklığı (1905’te dondurulmuş *İki Taktik*, Komintern’in çok tasnifli 1928 programı, sonraki antifaşist programlar), devrimin karakterini belirlemede ekonomik gelişmişlik düzeyinin esas alınması, program yönteminde Marksist anlayıştan uzaklık, uluslararası merkezlerin (Sovyetler Birliği, Çin, Arnavutluk vb.) ideolojik, programatik görüşlerinin şabloncu tekrarı olarak saymış, bu nedenlerle de eklektik bir program anlayışının Türkiye soluna egemen olduğunu yazmıştım. [367]

Daha önce incelediğimiz hareketler gibi HK/ TDKP’nin programatik görüş ve açılımları da aynı karakteri, MDD kökenli aşamalı devrim anlayışının damgasını taşıyor.

Mart 1978’deki “Devrimci Proletarya’nın Mücadele Platformu”nun, 1978 Ekim Konferansı metinlerinin, aralarda *Yoldaş* ve *Parti Bayrağı* dergilerinde yer alan yazıların ve en son 1980 TDKP Kongresi’nde kabul edilen nihai program metninin incelenmesi en temel noktalardaki değişmeyen öz içinde, zaman zaman farklı formülasyon ve vurguların yer aldığını gösteriyor. Devrimin karakteri MDD’ciliğin genelinde olduğu gibi Türkiye’nin toplumsal gelişme düzeyine ilişkin saptamalara dayandırılıyor. İki aşamalı devrim, iç dinamiksiz kapitalizm, devrim programı ve ittifakları içinde sayılan ulusal burjuvazi değişmeyen özün temel

önermeleridir. Bu temel sütunlar dışında, biraz da tümü aynı MDD kökenli ve aşamalı devrim stratejisinin versiyonları olan bu programlara farklılık kazandırmak üzere yeni kavram ve formülasyonlara da yer veriliyor. Mao'nun "yeni demokratik devrimi" HK örneğinde bu yeniliklere kaynaklık ediyor.

Ötekilere geçmeden önce, Maocu etkiyi yansıtan bir örneğe bakalım.

Platform'da şöyle deniyor:

"Bu şartlarda, tayin edici bir etken olarak ülkenin yarı sömürge, yarı feodal yapısı ve ekonomisinin aşırı dengesizliği de göz önüne alındığında, iktidarı ele geçirmek için ayağa kalkan kitlelerin silahlı mücadelesi gerici iktidarı ezebilecek güce erişinceye kadar Türkiye Devrimi uzun süreli devrimci bir halk savaşı biçiminde gelişecektir."[368] "Uzun süreli halk savaşı" 1980 Programı'nda yer almıyor.

"Devrimci Proletaryanın Mücadele Platformu"nda şöyle deniyor:

> Türkiye, emperyalizmin, komprador tekelci kapitalizmin ve feodal kalıntıların hüküm sürdüğü yarı-sömürge, yarı-feodal, çok uluslu geri bir tarım ülkesidir. Bu durum ülkemizin hâlâ demokratik devrim süreci içinde oluşunu belirlemekte ve devrimci proletaryaya nihai hedeflerini gerçekleştirme yolunda ilk adım olarak demokratik devrim sürecini tamamlama görevini yüklemektedir… Proletaryanın önderliği bu devrimi dünya sosyalist devrim sürecinin bir parçası olan yeni tipte demokratik bir devrim haline getirmiştir.[369]

Aynı belgede devrim stratejisi şöyle formüle ediliyor:

> Devrimde proletaryanın üç temel silahından birisi ve en önemlisi olan Marksist-Leninist Partinin yanında, onun, ikinci bir temel silahı da birleşik cephedir… Ulusaldemokratik halk devriminde proletaryanın cephe siyaseti, işçi-köylü temel ittifakını gerçekleştirmek, bu temel üzerinde şehir küçük burjuvazisini devrimci saflara kazanmak ve milli burjuvazi ile devrimci mücadeleye katıldığı sürece ittifak kurmak siyasetinden oluşur.[370]

Bu formülasyon 1980 TDKP Programı'nda da aynen yer alıyor.

1980 TDKP Programı'nda Türkiye'nin kapitalist gelişmişlik düzeyi çelişkili formülasyonlarla anlatılıyor. Örneğin 2. maddenin sonunda "Sonuç olarak yarı-sömürge, yarı-feodal ülkemizde meta

üretimi temeli üzerinde genel olarak kapitalizm egemen bir duruma geldi" denirken[371] II./8. maddede "Türkiye, emperyalizmin, komprador-tekelci kapitalizmin ve feodal kalıntıların hüküm sürdüğü yarı-sömürge, yarı-feodal, çok uluslu geri bir tarım ülkesidir. Bu durum ülkemizin hâlâ demokratik devrim süreci içinde oluşunu belirlemekte ve devrimci proletaryaya nihai hedefini gerçekleştirme yolunda ilk adım olarak demokratik devrim sürecini tamamlama görevini yüklemektedir."

Ve 9. madde: "… demokratik devrim hâlâ burjuva karakterini korur ve özünde köylülüğün toprak devrimi olmaya devam eder… Bu koşullarda ulusal burjuvazi belirli bir ölçüde ilerici bir rol oynar ve proletarya önderliğinde Ulusal Demokratik Halk Devrimi, genel olarak kapitalizmi değil emperyalizmin uzantısı niteliğindeki ve bu yüzden feodalizmle birlikte üretici güçlerin gelişmesinin önüne engel oluşturan komprador tekelci kapitalizmi tasfiyeyi amaçlar. Çağımızda genel olarak her türlü kapitalizm zamanını doldurmuş olmakla birlikte, ülkemizin yarı sömürge, yarı-feodal yapısı göz önüne alındığında, emperyalizm ve feodalizmle bağları koparılmış bir ulusal kapitalizm geçici bir süre daha var olmaya devam edecektir. Bu, ulusal kapitalizmin gelişmesini kısıtlayarak süreç içinde tasfiye edecek olan demokratik devrimden kesintisiz olarak gelişecek olan proletaryanın sosyalist devrimidir."[372]

Kapitalist gelişmenin temel sınıf ilişkilerinde yarattığı değişimlerin görülmemesi, emek-sermaye çelişkisinin ikincil sayılması, burjuva devrimi kategorisinin idealizasyonu ve bundan çıkarak burjuva cumhuriyetin geride bıraktığı sorunların, feodal kalıntıların abartılması, kapitalizmin serbest rekabetçi dönemine demokratik ve sanayileştirici/kalkındırmacı nitelikler yakıştırılması, farklı biçim ve içeriklerle tanımlanan "milli burjuvazi"nin devrimin ve cephenin bağlaşığı olarak değerlendirilmesi... Bunlar iki aşamalı demokratik devrim tezinin tümü de MDD kaynaklı yaklaşımlarıdır. Tümü, kabul gören bir genelleme üzerinde yükselmektedir: Türkiye yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülkedir! Her şey bu genelleme içine yerleştirilmiştir. Ülke tipi, devrim tipini belirlemektedir.

Yalnızca bir örnek:

> Tüm yarı-sömürge, yarı feodal ülke Marksistleri, yeni demokratik devrim gerçekleştirilinceye ve ülkelerini bağımsız demokratik bir ülke haline dönüştürünceye kadar, devrimin temel çelişkilerini emperyalizm ve feodalizmle halk arasındaki çelişmeler olarak tespit ederler.[373]

Bu genellemenin önemli çıktısı "ulusal kapitalizm"in yüceltilmesi ve emperyalizmle "uzlaşmaz" çelişkisinin keşfedilmesidir:

> Dünya ölçüsünde kapitalizm gericileşmekle birlikte sömürge ve yarı sömürgelerde sanayi temelinde gelişen ulusal kapitalizm belli ölçüde ilericilik taşır. Çünkü üretici güçlerin gelişmesinin önünde esas engel olan emperyalizm ve feodalizmle ulusal kapitalizm arasındaki çelişme uzlaşmaz bir çelişmedir.[374]

Ulusal burjuvazinin devrim bağlaşıklığı esas olarak bu teze dayanmakta; tezin ve genellemenin mantığı gereği bir ulusal burjuva kesimi ve onun siyasal temsilcisini bulup göstermek şart olmakta, bu bağlamda CHP değerlendirmesi gündeme gelmektedir. İki farklı tarihteki iki CHP değerlendirmesine bakalım.

1976 Ağustos'unda *Halkın Kurtuluşu*'nda yer alan, "MC ve CHP" başlıklı başyazıda şunlar var:

> MC'yi oluşturan partilerin emperyalizmin işbirlikçisi hâkim sınıfların, tekelci burjuvazi ve toprak ağalarının temsilcisi olmalarına karşılık, CHP esas olarak orta burjuvazinin partisidir. Bu sınıf, tekelleşme yönünde gelişen küçük bir azınlığın dışında emperyalizm, işbirlikçi tekelci burjuvazi ve toprak ağaları tarafından ezilmekte, gelişmesi engellenmekte ve yıldan yıla yıkıma ve iflasa sürüklenmektedir. CHP içinde bu sınıftan başka küçük burjuvazi de önemli bir yer işgal etmektedir. Öte yandan uzun iç mücadeleler sonunda geniş ölçüde partiden uzaklaştırılmalarına rağmen, tekellerin ve büyük toprak sahiplerinin temsilcileri CHP içinde varlıklarını hala sürdürmektedirler.[375]

Burada işbirlikçi tekelci burjuvazi ve toprak ağaları tarafından "ezilen", "küçük burjuvazinin önemli bir yer işgal ettiği" bir CHP tanımı var.

1978'de ise "milli burjuvazi"nin partisi olan CHP'nin "karşı devrim" kampında olduğu, ama durumun değişebileceği söylenerek umut ayakta tutuluyor:

> CHP milli burjuvazinin partisidir; ama onun emperyalizmle ve feodalizmle uzlaşan reformist kesiminin. O, bu durumuyla doğal olarak karşı devrim kampındadır … Bugün Marksist-Leninistlerin böyle bir siyas, akımla ittifak vs. diye bir sorunları olamaz. (…) Ama ileride (örneğin emperyalizmle ülke arasındaki çelişkinin şiddetlenerek ön plana geçtiği bir dönemde) CHP'nin bugünkü konumu değişir ya da onun içinden milli devrimci özellikler taşıyan bir akım doğarsa, HB'nin (*Halkın Birliği* dergisi kastediliyor-HY) hiç kuşkusu olmasın, onunla ilkeli bir ittifak yapmak için elimizden gelen çabayı harcayacağız.[376]

"Ulusal burjuvazi" ve CHP konusu, TKP'de olduğu gibi, onun düşman kardeşi HK/TDKP'de de, kabullenilen devrim stratejisinin gereği sayılan, ama bir türlü toplumsal ve siyasal bir gerçeklik olarak gösterilemeyen, içinden çıkılması, açılım geliştirilmesi olanaksız bir başlıktır. Öyledir, çünkü benimsenen doktriner yaklaşımların tersine, Türkiye'de "antiemperyalist ve demokrat" bir ulusal burjuvazi bulunmamaktadır.

Kapitalizmin emperyalist dönemde feodalizmi tasfiye etmeyen, üretim güçlerini geliştirmeyen "komprador kapitalizm" ve serbest rekabetçi "milli sanayi kapitalizmi" olarak ikiye ayrılması program ve devrim tezlerinin önemli bir başka genellemesidir. Bu genellemeden kaçınılmaz olarak "ilerici", "sanayileşmeci" bir ulusal kapitalizm anlayışı üremektedir. Türkiye'deki kapitalizm ise, yalnız bağımlı değil "çarpık", "montajcı", "kapkaççı"dır. Çünkü iç dinamiği yoktur! MDD'ci, aşamacı devrim anlayışlarının en önemli ortak genellemelerinden biri, "iç dinamiksiz kapitalizm" tezidir.

Bütün bunların devrim anlayışına yansıması ise "ulusal", aynı anlama gelmek üzere "burjuva" kurtuluşçuluktur. TDKP *Kongre Belgeleri*'nin "Toprak Devrimi Üzerine" bölümünde bu açıkça dile getirilmektedir:

> Ulusal Demokratik Halk Devrimi, burjuva bir karakter taşır ve ancak ulusal kurtuluş (emperyalizmden ve feodalizmden kurtuluş) sorununu çözümleyebilir.[377]

TDKP Programı, TDKP önderliğindeki halkın "şiddete dayanan devrimle komprador-burjuvazi ve toprak ağalarının burjuva-feodal ve gerici diktatörlüğünü yıkıp, işçi ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğünü" kuracağını söylemektedir.[378] Birçok kez

bu diktatörlüğün, “proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimini” oluşturduğu belirtilirken, örneğin *Kongre Belgeleri’*nin “Mao Zedung Düşüncesi Üzerine” karar metninde, bu diktatörlüğün “yeni demokratik devrimin üstyapısı” olduğu ve “özünde proletarya diktatörlüğüne denk düştüğü” (s.378) söylenmekte, “Toprak Devrimi Üzerine” de ise proletaryanın bu diktatörlük altında “siyasi demokrasiyi en tam ve geniş biçimde gerçekleştirerek proletarya diktatörlüğüne geçişin koşullarını yaratacağı” (s. 366) yazılmaktadır.

Sonuç olarak, TDKP Programı somut koşulların soyut genellemelere uydurulmaya çalışıldığı, teorik temelleri ve formülasyonları iç tutarlılıktan yoksun eklektik bir programdır. H. Fırat’ın deyişiyle, “Yakın dönem Türkiye’sinin siyasal yaşamında devrimci siyasal bir aktivite göstermiş, demokratik özlemlerle sosyalist özlemlerini iç içe ifade etmiş küçük burjuva kitlelerin karışık özlemlerinin karışık bir ifadesidir. Küçük burjuva demokrasisinin, sosyalizminin tüm temsilcilerinin özünde ortak olan programatik konumunun ‘özgül bir biçimidir’.”[379]

TDKP 1980 kuruluş kongresinde “Devrimin Yolu Üzerine” kararında “devrimin şiddete dayanmaksızın zafere ulaşamayacağını” saptıyor ve “genel silahlı ayaklanma”yı benimsiyor: “Devrimci proletarya, iktidar hedefine yürüyebilmek için, kitle mücadelesinin ön saflarındaki yerini almak, bu mücadelenin silahlı biçimlere dönüşmesinin kaçınılmazlığını kavrayarak ezilen kitleleri genel silahlı ayaklanmaya hazırlamak ve bu ayaklanmayı örgütlemek zorundadır”[380]

Kürt Sorunu/ “Milli mesele”

“Milli Mesele Üzerine”[381] başlığını taşıyan, ulusal sorunu “kapitalizmin yükselişi ve demokratik devrim dönemi” ve “emperyalizm ve proleter devrimleri çağı” olarak iki tarihsel kesitte inceleyen 70 sayfalık uzun yazıda, bu ikinci dönemde “milli meselenin” özünde “köylü toprak meselesi” olduğunun, burjuva

milli hareketlerin milli meseleyi kesin olarak çözemeyeceğinin altı çiziliyor.

Bu yazıdaki temel yaklaşımlar şöyle özetlenebilir:

Devrimci proletarya emperyalizme karşı bütün milli hareketleri destekler. Her milletin ayrı devlet kurma hakkına sahip olduğunu tavizsizce savunur. Bu her durumda ayrılmayı ve ayrım yapmaksızın her milli hareketi desteklemek anlamına gelmez. (s.34)

Devrimci proletaryanın örgütlenme ilkesi sınıf esasına göre, antikapitalist örgütlenmedir. "*Tek bir devlet içinde … tek bir devrim sürecini* yönlendiren, hangi milliyetten olursa olsun, bütün işçilerin *tek ve ortak amacı olan sınıfsız toplum* uğruna mücadelenin gereklerine uygun *tek örgüt*. *İşçi sınıfının tek* bir sınıf örgütlenmesi, UKKTH'nı reddetmeyen, aksine, ayrılma gerçekleşirse de buna ve sonuçlarına önceden hazır olan, sahip olan bölgesel özerklik temelinde yeni duruma uygun olarak hemen yeniden örgütlenmesini gerçekleştiren tek devrimci komünist partisi." (s.38)

HK/TDKP'nin Kürt sorunu konusundaki görüşünün özeti budur.

HK/TDKP Kurtuluş'un (KSD) ortaya attığı Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu tezine şiddetle karşı çıkıyor.

Şu gerekçeleri öne sürüyor:

> Sömürgeciliğin kesin tasfiyesi, emperyalizm ve proleter devrimler çağında sosyalizmin bir meselesi haline gelmiştir. (s. 40)

Çağımızda kapitalist emperyalizm öncesi sömürge biçimleri varlıklarını koruyamıyorlar. "Özet olarak emperyalizm dönemiyle birlikte, artık eski tip sömürge biçimleri, esas olarak tasfiye olmuştur." (s. 42)

> Sömürge toplumları, ulusal burjuvaların önderliğinde ve ulusal kapitalizmin sınırları dâhilinde yürütülen mücadeleyle siyasi bağımsızlığını elde edebilse bile, emperyalizmle var olan ekonomik bağımlılık ilişkilerine kesin olarak son veremezler. (s.46)

"Kendisi, emperyalizm ve onun uzantısı komprador burjuvazi ve toprak ağalarının sömürü ve baskısı altında bulunan Türk halkının Kürt halkı üzerindeki ulusal baskıdan hiçbir çıkarı yoktur." "Mesele,

hiçbir şekilde Türkiye Kürdistan'ının sömürge statüsünde bulunup bulunmadığıyla ilgili değildir." (s.51) Kürdistan, Türkiye'nin sömürgesi olmadığı gibi, emperyalizmin de sömürgesi değildir.

Halkın Kurtuluşu hareketine göre Kürdistan'ın orijinalitesi, "… siyasi bakımdan doğrudan emperyalist bir ülke tarafından ilhak edilmemiş" olmasıdır. "Kürt ulusu siyasi (ulusal) haklarından doğrudan doğruya emperyalizm tarafından mahrum edilmemiştir. Bu açıdan Kürdistan'a genel olarak alındığında, emperyalizmin bir sömürgesi de denemez. (…) Türk ulusu (Türk halkının bundan bir çıkarı olmadığı açıktır) bu sömürgeci boyunduruğun (siyasi bakımdan konuşuyoruz) gerçekleşmesi ve devam etmesinin aracısı durumundadır." (s.55)

Sonuç olarak Türkiye Kürdistan'ı sömürge statüsünde değildir.

Çözüme ise adım adım şöyle yaklaşıyor:

> Türk proletaryası ve emekçi halkı… Kürt ulusunun kendi kaderini tayin ve ayrılma hakkını kayıtsız ve şartsız savunmalı ve ayrılma hakkının mutlaklığı yolundaki propagandasını durdurmamalıdır. (s. 67)

Emperyalistlerin güdümünde ve Kürt gericilerinin önderliğindeki Kürt ulusal hareketine karşı tavır, sadece gerici önderliğe ve onun arkasındaki emperyalist güçlere karşı çıkmakla sınırlı olmalıdır. Başka bir deyişle, Kürt halkının ayrı devlet kurma hakkına değil, gericiliğin önderliğinde ayrı devlet kurma girişimine karşı çıkılmalıdır…" (s. 68)

Kürt ulusal sorunu ancak, işçi sınıfının önderliğinde çözülebilir.

> Sadece proletarya, köylülüğü de yedeğine alarak, emperyalistlerin ve gericilerin ekonomik ve siyasi egemenliğine son verebilir ve ulusal ve sosyal kurtuluşu sağlayarak, uluslar arasındaki ulusal hak ve dil eşitsizliğini ortadan kaldırabilir… Kürt ulusal meselesi emperyalizme, komprador burjuvazi ve toprak ağalarına karşı, ulusal (özünü toprak devrimi oluşturur) ve sosyal kurtuluş mücadelesi birleştirilerek çözülmeye çalışılmalıdır. (s. 72)

Çağımızda UKTH proletaryanın önderliğindeki demokratik devrimin çözeceği bir meseledir. "Bu nedenle, proleter devrimci hareket, ulusal meseleyi ve UKTH'nı işçi-köylü diktatörlüğünün kurulmasına tabi kılarak UDHD'nin temel bir sorunu olarak görmeli

ve böyle bir ulusal program formüle edilmelidir.” (s. 74) Kürdistan’da referandum bu çerçevede kullanılacak araçlardan biridir. Bugün için bir propaganda sloganıdır. (s.75)

> İşçi köylü diktatörlüğü kurulduktan sonra, Kürt ulusu (özünde halkı) kendi serbest iradesiyle Türk ulusundan ayrılmaya değil de birleşmeye karar verirse, bu dönemde, işçi köylü iktidarının uygulaması gereken ulusal program bölgesel özerkliktir. (s. 75)

HK/TDKP oluşum sürecindeki PKK hareketine tutumunu şöyle açıklıyor:

> Apocu faşist çeteyi hedefleyerek yürüttüğümüz kampanyayla, modern revizyonist ve burjuva milliyetçisi akımların bir emperyaliste dayanarak ya da onunla uzlaşarak Kürt gericiliğinin çıkarları doğrultusunda eylemde bulunmasını teşhir ettik.[382]

Kongre Raporu’nda TDKP üyelerinin yüzde 54,2’sinin Türk, yüzde 38,5’inin Kürt, geri kalan yüzde 8,5’unun da diğer milliyetlerden olduğu belirtiliyor. [383]

HK/TDKP’nin “milli mesele” konusundaki yaklaşımının devrim programına temellik eden sömürgecilik/emperyalizm vb. yaklaşımların sorun ve çelişkilerini taşıdığını, ayrı devlet kurma hakkını kayıtsız koşulsuz kabul, Türk ve Kürt emekçilerinin mücadele ortaklığı, sorunun çözümünü devrime bağlama noktalarında ise genel Marksist söylem içinde kaldığı söylenebilir.

Örgüt, kitle çalışması, eylemler

Parti

1978’in Ekim ayında toplanan THKO Konferansı bu hareketin örgütsel biçimlenmesi bakımdan da önemli bir dönemeç oldu. THKO bu konferansla ilk program ve tüzüğünü oluşturdu; adını Türkiye Devrimci Komünist Partisi-İnşa Örgütü (TDKP) olarak değiştirdi. Konferanstan 15 ay sonra 2 Şubat 1980’de yapılan kongre ile “İnşa Örgütü” Türkiye Devrimci Komünist Partisi’ne dönüştü. TDKP’nin kuruluşundan 7 ay sonra ise 12 Eylül darbesi gerçekleşti.

Bölüm başında belirttiğim gibi, 1975’te yeniden örgütlenmeye başlayan THKO, başından itibaren yukarıdan aşağıya örgütlenmeyi

esas aldı; tüm örgütlülük başlarda “geçici” öneki alan bir Merkez Komitesi tarafından oluşturulup yönetildi.

Geçici Merkez Komitesi sıkı bir örgütsel işleyişin kurallarını koyan bir tüzük hazırladı; yukarıdan aşağı çeşitli çalışma alanlarını ve bölge çalışmalarını komiteleştirerek Türkiye çapında yaygın, hiyerarşik bir örgütlenme çalışması yürüttü. Yeni THKO kısa zamanda, Ankara, İstanbul ve İzmir’de güçlendi; Çukurova, Tokat, Çorum, İstanbul, Gaziantep, Niğde, Kayseri gibi yerlerde en güçlü ve örgütlü sol çevre durumuna geldi.

TDKP’nin 1980’deki Kuruluş Kongresi Merkez Komitesi Raporu’nun “Partimiz Marksist-Leninist Bir Partidir” başlıklı ikinci bölümünde TDKP’nin, yalnız ideolojik bir birlik değil, “demirden bir disipline sahip ve belli ilkelere göre inşa edilen örgütsel bir birlik” olduğu, ancak demirden disiplinin bütün üyelere eşit olarak uygulanmasında önemli zaaflar olduğu belirtiliyor, parti örgütlerinden birinde çalışmayan, tüzüğü kabul edip yaşama geçirmede kararlı olmayan öğelerin üye olması halinde partinin “sempatizanlar denizinde” kaybolacağı kaydediliyordu.[384]

Bunlardan TDKP’ye belgelerde dile getirilen uygulama sorunları bir yana oldukça dar ve seçkinci bir parti üyeliği anlayışının egemen olduğu, *Halkın Kurtuluşu* dergisi ve “Yurtsever” başlıklı meslek ve demokratik kitle örgütlenmeleri çevresindeki binlerce militanın pek azının parti üyesi olduğu anlaşılıyor. Rapor’da hareketin kitlelerle bağının arttığı ama kadro sıkıntısının bir türlü giderilemediği dile getiriliyor. Yalnız HK’da değil, dönemin kitle ilişkileri gelişkin öteki hareketlerinde de, insan öğesinin “kadro”, “militan”, “sempatizan” sözcükleriyle aşırı biçimde sınıflandırıldığını görüyoruz. Geniş ve yaygın ilişkilerle, bu ilişkileri çekip çevirmesi, parti çizgisinde eğitip dönüştürmesi beklenen “kadro”ların kıtlığı arasındaki çelişki ortak bir özellik olarak tüm örgütlerde öne çıkıyor. O yılların özellikleri düşünüldüğünde, bu sorunun binlerce genç insanı aktif siyasete çeken dinamik kitle hareketiyle, illegalite/güvenlik kaygıları nedeniyle iyice seçkinci, sağlamcı ve aynı ölçüde mükemmeliyetçi bir durağanlığa evrilen parti anlayışından

kaynaklandığı söylenebilir. Bu parti ve örgütlenme anlayışının en önemli zaafı, kendisine yönelen taze güçleri partileşmenin dinamik öğesi olarak değerlendirememesidir.

Rapor, partinin üretim ve bölge esasına göre örgütleneceğini, bunun da üretim alanlarındaki, iş merkezlerindeki, kurumlardaki parti etkinliklerinin tek bir yönetici organa sahip il, ilçe vb. yerel örgütlerinde birleştirilmesiyle olabileceğini belirtiyor. Bu alanlardaki temel ya da taban örgüt ise "hücre"dir. Kongre Raporu, "işçilerin ve diğer emekçilerin yoğunlaştığı üretim alanlarında, iş merkezlerinde, kurumlarda ve diğer çalışma alanlarında TDKP'nin "taban örgütlerini oluşturabilecek hücreler"in yok denecek kadar az" olduğunu haber veriyor.[385] Partinin "gençliğinden ötürü" daha uzun süre bütün üretim birimlerinde hücreler örgütleyemeyeceği kaydediliyor.[386]

Bu "temel örgüt" ya da "hücre" sorunu da, anlatılmak istenen durum bu adla anılsın anılmasın 1970'ler Türkiye solunun ortak bir sorunudur. 1970'li yıllarda, hiçbir siyaset, örgütlülüğünü en küçük çalışma ve yaşam birimlerinde var etmeyi, merkezileşmesini oralardan beslemeyi başaramamıştır. Bunda biçimci ve "yukarıdan aşağıya" örgütlenme ilkesini tek yönlü uygulayan, benimsenmiş örgütlenme şemasının gereklerini "aşağıdan" gelen dinamik ve olanakların önüne geçiren, kimi zaman güvenlik gibi haklı nedenlerle parti üyeliğini zorlaştıran yaklaşımlarla birlikte, hareketlerin gençliğinin de rolü olmalıdır.

Raporda TDKP'nin "demir disiplinli", "tek bir siyasi ideolojik çizgiye sahip", saflarında "yabancı ideoloji ve çizgilerin, hiziplerin oluşmasına izin verilmeyecek bir parti" olduğunun, öyle olması gerektiğinin altı çizilirken (s.112-113), bir yandan da dönemin anlayışına uygun olarak kongre, seçim, yerel örgütlerin ve kadroların inisiyatif kullanmalarına dayanan "demokratik merkeziyetçi" bir parti olduğu belirtiliyor. (s.102)

Rapor'a göre TDKP illegal çekirdeklerin bir toplamı, aynı zamanda proletaryanın öteki örgütlerini de yöneten en üst biçimidir.

TDKP, “tek ülke, tek parti” görüşünü ve aslında monolitik bir parti anlayışını savunuyor: “Proletaryanın ideolojisi ve yegâne eylem kılavuzu olan Marksizm-Leninizm evrenseldir ve her ülkede proletaryanın tek bir siyasi ideolojik çizgisi vardır… Birden fazla ideolojinin ve çizginin varlığı halinde, onlardan biri burjuvazinin ideolojik ve siyasi çizgisine tekabül eder.” (s. 112-113)

TDKP, işçi sınıfı, orta katmanlar

1975 sonrası HK’nın söyleminde işçi sınıfının devrimci rolü, işçi sınıfı içinde çalışmanın önemi belirgin biçimde öne çıkarıldı. Ekim 1978 Konferansında, diğer “ezilen sınıflar arasındaki çalışmayı bir yana itmeksizin, sanayi (şehir), tarım (kır) özellikle de modern sanayi işçileri arsındaki çalışmanın esas” alınması gerektiği vurgulandı.[387]

Kuruluş kongresinde partinin proleter sınıf niteliğinin işçi sınıfıyla güçlü ve kalıcı bağlar kurmasına bağlı olduğunun altı çizildi.[388] Partinin “kapılarını siyasi sınıf bilincine kavuşmuş işçilere daha çok” açması gerektiği vurgulandı.[389]

HK/TDKP’nin işçi sınıfı içindeki etkinliğinin önemli bir kanalı sendikal çalışmalardı. Kongre Raporu’nun “İşçi sınıfı içindeki sendikal faaliyetimiz” başlıklı bölümünde var olan tüm sendikalar “reformcu, revizyonist, faşist” ve sonuç olarak da “burjuva sendikacı akımlar” olarak değerlendiriliyor ve “sınıf sendikacılığının” ve işçi sınıfının sendikal birliğinin “sınıfın parti çizgisinde birliği sorunuyla sıkı ilişkisi” olduğu belirtiliyordu.[390]

Rapor’a göre 1967’lerde DİSK’e yönelen işçi akımı 1975’lerde tamamen durmuş, DİSK’in de Türk-İş’ten farklı olmadığı işçi kitlelerince görülmüştü. Bu çözümlemelerden çıkarak HK sendikalarda *Devrimci Sendikal Muhalefet (DSM)* olarak bilinen ve bir dönem etkili olan bir hareket başlattı.

Bu sendikal “model” özetle, var olan sendikaların hiçbirinin işçi sınıfına alternatif sendikal odak olarak gösterilemeyeceği, tek

alternatifin sınıf sendikacılığının bugünkü koşullardaki biçimi olan DSM'ler olduğu tezine dayanıyor, stratejisi şöyle anlatılıyordu:

"Mevcut sendikalarda burjuva sendikacılık akımlarının ve sendika ağalarının egemen olmalarına bakarak bu sendikalar içinde çalışmayı reddedemeyiz. Çünkü henüz yüz binlerce işçi bu sendikaların üyesi durumundadır. Ancak bu sendikalar içindeki faaliyetimizin esasını bunların içten kemirilmesi, yıkılması faaliyeti oluşturur. Bu sendikalar içinde DSM faaliyetinin esasını, sendikal eylemi burjuvazi ve sendika ağalarına yönelterek, sendika ağalarının gerçek niteliklerinin deşifre edilmesi ve daha çok işçiyi burjuva sendikacılık akımlarının etkinliğinden kurtararak sınıf sendikacılığı çizgisine, DSM saflarına çekmek oluşturur."[391] Ayrıca, koşulları varsa yeni legal sınıf sendikaları kurulacak, "Böylece, reformcu, revizyonist, faşist, sarı, korsan vb. sendikalar içerden DSM'nin; dışarıdan legal biçimdeki sınıf sendikalarının faaliyeti sonucu iki ateş arasında kalacaklardır."[392]

Raporda, "ekonomik ve siyasi mücadelenin ayrılmazlığı", "yasalara hapsedilmeyen mücadele" türünden vurgular da yer alıyor.

DSM'lerin parti tarafından örgütlenip yönetileceği açıkça belirtiliyor.[393]

1978'de hareket çizgisinde "legal" bir sendika, Devrimci Demir-İş kuruluyor. Sendikanın kurulması,"metal işkolundaki işçilerin sınıf sendikacılığı için yürüttükleri mücadelenin bir adımı ve ürünü olarak doğmuştur. Devrimci Demir-İş, aynı zamanda, Türkiye işçi sınıfının uzun yıllardır yürüttüğü mücadelenin alevleri arasında doğmuş ilk sınıf sendikasıdır" denerek duyuruluyor.[394]

HK/TDKP'nin DSM'si 1977'lerden sonra işçi sınıfı içinde, özellikle DİSK sendikalarında belli bir etki ve taban yarattı. DİSK'in iç çelişkileri ve CHP yönetimi nedeniyle inişe geçmiş olmasının da bunda payı olduğu, bu koşullarda "muhalefet" etmenin avantajlı olduğu anımsanmalıdır.

Öte yandan toplam sonuçları açısından değerlendirildiğinde HK/TDKP'nin işçi sınıfı içindeki etkisi ve örgütlülüğü sınırlı kaldı.

Kongre Raporu'ndan:

> Ekim Konferansı'nda, işçi sınıfı içindeki faaliyetin önemi ve işçi sınıfıyla kalıcı ve güçlü bağlar kurmamızın gerekliliği vurgulanmasına ve bu doğrultuda adımlar atılmasına karşın işçi sınıfıyla olan bağlarımız henüz zayıftır. Saflarımızda proleter kökenli unsurların % 23,8'i sanayi proleterleri olmak üzere % 27,4'dür."[395] H. Fırat ise, "parti üyelerinin sınıf kökenini saptamak için ciddi ve bilimsel kriterlere uygun bir çalışma" yapılmadığını, TDKP'nin "Fabrikalarda bir elin beş parmağı kadar bile hücresi olmayan bir parti" olduğunu yazıyor.[396]

Bunlara rağmen, söylemdeki vurgu ve pratikteki ısrarın, HK/TDKP'ye işçi sınıfı içinde sınırlı bir dayanak yarattığını kabul etmek gerekiyor

Kongre Belgeleri içinde yer alan "Köylülük içinde faaliyetimiz" kararında köylülüğün homojen bir sınıf olmadığı, kendi içinde ayrışmaya uğradığı, tarım proletaryası, yarı-serf, yarı proleter nitelik taşıyan yoksul köylülüğün "toprak ve özgürlük" taleplerinin kırsal alanlardaki mücadelenin temelini oluşturduğu, Ulusal Demokratik Devrim'in özünün de "toprak devrimi" olduğunu yineleniyor; partinin "emekçi köylü kitleleri arasında oldukça geniş bir prestije ve sempatizan kitlesine sahip" olduğu, "ancak bugüne kadar bu büyük potansiyeli örgütleyemediği" belirtiliyordu.[397]

HK/TDKP, kent küçük burjuvazisinin çeşitli katmanları (öğretmenler, mühendis ve mimarlar, öteki memurlar) arasında da örgütleniyor. Öğretmenler içinde geniş bir sempatizan kitlesi olduğunu belirterek, legal olanakları kullanan ancak "illegal temelde örgütlenen, demokratik, mesleki kitle örgütleri, bir başka deyişle illegal bir öğretmen sendikası" öneriyor.[398] Bu hedef gerçekleşmiyor.

Gençlik içindeki çalışmaya özel önem veriliyor. 1976'da Türkiye Genç Komünistler Birliği (TGKB) kuruluyor. TGKB'nin temel görevi, partiye yeni üyeler hazırlamak, eğitmek, parti okulu olmak, parti önderliğini gençlik içinde sağlamlaştırmak olarak tanımlanıyor.[399] Bu amacın gerçekleştirilmesinde, parti ile TGKB arasındaki ilişkilerde sorunlar çıkması üzerine Geçici Merkez Komitesi sorunu ele alıp şu saptama ve sonuçlara varıyor:

> Partinin bir yan örgütü olan TGKB, siyasi bakımdan partiye bağlıdır, örgütsel olarak bağımsızlığa sahiptir. Siyasi bağımlılık, sadece program ve tezlerin kabulü ve savunulmasından ibaret değildir, aynı zamanda partinin ülke çapında sürdürdüğü mücadeleye bağımlılıktır. Örgütsel bağımsızlık kendi iç örgütsel faaliyetinde ve parti kararlarının, parti organlarının önderliğinde inisiyatifli bir şekilde hayata geçirilmesinde, örgütlenmesinde bağımsızlıktır.[400]

TGKB bir tür komsomol örgütlenmesiydi.

Bulgaristan Komünist Partisi'nin gençlik örgütlenmesi deneyiminin literatüre kazandırdığı "siyasal bağımlılık-örgütsel bağımsızlık" ilkesinin pratik uygulanmasında her zaman sorunlar olmuş, anlaşıldığına göre TDKP de bu sorunu, "siyasal bağımlılığı", "pratik mücadeleye bağımlılık" biçiminde geniş bir yoruma tabi tutarak çözmüştür.

Kongre Belgeleri arasında yer alan "Gençliği örgütleme faaliyetimiz"de gençliğin üç tipte örgütleneceği belirtiliyor: Komünist gençlik TGKB içinde, işçi-köylü-öğrenci gençlik antifaşist, antiemperyalist birleşik siyasal örgütlenmeler içinde ve "tüm kitleyi kucaklayacak" "farklı gençlik kesimlerinin bulunduğu birimlerde ve alanlarda kurulacak mesleki" örgütlerde. [401]

Hareketin gençlik içindeki kitlesel örgütlenmesi bu sonuncu tanıma uyan geniş ve legal Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri (YDGD) eliyle gerçekleştiriliyor.

"Yurtsever devrimci" ibaresi, HK/TDKP'nin öğretmen, mimar mühendis ve memur örgütlenmesindeki legal odakların bir çeşit kodu oluyor.

Dönem ve mücadele anlayışı

1975'ten 1980'e kadar olan beş yıllık dönem boyunca HK/TDKP'nin temel siyasal yöneliş ve öncelikleri belli önkabul ve vurgular ekseninde çok değişmeden sürdürülüyor.

"Dönemin devrimci görevi" başlığı altında yapılması gerekenler, devrimci ajitasyon ve propagandanın yanı sıra, esas olarak kitle mücadelesini örgütlemek; faşizme, gericiliğe, revizyonizme ve reformizme karşı devrimci-demokrat blok oluşturmak; faşizme karşı

mücadeleyi revizyonizme karşı mücadeleyle birleştirmek, “Devrimci Demokratik Cephe” oluşturmak, her türden burjuva ve küçük burjuva ideolojiyle mücadele ederek Marksizm-Leninizmin saflığını korumak olarak sayılıyor.[402]

“Revizyonist” hareket ve örgütler, “halk sınıflarından” sayılmamanın da ötesinde düpedüz düzen partileriyle aynı sepete konuluyor. Örneğin Platform, TKP, TİP ve TSİP’i AP, MHP, MSP, CGP ve DP ile birlikte “komprador burjuvazi ve toprak ağalarının faşist-feodal partileri” olarak değerlendiriyor.[403] Devrimci Yol, KSD, TİKP, VP ise platforma göre “milli burjuvazinin aşağı kesimlerinin ve küçük burjuvazinin siyasi” akımlarıdır.[404]

Bu yaklaşım, HK/TDKP ile öteki birçok akım (TİKP, TKP, PKK vb) arasında yaşanan silahlı çatışmaya ideolojik ortam hazırladı. Onlarca solcu, devrimci bu ideolojik söylemle atbaşı giden şiddetin sonucu olarak birbirini kırdı.

Hareketin yayınları, tirajı 50 bin civarında haftalık *Halkın Kurtuluşu*, 20 bin adet basıp dağıtılan illegal *Yoldaş*, aylık teorik organ *Parti Bayrağı*.

5 Haziran 1977 seçimleri öncesinde *Halkın Kurtuluşu* “Halkın Kurtuluşu Devrimle Olacaktır” manşetini atıyor; “işçileri, köylüleri, emekçileri “işbirlikçi hâkim sınıfların partilerine, onlarla uzlaşan CHP’ye, TBP’ye ve proleter devrimci olmayan bağımsız adaylara oy vermemeye” çağırıyor. Çorum, Tunceli ve Kahramanmaraş’tan bağımsız adaylar gösteriyor. Çorum’da bağımsız aday Mehmet Ersoy 1300, Tunceli’de Ahmet Demirdöven, CHP’nin 31 bin, AP’nin 3900, TİP’in 170 oy aldığı seçimde 8200 oy alıyor.[405]

Halkın Kurtuluşu güçlü olduğu Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş, Tunceli gibi yerlerde birçok miting, yürüyüş ve eylem örgütlüyor. Ümraniye 1 Mayıs mahallesinde 5 kişinin ölümüyle sonuçlanan gecekondu yıkımlarına karşı eylemde olduğu gibi İstanbul’da da faşistlere karşı mücadele ve gecekondu halkının haklarını savunan her türlü etkinliğin içinde oluyor.

1977 başında *Halkın Kurtuluşu* “Faşizmi, siyasi cinayetleri ve işkenceleri protesto kampanyası**”** başlatıyor. “Faşist katillerden,

işkencecilerden hesap sorulmalıdır" imza kampanyasına 3 ayda 100 bini aşkın imza topluyorlar. Aynı kampanyanın parçası olarak, İstanbul ve İzmir'de mitingler düzenleniyor. Bu dönemde Halkın Birliği ve Halkın Yolu ile yakınlaşıyorlar.

"Herkese iş, köylüye toprak, halka hürriyet!", "Faşizme ölüm halka hürriyet!" temel iki slogan olarak öne çıkarıyor. İşçi sınıfı içindeki DSM çalışmalarının değişmeyen sloganı ise "İşçiler sendika yönetimine!"dir.

Genel grev söylemi

HK/TDKP hareketinde "genel grev" çağrısı çok sık yinelenen, çeşitli zamanlarda işçi-emekçi hareketindeki sorun ve tıkanıklıklara bir çözüm olarak önerilen bir çağrıydı.

Halkın Kurtuluşu 1976 Ağustosunda sendikalaşmayı, sendika seçme özgürlüğünü kısıtlamak ve ücretlerin dondurulması için hazırlanan tasarılara karşı, işçi sınıfının ve bütün sendikaların birleşmesi ve genel greve hazır olması" çağrısı yaptı.[406]

Bu hareketin 1976-1980 Eylül'ü arasında yaptığı genel grev çağrıları içinde gerçeklikle buluşan tek örnek 17-20 Eylül grevleridir. O da, DİSK'in öncülüğünde, DİSK'in çağrısıyla yapıldı. Halkın Kurtuluşu, bu grevler sırasında belki de ilk kez toparlayıcı bir yaklaşım gösterdi. Grevlerden önce "Faşist DGM'leri kurdurtmayalım" başlıklı yazıda, "İşçiler birleşik muazzam bir gövdeyle faşist DGM yasasına karşı koymalıdır. İşçiler arasında birlik esastır. Türk-İş üyesi işçinin de, DİSK üyesi işçinin de ortak düşmanı işbirlikçi hâkim sınıflar ve onların son saldırıları olan DGM tasarısıdır…işçilerin hem ekonomik hem de devrimci çıkarları, DGM tasarısına karşı en geniş birliği gerekli kılıyor. Her işçi kardeştir, düşmanı ortaktır" deniyordu.[407]

Grevlerden sonra ise, bir yandan "16 Eylül genel grevi işçi sınıfımızın tarihinin şanlı bir sayfasıdır" diye selamlanırken, bir yandan da DİSK yönetimi "Revizyonist DİSK yöneticileri genel grevin başından beri izledikleri korkak, teslimiyetçi tavırlarına bir

yenisini daha eklediler. Beşiktaş-Taksim yürüyüşünü ellerinden geldiği kadar pasifleştirmeye çalıştılar" sözleriyle eleştirildi.[408] Aynı sayıda yer alan işçi söyleşilerinde, eyleme "genel yas" denmesi, işyerlerinde grev komitelerinin kurulmaması eylemin zaaf ve eksikleri olarak sayıldı.

MESS grevleri sırasında da genel grev çağrısı yaptılar. "Silahımız genel grev/ Genel greve doğru yürürken faşist ve sosyal-faşist sendikacılığa karşı kararlı mücadeleler verelim" başlıklı yazı:

> DİSK yöneticilerinin başlatmak zorunda kaldıkları MESS grevi (işçi sınıfı açısından) zaaflar taşımaktadır.
>
> MESS grevi aynı zamanda, atılmış bir 'yarım adım'dır. Bugün işçi sınıfı ile hâkim sınıflar arasındaki mücadeleler daha büyük çaplı direnişleri zorunlu kılmaktadır. İşçi sınıfı ancak topyekûn bir mücadeleye atılırsa haklarını savunabilecektir. Bugünkü koşullar eylem biçimi olarak genel grevi zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan işkolu grevi yetersiz bir silahtır.[409]

HK/TDKP 1980 başlarından itibaren "genel grev" istem ve çağrısını daha da öne çıkardı. *Parti Bayrağı'*nın son sayısında çıkan "Halk devrimini yaklaştırmada etkili bir araç: Genel Grev" başlıklı yazıda, Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu ekonomik ve siyasal kriz ve emekçi kitlelerin yükselen grev, direniş boykot hareketleri ortamında genel grevin artık bir eylem sloganı olma sürecine girdiği, doğruluğu kanıtlanan genel grev çağrısının artık "pratik olarak örgütlenmek durumunda" olduğu dile getirildi.[410]

Bu yazıda, öncelikle 14 Ekim 1979 seçimleri sonrasında ezilen kitlelerin siyasete ilgilerinin arttığı, 24 Aralık 1979 Adana, Ocak 1980 İzmir Tariş grev ve direnişlerinin emekçilerin mücadele gücünü gösterdiği, bu çıkışlarda hâlâ ekonomik talepler ağır basmakla birlikte, birçok direnişte siyasal taleplerin öne çıktığı, bunların "mücadele kaçkını grev kırıcısı revizyonistleri bile genel grev ve direnişten söz eder duruma getirdiği" söyleniyor.

Aktarıyorum:

> Bütün etkenler bugün bir genel greve doğru gidildiğini göstermektedir. Tekel, Tariş işçilerinin direnişlerinin ortaya koyduğu gibi birkaç grevdeki işçiler birleşmekte, dayanışma-destek grevlerinin sayısı artmakta, grevciler, şehir yoksullarınca,

> öğrencilerce, esnaflarca vb. desteklenmektedir. Grevciler yasal engelleri tanımayarak faşist teröre boyun eğmiyorlar, üzerlerine yönelen faşist saldırılar öfkelerini artırıyor. İzmir olayları sırasında ülkede yasalara karşı direnen 45 bin grevci vardı. Bu bir günlük grevci sayısı önceki senelerin yasal grevlere çıkan grevcilerinin sayısından fazladır. Ve grev ve direnişlerde siyasi taleplerin önemi artmaya başlamış, zamların geri alınması gibi doğrudan düzene yönelen ekonomik talepler öne çıkmıştır. Önümüzdeki dönem de bir siyasi grevler dönemi olmaya adaydır. Doğruluğu kanıtlanan genel grev çağrısı artık pratik olarak örgütlenmek durumundadır.[411]

İlginç olan, *Parti Bayrağı*'nın bu yazıda genel grevi "pratik olarak örgütlemek" üzere hemen hiçbir pozitif açılım, perspektif getirmemesi, genel grev konusundaki en önemli görevi revizyonizm ve "sol" maceracılığı mahkûm etmek olarak tanımlamasıdır:

> Genel grev meselesine revizyonist ve 'sol' maceracı yaklaşımları mahkûm etmek önümüzde duran en önemli görevi teşkil ediyor. Genel grev, bugünkü koşullarda gerici egemen sınıflara ve faşist diktatörlüğe karşı etkin bir mücadele biçimi özelliğini gösteriyor. Bu etkinliği genel greve kazanmak için revizyonistlerin genel grev için ortaya attıkları taleplerin karşısına, düzene ve faşist diktatörlüğe kalıcı ve etkili darbeler indirecek talepleri çıkarmamız zorunludur. Ancak meseleye böylesine bir bakış açısıyla genel grev içerisinde kitleleri devrime hazırlayabilir ve de eğitebiliriz. Bununla birlikte genel grev eylemine karşı çıkan 'sol' maceracı grupların tavrına prim vermeyelim. Onların birer devrim kaçkını olduklarını unutmayalım.[412]

Bundan sonra genel grev talepleri sıralanıyor.

12 Eylül'e 7 ay kala, tam da TDKP'nin kuruluş günlerine denk gelen bir zamanda önerilen genel grev çağrısını, daha önce incelediğimiz çeşitli hareketlerin 12 Eylül öncesi tıkanmışlığını dışa vuran ufuksuz girişimlerden biri saymak gerekir.

Bir kez, ileri sürüldüğünün tersine 1980 Şubat'ında işçi hareketi yükselişte değil inişteydi.

Daha önce belirttim; sol hareket 1 Mayıs 1978'den sonra gözle görünür bir düşüş, tıkanıklık içindeydi.

MESS grevlerinin Eylül 1979'da olumsuz biçimde sonuçlanmasıyla işçi hareketindeki yükselişin hızı kesilmeye başlamıştı.

Dönemin önemli çıkışlarından Tariş direnişi arkasında devrimci dersler bırakan militan direnişe rağmen püskürtülmüştü.

Çorum, Fatsa, Kahramanmaraş olayları, sıkıyönetim ilanı, Demirel hükümetinin kurulması, 24 Ocak Kararları ve MESS Başkanı Turgut Özal'ın başbakanlık müsteşarlığına getirilmesi, siyasal cinayetlerin artması, can güvenliği sorununun gündeme oturması vb. gelişmeler ise, işçi sınıfı hareketinin gündem ve inisiyatif yitirmekte olduğunun göstergeleriydi.

Solun ve işçi hareketinin yorgun ve ne yapacağını bilemez bir durumda olduğu bir dönemde, aşağıdan, kendiliğinden gelen bir genel grev dinamizminin varlığından söz etmek abartmaydı. İşçi sınıfı içinde örgütlü ve etkili bir komünist hareket buna rağmen koşulları zorlayabilir; doğru ve güçlü bir önderlik mücadeleyi sınıf temelli daha yüksek düzeylere taşıyabilirdi. Böyle bir hareket ve önderlik yoktu.

TDKP'nin kuruluş kongresini gerçekleştirmesiyle 12 Eylül 1980 arasındaki 7 ayın incelenmesi, bu dönemde TDKP'nin yaklaşmakta olan büyük karşılaşmayı sezen, mücadelesini, örgütlenmesini yeni koşullara yanıt verecek biçimde yenileştiren bir çaba içinde olduğu izlenimi vermiyor. 12 Eylül'ün ayak seslerinin yaklaştığı dönemde TDKP ağırlı olarak partileşme sonrası kendi gerçekliğinin olağan gündem ve sorunlarına yoğunlaştı. Öteki hareketler gibi TDKP de 12 Eylül öncesinde olayların gidişini etkileyecek bir müdahale yapamadı, 12 Eylül'e karşı da, ülke çapında "direniş" ya da "protesto" denebilecek bir eylemlilik gerçekleştiremedi.

208 Dennis Brulet, "Avrupa'da İşçi Sendikalarının Durumu", *Avrupa Topluluğu*, no: 8, Aralık 1971, Aktaran R. Yürükoğlu, *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*, Dördüncü Basım, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979, s. 96

209 *Devlet Planlama Teşkilatı 1977 Raporu*, DPT Yayını, s. 91

210 Ertuğrul Kürkçü, "Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol*, C 8, s. 508

211 Yazılı ve bilinen kaynakların çoğunda, TSİP'in esas olarak *Sosyalist Parti İçin Teori ve Pratik Birliği* çevresine dayandığı bilgisi yer alıyor. Kıvılcımlıcı kaynağın durumu ve TSİP'in kuruluş öncesi tarihi ile ilgili bilgi ve farklı değerlendirmeler için Demir Küçükaydın'ın, 6 Kasım 2007 tarihli

“TKP-B ve TSİP’in Tarihöncesinin Tarihine Katkı (Olgular Üzerine Bir Arkeolojik Kazı” başlıklı makalesine bakılabilir. www.koxsüz.org

212 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C: 7, s. 2232

213 *TSİP Programı*, TSİP Yayınları: 4, 2. Baskı, Ocak 1977, s.12

214 Ahmet Kaçmaz, “TSİP”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, s. 2259

215 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7 s. 2237

216 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Agy, s. 2234

217 *Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları 1, Dördüncü Basım, Ankara 1977

218 Behice Boran, “Solun Bölünmüşlüğü ve Birliği”, *Yürüyüş*, Sayı: 1, 15 Nisan 1975, s. 3

219 Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi’nin Sönümlenmesi*, İmge Yayınevi, Ankara, Temmuz 2005, s. 116

220 Agy. s. 117

221 Agy.

222 Gökhan Atılgan, *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Agy, s.259

223 Neşet Kocabıyıkoğlu, “Sadun Aren’le Söyleşi”, *Cogito*, Sayı 37, Güz 2003, s. 44-45

224 Yalçın Küçük, *Parti Tarihi’ne Katkı*, 1978 tarihli teksir. s. 3

225 Agy, s.248

226 Agy, s. 250

227 Agy, s. 254-255

228 Türkiye İşçi Partisi, *Sorunlarımız, Görevlerimiz: Tek Parti Tek Cephe*, Reyo, İstanbul 1980

229 Gökhan Atılgan, *Behice Boran*…, s. 287

230 Agy, s.288

231 Orhan Silier, “TİP’in İkinci Dönemi, ‘Daha İyi Yenilmek’ Olanaklı mıydı?”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol*, C 8 İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 437

232 Gökhan Atılgan, Agy, s.272

233 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2264

234 Buradaki bilgileri şu iki kaynaktan derleyip, özetledim: 1. Mahir Sayın’ın, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*’nin 7. cildinde yer alan “Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü” başlıklı yazısı (s. 2262-2263) 2. Seyfi Öngider’in, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, *Sol*, C 8. s. 952-960’da yer alan “Kurtuluş: ‘Öncü Savaşı’ndan Sosyalist Demokrasiye” başlıklı yazısı.

235 Seyfi Öngider, Agy, s. 953-954

236 Mahir Sayın, “Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü”, Agy, s.2262

237 Teslim Töre, “Türkiye Komünist Emek Partisi: Kuruluşu, Yapısı ve Hedefleri”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, agy, C 7, s. 2266-2267

238 Yaşar Ayaşlı, “Küçük Ama Bolşevik Bir Müfreze” Agy, s.2274-2275

239 Agy

240 Agy

241 Agy

242 V. Vadim Zagladin (Genel Yönetmen), *The World Communist Movement*, Progress Publishers, Moskova, 1973, s.11

243 Agy, s.12

244 S. Üstüngel, *Günümüzde TKP*, TKP Yayınları, Mart 1975. Bu kitap, TKP'nin yıllar sonra İngiltere'deki kendi matbaasında bastırdığı ikinci kitaptır. Birincisi *Savaş Yolu* idi.

245 Önsöz'ü yazan Nihat Akseymen'di (R. Yürükoğlu).

246 Agy, s. 5-6

247 Agy, s. 41

248 Agy, s. 84

249 Agy

250 İsmail Bilen'in ideolojik formasyonunu, çizgisel eğilimine kendi sağ ve reformist bakışıyla doğru tanı koyanlardan biri TKP'nin likidasyonuna imza atan son genel sekreteri Nabi Yağcı'dır (Haydar Kutlu). Yağcı, fırsat bulduğu her durumda 1970'li yıllar TKP'sinin başta İsmail Bilen olmak üzere "sol sekter" olduğunu yazıp söylemektedir.

251 *1962 TKP Dış Bürosu 1962 Konferansı*, Belge, TÜSTAV Y. İstanbul, Kasım 2002; Gün Benderli, *Su Başında Durmuşuz*, Belge Yayınları, İstanbul, Temmuz 2003; Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989; Dr. Hayk Açıkgöz, *Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları*, Belge Yayınları, İstanbul, Nisan 2006. Bilal Şen, Anılar, Söyleşi Erden Akbulut, TÜSTAV Y. Nisan 2008.

252 H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Mart 1983, s.12

253 Dr. Hayk Açıkgöz, Agy, s. 586-587

254 Agy, s. 592

255 *TKP Konferansı (Belgeler)*, Temel Yayınları, Ankara, Mart 1978.

256 Mustafa Demir'le 20 Şubat 2002'de Berlin'de yaptığımız görüşme.

257 H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim*, Agy, s. 14-15

258 Agy, s.18

259 Agy, s. 17

260 Adil Demirci MK'nın gençlik sorumlusuydu. Şeref Yıldız Kürdistan, Cihan Şenoğuz Karadeniz, Tekin Öz İç Anadolu ve Ankara yöneticisiydiler. Sıtkı Coşkun sendikal alandan sorumlu büronun, Nabi Yağcı Türkiye'deki en büyük örgüt olan İstanbul'un sekreteriydi.

261 Türkiye Komünist Partisi, *Program*, Ürün Yayınları, İstanbul, Mart 1978

262 R. Yürükoğlu, *Üçüncü Program ve Görevlerimiz*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979 broşüründe çok daha ayrıntılı bilgi ve eleştiri var.

263 TKP'nin bu yıllarda Türk-İş'te örgütlü işkollarında ve işyerlerinde de etkili biçimde olduğunu, örneğin Memet Çelik'in Petrol-İş'teki öyküsünden öğrenebiliyoruz: Memet Çelik, *Dünden Damlalar*, Yayına Hazırlayan Sevinç Öztaş, TÜSTAV Yayınları, Sarı Defter Dizisi 3, İstanbul, Şubat 2006

264 Ergun Aydınoğlu, *Türkiye Solu (1960-1980),* Versus Kitap, İstanbul, Mayıs 2007, s. 325-326

265 Rasim Öz (Yayına Hazırlayan), *Kemal Türkler Kürsüde 1*, Kemal Türkler Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, Temmuz 2003, s. 295

266 Agy, s. 312

267 *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı/Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1996, C 1, s.181

268 Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*, İmge Kitabevi, Ankara, Temmuz 2005, s. 115

269 İşçinin Sesi Radyo Ajansı, Sayı 209, 5 Ekim 1978

270 *Ürün Sosyalist Dergi*, Sayı. 53, Kasım 1978, s. 7

271 Agy, s. 24-25

272 Agy, s. 305

273 Agy

274 Agy, C 2, s. 387

275 Agy, s. 394

276 Ege Yöre Komitesi'ne bağlı üye sayısının 400 civarında olduğunu biliyorum. Öteki MK üyeleriyle olan konuşmalardan, İç Anadolu'da 600, İstanbul'da 700 civarında üye olduğundan söz edildiğini anımsıyorum. Bu çerçevede, Türkiye çapında 3000 civarında TKP üyesi olduğunu söylemek gerçeğe oldukça yakın bir tahmin sayılmalıdır.

277 Emel Akal, *Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003, s.150

278 Aydın Engin, "Politika Gazetesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,* C 8, *Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.282-286

279 H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim*, agy, s. 21

280 Bu kararın sonradan dilden dile dolaşan gerekçesi "Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin güvenlik nedeniyle Akseymen'in topraklarında ikametine izin vermediği" biçimindeydi. 20 Şubat 2002'de Berlin'de Mustafa Demir'le yaptığımız görüşmede bunu sordum. "Nihat'ın Doğu'ya geçişini biz önledik. Geçinemeyeceğimizi düşündük. Kişisel tutumları itici ve kavgacıydı, mütevazı değildi" dedi. Babalık da, TKP MK üyesi Gönül Dinçer'in "Akseymen'in çizgisine karşı ve tasfiyesini isteyen görüşün, Almanya'daki PB üyeleri kanalıyla Parti yönetimine geldiğini bizzat o kişilerden duyduğunu ve orada direncin, savunmanın daha çok İ. Bilen'den geldiğini" söylediğini aktarıyor. (Naciye Babalık, Agy, s. 151)

281 R. Yürükoğlu, *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye Oportünizme Karşı Savaş Burjuvaziye Karşı Savaştan Ayrılmaz*, Dördüncü Basım, Londra, Eylül 1979, s. 26

282 Merih Kutsal Akseymen, Aktaran: Naciye Babalık, Agy, s.150

283 “Atılım Üç Yaşında”, *Atılım*, Ocak 1977

284 H. Erdal, *TKP'mizi Yükseltelim*, Agy,, s. 22

285 Naciye Babalık, Agy, s. 158

286 Agy. s. 161-162

287 Agy, s. 22-23

288 Aktaran H. Erdal, Agy, s.63-65

289 *Atılım*, Temmuz 1979

290 R. Yürükoğlu, “Açık Yanıt Vermek Zorundasınız”, *İşçinin Sesi*, Sayı 100, 30 Temmuz 1979, s.5

291 Politbüro üyesi Nabi Yağcı'yı (Haydar Kutlu) kastediyor.

292 H. Erdal, Agy, s. 25-26

293 “Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaşın Merkez Komitesi Plenum'unda Okuduğu Politik Büro Raporu'ndan 1980” başlıklı, Mayıs 1980 tarihli broşür, s. 56.

294 *Türkiye Komünist Partisi Leninciler Konferansı Kararları 1980*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Mart 1980, s.16

295 TKP MK Plenum Raporu Ağustos 1980, Aktaran *İşçinin Sesi*, Sayı 135, 11 Ağustos 1980

296 *Atılım*, Haziran 1980

297 Mustafa Satış, *Örgü*, Etik-Us Yayınları, İstanbul, 2002, s. 165

298 *Devrimci Yol Bildirgesi*, *Devrimci Yol ve Devrim Dergilerinden Seçmeler 1*, *Dünden Yarına Kalan* içinde, Derleyen ve yayımlayan: Semra Ocak, İstanbul, Temmuz 2006, s. 133-170. Bundan sonra metinde *Bildirge* olarak yer alacak, alıntılar için ayrıca sayfa belirtilmeyecek.

299 “Kızıldere'nin yıl dönümünde geçmiş değerlendirmelerine ilişkin bazı noktalar”, *Devrimci Yol*, Sayı: 17, 1 Mayıs 1978, s. 10

300 Aynı yazının devamı, *Devrimci Yo*l, Sayı: 18, 22 Mayıs 1978, s. 12

301 Melih Pekdemir, “Devrimci Yol”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C 8, *Sol*, Agy, s. 754

302 “Geçmiş hareket, bugünkü görevler ve devrimci hareketin geleceği”, *Devrimci Yol*, Sayı: 19, 20 Haziran 1978, s. 10

303 Agy, s.11

304 Süreyya T. Kozaklı, “Mahir Çayan'ın Mirası”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Agy, s.510

305 “Modern revizyonist ‘İlerleme teorileri'nin dayandığı dünya tahlilleri”, *Devrimci Yol*, Sayı: 3, 1 Haziran 1977, s. 12

306 “Kapitalist Olmayan Yol: Leninist Devrim Teorisinin İnkârı”, *Devrimci Yol*, Sayı: 4, 15 Haziran 1977, s. 10

307 “Sosyalist sistemin parçalanması ve Sovyet-Çin kutuplaşmasında tavır”, *Devrimci Yol*, Sayı: 8, 1 Eylül 1977, s. 9

308 *Devrimciler Ne İçin Savaşıyorlar?*, *Devrimci Yol* dergisi eki, Ekim 1979, s. 24-25

309 *Devrimciler Ne İçin Savaşıyorlar?*, *Devrimci Yol* eki, Ekim 1979

310 Agy, s. 17-18

311 Mahir Çayan, *Toplu Yazılar,* Devrimci Yol , Ankara, Ekim 1978, s. 320

312 Mahir Çayan, *Toplu Yazılar*, Devrimci Yol, Ankara, Ekim 1978, s.

313 “12 Marttan bugüne…” *Devrimci Yol*, Sayı 14, 3 Şubat 1978, s. 2-3

314 Agy, s. 268

315 “Suni denge-öncü savaşı ve iç savaş üzerine”, Devrimci Yol, Sayı: 21, 21 Ağustos 1978

316 Melih Pekdemir, “Devrimci Yol”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 8 *Sol*, Agy, s.758

317 “Suni denge-öncü savaşı …”, Agy.

318 Agy.

319 “Suni denge-öncü savaşı ve direniş komiteleri üzerine”, *Devrimci Yol*, Sayı: 22, 20 Eylül 1978

320 Dursun Karataş, “Devrimci Sol”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2254

321 Agy, s. 2255

322 “İç savaş, Direniş Komiteleri ve DY’un ‘milyonlarca emekçisi’”, *Devrimci Sol*, Sayı 1, Mart 1980

323 Agy.

324 “Faşizme karşı mücadele”, *Devrimci Sol*, Sayı: 3, Mayıs 1980.

325 “Faşizm ve faşizme karşı mücadele sorunu üzerine (2)”, *Devrimci Yol*, Sayı:13, 15 Ocak 1978

326 Agy.

327 Agy.

328 Agy.

329 “Suni denge-öncü savaşı ve direniş komiteleri”, *Devrimci Yol*, sayı: 22, 20 Eylül 1978

330 Mahmut Memduh Uyan, *Toplumsal Dalganın Kırılışı Fatsa (1978-1980),* Arayış Yayınları, Ankara, Şubat 2004, s. 56

331 Agy. s. 97

332 Agy. s. 117

333 Pertev Aksakal, *Fatsa Devrimci Yol Savunması, Bir Yerel Yönetim Deneyi*, Penta Yayıncılık, Ankara, 2007.

334 Agy. s.196

335 *Hürriyet*, 12 Temmuz 1980, Aktaran Agy, s. 220

336 *Tercüman*, 13 Temmuz 1980, Agy, s. 223

337 Ergun Aydınoğlu, *Türkiye Solu (1960-1980),* Versus Kitap, İstanbul, Mayıs 2007, s.374

338 Haluk Yurtsever, *Özgürlük ve Örgütlülük*, Yordam Kitap, İstanbul 2007, s. 314-315

339 Melih Pekdemir, “Devrimci Yol”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 8, *Sol*, İletişim, İstanbul, 2007, s. 759

340 O.Müftüoğlu, “Devrimci Yol Üzerine Notlar”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s.2251

341 “Burjuva liberalleri ve İç Savaş”, *Devrimci Yol*, Sayı: 23, 24 Ekim 1978

342 O. Müftüoğlu, “Devrimci Yol Üzerine Notlar”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s.2251

343 Oğuzhan Müftüoğlu, *Geçmişi Aşabilmek*, Bireşim Yayınları, İstanbul, Ekim 2000, s. 197

344 Lenin, *Collected Works*, C 29, s.396

345 Agy. C 25, s. 170

346 O.Müftüoğlu, “Devrimci Yol Üzerine Notlar”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2252

347 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, s. 2271

348 “58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi:1”, *Parti Bayrağı*, Sayı: 1, Mart 1978, s. 67

349 Agy.

350 “58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi:II”, *Parti Bayrağı*, Sayı: 2, Nisan 1978, s.69-86

351 “58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi: III”, *Parti Bayrağı*, Sayı: 3, Mayıs 1978, s. 71-95

352 “58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi: IV”, *Parti Bayrağı*, Sayı: 5, Temmuz 1978, s. 77-120

353 *Kongre Belgeleri*, Parti Yayınevi, Yurtdışı Baskısı, Nisan 1980, s.5

354 Aydın Çubukçu, “‘Halkın Kurtuluşu’: Gerilladan Partiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 8 *Sol*, s. 728

355 *Parti Bayrağı*, Sayı: 8, Ekim 1978, s. 7

356 Agy, s. 21

357 Agy, s. 27

358 Agy, s. 30

359 Agy, s. 8

360 M. Görkem Doğan-Kerem Ünüvar, “ ‘Üçüncü Dünya’cılık, Maoculuk, Aydınlıkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 8 , *Sol*, s.719

361 Aydın Çubukçu, “TDKP- ‘Halkın Kurtuluşu’: Gerilladan Partiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C 8, *Sol*, s. 729

362 *Parti Bayrağı*, Sayı: 8, s. 37

363 Agy. s. 43

364 *Kongre Belgeleri*, Parti Yayınevi, Nisan 1980, s. 60

365 Agy, s. 215-222

366 Agy, s.70

367 Haluk Yurtsever, *Program Yöntemi*, Sorun Yayınları, İstanbul, Ocak 1995, s. 128

368 “Devrimci Proletaryanın Mücadele Platformu”, *Parti Bayrağı*, Sayı 1, Mart 1978, s. 19

369 “Devrimci Proletaryanın Mücadele Platformu”, *Parti Bayrağı*, Sayı: 1, Mart 1978, s. 15

370 Agy. s.20

371 *Kongre Belgeleri*, Agy, s.277

372 Agy, s. 283-284

373 *Parti Bayrağı*, Sayı 2, Nisan 1978, s. 20

374 “58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi: IV”, *Parti Bayrağı*, Sayı 5, Temmuz 1978

375 *Halkın Kurtuluşu*, Sayı 19, 23 Ağustos 1976

376 “Halkın Birliği platformunun ve genel siyasi çizgisinin eleştirisi”, *Parti Bayrağı*, Sayı 2, Nisan 1978, s. 56-57

377 *Kongre Belgeler*, Agy, s. 362

378 Agy, s. 297

379 H. Fırat, *Devrimci Demokrasi ve Sosyalizm TDKP Eleştirisi*, Eksen Yayıncılık, İstanbul, Mart 1990, s. 187

380 *Kongre Belgeleri*, s. 354

381 “Milli Mesele Üzerine”, *Parti Bayrağı,* Sayı 5, Temmuz 1978

382 *Kongre Belgeleri*, s.196

383 Agy.

384 Agy, s. 94

385 Agy, s. 97

386 Agy, s. 101

387 *Parti Bayrağı*, Sayı 9, Kasım 1978

388 *Kongre Belgeleri*, Agy, s. 86

389 Agy, s. 91

390 Agy, s. 123

391 Agy, s. 128

392 Agy.

393 Agy. s. 136

394 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 129, 2 Ekim 1978

395 Agy, s. 87

396 H. Fırat, *Küçük Burjuva Popülizmi ve Proleter Sosyalizmi*, TDKP-Leninist Kanat, yurtdışı, Ağustos 1987, s. 74-75

397 *Kongre Belgeleri*, s.147-148

398 Agy, 154

399 Agy, s. 169

400 Agy, s.170

401 Agy, s. 177

402 Agy, s. 250-256

403 Agy, s.29

404 “Devrimci Proletaryanın Mücadele Platformu”, *Parti Bayrağı* Sayı: 1, Mart 1978, s.31

405 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 68, 8 Ağustos 1977

406 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 18, 16 Ağustos 1976

407 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 21, 6 Eylül 1976

408 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 24, 27 Eylül 1976

409 *Halkın Kurtuluşu*, sayı 60, 13 Haziran 1977

410 *Parti Bayrağı*, sayı 24, Şubat 1980

411 Agy, s. 17

412 Agy. s..24

SONUÇ YERİNE

Türkiye solu 1960 ile 1980 arasındaki 20 yılda dinç ve yenileştirici bir toplumsal/siyasal güç olarak var oldu. Toplumsal yaşama, Türkiye'nin yakın tarihinin oluşumuna, deyim uygunsa "kendinden öte" katkılar yaptı. Türkiye solunun Türkiye'ye katkısını başka bir çalışmada ayrıntılarıyla inceledim.[413]

Türkiye solu, çeşitli ekol ve damarlarıyla dünya solunun ve birçok karakteristik özelliği ve rengiyle de Türkiye toplumunun ve tarihinin ürünüdür.

1960 sonrası sol yükseliş de, tarihsel dönemin ve uluslararası koşulların sunduğu elverişli bir zemin üzerinde, eksiğiyle fazlasıyla yarım yüzyıllık bir mücadele ve deneyim birikiminin kuvveden fiile çıkmasıyla gerçekleşti.

Yükselirken ve düşerken kendisini var eden zeminin karakteristik özelliklerini, bunlardaki değişiklik ve kırılmaları yansıttı. Dünya kapitalist sisteminin döneme özgü, "refah devleti", "kalkınmacılık" türünden paradigmaları ile dünya sosyalist güçlerinin 1917 Ekim Devrimi sonrası "kapitalist olmayan yoldan kalkınma", "ulusal kurtuluş" yönelimleri Türkiye solunun biçimlenmesini derinden etkiledi. Ama Türkiye solu da bu oldukça hızlı ve yoğun yaşanmış tarih dönemine, yine eksiğiyle ve fazlasıyla kendi renklerini, kendi özgün deneyimini kattı. Bu zengin deneyimden öğrenilecek çok şey var.

*
**

Türkiye sol hareketi 12 Eylül 1980'den önce yenildi.

1977 1 Mayısının yığın hareketi açısından bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Bu tarihten sonra yığın hareketinde çekilme ve düşüş başladı. 1978-1980 arasının gözden kaçırılmaması gereken en önemli özelliklerinden biri, işçi-emekçi halk hareketinde büzülme, mücadele alanlarında daralma ile aynı zamanda faşistlerle silahlı çatışmanın şiddetlenmesidir. Kavganın dar ve aslında kısır bir alanda bu denli yoğunluk ve şiddet kazanması sol hareketteki inisiyatif tutukluğunu ve ufuksuzluğu derinleştirdi.

Saldırgan faşistlere karşı devrimcilerin silahlı savunma ve direniş örgütlenmelerine girişimlerinde provokasyon teorilerini haklı çıkaran bir yanlışlık yoktu. Eksiklik, bu mücadelenin hem kitle desteği, hem de perspektifler bakımından giderek daralmasındaydı.

1978 ile 1980 arasındaki iki yıllık dönemde, bütün sol örgütlerde tıkanıklık ve bunalım yaşandı. Siyaseti bırakma, bölünme, tasfiye ve iç çatışmalar biçiminde dışa vuran bir tıkanıklık ve bunalım sol hareketi 12 Eylül’den çok önce yorgun ve ne yapacağını bilmez bir duruma düşürdü.

On yıl arayla girilen 1968-70 ve 1978-80 dönemeçleri bütün süreçlerin hızlandığı ve sıkıştığı, olağandışı yöntem ve sonuçların gündeme geldiği zaman aralıkları olarak hem kendilerinden önceki, hem de kendilerinden sonraki süreçlerin kavranmasına yardım edecek önemli işaretler veriyorlar.

1978-80 arasında Türkiye sol hareketindeki krizi en iyi anlatan göstergelerden biri, bu dönemde hemen bütün örgütlerin bölünmesidir. Bu bölünmelerin –büyük olasılıkla eksik– tablosunu anımsayalım.

TKP, resmi TKP ve TKP/ İşçinin Sesi olarak bölündü.

Dev-Yol, Dev-Sol ayrılığı bu dönemde çıktı.

TİP’in resmi TKP çizgisine yaklaşmasıyla eşzamanlı olarak, TİP’te Sosyalist İktidar kopuşu gerçekleşti.

TSİP bölündü. TKP-B ayrı bir parti olarak ortaya çıktı.

Halkın Devrimci Öncüleri’nden ayrılanlar THKP-C Acilciler’i oluşturdular.

Halkın Yolu olarak da bilinen THKP-C/ML yöneticilerinin bir bölümü bu dönemde örgütlerinden ayrılarak TİKP'e geçtiler.

MLSPB'den "THKP Savaşçılar" ayrıldı. Bir grup da "Çayan Sempatizanları" nı oluşturdu.

Halkın Kurtuluş'undan ayrılanlar Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği'ni kurdular.

Çok fazla birlik sözü edilmesine rağmen, bu dönemde kısa süren Birlik Yolu deneyinden başka herhangi bir birlik gerçekleşmedi. TKP'nin çok sayıda demokratik kitle örgütünü alt alta yazmaktan öteye gitmeyen ve pratik olarak toplumsal muhalefeti CHP'nin kuyruğuna takan UDC'si de, Dev-Yol'un Direniş Komiteleri de, sol hareketin eylemde birliğini sağlayacak platformlar olamadılar.

Bütün bu bunalım, tıkanıklık ve zayıflıklar, devrimin öznel öğesinin nesnel ortamın çok gerisinde kalışının dışa vuran sonuçlarıydı. Devrimci hareket, örgütlü gücüne, azımsanmayacak kitle desteğine rağmen olayların gidiş yönünü değiştirecek müdahalelerde bulunamadı. Güç dengesinin elverişli olduğu zamanlarda taarruza, bu dengenin aleyhte değiştiği zamanlarda düzenli geri çekilmeye geçecek taktik esnekliği gösteremedi. Bütün denge ve güç ilişkilerinin hızla değiştiği bir anda örgüt statülerini koruma kısırlığındaki çırpınışlar içinde 12 Eylül'den çok önce güçten düştü.

Sol ve sosyalist hareket 12 Eylül'e karşı, ülke çapında etkili bir direniş gösteremedi.12 Eylül'den önce ya da sonra *düzenli* ve *örgütlü* bir geri çekiliş gerçekleştiremedi.

12 Eylül'ün solu bu denli olumsuz etkilemesinin, likidasyon dalgalarının birbirini izlemesinin kanımca en önemli nedenlerinden biri budur.

Ağustos 2008

413 Haluk Yurtsever, *Yeni Bir Sol Atılım İçin*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2008, s. 141-150

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Açıkgöz, Hayk: *Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları*, Belge Yayınları, İstanbul, Nisan 2006.

Akal, Emel: *Kızıl Feministler Bir Sözlü tarih Çalışması*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003.

Akbulut, Erden: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, Ekim 2002.

Aksakal, Pertev: *Fatsa Devrimci Yol Savunması, Bir Yerel Yönetim Deneyi*, Penta Yayıncılık, Ankara, 2007.

Arınır, Turgan; Öztürk, Sırrı: *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15-16 Haziran*, Sorun Yayınları, İstanbul, Şubat 1976.

Atılgan, Gökhan: *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramc*ı, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

Atılgan, Gökhan: *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön-Devrim Hareketi*, TÜSTAV Y, İstanbul, Aralık 2001.

Avcıoğlu, Doğan: *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, Aralık 1968.

Aybar, Mehmet Ali: *TİP Tarihi 3*, BDS Yayınları, İstanbul, Temmuz 1988.

Aybar, Mehmet Ali: *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul 1968.

Aydınoğlu, Ergun: *Türkiye Solu (1960-1980),* Versus Kitap, İstanbul, Mayıs 2007.

Babalık, Naciye: *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*, İmge Yayınevi, Ankara, Temmuz 2005.

Belli, Mihri: *Milli Demokratik Devrim*, Yurtsever Yayınları, Berlin, 1982.

Benderli, Gün: *Su Başında Durmuşuz,* Belge Yayınları, İstanbul, Temmuz 2003.

Brulet, Dennis: *Avrupa'da İşçi Sendikalarının Durumu*, Avrupa Topluluğu no: 8, Aralık 1971.

Carr, E. H.: *The Bolshevik Revolution* 1917-23, C 3, Penguin Books, Londra, 1983.

Çayan, Mahir: *Bütün Yazılar,* Derleyen: M.Ali Moğaltay, Evren Y. İstanbul, 1976.

Çayan, Mahir: *Toplu Yazılar*, Devrimci Yol, Ankara, Ekim 1978.

Çelik, Memet: *Dünden Damlalar*, Yayına Hazırlayan Sevinç Öztaş, TÜSTAV Yayınları, Sarı Defter Dizisi 3, İstanbul, Şubat 2006.

Çubukçu, Aydın (Yay. haz.): *Bizim '68*, Evrensel Basım Yayın, Üçüncü Baskı, İstanbul, Nisan 1996.

Dervişoğlu, Sinan (çev. ve haz.): *1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

Devlet Planlama Teşkilatı*: 1977 Raporu*, DPT Yayını, Ankara, 1977.

Devrez, Osman: *Sosyalist Hareket ve Halkçılık,* Dönem Yayınevi, Ankara, Kasım 1988.

Devrimci Yol: *Devrimciler Ne İçin Savaşıyorlar?: Devrimci Yol* Dergisi eki, Ekim 1979.

Direhşan, Ethem: *İbrahim Kaypakkaya Fırtınalı Yıllarda 'Bilinmeyen' Yazılar*, Belge Y., İstanbul, Haziran 1994.

Erdal, H.: *TKP'mizi Yükseltelim,* İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Mart 1983.

Feyizoğlu, Turan. *İbo*, Ozan-Altınçağ Yayınevi, İstanbul, Nisan 2000.

Fırat, H.: *Devrimci Demokrasi ve Sosyalizm TDKP Eleştirisi*, Eksen Yayıncılık, İstanbul, Mart 1990.

Fırat, H.: *Küçük Burjuva Popülizmi ve Proleter Sosyalizmi*,TDKP-Leninist Kanat, Ağustos 1987.

Gevgilili, Ali: *Yükseliş ve Düşüş***,** Bağlam Y, İstanbul, Ekim 1987.

İhmalyan, Vartan: *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989.

İleri, Rasih Nuri (Der.): *Kırklı Yıllar-2 1944 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mayıs 2003.

İnfo-Türk: *TİP'in Birinci On Yılı (1961-1971)* Brüksel, 1982.

Kaypakkaya, İbrahim: *Seçme Yazılar*, Ocak Yayınları, İstanbul 1979.

Kıvılcımlı, Hikmet: *Finans Kapital ve Türkiye*, Kıvılcım Yayınları, Ocak 1978.

Kıvılcımlı, Hikmet: *YOL-1-2,* Bibloyetek Yayınları, İstanbul, Mayıs 1992.

Küçük, Yalçın: *Aydın Üzerine Tezler*-5, Tekin Yayınevi, İstanbul 1988.

Küçük, Yalçın: *Parti Tarihi'ne Katkı*, 1978 tarihli teksir.

Küçük, Yalçın: *Türkiye Üzerine Tezler-3*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986.

Lenin, V. İ.: *Collected Works*, Progress Publishers, Moskova, 1981.

Lipovski, P. Igor: *The Socialist Movement In Turkey 1960-1980*, E.J. Brill, Leiden , 1992.

Marx, Karl: *Capital,* C III, Progress Publishers, Moskova 1978.

Marx-Engels: *Selected Works,* Progress Publishers, Moskova, 1977.

Mihri Belli: *Devrimci Hareketimizin Eleştirisi*, Yurtsever Yayınları, 1972.
Müftüoğlu, Oğuzhan: *Geçmişi Aşabilmek*, Bireşim Yayınları, İstanbul, Ekim 2000.
Ocak, Semra (Der. Yay.): *Devrimci Yol Bildirgesi*:*Devrimci Yol ve Devrim Dergilerinden Seçmeler 1, Dünden Yarına Kalan İçinde,* İstanbul, Temmuz 2006.
Öz, Rasim (Yay. Haz.): *Kemal Türkler Kürsüde 1,* Kemal Türkler Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, Temmuz 2003.
Özdemir, Hikmet: *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN Hareketi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, Aralık 1986.
Sargın, Nihat: *TİP'li Yıllar 1961-1971 Anılar-Belgeler I*, Felis Yayınevi, Ankara, Nisan 2001.
Satış, Mustafa: *Örgü*, Etik-Us Yayınları, İstanbul, 2002.
Stalin, J.: *Leninizmin ilkeleri,* Sol Y. Ankara 1977.
Şen, Bilal: *Anılar*, Söyleşi Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Nisan 2008.
TDKP: *Kongre Belgeleri,* Parti Yayınevi, Yurtdışı Baskısı, Nisan 1980.
THKO*: Türkiye Devriminin Yolu*, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, 67 sayfalık broşür.
TİP: *Sorunlarımız, Görevlerimiz: Tek Parti Tek Cephe*, Reyo, İstanbul 1980.
TİP*: Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları 1, Dördüncü Basım, Ankara 1977.
TKP MK Dış Bürosu: *1962 Konferansı*, Belge, TÜSTAV Y. İstanbul, Kasım 2002
TKP: *Program*, Ürün Yayınları, İstanbul, Mart 1978.
TKP*: TKP Konferansı (Belgeler),* Temel Yayınları, Ankara, Mart 1978.
TKP*: Türkiye Komünist Partisi Leninciler Konferansı Kararları 1980*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Mart 1980.
TSİP: *TSİP Programı,* TSİP Yayınları: 4, 2. Baskı, Ocak 1977.
Uyan, Mahmut Memduh: *Toplumsal Dalganın Kırılışı Fatsa (1978-1980),* Arayış Yayınları, Ankara, Şubat 2004.
Ünsal, Artun: *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961- 1971),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
Üstüngel, S.: *Günümüzde TKP*, TKP Yayınları, Mart 1975.
Yurtsever Haluk*: Özgürlük ve Örgütlülük,* Yordam Kitap, İstanbul 2007.
Yurtsever Haluk: *Yeni Bir Sol Atılım İçin,* Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2008.
Yurtsever, Haluk: *Program Yöntemi,* Sorun Yayınları, İstanbul, Ocak 1995.
Yürükoğlu R.: *Yaşayan Sosyalizm SBKP 26. Kongre Değerlendirmesi*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Ocak 1982.

Yürükoğlu, R.: *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*, Dördüncü Basım, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979.

Yürükoğlu, R.*: Üçüncü Program ve Görevlerimiz*, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979.

Zagladin,V. Vadim (Gen.Yön.): *The World Communist Movement*, Progress Publishers, Moscow, 1973.

MAKALE VE SÖYLEŞİLER

Ayaşlı, Yaşar: “Küçük Ama Bolşevik Bir Müfreze”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Aybar, Mehmet Ali: *Anılar, Milliyet,* 8 Ocak 1988.

Aydınoğlu, Ergun: *Türkiye Solunun Yakın Tarihi Üzerine Bir Deneme, Devrimci Marksist Tartışma Defterleri*, S. 4, Aralık 1986.

Belli, Mihri: Söyleşi, *Toplumsal Kurtuluş,* Sayı 11, Mayıs
1988.

Boran, Behice: “Solun Bölünmüşlüğü ve Birliği”, *Yürüyüş*, s. 1, 15 Nisan 1975.

Çubukçu, Aydın: “TDKP-‘Halkın Kurtuluşu’: Gerilladan Partiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, *Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

Doğan, M. Görkem-Ünüvar, Kerem: “Üçüncü Dünya’cılık, Maoculuk, Aydınlıkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, *Sol,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Engin, Aydın: “Politika Gazetesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, *Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Kaçmaz, Ahmet: “TSİP”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,* C 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1988

Karataş, Dursun: “Devrimci Sol”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,* C 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Kocabıyıkoğlu, Neşet: “Sadun Aren’le Söyleşi”, *Cogito*, Sayı: 37, Güz 2003.

Kozaklı, Süreyya T.: “Mahir Çayan’ın Mirası*”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, **C 8,** Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Küçük, Yalçın: “Daha temiz daha iyi”, *Toplumsal Kurtuluş,* Sayı. 4, Ekim 1987.

Kürkçü, Ertuğrul: “Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Melih Pekdemir: “Devrimci Yol”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, Sol**,** İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Mustafa Yalçıner: “THKO” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Müftüoğlu, Oğuzhan,: “Devrimci Yol üzerine notlar”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,* C 7**,** İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Öngider, Seyfi: “Kurtuluş: “Öncü Savaşı’ndan Sosyalist Demokrasiye” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Pekdemir, Melih: “Devrimci Yol”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, Sol, İletişim, İstanbul, 2007

Perinçek, Doğu: “Türkiye İşçi Partisi Üyelerinin Sınıf Yapısı”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı: 3, Ocak 1969.

Sayın, Mahir: “Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Silier, Orhan: “TİP’in 1961-71 Dönemi Üzerine Bazı Tezler”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Silier, Orhan: “TİP’in İkinci Dönemi, ‘Daha İyi Yenilmek’ Olanaklı mıydı?”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* C 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

Soysal, Mümtaz: “Sosyalist Kültür Derneği”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Töre, Teslim: “Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu’nun (THKO) Doğuşu-Gelişimi ve Sonu”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, *C 7* İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Töre, Teslim: “Türkiye Komünist Emek Partisi: Kuruluşu, Yapısı ve Hedefleri”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, *C 7,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.